(వ్యాస-పోతనల భాగవతములతో తులనాత్మక పరిశీలనము)

రచయిత:- డా॥ శనగవరపు రవిశంకర హృషీకేశ శర్మ.

ప్రథమ ముద్రణము : భావ - పుష్యమి 1995.

ప్రతులు ; 1000.

వెల : రూ. 150-00.

This book is published with financial assistance of Tirumala - Tirupati Devasthanams, under their scheme "Aid to publish Religious Books".

ప్రతులకు :-

డా. శనగవరపు రవిశంకర హృషీకేశ శర్మ.
3-2-21, టవరుస్ట్రీట్, నరసాపురం-534 275
పశ్చిమగోదావరి జిల్లా.

ముద్రణ :

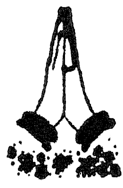
శ్రీ వెంకటరమణ ముద్రణాలయము.
ధాన్యం బజార్, నరసాపురం.

పితృపాదులు — వేంకటసూర్యనారాయణప్రసాదరావు,

మాతృమూర్తి — వేంకట సుబ్బలక్ష్మి.

ఏమి యిచ్చిన పితరుల ఋణము దీరు ?
తనువు నిచ్చిరి తీర్చిరి తత్త్వమ్ అంచు
హరి పదమ్ములె సత్యమ్ములటంచు; సుతుఁడ
వారి కర్పణ మిదియు కర్పూర కళిక.

ఒకటే యున్నది రెండు లేదు మదిలో నూహింపగాదోచు నీ
సకలోపాధుల దాల్చు నెద్దియదియే సర్వాత్మ రూపమ్ముగా
ప్రకటింపఁబడు సత్యమారయగ నద్వైతమ్మె యాబ్రహ్మమున్
సకలాత్మున్ శివకేశవాకృతిని విశ్వప్రార్థ్యు భావించెదన్.

ఉపోద్ఘాతము

మ. ఒనరన్ జిన్నయ కృష్ణమూర్తి మొదలౌ యుద్దండులౌ పండితుల్
మన శ్రీపాద పురాణముల్ ప్రతిభ సంభావించి శోధింపుచు
వనజాతాక్షుని దెల్పు భాగవతమున్వర్ణించిరీ యుర్విని నా
పని కాచ్బోలునదృష్టమబ్బె హరినే భావించెదన్ముక్తికై.

అలనాడు, "తెలుగుల పుణ్యపేటి" యని కీర్తింపబడిన పోత
"భాగవతాంధ్రీకరణము తన శుభాధిక్యమని భావించుకొనినాడు.
పురాకృత శుభాధిక్యము వలన కవిసార్వభౌములు శ్రీపాద కృ
మూర్తిశాస్త్రివారి "శ్రీకృష్ణభాగవతము" పై పరిశోధనము చే
భాగ్యము నాకు లభించినది. ఇది యపార వాత్సల్య సాగరులయి
గురుదేవుల కృపా ప్రసాదము.

శాస్త్రివారి "శ్రీకృష్ణభారతము" పై డాక్టర్ చేబోలు చిన్న
బ్రహ్మకవి పరిశోధనము కావించిరి. "శ్రీకృష్ణరామాయణము"
మద్గురువర్యులు డాక్టర్ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిగారు పరిశోధన మొనర్చి
ఇక మిగిలిన "శ్రీకృష్ణభాగవతము" నా భాగ్యవశమున పరిశోధనా
ముగ లభించినది.

ఆవిధముగ నాభాగ్యవశమున వ్యాస, పోతనల భాగవతద్వ
ముతో శాస్త్రివర్యుల "శ్రీకృష్ణభాగవతము"ను తులనాత్మకముగ
శీలించుటకు పథనిర్దేశము జరిగినది. నా యభిలాషమును నెరవేరి

పూజ్యుల యాశీర్వచన బలమున నా నేర్చిన భంగిని వె
గ్రంథమని ప్రసిద్ధిపడసిన భాగవతమును శాస్త్రివర్యుల "శ్రీకృష్ణ
వత" రూపమున పరిశీలనము చేయుటకు కడంగితిని.

ఈ రచనము నందలి గుణములన్నియును మా గురువుల కృ
ప్రసాద లబ్ధములు. ఎడనెడ దొసగులున్నచో అవిమాత్రము నావి
సహృదయులవధరింతురుగాక! — రచయిత

ప్రవేశిక

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర పరిశోధనలకందినంత వరకు సుమారు వేయి సంవత్సరముల ప్రాభవమును కలిగియున్నది. ప్రథమముగ ప్రముఖ పురాణేతిహాసములయిన మహాభారత, రామాయణ, భాగవతములు క్రమముగ కవిత్రయము, భాస్కర చతుష్టయము మఱియు పోతన చతుష్టయములచే సంస్కృతము నుండి తెలుగులోనికి సమర్థవంతముగ అనువదింపబడినవి. కాని యీ శతాబ్దపు తొలి కాలమున కవిసార్వభౌములు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు పై మూటిని ఒకే చేతి పై సమర్థ నిర్వహణముతో తెలుగుభాషలోనికి అనువదించి విజయ ధ్వజమునెత్తిరి. సుమారు 200 గ్రంథములు బహుప్రక్రియలలో శాస్త్రి వారి కర్తృత్వముతో అలరారుచున్నవి.

నేను శాస్త్రివారి "శ్రీకృష్ణభాగవతము" ను వ్యాస, పోతనల భాగవతములతో తులనాత్మకముగ పరిశీలనము చేయుటకు నిశ్చయించితిని. శ్రీకృష్ణభాగవతమును అనువదించుటలో శాస్త్రి వారిదృష్టి సాధ్యమైనంత వరకును నిష్పాక్షికముగ నా యీ పరిశోధనా వ్యాసమున పరిశీలింపబడినది.

ఈ బృహత్ప్రథకము సౌకర్యము కొఱకు ఈ క్రింది కళికలుగ విభజింపబడినవి.

ప్రథమ కళికయందు కవి జీవిత సంగ్రహము చూపబడినది. ఇందు కవి వైయక్తిక, సాహిత్య జీవనములు వివరింపబడినవి. ఇందు కవి బాల్య విద్యాభ్యాసములు, సాహిత్యభిలాష, కృషి, సన్మానపరంపరలు, స్వభావాదికములు చూపబడినవి. పిదప శాస్త్రివారి లభ్యగ్రంథములు చూపబడి రచనా శైలి పరిచయము కావింపబడినది.

ద్వితీయకళికయందుపురాణవాఙ్మయము, భాగవతముల విశిష్టత నిరూపణము కావింపబడినవి. ఇందు పురాణముల యొక్కయు, భాగవతముయొక్కయు వ్యాసకర్తృత్వము చర్చింపబడినది. పిదప పోతన

శ్రీకృష్ణభాగవతాంధ్రీకరణ పరిస్థితులు చూపబడి వాని ప్రత్యేకతలు పరిచయమొనర్పబడినవి. అనంతరము భాగవతమునందలి భక్తి, వేదాంతములు పరిశీలింపబడినవి.

తృతీయ కళిక మరియు చతుర్థ కళికలయందు ఈ పరిశోధనా వ్యాసముఖ్యోద్దేశము చూపబడినది.

తృతీయ కళికయందు భాగవతానువాద విధానము సాధ్యమైనంత విపులముగ వ్యక్తీకరింపబడినది. ఇందు పోతన యనువాద దృష్టియు శాస్త్రివర్యుల యనువాద విధానములు ప్రత్యేకముగా చూపబడినవి. మఱియు నీ రెండును మూల భాగవతముతో తులనాత్మకముగ సోదాహరణములతో పరిశీలింపబడినవి. ఇందు పోతన స్వతంత్రానువాద విధానము, శాస్త్రివారి మూల విధేయానువాదములు రెండును నిరూపింపబడినవి. తదుపరి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద సౌందర్యము పరిశీలింపబడినది. ఇందు మూలము కంటెను పోతన యనువాదము కంటెను శ్రీకృష్ణభాగవతమున సొగసుగదోచు సందర్భములు కొన్ని ఘట్టములనుండి చూపబడినవి.

చతుర్థ కళిక యందు శ్రీకృష్ణభాగవతశైలీ సమీక్ష కావింపబడినది. ప్రథమమున శ్రీకృష్ణభాగవతశైలీవిన్యాసము సమీక్షింపబడినది. తదుపరి ఇతివృత్త నిర్వహణము, రసపోషణము, వర్ణనా వైదుష్యము, అలంకార వైచిత్రి, ఛందోవిన్యాసములు ప్రదర్శింపబడినవి. ఛందోవిన్యాసమున పద్యశిల్పము, రసాభ్యుచితబంధము, పద్య పునరుక్తి, ఛందోవైవిధ్యముల రామణీయకములు వివరింపబడినవి.

పంచమ కళికయందు శాస్త్రివర్యుల శాస్త్రజ్ఞత, లోకజ్ఞతలు, విశదీకరింపబడినవి. ఇందు ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ గోచరించిన వేద శాస్త్రాది విషయములు చూపబడినవి. మఱియు సంస్కృతాంధ్ర

వ్యాకరణ పాండితి సోదాహరణముగ వివరింపబడినది. పిదప వారి లోకజ్ఞత సమాజ పరిశీలనాది పూర్వకముగ ప్రదర్శింపబడినది. పిమ్మట కవి ఆలంకారిక పదప్రయోగనైపుణి పరిశీలింపబడినది. ఇందు సందర్భానుగుణముగ కానవచ్చిన జాతీయములు, లోకోక్తులు, ఆమెతలిచ్చిన సామెతలు, సూక్తులు, పలుకుబడులు ప్రదర్శింపబడినవి,

షష్ఠ కళికయందు శ్రీకృష్ణభాగవత రచనముపై గోచరించు పూర్వకవిప్రభావము సోదాహరింపబడినది. ఇందటనట నన్నయాది కవుల ప్రభావమున్నట్లుగ దోచిన రచనములు చూపబడినవి.

సప్తమ కళికయందు శాస్త్రివారి వ్యక్తిత్వము సముచిత స్థానములు వివరింపబడినవి. ఇందు వ్యక్తిగత జీవితము, శ్రీకృష్ణభాగవతము లాధారముగ వారి వ్యక్తిత్వము చూపబడి తెలుగుసాహిత్యమున వారికి తగిన స్థానము ప్రదర్శింపబడినది. పిదప శ్రీకృష్ణభాగవతానర్ఘ పంక్తులనుపేర వారి చక్కని వాక్యవిన్యాసములు కొన్ని వాచవిగా ప్రదర్శింపబడినవి.

అష్టమ కళికయందు సింహావలోకనము చేయబడి ఉపసంహారము కావింపబడినది. పిమ్మట, అనుబంధములలో శాస్త్రివారి జీవితమున ప్రధానఘట్టములు, "శాస్త్రివారి గ్రంథసూచి" కూర్చబడినవి.

అంతమున నీ పరిశోధనకుపయుక్తమయిన గ్రంథములపట్టిక సూచింపబడినది.

ఈపరిశోధనా వ్యాస రచనము గ్రాంథికమునకు దగ్గరగ సాగినది. అరసున్నలు మొదట పాటింపబడినను ముద్రణాసౌలభ్యమునకు వీలులేమివిడువబడినవి. సారళ్యమునకు విసంధియు పాటింపబడినది. సాధుశకట రేఫముల భేదమటునటు పాటింపబడలేదు.

-[]-

ABSTRACT

Telugu literature has a span of nearly one thousand years. The three epics namely Maha Bharata, Ramayana and Bhagavata are translated into Telugu by Kavitrayam, Bhaskara Chatushtayam and Potana Chatushtayam respectively. But in the first half of this century Kavi Sarvabhouma Sripada Krishna Murty Sastry strove to translate the above three epics single-handed and succeded in doing so. Nearly two hundred works (greater and smaller) are mentioned to the credit of his authorship.

I have chosen to study the Bhagavatam of his in comparision with that of Potanamatya and the original one in Sanskrit by Vyasa. I aimed to shed light on the merits and the de-merits of Sastry's works as judicially as possible.

The work is conveniently arranged in the following chapters.

CHAPTER I : In this the Chapter a brief life-sketch of the poet is given Both the personal life and the literary life are touched Poet's early life and education, aptitude and efforts in literary field, prizes, awards and titles won by him are vividly shown with illustrations of his individuality.

CHAPTER II: In this the Chronology of the Purana branch of literature is givcn. The importance and speciality of the Bhagavata (in Sanskrit) is attempted. The authorship of the puranas in in general, and that of Bhagavata in particular is discussed. Similarly the circumstances that led to the translation of Potana's and SriKrishna Bhagavata are dealt with and their specialities are explained. Next the devotion (Bhakti) and philosophy as advocated in the Bhagavata are reviewed.

III & IV Chapters form the core of the Thesis.

In III Chapter the mode of translation is critically anali-

sed. Potana's mode of translation and Sastry's method of translation are separately shown and then the both are compared with the original work of Vyasa, with suitable illustrations. The contrast between Potana's swatantranuvada and Sasary's Mulavidheyanuvada are shown giving stress on the beauty of Sri Krishna Bhagavata. A few illustrations of Sri Krishna Bhagavata are shown where it surpasses both Potana's and Vyasa's work.

In IV Chapter Sastry's style is critically analised touching the main aspects like spreading the plot, rasaposhana (expression of sentiments), patraposhana (characterisation) are observed, his genius indiscriptions and casting figures of speech are shown, regarding metrical compositon Padya silpa, Rasabhyuchitabandha and Padyapunarukti etc., are shown.

CHAPTER V: In this, Sastry's Sastrajnata and Lokajnata are brought in. His expertness in the grammars of both Telugu and Sanskrit and his wide knowledge of idioms and proverbs are explained with illustrations.

CHAPTER VI: In this the influence of the former famous poets, right from Nannaya, on the style adopted by Sastry garu is demonstrated.

CHAPTER VII: In this the personality of, and the prominent place given to Sastry garu in the field of Telugu literature are properly estimated. It is appended with a list of "jems" from Sastry's Bhagavata.

CHAPTER VIII: In this last chapter the entire work re-capitulated and suitable conclusion is given.

Appendix is then added in which (1) the important stages and mile-stones of Sastry's life (2) the list of Sastry's works (type-wise) are given.

At the end, the Bibliography is also given

—[o]—

సహృదయ భూమిక

పర్యవేక్షకులు

ఆచార్య జోస్యుల సూర్యప్రకాశరావుగారు

ఎమ్.ఏ., తెలుగు, సంస్కృతం, హిందీ మరియు పిహెచ్.డి.
యు.జి.సి. జాతీయోపన్యాసకులు.
ప్రొఫెసర్ - తెలుగు శాఖ కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయము,
వారణాసి.

"స్థానేషు శిష్య నివహైర్వినియుజ్యమానా విద్యా గురుంహి గుణవత్తరమాతనోతి" అను సూక్తికి లక్ష్యభూతుడు చి॥ డా॥ హృషీకేశ శర్మ. సమర్థులగు గురువుల సమక్షమున గురుకుల క్లిష్టుడై సంస్కృతాంధ్రము లందు సమ్యక్ జ్ఞానమును సంపాదించినట్టివాడు. ఉభయ కవి మిత్రుడు. పరిశోధనాంశ విషయసేకరణమున పట్టువదలని విక్రమార్కుడు. డా॥ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిగారి ద్వారా ప్రశిష్యుడైనా ఈ పరిశోధన వ్యాజమున మా యిరువురకు శైష్యోపాధ్యాయిక కూడ కలిగినది.

కళాప్రపూర్ణ, కవిసార్వభౌమాది బిరుద విభ్రాజితులు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రివర్యులు (సాహిత్య) జగమెఱిగిన బ్రాహ్మణులు. శతావధాని చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారికిని గురుస్థానీయులు. ద్విశతాధిక గ్రంథకర్తలుగ లోకమున వారికి పేరున్నను "పుణ్యైర్యశో లభ్యతే" అన్నట్లు వారి సాహిత్యమునకు రావలసినంత పేరుప్రఖ్యాతులు రాలేదనుట పండితైకవేద్యము.

కవిత్రయము వారి శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము, భాస్కర చతుష్టయ కృతచంపూరామాయణము, పోతన చతుష్టయకృత భాగవతమును బహుకర్తృకములు. కాని శ్రీపాదవారు ఒక్కచేతిమీదుగా వానినన్నిటిని తెనిగించి యనన్యసాధ్యమగు కీర్తిని గడించినవారు. వారి మహాభారతముపై డా॥ చిన్మయబ్రహ్మంగారు ఆచార్య యస్వీ జోగారావుగారి వద్దను డా॥ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిగారును చి॥ డా॥

హృషీకేశ శర్మయు శ్రీపాదవారి రామాయణ భాగవతములపై నా పర్యవేక్షణము నందును సమగ్ర పరిశోధనమొనర్చి యందలి కావ్య సౌందర్య దీధితులను ఆంధ్రపాఠకలోకమునకు వెలార్చిరి.

ప్రస్తుతాంశము చి॥ డా॥ హృషీకేశ శర్మ గావించిన శ్రీకృష్ణ భాగవత పరిశీలనమును గూర్చిన వివేచనము. శీర్షికనుబట్టి అతని కృషి శ్రీపాదవారి గ్రంథమునకు మాత్రమే పరిమితము చేసుకొన వచ్చును. "విద్యావతాం భాగవతే పరీక్షా" యనికదా! కావున చి॥ డా॥ శర్మ వ్యయప్రయాసల కోర్చి శ్రీపాదవారి భాగవతమును వ్యాస పోతనల భాగవత కృతులతో తులనాత్మక పరిశీలనము గావించినాడు దాన కార్యభారము హెచ్చినది. పరిశోధనకాలమును దీర్ఘీకృతమైనది. అయినను జంకలేదు. గ్రంథము విపులముగనే తయారైనది. కాని నా నిర్బంధము వలననే కొంచెము కుదించి ప్రస్తుత రూపము సంతరించుకొన్నది. "విద్వానేవ విజానాతి విద్వజ్జన పరిశ్రమ" మన్నట్లు చి॥ శర్మ స్వయముగ కవి, భావుకుడు నగుటచే నితరులకు దర్శనీయము కాని పెక్కు ఘట్టములందలి శ్రీ శాస్త్రిగారి పద్యములందలి సొబగులను లక్ష్య లక్షణ ప్రదర్శన పూర్వకముగ వివరించి పఠితల కానందకారకుడైనాడు.

ప్రథమ కళిక యందు కవిగారి నిజసాహిత్య జీవనములు నిష్పాక్షికముగ సత్యకథనముతో వివరించబడినవి. వాచవిగా వారి శైలీ విన్యాసము ప్రదర్శింపబడినది. ద్వితీయ కళిక యందు సంస్కృత భాగవత కర్తృత్వము, భాగవతాంధ్రీకరణమునకు దారితీసిన పరిస్థితులు వివరింపబడినవి. తృతీయ, చతుర్థ కళికలు ఈ గ్రంథమునకు జీవాతువైన విషయము సహృదయైకవేద్యము, మూల భాగవతము, పోతన, శ్రీపాద భాగవతములందుగల సౌందర్య స్థానములు సాపేక్షకముగ, పక్షపాతరహితముగ చూపబడినవి. చతుర్థ కళిక శ్రీకృష్ణభాగవతమున సాహిత్యపరమైన విషయముల సమన్వయము సమ్యగ్రీతిని గావింపబడినది. పంచమ కళిక శాస్త్రివర్యుల శాస్త్ర వైదుష్యము, లోక కావ్యాద్యవేక్షణముల కద్దము పట్టును.

పూర్వ కవీశ్వర వాక్ప్రయోగ దక్షత మహాకవుల లక్షణము లలో నొకటిగ యప్పకవి పేర్కొనినాడు. షష్ఠ కళిక యందు శాస్త్రి గారి కవనములో గాన్పించు పూర్వ కవి ప్రభావము దిఙ్మాత్రముగ ప్రదర్శింపబడినది. సప్తమ కళిక యందు శాస్త్రిగారి వ్యక్తిత్వము చూపబడి తెలుగు సాహిత్యమున వారికి న్యాయముగ సంక్రమింప వలసిన సముచిత స్థానము నిర్ణయింపబడినది. అష్టమ కళిక సింహావ లోకన ప్రాయము. అనుబంధములర్థ్వముగను, నుపయుక్తముగను నున్నవనుట సత్యదూరము కాదు.

ఈతని గ్రంథ రచనము మఱికొందఱు భావి పరిశోధకులకు ప్రోద్బలకమై శాస్త్రివారి యితర రచనలపై పరిశోధన జరిగినద నుట ప్రమోదకారణము. "నహిసర్వః సర్వం జానాతి" యనికదా! సర్వజ్ఞత్వ భావనచే కాకున్నను ప్రామాదికముగ కొన్ని తావులందు దొరలిన దోషములు చిన్నవియైనను తద్జ్ఞులెత్తిచూపినపుడు వానిని సవరించుకొని కృతజ్ఞతమెఱుకనుచూపు వినయశీలి యితడు. చిన్నప్పటి గురువుల యందు మిక్కిలి ప్రహ్వీభావము కలవాడు.

"ముందున్న కంకణమునకు ముకురమేల?" యన్నట్లు తమ చేతనున్న గ్రంథమును పరిశీలించి యందలి బాగోగులను గ్రహిం చుటకు సహృదయ హృదయులే సాక్షి. "హంసో యథా క్షీరమి వాంబురాశేః" యని కదా!

చి॥ డా॥ శర్మ కృతపరిశ్రముడై యిప్పటికే శతకాది బహు గ్రంథ ప్రబంధగా లబ్ధ ప్రతిష్ఠుడు. ఈతని లేఖిని నుండి మఱిన్ని యమూల్య కృతులు వెలుగు చూడగలవని నా యాకాంక్ష. అచిరం భావిని సీతనిని ద్వితీయ పురుషార్థపూర్ణునిగ జేసి యాయురారోగ్యై శ్వర్యాది విభవయుతునిగ జేయుమని ఆ యన్నపూర్ణా విశాలాక్షీసమేత విశ్వేశ్వరునకు నా వేడికోలు. చి॥ డా॥ శర్మకు వేదోక్తమంగళా శాసనములు.

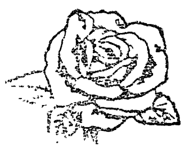
వారణాసి
యువ ఉగాది
1-4-1995

ఇతి శమ్.

శ్రీః

శ్రీ గురుభ్యో నమః

ఏ పాదమ్ముల ధూళి నన్ను దయతో వీక్షించి జ్ఞానాకృతిన్
ఈ పృథ్విన్ సతతమ్ము రక్షకమునై జృంభించుచున్ బ్రోచునో
యా పాండిత్య పరాగమున్ జిలుకు విద్యావార్ధి వాత్సల్యునిన్
శ్రీపాదాన్వయు గృష్ణమూర్తి గురునిన్ శీర్షమ్ముతో గొల్చెదన్.

శ్రీ గురుభ్యోనమః

సంగ్రహ సమీక్ష

ఆచార్య శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిగారు
రిటైర్డు ప్రిన్సిపాల్,
శ్రీ క్షీరారామలింగేశ్వరస్వామి ప్రాచ్య కళాశాల,
పాలకొల్లు.

శ్రీమద్రామాయణ భారత భాగవతములు భారతీయులకు పరమ ప్రమాణ గ్రంథములు. భారతీయ సంస్కృతికవి పట్టుగొమ్మలు. ఈ మూడు గ్రంథరాజములును మనకు వేదత్రయమువలెను, మూర్తిత్రయమువలెను ఆరాధనీయములు.

ఆంధ్రభాషలో భారతేతిహాసమును నన్నయాదులును రామాయణ మహాకావ్యమును భాస్కరాదులును భాగవతపురాణమును పోతనాదులును పరివర్తనము కావించిన విషయము విజ్ఞులకు విదితచరమే. ఈ యుద్గ్రంథములు తెలుగులకు నిత్యపారాయణ గ్రంథములు. ఆంధ్రమున ఈ మూడును బహుకర్తృకములగుట విధి విలాసము. అట్టి మహాగ్రంథములకు నేటిదాక మనము సుపరిష్కృత ముద్రణములను వెలువరించుకొనకుండుట ఆంధ్రజాతి అలసతకు ఉదాసీనతా జాడ్యమునకు నిదర్శనము.

శ్రీమద్భాగవతము మోక్ష శాస్త్రమనియు హయగ్రీవ బ్రహ్మవిద్య అనియు ప్రశస్తి పొందినది. భాగవతము సర్వవేదాంతసారము. ఇందు అద్వైత తత్త్వము ప్రతిపాదింపబడినదని విద్వాంసులమతము. అది అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటి. వ్యాస మహర్షి ప్రోక్తము. ఈ భాగవత మాహాత్మ్యమును పద్మపురాణము ఆఱధ్యాయములందు

అట్టి మహాభాగవత పురాణమును పోతనామాత్యులు తెలుగు చేయుట ఆ మహాకవి పురాకృత శుభాధిక్యమే కాదు. ఆంధ్రుల పురాకృత పుణ్య విశేషము కూడ. పోతనామాత్యులు పరమ భాగవతోత్తములు. "సహజ పాండిత్య" శోభితులు. సహజ పాండిత్యమనగా మన మందఱము చెప్పుకొను కతిపయ పద పదార్థ పరిజ్ఞానము, సాహిత్య శాస్త్ర పాండిత్యము మాత్రము కాదని పూజ్యులు, వేదాంతుల మాట' పరతత్త్వమును తెలిసికొను శక్తి కలవాడే పండితుడనియు, అట్టి పండితుని కర్మ పాండిత్య మనియు – ఆ పాండిత్యము చతుర్విధము లనియు అట్టి చతుర్విధ పాండిత్యము పోతనామాత్యులదనియు బృహదారణ్యకోపనిషత్తు భాష్యమును, ఆనందగిరీయటీకను ఎఱింగిన మహానుభావులు వాకొందురు. కావున పోతనామాత్యుల వారు ప్రస్థానత్రయమును చులుకింపకుండ భాగవతాంధ్రీకరణకు సాహసించినారనుకొనుట మన అవివేకమును బయలుపఱచుకొనుట అగును. భాగవత మహాపురాణమును చేర్చి "ప్రస్థాన చతుష్టయము" అనుట మనము గమనింపవలసి యున్నది. ఉపరి అమాత్యుల వారికి అనితరసాధ్యమగు కవితాకళ జన్మతోభవము. ఆ మహానుభావునకు "మహత్వ కవిత్వ పటుత్వ సంపద" వశంవద అయినది. బాలమురళీకృష్ణుని ముగ్ధమోహన గానకళయందలి అనిర్వచనీయమైన మాధుర్యము ఆమహాకవి కవితకలవడినది. కావుననే ఆంధ్రమహా భాగవతమందలి పలుపద్యములను తెలుగుతల్లులు పెరుగు చిలుకుచునో అరుగులలుకుచునో చదువుకొనుట పరిపాటి అయినది. మాటలు పెక్కులెందుకు? భాగవతమందలి పద్యమొక్కటుయినను కంఠస్థము కాని తెలుగువాడుండడనుట అతిశయోక్తి కాదు. పోతనామాత్యుల భాగవతమమృత భాండమే. దానివలె బహుళప్రచారప్రాచుర్యములు పొందిన గ్రంథము మరొకటి తెలుగునాటకనరాదు. వినరాదు. అట్టి భాగవతమునకు కూడ భారతరామాయణములకు వలెనే సుపరిష్కృత

ముద్రణ మింతవఱకు వెలువడకుండుట నిక్కముగ శోచనీయము. అప్రకృతమైనను మచ్చునకు ఉదాహరణము లిత్తును.

1. ప్రారంభంబున వేటవచ్చి ధరణీపాలుండు మా తండ్రిపై
నేరంబేమియు లేదు సర్పశవము న్మెడుగ్రుడై వైచినా
డీరీతిన్, ఫణికృష్ణుఁ డన్ బ్రతుకు నోహింసించునో కోఁ అలన్
రారే, తాపసులార! దీనిఁ దివరే, రక్షింపరే మ్రొక్కెదన్.

(1 స్కం - 473 ప. అకాడమిప్రతి)

ఇందు "అలంకారశాస్త్రముననుసరించి దీనియందు వాక్యగర్భితమను నొక దోషము కలదు. ఒక వాక్యమధ్యమున వాక్యాంతరము దీని లక్షణము...." ఇత్యాదిగ ఆక్షేపించి, సమర్థించుటకు ఒకానొక పండితులు ప్రయత్నించిరి. కాని వావిళ్ళ, కల్లూరివారల వ్రాతప్రతుల యందు "నేరంబేమియు లేదు" అను పాఠము కాక "నేరంబేమియు లేక" ఇత్యాది పాఠము కలదు. అప్పుడు పై ఆక్షేపణకాస్కారమే ఉండదు. ఇప్పట్టున అకాడమీ వారి భాగవతపీఠికాకర్తలు "అచ్చు తప్పులు - అపపాఠములు" అను శీర్షిక క్రింద ప్రస్తుతము లభ్యములగు ముద్రిత ప్రతుల పాఠములకు బదులుగా ఉండదగిన సాధుపాఠములను సూచించి మేలిపని చేసిరి. కాని వారు అపపాఠములు ముద్రితములని పేర్కొన్న ముద్రిత ప్రతులలో "కల్లూరి" వారి ప్రతిని చేర్చుటలో పొరపడిన తావులు పెక్కులున్నవి. పీఠికాకర్తలు సూచించిన సాధుపాఠములే "కల్లూరి" వారి ముద్రణ ప్రతిలో కూడ కానవచ్చును. (ప్రథమ స్కంధము మొదలు తృతీయస్కంధము దాక నేను పరిశీలించితిని). ఇది ఎట్లు జరిగినదో కాని - అట్లు చూపుట మాత్రము క్షంతవ్యము కాదు.

2. "వచ్చు నష్టమ వసువు సావర్ణివాడు
తపము సేయుచు నున్నాఁడు ధరణినాథ!" [8స్కం- 413 ప.]

అచ్చుప్రతులందు పై రీతిగా "…. అష్టమవసువు సావర్ణి …." అనుపాఠమున్నది. అకాడమీవారి ప్రతియందును "వసువు" అను పాఠమే కలదు. కాని సావర్ణి మనువు కాని వసువుకాదు. "వచ్చు నష్టమ మనువు సావర్ణి …." అను పాఠము సాధువు. మూలమందు "అష్టమేఽన్తర ఆయాతే సావర్ణిర్భవితా మనుః" అని మనుః' అని సరిగానేయున్నది. అంతియ కాదు. క్రింది 415 గద్యమందు "సూర్య సావర్ణి మన్వంతరంబున …." అని సావర్ణి మనువనియే చెప్పబడినది.

3. "చంపె రక్కసి బట్టి చక్రవాకునిఁ గూల్చెఁ
బడద్రొబ్బె ముద్దుల బకునిఁ జీరె"
అని ముద్రిత ప్రతుల పాఠము - (10స్కం. పూర్వ. 1328)

పయిసీసపాదమందలి "చక్రవాకుని", "ముద్దుల" రెండును అపముద్రితములే. "చక్రవాతునిఁగూల్చెఁ బడద్రొబ్బెమద్దుల" అని యుండవలెను. దశమస్కంధమందలి "తృణావర్తసంహారఘట్ట మందలి 265 గద్యమున "అవ్వలయ పవనదనుజుండు" అనియు "ఆలోఁజక్రసమీర దైత్యుఁడు మహాహంకారుఁడై మింటికిన్" అనియు ఆ దనుజుడు పేర్కొనబడినాడు. కావున "చక్రవాతుని" పాఠము ఒప్పు. అట్లే "ముద్దుల" పాఠము కాక మద్దుల పాఠముండదగును.

"పూతనానేనసీతానాం చక్రవాతశ్చదానవః,
అర్జునౌ గుహ్యకః కేశీధేనుకోఽన్యేచతద్విధాః"
అని మూలశ్లోకము.

"ఈ కృష్ణ భగవానుడే చంపెఁ బూతనఁ జక్రవాతాసురుఁ జక్కడం మద్ది చెట్లను గూల్చె మటీశంఖచూడాది రాక్షసవీరుల రాసి చంపె అని శ్రీకృష్ణభాగవతము. (దశమ. 3ఆ.230ప.)

4. గజేంద్రమోక్షణ కథాఘట్టమందలి "ఎవ్వనిచేజనించు
జగమెవ్వనిలోపల నుండు లీనమై; యెవ్వనియందుఁడిందు…

అను పద్యము నోటికిరాని తెలుగువాడుండడు. ఇందు "ఎవ్వనిలోపల నుండులీనమై" అనువాక్యమందలి 'లీనమై' అనుపాఠము విచారణీయము. నా చిననాటు మా అమ్మగారు 'ఎవ్వనిలోపల నుండు లీలమై' అని నాకు నేర్పిన పాఠము. అచ్చుప్రతిని బట్టి నేను "లీనమై" అని చదివినపుడెల్ల "లీనమై కాదురా అబ్బాయి! లీలమై" అని సవరించెడిది. మఱి సృష్టిస్థితిలయములు మూడును తెల్పబడినవి. కనుక 'లీలమై' అను పాఠమే సక్రమమని తోచును. ఇట్టి దోషములను పల్వురు పెద్దలు చూపి సవరించుటకు యత్నించినను మనము పట్టించుకొనకుండుట దౌర్భాగ్యము. మన ప్రాచీన కావ్యము లందలి సదసత్పాఠనిర్ణయము కావించుటకు కేవల పాండిత్యమే చాలదు. భాషాతత్త్వము, బహుకావ్యపరిశీలన పాటవము, కవి హృదయమును గ్రహించగల సహృదయత, వ్యుత్పత్తి సౌరభము ఆవశ్యకములు. కోవిదకవి శిరశ్చింతామణులు వేటూరి, వేలూరి, రాళ్ళపల్లి, వెంపరాల, దీపాల, తిమ్మావజ్ఝల వంటి వారు గతించిన వెనుక ఈ కావ్యపరిష్కరణ విషయమే మఱుగువడినట్లున్నది. ఇది మిగుల చింతింపవలసిన విషయము.

అది అట్లుంతము. ఈ ఇరువదవశతాబ్దిలో మహామహోపాధ్యాయ, కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రివర్యులు భారత రామాయణములనే కాక భాగవతమును కూడ తమ ఒక్క చేతిమీదుగానే ఆంధ్రీకరించి ఆంధ్రులను ఆశ్చర్య చకితులను చేసి నతులకు నుతులకు పాత్రులగుట వారి భాగ్యవిశేషము. శ్రీపాదవారి సారస్వతసేవను విశ్వవిద్యాలయములు పెక్కేండ్లు సముచితముగ గుఱుతించలేదు. కాని ఇటీవల శాస్త్రివరేణ్యుల భారతరామాయణానువాదములపై ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తు పరిశోధనలు జరిపించి తన ఉచితజ్ఞతను ప్రదర్శించుకొనుట ప్రశంసనీయము.

ప్రకృతమిా "శ్రీకృష్ణ భాగవతము" (వ్యాస-పోతనల భాగవతములతో తులనాత్మక పరిశీలనము) పరిశోధన నిబంధనవ్యాసమును సంతరించిన చిరంజీవి శనగవరపు రవి శంకర హృషీకేశ శర్మ మా ప్రియశిష్యులలో ఒకడు. మా పాలకొల్లునందలి శ్రీ క్షీరారామలింగేశ్వరస్వామి ప్రాచ్యకళాశాలలో శ్రద్ధాసక్తులతో విద్యనభ్యసించిన చిన్నవాడు. బుద్ధిమంతుడు. సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో ఎం. ఏ. పట్టములు పొందిన విద్యాధికుడు. వినయము, విధేయత, సత్ప్రవర్తన, జిజ్ఞాసుత్వము ఈతనికి జనుస్సంభవములు. తన మాతృసంస్థపట్లను, గురువుల యెడను అచంచల భక్తి ప్రపత్తులు కలవాడు.

చి॥ శర్మ తన పరిశోధనా వ్యాసమును అచ్చు వేయించి, నన్ను సమీాక్షించవలసినదిగ కోరినాడు. అత్యంత సన్నిహిత అంతేవాసులలో ఒకడగుటచే సహజమగు శిష్యవాత్సల్యమున అతిశయోక్తులు, అనుక్తులు, దురుక్తులు, ప్రశంసలు దొరలవచ్చునని శంక జనించినది. 'సమీాక్ష'కావించు భారమును పూజ్యుల, విద్వద్వతంసుల భుజస్కంధములపై మోపుట సమంజసముగా నుండునని చెప్పి చూచితిని కాని ఈతడు తాను పట్టిన పట్టు విడనాడలేదు. అతని గురుభక్తిని, అతనికిని నాకునుగల శైష్యోపాధ్యాయికను, మా ఇర్వుర నడుమ తీవసాగిన అనురాగలతను కాదని తప్పించుకొని తిరిగి, ధన్యుడనగు త్రోవ నాకు గోచరించలేదు. తుదకు "సంగ్రహ సమీాక్ష" చేయుటకు సమ్మతింపకను తప్పలేదు. అదియునుగాక "శాస్త్రి" అని లేకున్నను శ్రీపాదవారి పేరింటివాడను, తనకు గురువును కావున సర్వజనీనమైన యీ కైంకర్యమున నా పేరును కూడ చేర్చుట తన కనీయః కర్తవ్యముగా, ధన్యతగా తలంచి యుండునని తోచినది. కనుక ఈసంగ్రహ సమీాక్ష కెట్టకేలకు సాహసించితిని. అంతియకాని విజ్ఞుడనన్న అహంతతో మాత్రము కాదని విద్వాంసులకు సప్రశ్రయముగ విన్నవించుకొనుచున్నాను.

ఈ "శ్రీకృష్ణభాగవతము" పరిశోధన నిబంధనను శ్రద్ధధాను డనై మున్మున్నుపరించితిని. ఈనిబంధనము బహుభాషావేత్తలు, అంత ర్వాణి శిరోమణులు, "లోక మిత్రులు" అగు సోదరులు ఆచార్య జోస్యుల సూర్యప్రకాశరాయ మహోదయుల పర్యవేక్షణమున, సార థ్యమున చి॥ శర్మ కూలంకష కృషికి పండిన పంటగా రూపుదిద్దుకొ న్నది. ఇది బహుధా విషయపరిపుష్టము. శతధాసంప్రదాయబద్ధము. పరిశోధనాసమగ్రము, నిర్దుష్ట ప్రణాళికము, సరళరచనాకామ నీయకము.

ఈ నిబంధవ్యాస భాగములకు "కళిక"లని పేరుపెట్టుట సర సముగనున్నది. ఇది అష్టకళికలుగ వింగడింపబడినది. 'ప్రథమకళిక' యందు కవిసార్వభౌములు శ్రీపాదవారి జీవిత సంగ్రహమును చిత్రించుటయే కాక వారు ఎనిమిది దశకములపాటు కావించిన ఆం ధ్రసాహిత్య సరస్వతీ వరివస్య. పొందిన సన్మానములు – బహుమా నములువేయేల? శాస్త్రిగారు కలము పట్టినది మొదలు కడశ్వాస విడు చువఱకుగల విశేషములను, వారివ్యక్తిత్వమును వివరించినాడు. శాస్త్రి పాదులనెఱుంగని నేటి యువతరము సాహితీపరులకీ ప్రకరణము వలన వారి జీవితవిశేషములు పెక్కులు తెలియగలవు.

"ద్వితీయకళిక" యందు పురాణములు, పురాణ నిర్వచనలక్షణ ములు, భాగవతపురాణ వైశిష్ట్యము, భాగవతవేదాంతము మున్నగు వానిని సముచితముగ పొందుపరచినాడు. ఆంధ్రభాగవతములు రెం డిట అద్వైత వేదాంతమే ప్రతిపాదింపబడినదని నిరూపించుటకై చి॥ శర్మ ఆయా గ్రంథములనుండియు మూలభాగవతము నుండియు పెక్కు ఉదాహరణములొసగి నిర్ణయించిన విధము ప్రశంసాపాత్ర ము ఉన్నది.

ఇక "తృతీయ కళిక" ఈనిబంధనకు "కన్నాకు" అని శ్లాఘిం పదగినది. ఈ నిబంధవ్యాసమున ఈ ప్రకరణము విశిష్టమైనది

ప్రముఖమైనది. ప్రధానమైనది. ఇందు పోతనామాత్యుల యొక్కయు శాస్త్రివరేణ్యుల యొక్కయు అనువాదవిధానముల తీరుతెన్నులను శదీకరించుటయే కాక ఆ భాగవతద్వితయము యొక్క తులనాత్మక రిశీలనము ఊచముట్టుగ, సర్వసమర్థముగ ప్రదర్శింపబడినది. ూలభాగవతము నుండియు, ఆంధ్రభాగవత గ్రంథద్వయము నుం యు సోదాహరణముగ పండ్రెండు ఘట్టములు పరామృష్టములైనవి. ంతియకాదు. శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదసౌందర్యము ఉదాహరణ ూర్వకముగ, ఉపపత్తి పురస్సరముగా నిరూపింపబడినది. ఆంధ్రీకరణ భాగమందు ఉరమరిక 200 పుటలలో "చాలనీన్యాయము"గ ధించి, ఈతడు తన బహుముఖ ప్రజ్ఞను, విమర్శనకౌశలమును ప్రదర్శించుకొనినాడు. పోతానామాత్యుల అనువాదమందు కాన చ్చు అమూలక విషయములు వ్యత్యయ వినిమయాదులు సముచిత ుగా సరసముగా ఎత్తిచూపుటయే కాక శాస్త్రివర్యుల మూలవిధేయ ను ప్రశంసనీయముగ నిరూపించినాడు. వానియందలి సామ్య వైష మ్యాలను చతురతతో సుస్పష్టము కావించినాడు. ఇట్టి కార్యమును ర్వహించుటకు ఓరిమియు నేరిమియు, దీక్షయు దక్షతయు, శక్తియు యుక్తియు మిక్కిలి అవసరములు. చి॥ శర్మ కావించిన ఈ తారతమ్య ివేచన అతని కుశాగ్రబుద్ధిని, బహుముఖ ప్రజ్ఞను వేనోళ్ళ చాటు లిగియున్నది. శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద సౌందర్య సౌష్ఠవములను ప్రకటించిన రీతి, అందలి ఉత్కృష్ట గుణములను విశదీకరించినవిధము సహృదయులు శిరఃకంపము కావించి ప్రశంసించుటకు తగియున్న నని నా నమ్మిక. ఈ తృతీయ కళిక ఈ పరిశోధన నిబంధ కావ్య శరీరమునకు ఆత్మగా, జీవముగా వెలయుగలదు. అనపేక్షిత విస్తర ముగా ఉదాహరణ లొసగి సమీక్షను విస్తరము, వికృతము కావించు దోషమునకు పాల్పడను. అచ్చుపడి గ్రంథము మీా ముందున్నది. సావధానముగ సాంతముగ చదివి చూచుకొండని పాఠకులను

చతుర్థకళికయందు శ్రీకృష్ణభాగవతమందలి కవితాశైలి, ఇతివృత్త నిర్వహణము, రసపోషణము, పాత్రచిత్రణ పాటవము ఇత్యాదులు విమృష్టములు. నవరసములు శ్రీకృష్ణభాగవతమందేయే ఘట్టములలో పోషింపబడినదియు ఉదాహరణ పూర్వకముగ చూపబడినది. అక్లే శాస్త్రిగారి ఛందశ్శిల్పము, వారు భాగవతమున వాడిన విశేష వృత్తములు సంగ్రహింపబడినవి. శాస్త్రిగారు తమ భాగవతమందు "ద్విపద" ఛందము కూడ వాడుట వారి చొఱవకు తారకాణగా పేర్కొనుట జరిగినది. కాని వారు శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమునకు మున్నే రచించిన శ్రీకృష్ణరామాయణమునందే ద్విపదఛందమును వాడి ముందడుగు వేయు చొఱవను చూపినట్లీతడు గమనించినట్లులేదు.

"పంచమకళిక" శాస్త్రివర్యుల వైదుష్యము, లోకజ్ఞత, సంస్కృతాంధ్ర పదప్రయోగదక్షత అలంకారిక వైచిత్రి - ఇత్యాది శీర్షికలతో ఈనిబంధవ్యాసపరిపుష్టతకు దోహదము కావించునట్లున్నది.

"షష్ఠకళిక" యందు శాస్త్రిగారిపై ప్రాచీనకవుల పలుకబడి చెల్లుబడియైన చందము సోదాహరణముగ నిరూపింపబడినది. అంతియ కాక ఆంధ్రభాగవతములందు శ్రీకృష్ణభాగవతమునకీయదగు స్థానమును గుఱించియు చర్చింపబడినది. ఈ ప్రకరణమున ఆంధ్రమందలి వివిధ భాగవతములను, భాగవతభాగములను, తత్తత్కర్తలను గుఱించియు వివరించి యుండిన ఈ ప్రకరణమునకు సర్వసమగ్రత సిద్ధించియుండెడిది. పోతనామాత్యులే కాక బొప్పరాజు గంగన (5వ స్కంధము), మలయమారుతకవులు (6వ స్కంధము); మలయమారుతము సర్వన్న (6వ స్కంధము - అలభ్యము), హరిభట్టు (7,11, 12 స్కంధములు), కోపూరి పట్టాభిరామశర్మ (11, 12 స్కంధములు), ముడుంబి సింగరాచార్యులు (1, 2, 5, 11, 12 స్కంధములు), సంజీవ రాయకవి (7,8,10 స్కంధములు) చంపూకావ్యములుగా వెల

యించిరి. దోనూరి కోనేరునాథకవి (16వ శతాబ్ది) - సంగ్రహాభాగవతము సుప్రసిద్ధము. అల్లమరాజురామకృష్ణకవి (19వ. శతాబ్ది) అచ్చతెనుగులో సంగ్రహ భాగవతమును రచించుట విశేషము. ఇటు శ్రీమిన్నికంటి గురునాథశర్మగారి గద్యభాగవతము ప్రత్యేకముగ పేర్కొనదగినది. మఱి ద్విపదఛందస్సునందు మడికి సింగన(10వస్కంధము), రత్నాకరం గోపాలకవి (10వ స్కంధము), దోనేరు కోనేరునాథకవి, తరిగొండ వేంగమాంబ, టేకుమళ్ళ రంగశాయి (1నుండి 4వ స్కంధము వరకు) వన్నెకెక్కినవారు. ఇవి కాక వచనముగా యక్షగానములుగా, నాటకములుగా భాగవతము, అందలి ఏకదేశములు రూపొందినవియు కలవు. ఆధునికకాలమున శ్రీపాద వారి వెనుక "శ్రీరామనృసింహమూర్తి కవులు" పేర జంటగా కూడిన కవి యుగళము భాగవతమును సమగ్రముగ ఆంధ్రీకరించిరి. వీరేకాక తణుకు ఉన్నత పాఠశాలయందు ఆంధ్రపండితపదవియందుండిన ప్రౌఢకవి అమ్మిసెట్టి లక్ష్మయ్యగారును భాగవతమును తెలుగు చేయుటకు పూనుకొని కొన్ని స్కంధములను పూర్తి కావించుటయు, ఆ ప్రాంతమునకు చెందిన విద్వాంసులకు వినిపించుచుండుటయు చిననాటి నాయెఱింగిన విషయము. వారు అకస్మికముగ పరమపదించిరి. అనువాదము సమగ్రము కాలేదని వినుకలి. ఇట్టి విషయములు భావిపరిశోధకులకుపకరింపగలవని యిట మనాక్సూచన చేయనైనది.

"సప్తమకళిక"లో శాస్త్రిపాదులవ్యక్తిత్వము, ఆంధ్రసాహిత్యమున వారి స్థానములను గూర్చి విమర్శింపబడి నిర్ణయింపబడినది. ఇది ఈతని ఉచితజ్ఞతకు నిదర్శనము.

మఱి తుట్టతుది ప్రకరణమగు "అష్టమకళిక" యందు సింహావలోకనము కావింపబడి ఉపసంహారముతో ఈనిబంధమునకు స్వస్తి పలుకుట జరిగినది. ఇందు చివట శ్రీకృష్ణభాగవతముపై తన పరి

శోధన సర్వసమగ్రము కాదని విన్నవించుచు "శ్రీకృష్ణభాగవత పద్మము వికసించుటకిది తొలిసూర్యకిరణము మాత్రమే. దీనితో సంపూర్ణవికసనము కాదు. ఇంకను ఎన్నియో కిరణరాజములు కావలసియున్నది. అందులకీ తొలి రవికిరణము సహకరింపగలదని మనవి...." అని పలుకుట చి॥ శర్మ వినయమును చాటును.

మొత్తము మీద ఈ "శ్రీకృష్ణభాగవతము" చి॥ శర్మ ప్రజ్ఞకును, బహుగ్రంథపరిశీలనకును, పాండిత్యమునకును నికషోపలమై అలరారుచున్నది. జాగరూకతతో చదివి మాశిష్యుని శక్తియుక్తులకు, దీక్షాదక్షతలకు, శ్లాఘనీయమైన కృషికి మురిసితిని. ఇంతకంటె గురువులు శిష్యులను పెద్ద చేయుట వారికి శ్రేయోదాయకము కాబోదు.

కాని చివటి పలుకులుగా ఒండు రెండు విషయములను సూచింపక తప్పదు.

శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద సౌందర్యమును సోదాహరణముగ వివరించు భాగమున పోతనామాత్య శాస్త్రిగారల అనువాద విధానములను పరిశీలించుచు (భీష్మస్తుతి - పుటలు 138 - 140)

"త్రిభువన కమనం తమాలవర్ణమ్ రవికరగౌరవరాంబరం దధానే
వపురలకకులావృతాననాబ్జే విజయసఖే రతిరస్తు మేఽనవద్యా"

అను మూలశ్లోకమునకు పోతనామాత్యుల త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తనువుద్దీపింప...." ఇత్యాది అనువాద పద్యము శాస్త్రివర్యుల అనువాదపద్యముతో పోల్చిచూపబడినది. మూలశ్లోకమందలి 'విజయసఖే" అనునది పోతనామాత్యుల అనువాదమున "మా విజయుంజేరెడు వన్నెకాడు" అయినదని పేర్కొని శాస్త్రివారి అనువాదమందది "ప్రేపల్లెవిహారమున్ సలుపు బాలుని గృష్ణుని" అని కానఁగుచున్నది. దీనికి శాస్త్రివారనువాదమునకాధారముగ గొన్న ప్రతియందునట్టి పాఠముండియుండవచ్చును - అని సమర్థించుటకు యత్నించుట "కప్ప

దాటు"గా ఉన్నదని తోచినది. ప్రాచీన కవులందరు ఔత్తరాహ దాక్షిణాత్య ప్రతులు రెండును సంపాదించియే తమతమ యనువాదములను కావించిరనుటకు ఆధారములు కలవు. అట్లే అమాత్యులవారును రెండురకముల మూల ప్రతులను సంప్రదించియే భాగవతానువాదమును కావించియుందురు. మఱి శాస్త్రిల వారు కూడ ఔత్తరాహ దాక్షిణాత్యప్రతులాధారములుగా కొనియే తమ అనువాదమును సాగించినారు.

ఔత్తరాహప్రతులందును నాయెఱిగినంతదాక "విజయసఖే" అనుపాఠమే ప్రహితముగా కన్పట్టుచున్నది. కావున ఈతావున శాస్త్రి వారి అనువాదమును పై కారణమును చూపి సమర్థింపనక్కఱలేదు. వారి అనువాదము కంటె పోతనామాత్యుల "మా విజయుంజేరెడు వన్నె కాడు" అను తెనుగుసేతయే మూలమునకు సన్నిహితము. శాస్త్రి గారి అనువాదము మూలభిన్నమని తెల్పియుండిన సముచితముగ నుండెడిది.

కాని "రవికరగౌరవరాంబరమ్"అను మూలశ్లోక వాక్యమునకు పోతనామాత్యులు "ప్రాభాతసీరజబంధుప్రభమైనచేలము" అని చేసిన పరివర్తనము అపార్థమునకు తావొసగునట్లున్నది. శ్రీకృష్ణుడు పీతాంబరధారి – అనగా పచ్చనిపసిమి పట్టుచేలము దాల్చినవాడని అర్థము. మఱి "ప్రాభాతనీరజబంధుప్రభమైనచేలము" అనుట వలన రక్తాంబరధారి అను అర్థము స్ఫురింపవచ్చును. ఉదయసంధ్యా సూర్యుని కాంతి ఎఱ్ఱని ఎఱుపు రంగు కదా! కావున శాస్త్రివారు ఈ లోపమును గమనించి "సంపల్లవితోత్తరీయము సువర్ణసువర్ణము మేలమాడ"అని పరివర్తించుట మూలశ్లోకభావమును సుస్పష్టముచేసి, సందేహ నివృత్తి కావించినట్లున్నదని పల్కుట మాత్రము మెచ్చదగి యున్నది.

2. "స్వనిగమమపహాయమత్ప్రతిజ్ఞామృతమధికర్తుమవప్లుతోరథస్థః
ధృతరథచరణోభ్యయాచ్చలద్గుఃహరిరివహన్తుమిభంగతోత్తరీయః"
అను మూల శ్లోకమునకు పోతనామాత్యుల "కుప్పించి
యెగసిన కుండలంబులకాంతి, గగనభాగంబెల్ల కప్పికొనగ ...."

అను అనువాదసీసపద్యము రసవంతమైనదని చెప్పుట చి॥ శర్మ రస జ్ఞతకు తారకాణ. పైసీసపద్యమందలి "నమ్మితి నాలావు నగుబాటు సేయక, మన్నింపుమనిక్రిడి మఱలఁ దిగువ" అనుపాదమునకు మూలమందు ఆధారము కానరాదనియు, మూలశ్లోకమందలి "స్వనిగ మమపహాయమత్ప్రతిజ్ఞామ్ ఋతమధికర్తుమ్ అవప్లుతోరథస్థః" అను దాని భావము తెనుగున రాలేదనియు, ఆలోపమునుగుఱితించి శాస్త్రులవారు—

"చక్రంబు చేఁబూన సమరంబునందను
తననియమంబెల్ల వెనుకఁద్రోచి
చక్రిబు పట్టింతు శౌరిచే నను నాడు
బాస చెల్లించెడు వాడ యగుచు...."

అని అంధ్రీకరించి మూల భావమును సరిగ విశదీకరించిరనియు చెప్పుట ప్రశంసనీయము.

ఇక ఈతులనాత్మక పరిశీలనము కావించు తావుల మాశిష్యుడు విద్వదగ్రణులు వెంపరాలవారి తోవను నడచినట్లున్నది. అట్లే శ్రీ యుతులు ఖండవల్లి సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, ప్రసాదరాయకుల పతిమున్నగాగల పెద్దల అభిప్రాయములను అందందుట్టంకించినటు లున్నది. ఆయాయి ఆధారములు అథోజ్ఞాపికలందు కన్పట్టుకున్నవి. అందులకు కారణము శూద్రక మహాకవి చారుదత్తునినోట పల్కించి నట్లు"యౌవనమతాప్రపరాధ్యతిన చారిత్ర్యమ్."మఱియిందలిభాషగ్రాం థికమైనను సరళము. జటిలముకాదు. మృదులమృదులము, మధుర

మధురము. లలితలలితము అగు వచనరచనా వైశారద్యము ఒకమహా విద్య. అవిద్య, అకళ తపస్సుగా, దీక్షగా, సాధనగా వ్యాసంగము చేసినకాని పట్టుపడునది కాదు.

ఇక అన్ని విషయముల ప్రశస్తి పాత్రమైన ఈరచన యందు మధ్య మధ్య—

"తిక్కన్నను మఱపింతురనుట సమంజసము" (పుట 241) "ఇదియు మూలమును మించియున్నదికదా! మూలమునే యేమిటి? పోతన్నను గూడ మించియున్నది" (పుట 244) వంటి వాక్యములును, "రామణీయకత", 'ప్రాధాన్యత', 'ఎలా', 'సరియే', 'నిర్మోహమాటము', 'భ్రతిమలాడుచున్నను', 'స్వాంతము', 'వ్రేళ్ళు' (చెట్టు వేరు అను అర్థమున) వంటి పద ప్రయోగములును పానకమందలి పుడకలవలె అడ్డుతగిలి మనస్సును చివుక్కుమనిపించుచున్నవి. మఱి ముద్రారాక్షసములు కుప్పలుతెప్పలుగా పడినవి. అచ్చుపనితో అనుభవము చాలక అట్టి దొసగులను సవరించుకొనలేక పోయినట్లున్నది.

ఏతావతా - ఈఉత్తమ పరిశోధనా నిబంధమును పరికించిన పిమ్మట "స్థానేషు శిష్యనివహైర్వినియుజ్యమానా విద్యా గురుంహి గుణవత్తరమాతనోతి" అను సూక్తి జ్ఞప్తికి తగిలి, ఆనందించి, మా శిష్యుని చి॥ శర్మను ఇతోధికముగా "సమస్తసన్మంగళాని భవంతు" అని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

సాహిత్యారాధకుడు,
శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి.

గుమ్మలూరు,
మాఘబహుళత్రయోదశి.
(మహాశివరాత్రి).
(27-2-1995).

వాచవి

ఆచార్య బేతవోలు రామబ్రహ్మంగారు
తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము
రాజమండ్రి.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు వ్యక్తిగానూ కవిగానూ మహా సాహసి. కవిత్రయ భారతం ఉండగా వ్యాసభారతాన్ని తాము ఆంధ్రీకరించారు. పోతన భాగవతం ఉండగా వ్యాసభాగవతాన్ని మళ్ళీ తెలుగు చేసారు. రామాయణమూ అలాగే చేసారు. వీటిలో భాగవతాంధ్రీకరణం మరీవిడ్డూరం. కేవలం నాలుగునెలల సమయంలో చేసేసారు.

రామాయణం తప్ప సాధారణంగా వీరివన్నీ మూలవిధేయమైన అనువాదాలు. అయినా అక్కడక్కడ కొన్ని కుదింపులు, మదింపులు కనపడుతూ ఉంటాయి. "ఔచిత్యంబాదరించియు అనౌచిత్యంబు పరిహరించియు" అనువదిస్తున్నానని శాస్త్రిగారే చెప్పుకున్నారు. కాలం మారినప్పుడు ఒకప్పటి ఔచిత్యాలు అనౌచిత్యాలుగా భాసించవచ్చు. ఈ జాగ్రత్త ఎప్పటికప్పుడు కవులు తీసుకోవలసిందే.

అదీకాక పోతన్న రసలోలుడై ఒకటిరెండు ఘట్టాల్లో ఔచిత్యపు మేర మీరిన తావులు లేకపోలేదు. గోపికావస్త్రాపహరణ ఘట్టం ఒక ఉదాహరణ. కుమారికామణుల్ని యువతులుగా మార్చాడు. అనౌచిత్యమే. శాస్త్రిగారు మూలవిధేయంగా అనువదించి అనౌచిత్యం పరిహరించారు. (పుటలు: 195 – 204).

హృషీకేశ శర్మగారు మూడు మహాసముద్రాలను బుజాలకు ఎత్తుకున్నారు. వ్యాస భాగవతంతో శ్రీకృష్ణభాగవతాన్ని పోల్చడం

మాత్రమే కాకుండా మధ్యలో పోతన భాగవతంతో కూడా పోల్చిచూడటం పెట్టుకున్నారు. ఇది ముమ్మడి శ్రమ. అందుకే చాల విలువైన గ్రంథం ఆవిర్భవించింది. శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యతోసహా సంస్కృత భాగవతంతో ఈతెలుగు భాగవతాలను రెండింటినీ అక్షరశః సరిపోల్చి చూపారు. పోతన్నలో కనిపించే పెంపుదలలకు, శ్రీధరీయం ఎలా మార్గదర్శకమయ్యిందో తెలియపరుస్తూ శ్రీపాదవారు మూలవిధేయంగా ఎలా అనువదించారో నిర్ధారించడంగా వీరిపరిశోధన సాగింది. "తులనాత్మక పరిశీలనము" అనేదే ఈసిద్ధాంతగ్రంథానికి గుండెకాయవంటి ప్రకరణం. తక్కిన ఆద్యంత ప్రకరణాలు రూపపుష్టికారకాలు పరిపూర్ణతాసంపాదకాలు.

విషయసేకరణలో ప్రకరణవిభజనలో వస్తు ప్రతిపాదనలో శాస్త్రీయతతోపాటు సరళతనుకూడా సంపాదించారు శ్రీహృషీకేశశర్మ సంపాదించరామరి! గురుదేవులెవరు? శ్రీ జోస్యుల సూర్యప్రకాశరావు గారు. ఆతడనేక యుద్ధముల నారియు తేరిన వృద్ధమూర్తి.

బరువైన గ్రంథం. ఓపికగా చదవగలిగితే అనర్ఘ రత్నాలు అనేకం లభిస్తాయి. శర్మగారిని మనసారా అభినందిస్తున్నాను.

— బేతవోలు రామబ్రహ్మం
15-2-95.

శ్రీకృష్ణభాగవత పరిశోధకాభినందనము

శ్రీమాన్ అత్తిలి గోపాలకృష్ణమాచార్యులుగారు
నరసాపురం.

భగవద్భాగవత ప్రభావములు శుంభత్సారవత్స్వాదుసా
ధుగిరాంగుంభకరంభముల్ పరితృప్తాంథుల్ తృప్తిమైగొంచుమిం
చి; గరీయఃప్రతిభా ప్రభావితులుగా జేయన్ సముద్యుక్తులై
న గురూత్తంసులు వ్యాసపోతనకవీంద్రశ్రీపదాలంకృతుల్.

ఈత్రయి గృష్ణమూర్తికవి యొక్కటి శక్తి నిజాభిధాన సం
ధాత్రతిరమ్య భారత కథా రఘునాథ కథా యదూద్వహ
శ్రోత్ర ఘనాళి భాగవత సుందర గాథలు తెల్గుబాస జం
పూత్రయి వ్రాసి వాసిగనె బుణ్య యశోవిశదాఖిలాశుడై.

భారతగాథ రామకథ భవ్యవచోఽన్తర దివ్యదీప్తివి
స్తార పరిశ్రమానితర సాధ్యముగా బ్రకటించి చిన్మయ
శ్రీరుచిరాభిధానుడును శ్రీపద కృష్ణమహామనీషియున్
బేరును బెంపుగాంచిరి వినిర్మల భావుకతా ప్రతీతులై.

మూడవదైన భాగవతమున్ మథియించి, తదంతరామృతా
మ్రేడన చుంచు మార్మికతమించు మహార్థములెల్ల నోర్పుమై
బ్రోడలుమెచ్చునట్లు పరిపూర్ణశుభాకృతి దీర్చు నేర్పునన్
గ్రీడలు సల్పుదాన స్వపితౄణము దీర్చిన ధన్యుడీతడే.

కాశీక్షేత్ర నివాసపుణ్యమును, గంగాస్నానపుణ్యంబు, వి
శ్వేశశ్రీ చరణాశ్రయంబు, సకలాభీష్టప్రదాంబాఽఽదరం

బీశేముష్యధికున్ దయన్‌గను గురుల్ హేలాసమస్థేమ, నెం
తే శోభాఽతిశయంబు గూర్పగ హృషీకేశాహ్వయుండొప్పగా!

కాశిని గృష్ణ భాగవత కమ్రవచోఽన్తరమర్మరత్నముల్
రాశిగ బోసితే; తగు "షరాబులు" వీనికి విల్వగట్టనే
రీ? శివపట్టణంబుననె హృద్యము పట్టము బొందితోహృషీ
కేశశుభాహ్వయా! బహు సుహృద్బుధ బంధ్వభినందితోదయా!

విద్యావతాం భాగవతే పరీక్షేత్యాహుర్బుధా ఇత్యఖిలైకవేద్యమ్
తథావిధే,భాగవతాంధ్రభాషా గ్రంథే భవాన్ గూఢమహార్థవేత్తా॥

యదబ్రవీత్ బమ్మెర పోతనార్యోనాలంశివోఽలంనవిరించనోఽపి
వ్యాఖ్యాతుమేతద్భుత! గూఢరూఢానర్థాన్‌భవాన్‌వేత్తిబహూనముష్మిన్॥

పూతా, కృతిర్భాగవతాభిధానా
పూతా కృతి శ్రీప్రద కృష్ణమూర్తిః।
తచ్ఛోధనే త్వం కృతకృత్య ఆసీః
ధన్యావయం త్వత్కృతి నిత్యసేవాః

నస్తోతుమేవం కృతవాన్ ప్రయత్నమ్
భవన్త మత్యుక్తిరియం నమేస్యాత్।
న చార్థవాదోఽపి,యథార్థ ఏవ;
నచస్తవో;వాస్తవ ఏవ;నాన్యః॥

ఇత్థం, గోపాలకృష్ణమా
చార్యోఽత్రిలి కాశ్యపాఖేయః,
సజ్జన సంసద్విధేయః॥

25-2-95,
నరసాపురం.

ధైర్యే సాహసే లక్ష్మీః

శ్రీ కడిమిళ్ళ వరప్రసాద శతావధానిగారు
నరసాపురం.

"నానృషిః కురుతే కావ్యమ్" అన్నారు. కవిమాత్రమే కాదు, పరిశోధకుడు కూడా ఋషివంటివాడు కావలసిందే. ఆత్మ యొక్క లేదా దైవము యొక్క తత్త్వాన్ని ఋషి అన్వేషిస్తే, నిర్ణీతకావ్యం, లేదా విషయం యొక్క తత్త్వాన్ని పరిశోధకుడు అన్వేషిస్తాడు. ఈ అన్వేషణకు అభిమాన నిరభిమాన దురభిమాన దూరుడై, కేవల సత్యాన్వేషణ నిరతుడు కావటం చాల అవసరం. ఈ పరిశోధకులు శ్రీ హృషీకేశశర్మ నేటిదనుక బ్రహ్మచారులుగనుక, వ్యయప్రయాసలను లెక్కించకుండగా కాశీవిశ్వేశ్వరుని సన్నిధానంలో ఏండ్లతరబడి వసించి సిద్ధాంతవ్యాసాన్ని రచించే విద్యాతృష్ణ గలవారు కనుకను పరిశోధిత విషయం ప్రామాణికతను సంతరించుకోవడంలో ఆశ్చర్యంలేదు.

"భాగవతము తెలిసి పలుకుట చిత్రంబు
శూలికైన తమ్మిచూలికైన...." అని పోతన్నయే చెప్పుకొన్న పరిస్థితుల్లో, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి విరచితమైన శ్రీకృష్ణభాగవతాన్ని వ్యాస పోతనల భాగవతములతో తులనాత్మకపరిశీలనం చేయడానికి సంకల్పించుకోవడమే పెద్దసాహసం. కేవల కథాపరిమితంగా విషయాన్ని తీసికొనకుండగాభాగవత వేదాంతాన్ని (పుటలు 96-111), శాస్త్రజ్ఞతను (పు. 426-496), సంస్కృతాంధ్ర భాషాపద ప్రయోగదక్షతను (పు. 496-500) ప్రస్తావించడమే కాకుండగా సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణ సూత్రాలను కూడా ప్రస్తావించడం గొప్పధైర్యం.

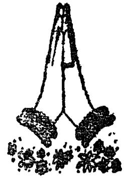
ఈ ధైర్యసాహసాలు ఈగ్రంథంలోని సప్తకళికల యందునూ ప్రతిబింబించి, అష్టమ కళికయైన సింహావలోకనంలో "ఈనాపరిశోధనము సమగ్రము కాజాలదు" (పు. 535) అని చెప్పుకొన్న వినయ సంభరిత వాక్యంతో గ్రంథం లక్ష్మీమయమై (శోభామయమై) విరాజిల్లింది. ఈ సిద్ధాంత వ్యాస స్థితలక్ష్మి అనంతర పరిశోధకులకు ఆలంబనమై, భాగవత వాఙ్మయ ప్రపంచానికి వెలుగులను విరజిమ్మ గలిగినదై శాశ్వతత్వాన్ని సంతరించుకొని, తనజనకుడైన శ్రీహృషీకేశ శర్మకు కూడ ఆ "లక్ష్మి" కీర్తిని సంతరించి పెడుతుందని ఆశిస్తున్నాను.

నరసాపురం, కడిమిళ్ళవరప్రసాద శతావధాని
9-3-95. టేలరున్నత పాఠశాల.

"ఆదరించి ఆర్థిక సహాయముగ రూ. 10,000/- ల"ను

అందించి ప్రోత్సహించిన

తిరుమల - తిరుపతి దేవస్థానముల యాజమాన్యమువారికి

"సమస్త సన్మఙ్గళాని భవన్తు"

అని భావించుచు

ప్రత్యేక కృతజ్ఞతా సహస్రములను కయిసేయుచున్నాను.

రచయిత.

కృతవెఱుక

సాధ్యము సాధకునిదని ప్రత్యక్షప్రమాణమే అయినను పరో
ప్రమాణము లెన్నియో సత్యసత్యములనుట జగద్విదితమే. ఈ స
కృతార్థతకు వెనుక నెన్నియో అమృత హస్తములు వెన్నుదట్టిన
సవినయముగ స్మరించు కొనుచున్నాను.

ప్రప్రథమమున జ్ఞానరూపులైన బ్రహ్మశ్రీ సత్యానందమహ
శ్రీ సత్యానందాశ్రమము - ఇనమడుగు. నెల్లూరు మండలం వా
పాద పద్మములకు ప్రణమిల్లుచున్నాను.

మహర్షుల వారి ప్రియ శిష్యులు, భాగవత తత్త్వగ్రాహుల
తల్లీనులును అయిన బ్రహ్మశ్రీ బ్రహ్మానంద తీర్థస్వాములకు వి
మిత మస్తకుడనగుచున్నాను.

నాకు సంస్కృతాంధ్ర విద్యాభిక్షనందించి వృద్ధి చేసిన మాత
సంస్థ "శ్రీక్షీరారామలింగేశ్వరస్వామి ప్రాచ్యకళాశాల" పాలకో
నకు సదా ఋణపడి యున్నాను.

మునుముందు పరిశోధనాలోచనమును కలిగించిన ప్రము
లోచన వైద్యులు, మా సర్వరక్షకులు నయిన డా. కె. వి. ఆర్
కృష్ణాజీ గారికి, ఊతమునిచ్చి "మనోరథఫలసిద్ధిరస్తు" అని ఆశీర
దించి పర్యవేక్షకులను కూడ సూచించిన పూజ్యగురుదేవులు బ్రహ్మ
లంక విశ్వేశ్వర సుబ్రహ్మణ్యమహోదయులకు;

పరిశోధనాంశమును సూచించి సాంతము అపార వాత్స
ముతో నడిపించిన వారును; శక్తినికూడ దీసికొని ఓపికతో "సంగ్ర
గ్రాక్ష"నొసగి దీవించినవారును అయిన పూజ్యగురుదేవులు బ్రహ్మ
ద కృష్ణమూర్తి మహోదయులకు;

అర్థించినదే తడవుగ "తథాஉస్తు" అని దీవించి పరిశోధన మార్గ దర్శకులగుటయేకాక ఇప్పుడు "పీఠిక" నొసగి అనుగ్రహించిన పూజ్య గురుదేవులు బ్రహ్మశ్రీ ఆచార్య సూర్యప్రకాశరాయ మహోదయులకు;

కోరినదే తడవుగ వాత్సల్యముతో "వాచవి" నందించి ఆదరించిన బ్రహ్మశ్రీ ఆచార్య బేతవోలు రామబ్రహ్మ మహోదయులకు;

'అభినందనలొ' సగి ఆశీరక్షతలు వైచిన పూజ్యగురుదేవులు బ్రహ్మశ్రీ అత్తిలి గోపాలకృష్ణమాచార్య మహోదయులకు;

ప్రోత్సహించి నడపించిన గురుతుల్యులు శ్రీ ఆర్. వి. యస్. శాస్త్రి, కీ॥శే॥ భట్టిప్రోలు బ్రహ్మానందం గార్లకు;

గ్రంథ ముద్రణమున ముందడుగు వేయించి ప్రోత్సహించుటయేకాక "ధైర్యే సాహసే లక్ష్మీః" అని ఆదరించిన శ్రీ కడిమిళ్ళ శతావధాని గారికి, పూజ్యగురువులు బ్రహ్మశ్రీ మల్లంపల్లి వీకోరామ సిద్ధుడు అయ్యవారు, గోవిందరాజన్ గార్లకును; నరసాపురాంధ్ర గీర్వాణ పండిత మిత్రమండలి- సర్వశ్రీ చిలకమర్తి, (విష్ణు) చక్రావధానుల, గోటేటి కృష్ణ-తదితరులకును;

ప్రత్యేకముగ సహకరించిన డా. (నెమళ్ళదిన్నె) అ మళ్ళదిన్నె వారికి,

ఈ యజ్ఞమున ఎందరివో ఛందోరూపుల పవిత్రప్రమాణాభిప్రాయ ఛందములు గానము చేయబడినవి. ఇంకను ఎందరో-అందరకును కృతజ్ఞతా నమస్సులు.

అచ్చుపనితో అనుభవము చాలని కారణముగ చాల ముద్రారాక్షసములు దొరలినవి. ఇట్లు తెలిసియు, తెలియకయు కానవచ్చు స్ఖాలిత్యాదులను సవరించుకొనుచు పఠించి ఆదరించు సరస సహృదయ సాహితీ ప్రియంభావుకులకు ప్రత్యేక కృతజ్ఞతలు.

పెద్దల, పూజ్యుల సూచనలను తదుపరి ముద్రణమున తప్పక పాటింపగలనని సవినయముగ మనవి చేసికొనుచున్నాను.

ఇక "శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధనమ్" కనుక ఈ శరీరము నిచ్చి తీర్చుటయేకాక ఈ కృతిని స్వీకృతినంది నన్ను చరితార్థునిగ చేసిన పూజ్య పితృమూర్తి బ్రహ్మశ్రీ వేంకటు సూర్యనారాయణ ప్రసాదరాయ మహోదయుల, మాతృమూర్తి వేంకటు సుబ్బలక్ష్మి గార్ల పాద పద్మములకు ప్రణమిల్లుచున్నాను.

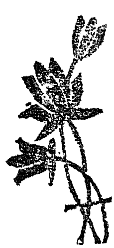
కుటుంబసభ్యులు పూజ్యులు- అక్క శ్రీమతి లక్ష్మీ సూర్యకాంత మునకు, బావ శ్రీ పోచినపెద్ది గోపాలరాయలకును; అన్న శ్రీ సత్య అనంతపద్మనాభలింగమూర్తిశర్మకు, వదిన శ్రీమతి విజయలక్ష్మికిని; మేనమామయేకాక చిన్న బావయునైన శ్రీ పెండ్యాల శాంతారామ్‌న కును నమస్సుమాంజలి. చెల్లెలు శ్రీమతి చి॥సౌ॥ పురుషోత్తమ భారతి, తదితర చిరంజీవులు అందఱకును శుభాశీస్సులు.

అసలు ఈ ఉద్గ్రంథమును ముద్రణరూపమున మలచిన సహన సహృదయులు, కార్యదక్షులునయిన శ్రీ వెంకటరమణ ముద్రణాలయము వారికి, చిత్రకారుడు 'భాస్కర్'కు ప్రత్యేక కృతజ్ఞతలు.

అర్భకుడను, అల్పజ్ఞుడను. ఆదరింపగలరని ఆశించుచున్నాను.

సర్వమ్ బ్రహ్మార్పణమస్తు.

రచయిత.

అనుక్రమణిక

విషయము : పుటలు.

ప్రథమ కళిక

కవి జీవిత సంగ్రహము

మహాపురుషుల జీవితచరిత్రలద్భుత రసభరితములు. వారి యాదర్శములు జాతికి ప్రాతఃస్మరణీయములు. వారి యాశయములు జాతి ప్రగతికి అనుసరణీయములు. అట్టి యాంధ్రమహాపురుషులలో కీర్తిమూర్తులు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారగ్రేసరులు.

19వ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమున జననమంది స్మార్తశ్రౌతవిద్యావిశారదులై, గీర్వాణాంధ్రోభయ భాషాకూలంకష వైదుషీభూషితులై మహామహోపాధ్యాయులై, భారత భాగవత రామాయణాంధ్రీకర్తలై కవిసార్వభౌములై, కనకాభిషిక్తులై, కళాప్రపూర్ణులై, ప్రభుత్వాస్థానకవులై, వజ్రాయుధాది పత్రికా సంపాదకులేకాక సుస్థిర యశస్సంపాదకులై, పూర్ణ పురుషాయుష జీవులై యురమరిక యెనుబదేండ్లవిచ్ఛిన్నముగ ఆంధ్రశారదా వరివస్య గావించి చరితార్థులైన వారు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు. వారి జీవిత చరిత్ర మడుగడుగున పఠితలడెందములందుత్కంఠ రేకెత్తించుచుండును.

శ్రీపాదవారి వంశము తెలుఁగునాఁట పేరుమోసిన వంశము. పశ్చిమ గౌతమీ మండలమందలి నరసాపురము తాలూకాకుచెందిన "గుమ్మలూరు" శ్రీపాదవారి వంశమునకు కాణయాచి. కాశీ పండితులై 'అపరగౌతముల'ని ప్రఖ్యాతి వడసిన శ్రీపాద రామశాస్త్రిగారును, వారి యనుజన్ములను 'నైయాయిక సార్వభౌములు' నగు శ్రీపాద లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారును గుమ్మలూరి శ్రీపాదవారే. కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలవారి పూర్వులును గుమ్మలూరి వారే. ఈ వం

శమువారందఱును శ్రీ విద్యోపాసకులు. శ్రీవిద్యోపాసకు లగుటచే శ్రీపాదవారను గృహనామము వీరికి కలిగినది! వీరు వెలనాటివైదిక బ్రాహ్మణులు. కౌశికసగోత్రులు. ఆపస్తంబసూత్రులు. యజుర్వేదులు

శ్రీ శాస్త్రివారు పశ్చిమగోదావరిజిల్లా యందలి "దేవరపల్లి" గ్రామమున అక్షయ సంవత్సర ఆశ్వయుజ బహుళ షష్ఠి సోమవారం రాత్రి పునర్వసు నక్షత్ర తృతీయ చరణము (29—10—1866) న జన్మించిరి. శాస్త్రులవారి జనయిత్రి వేంకటసుబ్బసోమిదేవమ్మగారు పితృపాదులు వేంకట సోమయాజులుగారు. వీరు వేదశాస్త్రశ్రౌతము లెఱిఁగినవారు. చక్కని పౌరాణికులు. జ్యోతిష వైద్యములందభిజ్ఞులు. సాహిత్యజ్ఞాన మలవఱచికొని, కొన్ని వీధి నాటకములను రచించిన కవులు.

కృష్ణమూర్తి శాస్త్రులవారి తాత తాత సర్వేశ్వర దీక్షితుల వారు. వేద విద్య లధ్యయనముసేసి క్రతువులొనర్చిన వారయ్యు, "రఘుదేవపురము" రాజధానిగ నేలిన మందపాటిరాజుల సంస్థానమందు నుద్యోగము నిర్వహించిన లోకజ్ఞులు. వీరి ధర్మపత్ని 'పాప సోమిదేవమ్మ'గారు. ఆమె ఘనాంతముగ యజుర్వేదమును, చయనాంతముగ శ్రౌతమును నేర్చిన విదుషీమణి యనియు, సాక్షాత్పర దేవత యనియు విశ్వసించెడివారఁట. ఈ పుణ్య దంపతులకు కుమారుడు వేంకటశర్మగారు. ఈ శర్మగారి సతి నరసమాంబ. ఈమెకు సుబ్రహ్మణ్యము, సర్వేశ్వరదీక్షితు లను పుత్రద్వయము కలిగినది. అందు సుబ్రహ్మణ్యముగారే శాస్త్రిగారి పితామహులు. సుబ్రహ్మణ్యముగారు వేదము నభ్యసించినవారు. వీరి యర్ధాంగి కామాంబ- ఈ కవిగారి పితామహి.

శాస్త్రిగారి తండ్రి కోట రామభూపతివారి సంస్థానమున దివాను పదవి నిర్వహించి పేరు ప్రతిష్ఠలార్జించిరి. వేంకటసోమయా

సేయుచు తోడి బాలురను జట్టుగా కూర్చుకొని గోళీలు, గోణీబిళ్ళలు కొక్కులు, ఉప్పు బట్టీలు, కోతికొమ్మచ్చులు మున్నగు నాటపాటలతో పొద్దుపుచ్చుచుండిరి. కాని తండ్రిగారి మాట కొంచెము వినుచుండువారట. వీరి చిన్ననాటి వివిధ క్రీడా విశేషములు వారి శ్రీ కృష్ణభాగవతమున బాల బలరామ కృష్ణుల బాల్య చేష్టలయందు చక్కగ వర్ణింపబడినవి.

అక్షరాభ్యాసము:-

శ్రీ శాస్త్రివారికి యెనిమిదవయేటనే యక్షరాభ్యాస మహోత్సవము చేసిరి. కాటవరమునందలి 'కంబైండుస్కూలు'లోఁ జదువవైచిరి. పాఠశాలయందు కుశాగ్రబుద్ధులుగావున ఆయనే బడి పెద్ద కాగల్గిరి. ఆ కాలమున 'ఇన్‌స్పెక్టింగ్ స్కూల్‌మాష్టరు'గ నున్న దేవరకొండ కృష్ణమూర్తిగారు బడినిఁ బరీక్షింప వచ్చి మన శాస్త్రిగారి భాషాజ్ఞానమున కాశ్చర్యచకితులై కొన్ని పొత్తములు బహూకరించిరి. అంతియేకాక "ఇన్‌స్పెక్టరు" పదవి యందున్న కోర్వి దక్షిణామూర్తిశాస్త్రిగారికిఁ దెలుపగా వారును గొన్ని బహూకృతు లిచ్చి ఆయనని ప్రోత్సహించిరి. ఇట్లు ధీశాలురుగఁ బేరువడి యా పాఠశాలయందు నాంగ్లముతో కూడిన 'తెలుగు ప్రైమరీ' దాఁక జదివిరి.

కాని శాస్త్రులువారికాంగ్లముపైమోజులేదు. ఆయూరి కరణముగారింట భారతాదుల పురాణ ప్రవచనములు జరిగెడివి. వారా పురాణ ప్రవచనములనిన చెవి కోసికొనెడివారు . పురాణ శ్రవణముచే వీరికి వీధి నాటకమన్నను, తోలుబొమ్మలాట లన్నను మిక్కిలి మక్కువ గల్గినవి. కాగితపుట్టలతో బొమ్మలు తయారుచేసి, భారతాదులందు తామంతకుమున్ను విన్న కథలను వినోదార్థము ప్రదర్శించుచుండువారు. ఇట్లు కాలముఁబుచ్చుచున్న శాస్త్రిగారిని తలచుకొని "క్రీడాసక్తుడగు నీ బాలుడు ప్రయోజకుడు కాగలడా?" యని చింతించి తండ్రిగారుపవీతునిఁజేయ నిశ్చయించిరి.

5

వేంకటసోమయాజులగారు శాస్త్రిగారికి గర్భాష్టమందే ద్వారకా తిరుమల క్షేత్రమున వేంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిని శాస్త్రోక్తముగ నుపనయనము చేసిరి. ఉపనయనమునాఁ డుపదేశమునొందిన గాయత్రీమంత్రమునందెనలేని భక్తితాత్పర్యములుగలవారై శాస్త్రిగారనుదినము సహస్ర గాయత్రీమంత్ర జపము చేయజొచ్చిరి. "గాతారం త్రాయత ఇతి గాయత్రీ" అను మర్మమును గ్రహించినవారు. ఉపనయనము జరిగిన నాటినుండియు ఆయన యల్లరి, కొంటెతనం మూర్ఖత పటాపంచలైనవి. చదువుసంధ్యలందాసక్తి మెండైనది. కాని యాంగ్లవిద్య నచ్చలేదు. అంతతోడనే బడి చదువునకు స్వస్తిచెప్పిరి తండ్రిగారి యనుమతితో సాహిత్య చక్రవర్తులని కొండాడుటకు పాత్రులైన 'ఇవటూరి నాగలింగశాస్త్రి' వారి చరణ సన్నిధి చేరిరి. ఆ గురువులతో కావ్యనాటకాలంకారములు పాఠము చేసిరి. శాబ్దాదులందు కృత పరిశ్రములైరి. నాగలింగశాస్త్రులవారి యాచార్యత్వమే కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులవారి యుజ్జ్వల భవిష్యజ్జీవితమునకు ఘంటాపథము కల్పించినదనవచ్చును. ఆ విద్యాభ్యాసకాలమున 'మధిర సుబ్బన్న దీక్షితులుగారు' శాస్త్రిగారికి సహాధ్యాయులు. శ్రీ దీక్షితులుగారు "కాశీమజిలీ కథ"ల రచనముతో సుప్రఖ్యాతులైరను విషయము నిట వచింపనక్కఱలేదు.

నైషధీయ చరితము చదువుకొనునాళ్ళలో తమ మేనమామ శ్రీ కల్లూరి బ్రహ్మ సోమయాజులుగారు శిష్యులకు స్మార్తము చెప్పుచుండ షోడశ కర్మాంతము నేర్చిరి. బ్రహ్మశ్రీ వాజపేయాజుల పాపయ్యసోమయాజులుగారి యొద్ద ఆధానపంచకము, సోమ పంచకము, చయనపన్నములు ॥అధ్వర కాండము॥ వల్లించిరి. ఇట్లు స్మార్తశ్రౌతము లభ్యసించి "పితరం యాజయేత్ పుత్రః, పితా పుత్రం న యాజయేత్" అని శాస్త్రము కావున తండ్రిగారొనర్చిన

అగ్నిష్టోమమున కాధ్వర్యవము వహించిరి. అంతియకాక చాంద్రి పాణీయ కేశవీయాది వాఖ్యా గ్రంథములామూలాగ్రముగ పరిశీలించిరి. పల్వుర యజ్ఞములలో ప్రతిప్రస్థానము, అగ్ని ; ధ్రిము మున్నగాగల యార్త్విజ్యములు నెఱపి వన్నెయు, వాసియుగాంచిరి అప్పటికి శాస్త్రిగారు పదునెనిమిది శరత్తుల ప్రాయము వారు మాత్రము.

కవితా వ్యాసంగము :-

శాస్త్రిగారికి కవిత్వము పుట్టుకతోడనే యలవడినదని తోచును. కుమార సంభవము పఠించునపుడే సంస్కృతమున కవిత నల్లుట కారంభించిరి. తొట్టతొలుత కాటవరమందు వెలసిన శ్రీ రామలింగేశ్వరస్వామిపై నొక శార్దూల వృత్తాష్టకమును బిమ్మట రామాష్టకమును రచించిరి. అప్పటికి శాస్త్రిగారు ద్వాదశ వర్షప్రాయులు. పిమ్మట మేఘ సందేశము పాఠము చెప్పుకొను దినములలో గీర్వాణమున 'చంద్రి యశశ్చరిత్రి' కావ్యము రచించ నారంభించి కొన్ని సర్గలు రచించిరి. కాని నేడవి యనుప లభ్యము. రెండు మూడు శ్లోకములు మాత్రము లభించినవి.

మాఘము చెప్పుకొనుచు 'పరబ్రహ్మాష్టకము'ను జెప్పిరి. ఈ పరబ్రహ్మాష్టకము మదరాసులో జ్యోతిష్మతీ ముద్రాలయము నందు మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రిగారిచే పరిష్కరింపబడి యచ్చుపడినవి.

తెలుగు కవిత్వము :-

శాస్త్రిగారు పదునేనవ యేట నుండి తెలుగు కవితనల్లసాగిరి. ఒకప్పుడు గొల్లప్రోలు గ్రామవాసులగు అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్య కవిగారు కాటవరము వచ్చిరి. వారు కవులని యెఱిగి శాస్త్రిగారు--

క॥ "తొట్టేటి గ్రామ మందున
కుట్టా సంభావనిచ్చి కుదురుగ నీకున్
బట్టల పెరుగుతో నన్నము
జుట్టంగా బెట్టగలరు చక్కంబోరా!"

అను వెట్టి మొట్టి పద్యము వ్రాసి సుబ్రహ్మణ్య కవిగారికి జూపిరట. కవిగారు 'నీకు సహజ కవితా ధార కలదు. లక్షణము నేర్చు' మని సలహా నిచ్చిరి. అంత శాస్త్రివారు తమ సహాధ్యాయులు దీక్షితులవారి సాహాయ్యమున ఛందోగ్రంథములు, వ్యాకరణ గ్రంథములు చదివి లక్షణ పరిజ్ఞానము బడసిరి. భారతాదులు, శ్రీనాథుని గ్రంథములు పదే పదే పఠించి తెలుగునందును పాండితినలవరచుకొనిరి.

గ్రంథ రచనము :-

శ్రీ శాస్త్రిగారికి చిన్ననాటి నుండియు కవిగా ప్రసిద్ధివడయ కోర్కె పొడమినది. ఆ కోరిక నాడు నాటికి బలపడి శ్రీనాథకవి సార్వభౌముని తమ కవితా గురువుగా భావించుకొనెడి వారని వారి "స్వీయ చరిత్రము" వలన తెలియుచున్నది. నిరంతరాభ్యాసముచే పద్య రచన యందు చక్కని వైవు వాటము లెఱిగిన జగజాణలైరి. షోడశ వర్షప్రాయమున శాస్త్రిగారు తమ తొలి తెలుగు కబ్బమును సత్యనారాయణోపాఖ్యానమను వ్రత కథ ననుసరించి 1882 న రచించి ప్రకటించిరి. అది మొదలుకొని గౌతమీ మహాత్మ్యము, ప్రద్యుమ్నోపాఖ్యానము, ఏకావళీ పరిణయము, శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిరూష్మ నిర్వచనైకాదశాక్షరి. మధుకర విజయాది ప్రబంధములును కలభాషిణీ, బొబ్బిలియుద్ధము మొదలగు నాటకములను వెలయించిరి మరియును పెక్కువిమర్శ గ్రంథములను నిర్మించుటయేగాక భారత భాగవత రామాయణములను భాషాంతరీకరించి, కవిసార్వభౌమ కళాప్రపూర్ణాది బహు బిరుద విభ్రాజితులై, కనకాభిషేక గజారోహణ

గండపెండారాది సమ్మాన విభూషితులై యావదాంధ్రమందు నపార యశస్సును సముపార్జించుకొనిరి.

గృహ విషయములు:-

కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారికి పదునొకండవయేటనే వివాహమైనది వధువు వాడపల్లి లక్ష్మీపతి దీక్షితులుగారి కొమరిత వేంకమాంబ. ఇర్వురకును వయస్సులో దినములు మాత్రమే యంతరమగుటచే నిరుగు పొరుగు వారు శాస్త్రివారిని 'పెద్ద పెండ్లాము మగఁడు' అని హాస్యము పట్టించెడివారు. ఏకతానగ్నో శాస్త్రిగారికామె యెడాట మున సాభిముఖ్య మేర్పడలేదు. అనతి కాలముననే వేంకమాంబ జబ్బుపడి మృతి చెందినది.

కవిగారు గ్రంథరచనైక చిత్తులై కాలము గడుపుచుండిరి. ఇటు లుండ నరసాపురం తాలూకాలోని 'నడుపూడి' గ్రామ నివాసులు కళా లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు తమ తృతీయ పుత్రిక వేంకట రత్నాంబను మనశాస్త్రిగారికిచ్చి మహావైభవముగ వివాహము జరిపించిరి. ఈద్వితీయ వివాహము విజయ సంవత్సర చైత్రశుద్ధ నవమినాడు జరిగినది. శాస్త్రిగారు దాంపత్య జీవితమును సాగించుచు కొంతకాల మునకు రాజమహేంద్రవరమునకు మకాము మార్చిరి. ఆ కాలమున వారి శ్రీమతి ప్రథమ పుత్రికను ప్రసవించినది. అంతకు మున్నె శాస్త్రిగారు కాశీ యాత్ర కావించి వచ్చుటచే నామెకు శాస్త్రిగారు 'విశాలాక్షి' యని నామకరణము కావించిరి. విశాలాక్షి దిన దిన ప్రవర్ధమానయై విద్యలు నేర్చి కావ్యకర్త్రియై తండ్రికి దగిన కూతు రని వాసికెక్కినది.

పిమ్మట మూడేండ్లకు జననమందిన ద్వితీయ పుత్రికకు "సావిత్రి" యని పేరుపెట్టిరి. ఈ యిర్వురు పుత్రికల యనంత రము జగద్గురు శంకరభగవత్పాదుల జన్మదినమున శాస్త్రిగారికి

(11-5-1913) న కుమార సంభవమైనది. ఆ కుమారుడు హస్తముల పాలకులిశాది రేఖలతోడను, బొడ్డున పెద్ద పుట్టుమచ్చతోడను జనించె నట. కావున నా తనయునకు శాస్త్రిగారు 'సుదర్శన నిధి' యని పేరిడిరి. సుదర్శన నిధి తల్లిదండ్రులకు పేరాసలు పుట్టించి, శాస్త్రి గారు భారతమందలి అభిమన్యు వధఘట్టము ననువదించు కాలమున తన పదునొకొండవ యేట స్వర్గతుడై వారిని దరిలేని దుఃఖసముద్ర మున ముంచెను. శాస్త్రిగారి తండ్రి శ్రీ వేంకటసోమయాజులుగారు రాజమహేంద్రవరమున పరలోకగతులైరి. ఆ వెనుక పదేండ్లకు శాస్త్రిగారి 'అరణ్యపర్వాంధ్రీకరణము' సాగుచుండగా వారి తల్లి మరణించెను.

అవధాన ప్రదర్శనము - రాజ సందర్శనము:-

శాస్త్రిగారు శతావధానము, అష్టావధానము, చిత్రావధాన ములు నేర్చి దేశాటనము కావించి బహు బహూకృతులు, పెక్కు బిరుదము లొందిరి. క్రీ.శ. 1890వ సంవత్సరమున బొబ్బిలి, పర్లాకి మిడిలోనగు ప్రాగ్దేశపు ప్రభువులను దర్శించి శతాష్టావధానములాయా సంస్థానములలో ప్రదర్శించి సమ్మానితులైరి. అనంతరము క్రీ. శ. 1895వ సంవత్సరమున ఛత్రపురము చేరి, యా పట్టణమున ప్రసిద్ధి చెందిన శ్రీ ఉన్నవ వేంకటేశ్వరరావు పంతుల వారిని దర్శించిరి. వారి సాయముతో కళ్ళికోట రాజా హరిహరమర్దరాజదేవు దొరవారి యనుగ్రహమునకు పాత్రులై యట రెండు మాసములుండిరి. అట నుండి రాజావారి పరిణయమునకు వారితో 'మయూరభంజి' పురము నకేగి మహా పండితులున్న సభలో నొక శతావధానము, నొక యష్టావధానమును కావించి 'కవిరాజ' బిరుదమును, స్వర్ణపథకమును పసదనముగ నందిరి. మయూరభంజి ప్రభువు శ్రీరామచంద్రభంజి దేవుగారు శాస్త్రివారి యవధాన ప్రజ్ఞకు పరమానందమునంది వేయి

నూటపదార్లు, సేలువలు, దోవతులు, ఉంగరమునిచ్చి మెచ్చిరి. (శ్రీ కృష్ణకవి జీవితము-పుట-105, 106)

శాస్త్రివారి యవధాన కళయందు పుష్పగణనము, లిఖితాక్షరి, వ్యస్తాక్షరి, నిషిద్ధాక్షరి, దత్తాక్షరి, ఆకాశపురాణము, సహపఠనములు ప్రధానములు. సహపఠనమనగా నెవ్వరేభాషలో నేమి పఠించిన వారితో నద్దానిని వచ్చినవాడు పఠించినట్లు పఠించుట. ఇది యవ ధానులలో వీరొక్కరికే యలవడిన కళ. వారి బుద్ధి లోకోత్తరమైన దనుట కిది యొక తార్కాణము.

మయూరభంజి సంస్థానమున ప్రత్యేకము ప్రశంసనీయమగు గౌరవమాంధ్ర కవులలో శ్రీశాస్త్రిగారికొక్కరికే లభించునట్లుతెలియ చున్నది. అవధాన కళా కౌశలముతో జయభేరి మోగించిన శాస్త్రి గారిని సంస్థానమునకు జెందిన వెల్లయేనుగు మీద నుత్సవము నూరేగించిరట. ఇట్టి మహా గౌరవము నందిన మహాకవి యాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో వేఱొక్కరు కనరారు, వినరారు. ("కవిసా భౌములు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు" శ్రీమల్లెల శ్రీరామమూ గారి వ్యాసము - ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రిక 8-1-1961)

ఇట్లే జగ్గయ్యపేటలోను, తెలంగాణమండలి పెద్దపల్లి జమి దారులు శ్రీ రాజా పోలేపల్లి వేంకటరాజేశ్వరరావు సద్దేశముఖువ దర్శనము చేసి వారి సంస్థానమున నొక యవధాన మొనర్చి జగ్గయ్యపేట యవధానము శాస్త్రిగారికెనలేని ప్రఖ్యాతిని చేకూ నది. వాటి సమస్యా పూరణములు కొన్ని నేడును చూడగల ఆ వెనుక మంథెన, జటప్రోలు, వేంకటగిరి సంస్థానములు తిరి మంథెనలో నవధానమున వేదము సహపాఠము చేయుట చ యొక మహమ్మదీయుడు "నేనరబిక్కు చదువుదును తాము పఠనము సేయుదురా?" యని సవాలు సేయగా శాస్త్రిగారు

కుండనని అరబిక్కు పద్యాలను సహపాఠము సేసి మెప్పునందిరి. ఈ పగిది పెక్కు పట్టుల నవధానములొనర్చి గొప్ప ధనమును సంపాదించి శాస్త్రులవారు లంకల వ్యవసాయము వలన తమకు కల్గిన నష్టమును వడ్డీతోగూడఁ దీర్చి ఋణ విముక్తులైరి.

లంక వ్యవసాయము:-

కాటవరము చెంత నినుగంటివార్రిపేట కలదు. ఆ పేట నంటి లంకలు పెక్కులు కలవు. శాస్త్రులవారు పదిపదునైదువేల రూప్యములకు కొన్ని లంకభూములను పాడిరి. అప్పుడు వారు స్వతంత్రులు గారు. తండ్రిచాటువారు. చేత గుడ్డిగవ్వయినలేదు. లంక భూములను పాటపాడిన సంగతి తండ్రిగారికెఱుకపఱచు ధైర్యము లేదయ్యెను. అయ్యును "ములకల్లంక" గ్రామమునకు వెడలి యందొక ధనవంతునితో సంప్రదించి వ్యవసాయము చేయుటకు తగిన సొమ్ము పెట్టుబడికయి కొని తెచ్చి లంక వ్యవసాయము మొదలు పెట్టిరి. పొగాకు నాటిరి. తోట తొలుత యేపుగనే పెరిగినది. కాని గోదావరి పొంగి పొగాకు తోటను ముంచివైచినది. శాస్త్రిగారికి దండుగ వచ్చినది. 'కవిరాజు' గారికి లంక వ్యవసాయము ముప్పదివేలు నష్టము తెచ్చిపెట్టినది. శాస్త్రిగారికి దారియు తెన్నును తోచలేదు. అపుడు కవిగారు కాకినాడ సమీపమునందుగల మల్లవరమున కేగి యందున్న నిమ్మన జియ్యన్నగారికి సమస్తము తెలుపుకొనిరి. ఆయన దయార్ద్ర హృదయుడై శాస్త్రిగారితో కాటవరము వచ్చి సోమయాజులుగారి సమ్మతి వడసి పంతము వెంకన్నగారి వద్ద దస్తావేజుపై ముప్పదివేలు ఋణ మిప్పించిరి. ఆ ఋణ ధనమును - శాస్త్రిగారిచే నటనట యవధానములు చేయించి ధనము పోగుచేసియు, శాస్త్రిగారి వాటా భూములమ్మి కొన్నివేలు గూర్చియు, ఋణపత్రముపై వసూలు పెట్టించి వీరిని జియ్యన్నగారు ఋణ విముక్తులను గావించి

నట్లు స్వీయ చరిత్రవలన తెలియ వచ్చుచున్నది. అంత శాస్త్రిగారు శ్రీ వెంకన్నగారిపై 'వేంకటేశ్వరీయము'ను కృతి రచించి వారికి తమ కృతజ్ఞతను జాటుకొనిరి.

సమ్మానములు - బిరుదములు :-

కళ్ళికోట, మయూరభంజి, పిఠాపురము, విజయనగరము, బొబ్బిలి, జటప్రోలు, వెంకటగిరి మొదలగు సంస్థానములకుచెందిన రాజులు శాస్త్రిగారిని పెక్కు బహుమానములిచ్చి గౌరవించిరి.

'శ్రీకృష్ణభారత' కృతిపతులగు ముక్త్యాలరాజా శ్రీ వాసిరెడ్డి చంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదువారు శాస్త్రిగారికి నెలకు నూట పదియార్లు చొప్పున పదునైదేడులు మాసాశనమొసగి యాదరించిరి. అంతియకాక శ్రీశాస్త్రిగారి పుత్రికల వివాహములకు వేలువిలువసేయు వస్త్రములు బహుమతులిచ్చి తమ వదాన్యతను జాటుకొనిరి. అట్లే బెజవాడకు జెందిన శ్రీ చుండూరి వేంకటరెడ్డిగారును, శ్రీ ఈదర వేంకటరావుపంతులుగారు (వేంకటరామా అండ్ కో, ఏలూరు) శ్రీ శాస్త్రిగారికి మాసభృతి నియతముగ నిచ్చెడివారు. శ్రీ ఈదర వేంటరావుపంతులుగారు శాస్త్రిగారి శ్రీకృష్ణరామాయణమును గృతినంది మూడువేల రూప్యములుపదగా నిచ్చిరి. "మహా మహోపాధ్యాయ" బిరుదును బురస్కరించుకొని నాటి యాంగ్లప్రభుత్వమును, ఆస్థానకవి పట్టమునకు నేటి యాంధ్రప్రభుత్వమును శాస్త్రిగారిని గౌరవించి తమ యుచితజ్ఞతను వెల్లడించుకొనినవి.

ఇక శాస్త్రిగారికి లభించిన బిరుదములు లెక్కకు మిక్కిలిగ నుండును. మోరోభంజిలో పండితుల సమక్షమున అవధానములు సల్పి వారి ప్రశంస లందుకొనుటయేగాక 'కవిరాజ' బిరుదముతో పాటు ఒక బంగారు పతకమును గూడ సంపాదించిరి. పరరాష్ట్రము

విద్వాంసుల సమక్షమున లభించిన బిరుద మగుటచేగానోపును శ్రీ శాస్త్రిగారి కవిరాజ బిరుదమును "కవిసార్వభౌము"లయిన వెనుకం గూడ వాడుక సేసిరి.

క్రీ. శ. 1937 వ సంవత్సరమున 'బ్రిటిషు' ప్రభుత్వము కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారిని 'మహామహోపాధ్యాయ' బిరుదముతో భూషించినది. ఈ బిరుదప్రదానము వలన శాస్త్రిగారికి నిన్న నేటి దనుక సాలునకు నూఱు రూప్యములు బహుమతిగ లభించెడివి.

ఆ సంవత్సరము నందే "ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు" వారు శాస్త్రివారిని 'కళా ప్రపూర్ణ' బిరుదప్రదానముతో గౌరవించి ప్రశంసించిరి. ఈ బిరుదును తొలిసారిగ పొందిన పండితులలో శాస్త్రిగారొకరు. తక్కిన మూవురు శ్రీ తాతా సుబ్బరాయ శాస్త్రిగారు, శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ, శ్రీమాన్ కపిస్థలము దేశికాచార్యులువారలు.
(కవిసార్వభౌములు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు - వ్యాసము ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రిక 8-1-1961)

1930 వ సంవత్సరమున సుప్రసిద్ధ పంచారామ క్షేత్రములలో నొక్కటిగ పేరుపెంపులు గాంచిన క్షీరారామపురము (పాలకొల్లు)న స్వర్ణాభిషేక మత్యంత వైభవముగ జరిగినది. కొన్ని కారణములచే ముక్త్యాలరాజావారికిని శ్రీపాదవారికిని వైమనస్యము లేర్పడినవి. రాజావారు మాస భృతి పంపుట మానిరి. అప్పటికి ఉద్యోగ పర్వము వఱకే 'శ్రీకృష్ణభారతము' ప్రకటితమైనది. భారతాంధ్రీకరణముతోపాటు శాస్త్రిగారికి షష్టియు 1926 నాటికి నిండినది. కాని శ్రీకృష్ణభారతము సమగ్రముగ వెలుగు చూడలేదు. శాస్త్రివారు యత్నింపగ పాలకొల్లు పురప్రముఖులగు శ్రీ రేపాక సత్యనారాయణమూర్తిగారును, చుండూరి నారాయణరావుగారును చెరియొక సంపుటమును కృతి స్వీకరించి యచ్చు వేయించిరి. అంతియకాదు, రెండువేల రూప్యముల విలువగల బంగరు విరులు సేయించి, పుణ్య నదీజలములతో సమంత్రముగ సామ్రాజ్య పట్టాభిషేక మంత్రము

లతో శాస్త్రి దంపతుల నభిషేకించిరి. శాస్త్రులవారు నాటి యభిషేకము నకు ముందష్టోత్తర శతమృత్తికాస్నానములాడి, సర్వ ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొని సొంత సొమ్ముతో గోదానాది ధర్మము లొనర్చిరి పిమ్మట కనకాభిషిక్తులైరి. ఆనాటి సభకు కాశీ పండితులు బ్రహ్మశ్రీ వేమూరి రామగోవిందశాస్త్రులువారు అధ్యక్షత వహించిరి. పిఠాపురము పండితులు ఆమ్నాయార్థవాచస్పతులు శ్రీ వడలి లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు, వైయాకరణ కేసరి శ్రీ పుల్య ఉమామహేశ్వరశాస్త్రిగారు మొదలగు మహా విద్వాంసులు హాజరయినవారిలో ప్రముఖులు. ఆ పండిత పరిషత్తులో శాస్త్రిగారికి 'కవిసార్వభౌమ' బిరుద ప్రదానము జరిగినది. తదుపరి బెజవాడ పట్టణమున జరిగిన పదునారవ యాంధ్ర మహాసభవారు కడప కోటిరెడ్డిగారి యధ్యక్షతను సమావేశమై పాలకొల్లు పురమందొసంగఁబడిన 'కవిసార్వభౌమ' బిరుదము నే స్థిరపఱచి, స్వర్ణపేటిక సమర్పించి సత్కరించిరి.

1933 వ సంవత్సరమున రాజమహేంద్రవరమున శాస్త్రిగారికి వేయిమంది మహాపురుషుల సంతకములతో కవిగండపెండారము డాకాలఁ దొడిగించిరి. తొల్లి పెద్దన మహాకవికి లభించిన ప్రశస్తి మరల ఈ కవిగారికే దక్కినది. గౌతమీ గ్రంథాలయమున మూడు రోజులు మహాసభలు జరిగినవి. జయపూరు మహారాజు శ్రీ విక్రమదేవ వర్మగారు సభకగ్రాసనాధిపత్యము వహించుటకు సమ్మతించిరి కాని వీలుచిక్కమిఁజేసి కాబోలు రాజావారు సభనాటికి రాలేకపోయిరి. అంత శాస్త్రివారి శిష్యాగ్రగణ్యులును, అద్యతనాంధ్ర కవి ప్రపంచ నిర్మాతలును, శతావధానులు నగు శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు అగ్రాసనాధిపత్యము వహించి శాస్త్రిగారి డాకాలిని గండపెండెరము దొడిగి గురు ఋణమును తీర్చుకొన్నవారైరి.

1935 వ సంవత్సరములో బెజవాడ, సాలూరు పురములలో గజారోహణ మహోత్సవములు జరిగినవి. 1945 వ సంవత్సరము

బెజవాడయందే మణికిరీటము సమర్పింపబడినది. అపుడే శ్రీకృష్ణ భారతమునకు బ్రహ్మరథము పట్టిరి. 1950 వ సంవత్సరములో వేంకటశాస్త్రిగారు శివైక్యమొందగా అప్పటి ఉమ్మడి ప్రభుత్వము శాస్త్రిగారిని ఆంధ్రాస్థానకవిగ నియమించి గౌరవించినది. ఆవేడుక యంతయు చలనచిత్రమునకెక్కించి దేశమున విడుదలసేసిరి. ఆంధ్ర రాష్ట్రమేర్పడిన వెనుక ఆంధ్రప్రభుత్వము శాస్త్రివారి నాస్థానకవిగా నామరణము గుఱుతించి శాస్త్రులవారిని అప్పటి రాజధాని యగు కర్నూలు నందు ఘనముగ సత్కరించినది.

1954 వ సంవత్సరమున గుడివాడ పట్టణమున ఎఱ్ఱోజు మాధవాచార్యులవారి పర్యవేక్షణములో శాస్త్రివారికి సువర్ణపుష్పపూజ మహారాజునకువలె జరిగినట్లు కవిగారి 'స్వీయ చరిత్ర' వెల్లడించు చున్నది. ఆ యేడే కాకినాడ " ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు " నకు శాస్త్రివా రధ్యక్షులైరి.

1957 లో 'ఆంధ్ర సాహిత్య అకాడమీ' సభ్యులుగ ఏకగ్రీవ ముగ 'కో-ఆప్టు'చేసికొనబడిరి. తుట్టతుదను శాస్త్రిగారికిలభించిన గౌర వము వారి కీర్తి కిరీటమునకు "కలికితురాయి" వంటిదని యెంచ నగును.

1958 వ సంవత్సరములో భారతప్రభుత్వము శాస్త్రులవారిని యావద్భారత గైర్వాణ వాణీ ధురంధరునిగ గుఱుతించి సత్కరించి నది. సరిగా శాస్త్రిగారి జన్మదినముననే (29-10-1958) ప్రమాణ పత్ర ప్రదానము సేసి యావజ్జీవితము సాలునకు పదునైదు వందల రూపాయల నిచ్చినది. ఇఁక యాంధ్ర మహాజనులు వారిని 'ఆంధ్ర వ్యాస', 'అభినవ శ్రీనాథ', 'వేద విద్యా విశారద' 'ప్రసన్న వాల్మీకి' "విశ్వకవి", "కవిబ్రహ్మ", "మహాకవి" బిరుదులతో గౌరవించి శాస్త్రివారి పట్ల తమకుగల యాదరాభిమానములను ప్రదర్శించిరి.

29-11-1941 వ తేదిన రాజమండ్రి పురపాలక సంఘము వస్తు ప్రదర్శనశాల వద్ద శాస్త్రీవారి శిలా విగ్రహమును పౌరులు ప్రతిష్ఠించి శాస్త్రీవారికి అఖండ గౌరవము కలిగించిరి. ఆ పురపాలక సంస్థవారు కవిగారికి స్వేచ్ఛా పౌరసత్వమొసగి (Freedom of the City) వారి గృహమునకు పన్ను లేకుండ చేసిరి.

శాస్త్రీగారికి కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు ప్రమాణపత్ర ప్రదానమిచ్చుట తెలిసి అప్పటి ఆంధ్రప్రదేశ్ గవర్నరు శ్రీ "భీమ్‌సేన్ సచార్" గారు కవిగారికి క్రిందిరీతిగఁ బ్రశంసించుచు నొక 'కమ్మ' వ్రాసిరి.

[Seal]
GOVERNER
Andhra Pradesh

Andhra Pradesh
Governer's Camp
Hyderabad
21st. August 1958

Dear Sri Krishna Murty Sastry,

I am happy to know that you are one of the distinguished and eminent scholars to whom the president has awarded for the first time the certificate of honour. I offer to you my hearty Congratulations. We are proud of the honour. You have brought to this State by virtue of your erudite scholarship and high literary attainments.

With best regards.

Yours Sincirely,
Sd xxx...xxx...xxx.
[Bhimasen Sachar]

Sri Sripada Krishna Murty Sastry
Poet Lawreate, Andhra Pradesh
Rajahmundry

[True Copy]

(శ్రీ శాస్త్రివారి దౌహిత్రులు శ్రీ కల్లూరి సూర్య సత్యనారాయణ మూర్తి (విశాలక్షి పుత్రులు)గారి "ఆల్బమ్" నుండి గృహీతము.

ఉద్యోగనిర్వహణము - పత్రికాస్థాపనము :

శాస్త్రిగారిది చిన్ననాట నుండియు స్వతంత్ర ప్రవృత్తి. ఒకరి కిందనుద్యోగించుట వారి స్వభావమునకే విరుద్ధము. అయ్యును వారి మిత్రులు, ప్రసిద్ధ నాటకకర్తలునగు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు గారి యొత్తిడివలన "పెద్దాపురం" ఉన్నత పాఠశాలలో ఖరనామ సంవత్సరమున సంస్కృతోపాధ్యాయ పదవిని నిర్వహించిరి, తరువాత రాజమహేంద్రి మందలి "మిషన్" ఉన్నత పాఠశాలలో ఆంధ్రపండిత పదవి స్వీకరించి మొత్తము రెండేండ్లపాటు ఉద్యోగించిరి. కాని తమ ప్రవృత్తికి ఆ పదవులు నచ్చకుండుటచే విరమించి క్రీ. శ. 1897-1898 ప్రాంతమున నొక ముద్రాశాలమ నెల కొల్పి ఒక సంవత్సర కాలము దానిని నడిపిరి. తెలుగులో తాలి దిన పత్రిక స్థాపించిన ఘనత శ్రీ శాస్త్రివారిదే! ("నా జీవితం" - కవిసార్వభౌముని ఆత్మకథ వ్యాసము ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రిక 30-12-60)

1899లో మదరాసునందు "కళావతి" వార్తాపత్రికను స్థాపించి, ఒక సంవత్సరము వెనుక దానిని రాజమహేంద్రవరమునకు మార్చి పదేండ్లు దానినవిచ్ఛిన్నముగ నిర్వహించిరి. ఆ వెనుక "వందేమాతరమ్" 'పక్ష' పత్రికను కొన్ని మాసములు, 'మానవసేవ' మాస పత్రికను మూడేండ్లును, "వజ్రాయుధము" మాస పత్రికను వ్యావహారిక భాషా నిరసనముకై నాలుగేండ్లును నిర్వహించిరి. 'కళావతి' మాస పత్రిక యందు తెనాలి వారి ఘటికాచల మాహాత్మ్యమును, కూచిమంచి జగ్గకవి సుభద్రాపరిణయమును, కపిలగోసంవాదమను వేదాంత గ్రంథమును ప్రకటించి పెక్కు విమర్శలు వెలయించి ఆంధ్రశారదకు ఇంతింతనరాని సేవ చేసిరి.

భాషా వివాదములు :

శ్రీ శాస్త్రిగారనేక భాషాయుద్ధముల నారితేరిన మహామహులు.

వ్యావహారిక వాదమును వారు కాలమునకు నెదురీది అడ్డుకొనిరి. "వజ్రాయుధమును"ను చేపట్టి వ్యావహారిక భాషోద్యమము నెదుర్కొనిన పండిత పురందరులు. ఇది శాస్త్రిగారి నిర్భీకతకునిదర్శనము పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికిని, మన శాస్త్రిగారికిని అభియోగములు జరిగినవి. అవి యెవ్వరికిని ననుకూలముగ దీర్పులు పొందలేక పోయినవి. కొల్లాపురము పండితులు శ్రీ వనం సీతారామశాస్త్రిగారికిని, శ్రీపాదవారికిని కొంత కాలము వాద వివాదములు జరిగినవి. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తమ్ము దూషించిరని శాస్త్రిగారు వారిపై నభియోగము దెచ్చిరి. వీరభద్రరావుగారికి రెండు వందల రూప్యములు జరిమానాపడి 'అప్పీలు'లోగూడ ఖాయమైనది. ఇక తమ శిష్యులగు చెళ్ళపిళ్ళవారితోకూడ శాస్త్రిగారికి తగాదా యేర్పడినది. అది యాగ్రహముగామారి వేంకటశాస్త్రిగారొక్కరే రచించిన బొబ్బిలి పట్టాభిషేకమును మన కవిగారు విమర్శించిరి. ఆ విమర్శనమంతయు "చెళ్ళపిళ్ళ చెర్లాటము" అనుపేర 5 భాగములుగ ప్రకటితమైనది. వేంకటశాస్త్రిగారు "జయంతి"ని ప్రచురించిరి. గురుశిష్యులిద్దఱకు నెడమొగము, పెడమొగము ఐనది. తుదినీ వివాదము శుభాంతముగ ముగిసినది.

శాస్త్రిగారి స్వభావాదికము:

కౌశికస గోత్రులగుట శ్రీపాదవారికందఱకు ముంగోపము మిక్కుటమే. ఆ ప్రథమ కోపము శాస్త్రివారికి ఆజన్మసిద్ధమని తోచును. కాని వారి హృదయము దయార్ద్రము. వారిది భల్లూకపు పట్టు. దానికి విడుపు లేదు. "నిండుమనంబు నవ్య నవనీత సమానము" ఇత్యాది మూక్తి శాస్త్రిగారిపట్ల నక్షర సత్యము. వారి మాట కటువు. మనసు వెన్నకన్న మెత్తనైనది. "మాట చూచిన మామిడల్లమును, మనసు పటిక బెల్లమును; యువకవులను ప్రోత్సహించు

టలో వారెవ్వరికిని దీసిపోరు. వేద విద్యా విశారదులగుటచే వారు పరమ ఛాందసులుగ కన్పట్టెడివారు. చెళ్ళపిళ్ళ సుకవీంద్రుడు చెప్పినట్లు శ్రీపాదవారమాయకులు. లౌక్యమెరుగరు. వారికి కప టోక్తులు, కుతంత్రములు గిట్టవు. ఉన్నదున్నట్లు ఖండితముగ ముఖముపై చెప్పుటయే వీరి స్వభావము. పూర్వాచార పరాయణుల య్యును సమయోచితముగ ప్రవర్తించు నేర్పరులు. వీరికి జాతిమత ద్వేషము లేకోశమునను లేవు. స్త్రీ విద్య వీరికిష్టమేగాని యుద్యోగ ములు వారు నిర్వహింప నసమ్మతులు. వీరికి కాలము వ్యర్థము చేయుట గిట్టదు. ఎప్పుడును నేదియో వ్రాయుట, చదువుటలు వారికి పరిపాటి.

పండిత మూర్ధన్యులయ్యును నాడంబరము లెఱుగనివారు. వినయ ధురీణులు. అశేష మేధా సంపన్నులయ్యును నిగర్వులు. శాస్త్రిగారు మానధనులు. మాట పట్టింపు వచ్చినచో మిన్నకుండక దానిని తేల్చివైచు వఱకును నిద్దురపోవని పట్టుదల వారిది. చతు రంగ ఖేలనమున వీరత్యంత ప్రవీణులు. కళ్ళికోట రాజా సంస్థానము లోనివారి నోడించి శాలువ కానుకగా బడయుట, సజ్జపుస్వారీ యందారితేటి, మాటవినక మొరాయించిన రేచర్ల జమీందారుల యశ్వమును లొంగదీసుకుని స్వారి చేయుటయు శాస్త్రిగారి అస హాయ శూరతకు, అద్వితీయ ధైర్య సాహసములకు దృష్టాంతములు. వారికున్న సునిర్దిష్ట భావములను వెలార్చుటలో వారు కొంకు కొసరు లెరుగనివారు.

శాస్త్రిగారి యాధ్యాత్మిక జీవన మాదర్శప్రాయమైనది. వారు మంత్రశాస్త్రమందు నిధులు. ప్రత్యహము సహస్రగాయత్రి నను ష్ఠించినవారు. షడక్షరీ మంత్రమును తమ పరమ గురువులగు నాగ లింగ శాస్త్రిగారి యొద్దనే యుపదేశమునొందిరి. ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మ

ఋని వలన బాలా త్రిపుర సుందరి మంత్రోపదేశమునొంది మరణ పర్యంతము నియతముగ జపించిన యట్టివారు. కావుననే శాస్త్రి వారి చేతితో విభూతి, తీర్థము నొసగినచో గ్రహ పీడలు తొలగు ననియు, వారన్న మాట యథావిధిగ జరిగితీరెడిదనియు ప్రతీతి కలిగినది. వీరింత భక్తులు కావుననే ధర్మ నిష్ఠకల విశిష్టములైన ఇతివృత్తముల నెన్నుకొని పెక్కు కబ్బములు గూర్చిరి. స్థల పురాణములను, మాహాత్మ్యములను వర్ణించుటలో వీరికి మక్కువ మిక్కుటము. మాటలు పెక్కులేల? శాస్త్రిగారుత్తమ శ్లోకులు. కారణజన్ములు. చరితార్థ జీవులు.

నిర్యాణము - సంతాప సభలు :

కలము పట్టినది మొదలు నిరంతరముగా నెనుబదేండ్లు సాహిత్యసేవ చేసి శతద్వితయాధికముగ గ్రంథములు కల్పించి ఘన సమ్మానములందిన శాస్త్రులవారు సహస్రమాస జీవులై సుఖముండిరి. ఎప్పటివలెనె శాస్త్రివారికి ఆశ్వయుజ బహుళ షష్ఠి తిథిని రాజమహేంద్రవరమున 97వ జన్మదినోత్సవ మత్యంత వైభవముగ జరిగినది. అప్పటికే శాస్త్రులవారు అనారోగ్యముతో బాధపడుచుండిరి. అప్పటి రాష్ట్ర గవర్నరు శ్రీ భీమసేన్‌సచార్ రాజమండ్రికి వచ్చి శాస్త్రిగారి గృహమునకేగి వారి యారోగ్యమును గురించి పరామర్శించిరి. కాని విధి బలీయముగదా! నూరేండ్లు తప్పక జీవింతురను ఆంధ్రుల యాశల నడియాసలు చేసి శాస్త్రివారు 29–12–1960వ తేదీన ముక్కోటి ఏకాదశి తెల్లవారుజామున వైకుంఠము చేరిరి. ఆంధ్ర సాహిత్యాంబరమున నుజ్జ్వల కాంతులు వెదజల్లిన యొక తార రాలిపోయినది.

శాస్త్రిగారి నిర్యాణవార్తను పత్రికలన్నియు ప్రముఖముగా ప్రచురించినవి. వారిపై సంపాదకీయములు వెలయించి దుఃఖ సము

ద్రిమున మునిగిన వారి కుటుంబమునకు సానుభూతి తెల్పినవి. సుప్రసిద్ధ సాహిత్య వేత్తలు తమ సంతాప సందేశములను కురియించిరి. యావదాంధ్రలోకము వారి మృతికిపరితపించినది. వారి భాషాసేవను అగ్గించినది. ప్రభుత్వము వారి భౌతిక కాయమునకు రాజ లాంఛనములతో నుత్తర క్రియలు జరిపించినది. ఆస్థానకవి మృతిపట్లయాంధ్రప్రభుత్వము సంతాపము 'గెజెట్' లో ప్రకటించి గౌరవించినది.

ఇక ప్రముఖ కవులు శాస్త్రిగారి సాహిత్య సేవలను వేనోళ్ళ కొండాడిరి. శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు బెజవాడలో జరిగిన సంతాప సభలో——శాస్త్రిగారి ప్రతిభ, యుపజ్ఞ యనన్య సామాన్యమైనది. ఏ భాషలోను ఏ కవి యిన్ని సాహిత్యరీతులలో కృషి చేసిన వారు, ఇంతగ బహుళ గ్రంథరచన సాగించినవారు లేరని నమోవాకము లర్పించిరి.

మహాకవి కాటూరివారు "పూరాంధ్ర మహాకవులందఱు కలసి చేసిన పనిని వారొక్కరే చేయగలిగారు... పూర్వ మహాకవుల కోవలో వారు చిట్ట చివరివారు. వారితో ఒక శకం అంతరించి పోయింది..." అని వాపోయారు.

కవి సమ్రాట్టులు శ్రీ విశ్వనాథవారు "శ్రీపాదవారు మహాపురుషుడు...శాస్త్రిగారు దేశానికి సంబంధించిన వ్యక్తి" అని కీర్తించిరి.

ఇక గిడుగు సీతాపతి, ఆంధ్ర విశారద తాపీ ధర్మారావు, త్రిపురనేని గోపీచంద్‌వంటి వ్యావహారిక వాదులుగూడ శాస్త్రిగారి మరణము తెలుగుజాతికి తీరని నష్టమను భావమును వ్యక్తము చేసిరి.

హైదరాబాదులోని శ్రీకృష్ణరాయాంధ్ర భాషానిలయమందు

జరిగిన సంతాప సభకు శ్రీ తాపీ ధర్మారావు గారధ్యక్షత వహించుట యొక విశేషము. శ్రీ ధర్మారావుగారు తమ ప్రసంగములో "శ్రీ శాస్త్రిగారు మహా విద్వాంసులు..." అని కొనియాడి"... ప్రచారం చేసే యనుచరులు లేని కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు వ్యతిరేకులు సయితము అంగీకరించేటట్లు చేసిన విశిష్ట వ్యక్తి" అని మెచ్చుట గమనింపదగిన విషయము.

ప్రముఖాధునిక కవి శ్రీ బోయి భీమన్నగారు శ్రీ శాస్త్రిగారికి నివ్వాళి పట్టుచు"... శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి యీ యుగానికి మహా రచయిత యనడానికి సందేహం లేదు. కొన్ని గ్రంథాలను వ్యాసుడు వ్రాసినాడా లేదా యనే మీమాంస యున్నది. 'నేనే యన్నీ వ్రాసినాను, వ్రాయగలను' అని నిరూపించడానికి వ్యాసుడే తిరిగి గోదావరి తీరాన రాజమహేంద్రవరములో కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి రూపమున నవతరించి యిన్ని గ్రంథాలు వ్రాశారని నా యభిప్రాయము. ...ఆ ధ్రసాహిత్యం జీవించి యున్నంతకాలమా యన సజీవుడే. ముందు ముందాయన పుస్తకాలపై రీసెర్చి చేసి పిహెచ్. డి డిగ్రీలను సంపాదించుకొనే రోజులు వస్తాయి" అని జోస్యము చెప్పిరి! (కీ॥శే॥ కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి హైదరాబాదులో సంతాపసభ అను శీర్షిక. ఆంధ్రప్రభ దినపత్రిక 10-1-1961.)

నార్లవారు తమ 'ఆంధ్రజ్యోతి' సంపాదకీయములో తుదిని "...అంత నిండుగా దండిగా అఖండ సారస్వత జీవితం గడపి, పండి రాలిన మహా పండితుడుగాఆయన ఆంధ్రహృదయాలలో, ఆంధ్ర చరిత్రలో, ఆంధ్రవాఙ్మయంలో సుప్రతిష్ఠిడై కలకాలం నిలువ గలడు. ("అహెూధన్యజీవి" - నార్లవారి సంపాదకీయం - ఆంధ్ర జ్యోతి దినపత్రిక 30-12-1960) అని శాస్త్రిగారి సంస్మృతికి నమో వాకములు సమర్పించిరి. నార్లవారి మాట నాణెముల మూట.

ఏతాదృశ విధముగ పెక్కండ్రి యాదరాభిమానములను జూఱలాడి, యెనుబది దశాబ్దులపాటెత్తిన కలము దించక యున్నాఱు పైచిలుకు గ్రంథరాజములను గల్పించి అనేక సమ్మానములు గ్రహించి పెక్కు బిరుదులు దాల్చి, ఆంధ్ర శారదనక్షరరూపాన నర్చించి యశశ్శరీరులైన శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి సమగ్ర జీవితమును రచించుచో నదియొక మహాపురాణమగును.

శాస్త్రిగారి శత జయంత్యుత్సవము :

మహా మహోపాధ్యాయులై, కవిసార్వభౌములై, కళాప్రపూర్ణులై, మణికిరీట ధారులై, గండ పెండేర భూషితులై, కనకాభిషిక్తులై, ప్రప్రథమాంధ్ర దిన పత్రికా సంపాదకులై, భారత భాగవత రామాయణాంధ్రీకర్తలై, ఆస్థాన కవులై ఆంధ్ర సాహిత్యమున కెనలేని సేవ లొనర్చిన శ్రీ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారికి 29-10-1966 నాటికి శత వర్షములు నిండినవి. ఆ శతవార్షికమును పురస్కరించుకొని 'ఆంధ్రసాహిత్య అకాడమీ వారుత్సవము జరుపుట యాంధ్ర భారతీ సమారాధన మనదగియున్నది. శాస్త్రిగారి శత జయంత్యుత్సవము మహా వైభవముగ జరుపుటకై డాక్టరు తోలేటి కనకరాజుగారి యధ్యక్షతను ఒక సంఘము నియమించి రాజమహేంద్రవరమున మూడు దినములు ఉత్సవములు జరిపిరి. శ్రీ శాస్త్రిగారి సాహిత్య సేవలను, జీవిత విశేషములను గూర్చి శ్రీయుతులు పైడిపాటి సుబ్బరామశాస్త్రి, టి. అంజన్, విద్వత్కవి శేఖరులు వెంపరాలవారు, పి. యస్. ఆర్. అప్పారావుగార్లచే మహోపన్యాసముల నిప్పించిరి. ఆ యుపన్యాసములను 'సాహిత్యోపన్యాసములు' 7వ సంపుటిగ అకాడమీ ప్రచురించి తెలుగుల కృతజ్ఞతకు పాత్రమైనది.

ఇంతకుమున్ను శ్రీ శాస్త్రిగారి 89వ సంవత్సర జన్మదినోత్సవము 1954వ సంవత్సరమున రాజ్మహేంద్రవరమున మహావైభవముగ

జరుపబడినది. ఆసందర్భమున కొవ్వూరు పురవాస్తవ్యులు శ్రీ కోడూరి అప్పారావుగారు, శ్రీ పి. వి. కృష్ణయ్యగారును నాయుత్సవమునకు సమాగతులై అగ్రపీఠమలంకరించి పలువురతోపాటు చక్కగనుపన్యసించి శాస్త్రిగారి యుత్సవమునకు 500 రూప్యములు బహుమాన మొసగిరి. ఆనాటి యుత్సవ సంచిక 'ఆయుర్వేద విశారద' బులుసు రామశాస్త్రిగారు, 'సంగీత సాహిత్య తత్పర' రంప శంకరశాస్త్రి గారల సంపాదకత్వమున రాజమహేంద్రవరము - మెజెస్టిక్ ముద్రాక్షరశాలయందు దీర్చబడి వెలువడినది.

శాస్త్రిగారి గ్రంథములను సమగ్రముగ పరిశోధించి వారి శక్తి సామర్థ్యములను, కవితా కౌశలమును ప్రజలకు చాటవలసిన యవసర మెంతేని యున్నది. వారొనర్చిన యపారసేవలకు నట్టి గుర్తింపు కలుగచేయుట సహృదయ విమర్శకుల కనీయః కర్తవ్యము.

శ్రీ శాస్త్రిగారి స్మృతి చిహ్నముగా వారికి మయూరభంజిలో లభించిన స్వర్ణపతకము, కవి గండపెండారము, తలపాగ, పట్టు శాలువ, కలము, సులోచనములు మొదలగునవి శాస్త్రిగారి జయంత్యుత్సవము నందు ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తునకు సమర్పింపబడినవి విశ్వకళా పరిషత్తు తరఫున ప్రొఫెసర్ శ్రీ కె. వి. ఆర్. నరసింహం గారు శాస్త్రిగారి దౌహిత్రులైన సత్యనారాయణమూర్తిగా రందజేయగా స్వీకరించిరి. వానిని ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు గ్రంథాలయమున నేడును చూడనగును.

"జయంతి తే సుకృతినో రససిద్ధాః కవీశ్వరాః ।
నాస్తి తేషాం యశః కాయే జరా మరణజంభయమ్"॥
(భర్తృహరి సుభాషిత త్రిశతి - నీతి శతకము-విద్వత్పద్ధతి 20 శ్లో.)

—(౦)—

శాస్త్రివారి గ్రంథములు - సంగ్రహ పరిచయము:

శ్రీ శాస్త్రివారపూర్వ కావ్య హిరణ్యగర్భులనుట జగద్విదితము. అట్టి మహాపురుషుడు తెలుగు సాహిత్యమునకు జేసిన సేవయు నం దాయన చేసిన కృషియు నద్భుతము, నపురూపము. అట్టి సాహిత్య కారుడు తెలుగుననేకాదు ప్రపంచమున నుద్భవిల్లిన యే సాహిత్య చరిత్రము నందును నభూతో నభవిష్యతి.

ఈ మహాపురుషుని చేత శిల్పీకరింపబడిన గ్రంథాకృతుల నింతకు మున్ను చరిత్ర కందినంత వరకును జూపి యున్నవాడను. ఇపుడు లభించిన వానిని కృతి భర్తృకాదికముగ శైలీ పరామర్శన మును జేయుచు నించుక విదిత మొనరుచుదును.

1. గౌతమీ మాహాత్మ్యము :- (1888)

ఇది యయిదాశ్వాసముల పద్య కావ్యము. ఇందనేకములైన నీతులు, ధర్మములు, స్తవములు లోనగునవి నిబద్ధింపబడి యున్నవి. ఈ రచనా సమయము నాటికి శాస్త్రివారు సంస్కృత సమాస భూయిష్ఠముగను, గఠిన పద గుంఫితముగను గ్రంథమును దీర్చవలెనను నభిప్రాయముగల వారుగ శైలిని బట్టి కానుపింతురు. ఇందనేకములైన వర్ణనములు, కల్పనములు కలవు. ఈ కావ్యము 'పార్థివ' సంవత్సరమున బ్రారంభింపబడి 'సర్వధారి' సంవత్సరము వఱకును రచింపబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఇందలి ప్రథమాశ్వాసము పందొమ్మిది వందల సంవత్సరమున ఎఫ్. ఎ. పరీక్షకు బాఠ్యముగ నిర్ణయింపబడినది.

మ॥ గగనోర్వీభవశృంగాంక సంఖ్య శకమాగన్ సర్వధార్యబ్దనం
దగజా జానిపదార్చనారతుడు కృష్ణాభిఖ్యుడాంధ్రావన
వ్యగమ ద్రాజమహేంద్ర పట్టణ సమీపగ్రామ వాస్తవ్యుడా

భగణాబ్జార్కముగా వసుంధర దలిర్పంజేసె నీ గ్రంథమున్.
ఇందు కైలాస పర్వత వర్ణన మిటుల జేయబడినది.

చ॥ నగవున లేచి వెన్నెరులణంగగదువ్వచు మందసంబునన్
దిగిగయిసేతకైనగల దెచ్చుచువల్వలమూలలంటిచ
క్కగ సవరించుచుండి కడకందనచాయల వెల్గుగానని
య్యగమున నాగెగాని జగదాద్యున కున్నిలవీండ్లులేవొకో.

అటనట యిట్టివి బహు స్వల్పముగ రచనా విషయముగ గోచరించును.

2. ఏకావళీ పరిణయము :- (1891)

దేవీ భాగవతమందలి యుత్తమ కథ యిది. ఆఱాశ్వాసముల పద్య కావ్యము. నైజాములోని 'మణికొండ'యను గ్రామమున జమీందారుడై యుండిన శ్రీ తవుటిరెడ్డి గోపాలరెడ్డిగారికి నిది కృతి యొసంగబడినది. శాస్త్రివారు తమ ఇరువది యైదవ వత్సరమున దీనిని రచించినారట. ఇందలి శైలి "గౌతమీ మాహాత్మ్య శైలి కంటె నీషన్మృదులమై తోచును.

చ॥ కటకట కన్నులందెఱచి కానగజాలని లేతకూన న
క్కటికమొకింతలేక బలు కాఱడవింబడవైచి పోయిరం
చటువిననంతనుండి మనమాఱడి నొందెడు దల్లడిల్లెడుం
దటతటు గుండెకొట్టుకొను దారసిలున్ మెయికిం బ్రకంపమున్

3. వేంకటేశ్వరీయము :- (1898)

ఇది తిరుపతి మాహాత్మ్యమును దెలుపు పద్యకావ్యము. ఇందలి కల్పనయును బద్యములు నతిమనోహరములు. ఇది నిమ్మన జియ్యన్న గారను లక్షాధికారికి గృతి యీయబడినది.

క॥ కలికొకడు నైదు వేలే
డుల యీడలరంగసప్పుడు వినిర్మించెన్
విల సత్కవిరాజాఖ్యుడు
కలావతీ పత్రికాధికారి కడంకన్.

ఉ॥ అమ్మకునమ్మ పాల్కడలి యందుదయించినముద్దుగొమ్మనె
త్తమ్ములనాడుకొమ్మ ప్రమదమ్మున మారునిగన్న యమ్మలో
కమ్ముల నెమ్మి నేల నిల కస్బడునయ్యలమేలు మంగతా
యమ్మ మెలంగుగాతమన యమ్మలనిమ్మనవారి యింటిలోన్.

పోతన్న "అమ్మలగన్న యమ్మముగ్గురమ్మల మూలపుటమ్మ" ఇత్యాది పద్యము నియ్యది తలపించుచున్నది.

4. కనకగిరి:- (1898)

ఇది యొక స్థల పురాణము. నానావిధములైన నీతులిందుకలవు. ఇది యప్పుడు మదరాసు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాల యందు సంస్కృత మున నాచార్యులుగ నున్న శ్రీ యం. ఎ. శేషగిరిశాస్త్రిగారి కంకిత మీయబడినది.

మ॥ పరగంజేసెను రాజ్మహేంద్రనగరీ వాసుండు శ్రీ వేంకటా
ధ్వరికిన్వేంకట సుబ్బసోమిదమకున్ బాలుండు శ్రీ గౌతమీ
చిరమాహాత్మ్యముఖ ప్రబంధకృతియా శ్రీపాద కృష్ణాఖ్యుడం
బర నేత్రాభమృగాంక సంఖ్య శక మొప్పంబొల్చునప్డీకృతిన్.

5. ప్రద్యుమ్నోపాఖ్యానము :- (1906)

ఇది యుత్తమ కావ్య రత్నము. భాగవతాద్యనేక గ్రంథము లను బరిశీలించిన బిదప విపులముగ రచింపబడినది. ఇందు నానావిధ వర్ణనలతిమనోహరముగ నొనరింపబడినవి. ఆశ్వాసములిందున్నవి.

ఈ కావ్యమనినచో శ్రీ శాస్త్రిగారికి మక్కువ మిక్కిలి యని వినికిడి. పందొమ్మిది వందల యోజువ వత్సరమున నిది వెలసినది. యిది శ్రీ శాస్త్రివారిచే బ్రిటిషు గవర్నమెంటులో డి. కలెక్టరు పదవి నధిష్టించిన శ్రీ 'కొరళ్ళ సుబ్బారాయుడు' గారికి నంకిత మీయబడినది.

క॥ భువినిధి దివి శుచి వరుసం
దవిలిన పజాణాబ్దమందు ధరణీసురుడా
ర్యవిధిజ్ఞుడు కవి మిత్రుడు
కవిరాజాఖ్యుండు దీని గడకరచించెన్.

సీ॥ మిసిమి నిగ్గుల దేజు మిగుల కమ్మనితుంటు
విరులు చివురులల్లి విల్లుసేసి
జోగుల బిగువూడజుంజుమ్మనుచు మోగ్రి
తీరు తుమ్మెదలతో నారిజేసి
గమగమ వలపించి తమి గూర్చు పూవుల
జౌవంచములకులు సంతరించి
యలుగుపజలగుండె జలదరింపగ మీను
మొసళులు సిడమున బొసగనిలిపి

తే॥ పలికిన విరాళియిడు పసిపచ్చ టెక్క
పులుగు మిన్నను బాబాగ నలువు పజచి
తలచుకొనునంతనే మేను బులకరింప
జేయ గలతేజులోగల్ల జేసె నపుడు.

మ॥ సకలాంభ్రంకష నారికేళ మహీరుడ్జాలాతి ధేయుల్విలో
లకమార్గశ్రమఖిన్నుడై కుతపకాలంబందునిచ్చల్ని జాం
తికముంజేరిన భాస్కరాతిథిని నెత్తింబూని యాతిథ్యమా
ప్రికటుస్వాదుఫలోదకంబొసగి పత్రస్పర్శ సౌఖ్యంబిడున్.
యతిథి పూజ చక్కదనము రసజ్ఞుల నలరించును.

6. గజానన విజయము :- (1891)

ఇది రెండాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. ఇదియును శాస్త్రిగారి కిరువది యైదు సంవత్సరములకు బూర్వమే రచింపబడినది. శ్రీ వాడ్రేవు సూర్యనారాయణమూర్తిగారి కిది కృతి యొనర్ప బడినది. ఇందలి పద్యము లన్నియును మిక్కిలి హృద్యములు.

సీ॥ దారులారా। పొదరిండ్లారా। మీరు
గంగోత్తమాంగుని గాంచినారె?
పశువులారా। కీరశిశువులారా। మీరు
గిత్తవజీరు వీక్షించినారె?
గట్టులారా। పుట్టచెట్టులారా। మీరు
బూచుల యెకిమీని జూచినారె?
పాములారా। పెనుగాములారా। మీరు
వరభోగిభూషణు నరసినారె?

తే॥ మబ్బులారా। విసరుగాలి యుబ్బులార।
చుక్కలారా। పువుబోదల యిక్కలార।
వేల్పులారా। పవలురేయు దాల్పులార।
నామనోహరు దిలకించినారె మీరు?

7. విజయలక్ష్మీ విలాసము :-

దీనికే "విక్రమాభ్యుదయము"నియు నామాంతరము. ఆఱుల్లాసముల గ్రంథము. జయపూరు సంస్థానాధీశ్వరు లగు "విక్రమదేవ వర్మ" మహారాజు చరిత్రము వింత కల్పనములతో నిందు దెలుపబడినది. పందొమ్మిది వందల ముప్పది మూడవ సంవత్సరమున నిది విరచితము.

మ॥ సెలయేళ్ళంగనుమల్ల వేగిరులలో జెన్నారు ఱాచాళ్ళపై
గలగల్లాడుచు పాఱ పండులగతిన్ గన్పట్టి పార్శ్వళ్ళులన్

గళముల్ వంచిజలంబులానుమృగముల్ కందోయిపై దుంపురుల్
కలయంబడ్డదిదిర్చెడిన్ మొగములంగం జెకురంగేక్షణా।

8. భద్రాచల రామ చరిత్రము:-

కంచెర్ల గోపన్న భక్తిజీవిత వృత్తాంతము భక్తిభరితము. సరళమైన శైలి గలిగి యున్నది. హనుమకొండపుర వాస్తవ్యులు, న్యాయవాదులు, శ్రీమంతులు నగు శ్రీ తుంగతుర్తి నరసింహారావు గారికి సమర్పితమైనది.

ఉ॥ రామయటంచునాడు మరి రామయటంచునుబాడు నేడ్చినన్
రామయటంచు నేడ్చు రఘురామయటంచునగున్ భుజించినన్
రామయటంచు నోర్దెఱచు రామయటంచు వచించునెప్పుడున్
రాముడె సర్వరక్షకుడు రాముడె సర్వమునంచు నెంచుచున్.

ఇందలి గోపన్న రామభక్తి పూరిత హృదయము కడు సహజముగ సంతరింపబడినది.

9. నైషధీయ చరితము ;

'శృంగారతరంగిణి' యనియు దీనికి ద్వితీయాఖ్యము. నానావిధ మహోహర వర్ణనములిందు గూర్పబడినవి. శృంగార నైషధమును బోలియుండును. నెల్లూరు తూములూరి వెంకట శివరామయ్య గారికిది యంకితమీయబడినది.

చ॥ తరుణవయస్కుడైన నృపతల్లజుదృష్టి విదర్భరాట్సుతా
వరపదమందు బొందువడిపైన నటుల్ స్పృశియించి మీదనం
బరగమున బావిలో బడిక్రమంబున బంగరుమెట్లనెక్కి భూ
షనంబడి పదంబరయం జలియించి దద్దిఱెన్.

గాచురాజభూషణుల పరిభావము కానుపించును.

10. కావేరీ చరిత్రము ;- (1896)

ఇది చక్కని పద్య కావ్యము. కావేరీ వృత్తాంతమును మఱి కొన్ని గాథలును నిందు సంతరింపబడినవి. శాస్త్రివారు దీనిని దమ ముప్పదియవయేట రచించినారట. పసలపూడి గ్రామ వాస్తవ్యులైన శ్రీ వాడ్రేవు సుబ్బారాయుడుగారు దీనిని గృతి నందిరి. కృతి భర్త యీ కృతికర్తకు నప్పటి కాలమున యకరమునకు నాలుగు వేల రూప్యములు చేయు భూమి పండ్రెండు యకరములను సమర్పించె ననియు దెలియనగుచున్నది.

11. భోగసుందర సీతారామ చరిత్రము:-

ఇది తిరుమలాపురము వాస్తవ్యులు శ్రీ కనుపర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారికి గృతి యీయబడినది.

సీ॥ కావి గుడ్డలవారు కనిపించినంతనే
వారిచే బూడిదలారజల్లి
గడ్డాలభైరవుల్ గలరన్న గొని తెచ్చి
వారిచే తీర్థములార బోసి
దయ్యాలవదలించు దాసరుల్ వినిపింప
వారిచే మంత్రము లారజేసి
బూదెపూతలవారు పొడకట్ట జనితెచ్చి
వారిచే దాయెత్తులారగట్టి

తే॥ దేవళంబుల చుట్టును ద్రిప్పిత్రిప్పి
గ్రామదేవతలకు బలుల్గలుగజేసి
పట్టరానివారల కాళ్ల పట్టి పట్టి
విసివి వేసారి రవ్వారి విందులెల్ల.

ఈరీతిగా సాంఘిక పరిస్థితులు, నమ్మకములు మొదలగునవి యిందు మిక్కిలి సాజముగ జూపబడును.

12. శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిరూష్మ నిర్వచనైకాదశాక్షరి:

ఇది యచ్చతెలుగు పద్య కావ్యము. ప, ఫ, బ, భ, మ, వ యను నోష్ఠ్యములును శ, ష, స, హ యను నూష్మములును లేక వచనములు లేనిదై, త,న, జ,డ,క,ర,గ,ల,ద,ట,య యను బదునొకండు మాత్రమగు నక్షరములు కలుగునట్లు విలాసార్థము రచింపబడిన గ్రంథమిది. శాకుంతలేతివృత్తము.

క॥ త, న, జ, డ, క, ర, గ, ల, ద, ట, యా
యను నైదాఱక్కరాల నతికియునిందే
దెనుగున నొక్క గరితకత
నొనరింతున్నిదు నండనూ కొని జే జే.

యని ప్రతినబూని శాస్త్రివర్యులు గ్రంథము నామూలాగ్రముగ దిద్ది తీర్చిరి. దీనిని 'గౌతమీ మహాత్మ్యము'ను వ్రాసిన పరిసర కాలమున రచించియుందురని యూహ. ఇది బ్రిటిషు ప్రభుత్వములో మదరాసు రాజధానియందు గొంతకాలము గవర్నరు పదవినధిష్ఠించి ప్రఖ్యాతిగాంచిన జస్టిస్ కె. వి. రెడ్డినాయుడుగారి కంకితము. ఇది యన్నినియమములతో నున్నను మిశ్రకావ్యమువలె నుండును. శైలి యిటులుండును.

క॥ కొంతనకంతటిలో దా
నంతయు దనలోన నిండనంతయు దానై
యంతకు నంతయ నింతకు
నింతయునై నెగడు నట్టి యేలిక దలతున్.

13. యాజ్ఞవల్క్య చరిత్రము:

ఇది యయిదాశ్వాసముల ప్రబంధము. జయపురము మహారాజావారి కంకితమొనర్పబడినది. సంస్కృత పదభూయిష్ఠమై శైలి నాతి మృదులమై యుండును.

సీ॥ బ్రహ్మరాతి సతాయ బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞాయ
దివ్య స్వరూపాయ తే నమోస్తు
నిత్యాయ సత్యాయ నిర్వికల్పాయని
త్యానందమూర్తయే తే నమోస్తు
యోగిరాడధిపాయ యోగేశ్వరాయజ్ఞా
నానందసాంద్రాయ తే నమోస్తు
భక్తావనేష్టాయ భానుకోటి సహస్ర
దీప్తాయ గోప్త్రాయతే నమోస్తు.

తే॥ సచ్చిదానంద రూపాయ సర్వలోక
సంస్తుతాయ మహాదేవ సన్నిభాయ
వేదవేదాంగ వేద్యాయ విశ్రుతాయ
తే నమోస్తు నమోస్తుతే తే నమోస్తు.

14. బ్రహ్మానందము :

అమృతానంద మనియు దీనినందురు. అచ్చ తెలుగు పద్య ప్రబంధమిది. మూడాశ్వాసములను గలిగి యున్నది. అతి మృదుల శైలి మితముగా దోచును. ఇందపూర్వవర్ణనాంశము లనేకములు పొడ గట్టును. ఇది పిఠాపురము మహారాజా శ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరు వారి కంకితమీయబడినది.

తే॥ కోడెకాండ్రమదులు పట్టి గోరిమరుడు
పన్ని యుంచిన వలను మీ కన్నె కురులు
గాన బెళుకు బేడిసలనన్నైన కన్ను
లగును గాబోలు జానుగులాగలంట.

15. మధుకర విజయము :

ఇది 'కళాపూర్ణోదయము'ను బోలిన కేవల కల్పితేతివృత్తము గల కావ్యము. అయిదాశ్వాసములున్నవి. పంహొమ్మిదివందల నలు

వది నాలుగులో రచితము. కళాపూర్ణోదయము నందువలె నారదాది సంబంధిత నామములైనను నిందు గానరావు. కళాపూర్ణోదయము కేవల కల్పిత కథయని స్పష్టమగును. కాని యిది పూర్వ మెప్పుడో జరిగియుండునని చదువరులకు దోపించును. కల్పనాధికము సహజముగ నుండును. చమత్కారములు హాయిగొల్పును.

చ॥ మన మధురాశ్రమంబున సుమంబొక డొక్కలతామతల్లికిన్
జననమునొంది కాలగతి జక్కదనంబును సౌరభంబునున్
గననయియుండె దాని పయి గోరిక జేసి మధువ్రతంబొకం
డనిశము తన్మరందమును నానదలంచెను మాధవాదృతిన్.

ఇటు మధురాశ్రమమున మధురాపురమనియు, సుమమును మాలతి యనియు, మధువ్రతమనగా కథానాయకుడైన మధుకరుడనియు సూపింపబడి "మాల మాణవము"ను స్ఫురింప జేయబడుచున్నది. ఈ విధముగ మిక్కిలి రసవంతముగ నిది రచింపబడినది.

16. సత్యనారాయణోపాఖ్యానము :

ఇది వ్రత కథననుసరించి వ్రాయబడిన చిన్న పద్యకావ్యము. చిత్రభాను సంవత్సరాంతమున వ్రాయబడినది. సులభశైలిని గలిగి యుండును.

ఉ॥ అక్కట విత్తహాని యగునంచు దలంచియమంచి యన్నముల్
మెక్కక నీరసాన్నములె మెక్కుచునుప్పును లేని గంజికిం
దక్కినవాని ద్రావుచు నెదంగడు డస్సియపోవుసేయునీ
మిక్కిలి రొక్కమెల్ల నిటుమిన్నక పోయెనికేమి సేయుదున్.

17. సావిత్రీ చరిత్రము :

ఇది 'స్వభాను' నామ సంవత్సరమున విరచింపబడినట్లు

తెలియుచున్నది. శాస్త్రివారికి సావిత్రియందుగల భక్తియే యీ గ్రంథ నిర్మితికి హేతువు. మూడాశ్వాసములు కలవు.

పంచ॥ 'సదామదిందలంతు గాన సత్యవంతుట్టియా
పదాస్పదుండునైన నాకు వానితాడిలోకమౌ
గదా! ముదంబుతోడ నన్యకాయమంటుదాననే
పదా పదా! మఱొండుమాటుపల్క బాడిగాదుగా.

18. భీమశంకర విజయము :

ఇది నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము. శ్రీనాథకృత భీమేశ్వర పురాణమును బురుడించుచున్నదని పెద్దలసుద్ది. గుల్బర్గాలోనుండెడి శ్రీ చావలి నరసింహ శాస్త్రిగారి కంకిత మీయబడినది.

19. భగవద్విలాసము :

ఇది మూడాశ్వాసముల ప్రబంధము, త్రిమూర్తులలో శివ ప్రభావమధికతర వర్ణితము. నైజాములో కలెక్టరుగ నుండిన శ్రీ శ్యానూపంతుల వేంకటేశ్వరరావు పంతులుగారికి గృతియీయ బడినది.

చ॥ కలన సమస్తదేవతలగన్నె దలించెదునంత లోననే
గెలచితి ముజ్జగంబుల ప్రకీర్తినిగైకొని యేలినాడ బు
త్రులగనినాడ వైభవముతో దులతూగితి నీకటాక్షముం
గలుగుతపంబొనర్చి నినుగట్టితినెందు గొఱంతనాకికన్.

20. అమృతరాజీయము :

ఇదియొక కల్పిత వృత్తాంతము. దీనిని మహారాష్ట్రమున హరి కథగ జెప్పుచుందురు. ఇందు రామకథ కొంతయు, కృష్ణ కథ

కొంతయు వర్ణింపబడినది. సత్యభామ పరాభవాదికము, రుక్మిణీ శ్రీకృష్ణులు సీతారాములుగ హనుమానునకు దర్శనమొసంగుట మొదలుగాగల వృత్తాంతము.

చ॥ మునుముని పారిజాతసుమముందమితో మురవైరికీయనా
ఘనకబరీభరంబునను గనట్లైతండదిగాదె దుఃఖమున్
గొనకొనజేసె నీకపుడు గొల్లుననేడిచి గెల్చితీవు గొ
బ్బున నిపుడుంబ్రతికిప్రియకు బూనగ రాదె విచారమేటికిన్.

శాస్త్రివారిందు సత్యభామ 'గొల్లున' నేడిచినట్లు చెప్పుట గమనింపదగినది.

21. వేదాద్రిమాహాత్మ్యము :-

గొప్పస్థలపురాణము. ముక్త్యాల రాజా శివాసిరెడ్డి చంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాద బహద్దూరు వారి కంకిత మీయబడినది.

కృష్ణామండలమందు నందిగామ సీమలో విఖ్యాతి చెందియున్న వేదాద్రియందు వెలసిన శ్రీ నరసింహస్వామి వారి మాహాత్మ్యము వర్ణితము. అయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యము.

చ॥ కలగడు వెచ్చనూర్చడు వికారమునొందడు బీతుజెందడె
వ్వలననుగంటు నీర్విడడు వాఱడు చేరడు తండ్రిచెంతకే
యలమటయుం గొనండెడదహా పరమేశ్వర। హా రమేశ। హా
సలలితమూర్తి। హా సుగుణసాగర యంచువచించు నెంతయున్.

మ॥ ఋతువాహీభ శశాంకసంఖ్యను శకంబింపొంద నానందమం
దితహాసంబులతోడ వేదమహిభృద్వృత్తాంతముంగూర్చియుం
చిత రీతిన్ రచియించె దీని గవిరాట్ శ్రీపాదకృష్ణుండు సం
తతమున్ నీదు కృపారసంబునకు బాత్రింబై జగద్వల్లభా।

22. న్యాయపతి :-

ఇది న్యాయపతి సుబ్బారావు బి.యే.బి.యల్. గారి చరిత్రము.

23. వేంకటనృసింహరాయ చరిత్రము :-

ఇది నాలుగాశ్వాసములు గలిగి యున్నది. చింతలపూడికి సమీపముననున్న 'రేచర్ల'లో జమీందారుగానున్న శ్రీ రాజా వెంకట నృసింహారావు బహద్దరు వారి చరిత్రము. వారికే కృతియు నీయబడినది.

24. ఆనందోదయము :-

ఇది మూడాశ్వాసములు గలిగిన యచ్చ తెలుగు కృతి. శాస్త్రి వారి యచ్చతెలుగు మిశ్రకావ్యరీతితో నుండును గాని క్లిష్టముగా నుండదు.

క॥ మాటల నాడిన వడువున
దేట తెలుంగునను గైత తేలికదారిం
బాటించి కబ్బమల్లెద
దాటాదూటములు వచ్చు తటి నవ్వకుడీ.

యని వినయ ప్రతిజ్ఞ యొనరించి తెలుగు పలుకులతో నీ కావ్య రచన చేసినారు.

చ॥ లలనొకసారిగాంచి మరలన్ మొననుండియు గాంచునిచ్చలో
గలుగగ జేయునట్లదరికాచిన యంతనతేట తెల్లమై
తెలిసెడునట్లు కబ్బమును దేలిక దారని తేట తెల్గునం
బలికెను గృష్ణమూర్తి కవి వాసిగ దుర్ముఖికార్తికంబునన్.

చ॥ తలకకుమమ్ము రేల్చెబు మదాయను గెల్చిన వానిచుట్టలన్
మెలపితిమంటి, కాల్చి మనమీరును దొల్లిటి బాముసందుమా

తలబడి నారటుంచడుగు దమ్ములనంగని గ్రొక్కువచ్చునో
వెలయగ దేంట్లనందగియె పిప్పి యీ సకిసోగ పెన్నెరుల్.

25. గణేశపురాణము :-

ఇది వ్యాస కృతోపపురాణములలో ద్వితీయము. శ్రీ రాజా కాండేగ్రిగుల జగన్నాథరావు బహద్దరువారి కంకితమీయబడినది. అముద్రితము.

26. ఆంధ్రాభ్యుదయము :-

ఇందాంధ్రదేశమునగల క్షేత్రములు, తీర్థములు, గొప్పవారు, పండితులు, కవులు లోనగు వారి చరిత్రయుదెలుపు గొప్ప గ్రంథము. ఇది యాంధ్రదేశ మహాత్మ్యమును దెలుపును.

27. కాళిదాస విలాసము :-

తెనాలి రామకృష్ణ చరిత్రము, జగన్నాథ మాహాత్మ్యము, ఈ మూడును వచన ప్రబంధములు. వారి 'కలావతి పత్రికయందు బ్రచురింపబడినవి.

28. విమర్శ గ్రంథములు :-

ఆంధ్రవేణీ సంహార విమర్శనము, ఆంధ్ర విక్రమోర్వశీయ విమర్శనము, ప్రసన్న యాదవ నాటక విమర్శనము, ఆంధ్ర శాకుంతల నాటక విమర్శనము, కురుపాండవదాయ భాగ విమర్శనము, విజయవిలాసకృతి విమర్శనము, ఆంధ్ర మేఘసందేశ విమర్శనము, నన్నభట్టారక చారిత్రక విమర్శనము, ఆంధ్ర భాషానుశాసన విమర్శనము మొదలగునవన్నియు నాయా గ్రంథములను విమర్శించి వ్రాయబడిన వచన రూపక గ్రంథములు. కలావతీ

పత్రికా ప్రకటితములు. కాలనిర్ణయము నిదమిత్థముగ నిర్ణయింప నాధారములు మృగ్యములు.

29. గౌరాంగ చరిత్రము:-

ఇయ్యది వంగదేశమునందు మున్ను ప్రసిద్ధిగాంచిన 'నిమి, యను గౌరాంగుని విశిష్ట చరిత్రము చెప్పబడిన వచన కావ్యము. 'మానవసేవ' పత్రిక యందు ముద్రితమైనదనియు దెలియుచున్నది.

30. మంగళగిరి మాహాత్మ్యము :-

ఇది మంగళగిరి స్థలపురాణము. గుంటూరు వినపాముల లక్ష్మీ నరసింహముగారి కంకితము.

31. చాణక్య శతకము :-

చాణక్యుడు లోనగువారు చెప్పిననీతులు, భారతాదులలోని నీతులు సంగ్రహించి వ్రాసిన చిన్న గ్రంథము. కాలనిర్ణయమున కాధారములు మృగ్యము.

32. ఐరోపా మహా సంగ్రామము :-

హిట్లరు చేసిన ద్వితీయైరోపా మహా సంగ్రామమంతయు బ్రతి దినమునను బత్రికలు చదివి ప్రతి దిన చర్యగా బెద్ద పుస్తకము రచించి దాని నెంతయో భద్రముగా నుండునట్లు దాచి యుంచినారు. అముద్రితము.

33. జగద్గురు శంకరాచార్య చరిత్రము :-

ఇది శ్రీ నరసింహదేవర సత్యనారాయణగారి కంకితము. ఇందు బరకాయ ప్రవేశము లోనగు నశ్లీలములు తొలగింపబడినవి.

34. మరుత్తరాట్చరిత్రము :-

ఇది యొక శ్రీమంతున కంకితముగా వ్రాయబడినటుల దెలియు చున్నది. ముద్రితము. కృతి మహోత్సవము కాలేదు. ఈ చరిత్రమును బూర్వము శ్రీనాథుడురచించినట్లు తెలియుచున్నది కాని యది యలభ్యము. బూర్గుల రామకృష్ణారావుగారి కంకిత మని వినికిడి.

35. సానంద సాయుజ్యము :-

ఇది యొంగోలు పురవాస్తవ్యులగు చిలకపాటి అనంత కృష్ణ మాచార్యులుగారికి గృతియొసంగబడినది. కల్పితేతివృత్తము గలది.

36. మాయావతి నాటకము :-

ఇందు రతీదేవి మాయావతియై శంబరు నింట సూదాధికారి ణియై మత్స్యమున లభించిన ప్రద్యుమ్నుని బెంచి పెద్దవానిజేసి వానిచే శంబరుని జంపించి యతని బెండ్లియాడిన కథ చిత్రముగ వర్ణితమైనది. మాయావతి తన స్థితికి వగచుచున్న సందర్భము.

చ॥ మనకిటు రాక్షసాధముని మందిరమందు మునీంద్రులంతవా
రిని చెగగోసి వంట బొనరించుచు నూడిగ ముండుమంచున
వ్వనజభవుండు నెన్నొసట వ్రాసెను దానికి జింతచేసినం
గనబడునే ఫలంబిపుడు కాగలదంతయు గాకయుండగన్.

37. సావిత్రి నాటకము:-

మహా పతివ్రతయగు సావిత్రి చరిత్ర మీ నాటకమందు వర్ణింపబడినది. జగన్మాతస్తుతి సందర్భము.

మ॥ భువనంబుల్ భువనాధినాథులును శంభుల్ విష్ణులున్ బ్రహ్మలున్
సవనాశుల్ సవనేశులున్ నరకముల్ స్వర్గంబులుంగోలె స

ద్వ విశేషంబుల వేదవిద్యలెకదా, వాకుృచ్చు నాయన్ని నీ
కవు రూపంబులు నీవు గాకెదియులేదమ్మా త్రిలోకేశ్వరీ.

38. భారతసార నాటకము :-

భారత ముఖ్య కథయంతయు వచ్చు నట్లొక నాటకము వ్రాయవలయునని కవి సంకల్పించి యిది ప్రారంభించి యసంపూర్తిగ విరమించినారు. అందు మొదటి పద్యమిది.

శా॥ శ్రీవాక్పార్వతులన్ భుజాంతర ముఖక్షేత్రంబులన్ దాల్చియే
రేవేళన్ వహియింతురో జగములీరేడింటి స్త్రీపుంసయో
గావిర్భూత శుభస్థితిన్ విధువిధీశాఖ్యుల్ త్రివేదాత్మలా
దేవాధీశులు ముప్పురున్ సుఖమునస్ దేలింత్రు మిమ్మెప్పుడున్.

ఇది నన్నయగారి ప్రారంభ ప్రార్థనాశ్లోకమైన 'శ్రీ వాణీగిరిజాశ్చిరాయ దధతో....." ఇత్యాదిదానికి ననువాదమే. ఇది ప్రారంభించు నప్పటికి మూలభారతమును పరిశీలించినట్లు తోచదు. నన్నయ్యగారి భారతమును బరిశీలించియే వ్రాయ ప్రారంభించినట్లు తెలియుచున్నది. ఉదంకుడు పైల శిష్యుడని నన్నయ్యగారి భారతానువాదమునందే యున్నది. పిదప వ్రాసిన శ్రీకృష్ణభారతమున శాస్త్రీవారు మూలానుసారము వేదుడనియే వ్రాసి యుండుట గమనింపదగి యున్నది.

39. వీరరుద్ర విజయనాటకము :-

ఇందు గాకతీయ చక్రవర్తులలో బ్రసిద్ధుడైన ప్రతాపరుద్రుని చరిత్ర మంతయు పూర్తిగ వివరింపబడినది. ఇది యయిదంకముల మహానాటకము. భక్తి సూచకములైన పద్యములు కొన్ని యిందు గాననగును.

మ॥ జడబుద్ధీ పరికృతం బెటింగియును రాజద్రోహివైమోసులె
త్తెడుసంతోషము నాగనిట్లునత మార్తింబల్కుదే? దిష్టవుం
బడి మాటేడిపుడ స్వతంత్రుడయినన్ స్వస్థాన శక్తింగడున్
గడుదీవించుటకయ్యు ప్రాణములిడంగా నుండ సందేహమా.

40. స్వరాజ్యోదయ నాటకము :-

1. ఇది నామమాత్రావశిష్టముగావింప బడినదని వ్రాయుటకు నా కలము సంచలించుచున్న యది’యని అనంత పంతుల రామలింగ స్వామిగారును, 2. ‘స్వరాజ్యోదయమును శ్రీ అవసరాల రామారావు గారికి అంకితమిచ్చినట్లు శ్రీ పైడిపాటి సుబ్బరామ శాస్త్రిగారును బలికినారు. భావి పరిశోధకులు తేల్చవలసిన విషయము.

41. బొబ్బిలియుద్ధ నాటకము :-

ఇది పందొమ్మిదివందల యెనిమిదవ సంవత్సరమున రచింప బడినది. ఇది యేడంకముల వీర రస ప్రధాన నాటకము. సర్వదేశ వ్యాపకమై రంగస్థలముల బ్రదర్శింపబడి విశేష ప్రఖ్యాతిగాంచినది. ఇది శాస్త్రివారి కుమారుడైన కీ॥ శే॥ సుదర్శననిధి కంకితమీయబడినది.

మ॥ కడుపానీయది ఖండవల్లిమడుగా గండ్రాలనుం గంటివా
కొడుకుల్లేరు రనీకురా కొమరునిం గోయింపగానెంతువా
జడబుద్ధీ! పరమాపకారివగు నింజర్చింపకా వంతయున్
గడిమిన్నే నిదె కండలుగనీ కాయంబు ఖండింపనే.

42. వేణీసంహారము (నాటకము) :-

ఇది పందొమ్మిదివందల యైదాఱులలో రచితము. భట్టనారాయణ కృత వేణీసంహారమునకిది సరియైన తెలుగు. మూల నాటక

ప్రథమ శ్లోకమును శాస్త్రివారి తెలుగు నాటక ప్రథమ పద్యమును గమనింపుడు.

శ్లో॥ నిపీతైరప్యేభిర్లులిత మకరందో మధుకరైః
కరైరిందోరంతశ్చురిత ఇవ సంభిన్నముకులః
విధత్తాం సిద్ధిన్నో నయనసుభగామస్య వచనః
ప్రకీర్ణః పుష్పాణాం హరిచరణయో రంజలిరియం.

ఉ॥ మానక క్రోలుచుండినను మత్తిలుషట్పదముల్ గలంచుపూ
దేనియలోన వెన్నెలలు దీరుచునట్లయి విచ్చు మొగ్గకై
మానిలయాంఘ్రి లందిడు సుమంబులదోయిలి పూజ్యులీ సభా
సీనుల కన్నుపండువగు సిద్ధిని మాకు నొనర్చుగావుతన్.

43. కలాభాషిణీ నాటకము:-

ఇది పందొమ్మిదివందల రెండవసంవత్సరమున రచింపబడినది. పింగళి సూరన్న కళాపూర్ణోదయములోని మొదటి నాల్గాశ్వాసముల లోని కథననుసరించి యేడంకముల నాటకముగా రచియింపబడినది. పాత్రోచిత భాష ప్రయుక్తమయినది. సమయోచిత వృత్తములు నూత్నములైన వానిని స్వీకరించి రాగతాళములను నిర్దేశించిరి. వారు గ్రహించిన వృత్తములలో గొన్ని - త్రిభంగి, సుగంధి, మధుర, మంజుళ, కళ్యాణి, బంధుర, అలస, మనోహర, శతపత్రి, సదాగతి, సుప్రభ, మల్లిక, సుముఖి, కలావతి, వల్లి, వసంత, కమల మొదలగు నవి. కళాపూర్ణోదయ కథకును నీ నాటక కథకును చాల వ్యత్యాసము కలదు. శృంగార రస ప్రధానముగ మనోహరముగ గథను నడిపించిరి. ఇది 1909వ సంవత్సరమున బి. ఏ. పరీక్షకు బాహ్య గ్రంథముగ నుంచబడినది. మూలమైన పింగళి కళాపూర్ణోదయ పద్యములతో నిందలివి తూగ జాలియున్నవి.

మ॥ తమిబూదిగెల దూగుటుయ్యేలలబంతాలాడుచుందూగునా
కొమరుంబ్రాయపుగబ్బిగుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కగాజాగిమిం
టిమొగంబైచనుదెంచుతీవిగను గొంతేదివ్యమౌనీంద్ర! నా
కమ్మగినేత్రలమీదగయ్యమునకుంగాల్దాచులాగొప్పెడిన్.

మ॥ అలరుందీవలనెక్కి యుయ్యేలలనయ్యాటంబుగానొండొరుల్
గెలువన్ బందెములొడ్డిప్రాయపు దమిన్ గ్రిడించుచుందూగునీ
యలరుంగొమ్మలకాళ్ళసాగు దివిమోమైచూడముల్లోక కాం
తలపై గయ్యపు గాలు ద్రవ్వునటులెన్నంజెల్లు మౌనీశ్వరా!

మఱి యొక్కటి.

మ॥ గురువుల్ దిట్టిన దిట్టనీ వినినలోకుల్ నవ్వినన్ నవ్వనీ
చిరకాలార్జితభూరి వైభవతపశ్శ్రీ వోయినన్ బోవనీ
వరముందప్పిన దప్పనీ తెలివి తేవల్ మాసినన్ మాయనీ
తరుణీరత్నము దీనినింగవయకే దాళంగలేనింతయున్.

44. రాజభక్తి నాటకము :-

ఇది యయిదవ జార్జి చక్రవర్తి పట్టాభిషేకోత్సవ సందర్భముగ బందొమ్మిది వందల పదునొకండవ సంవత్సరమున డిసెంబరు పండ్రెండవ తేదీన బ్రకటింపబడినది.

మ॥ సగుణుండయ్యును నిర్గుణుండయిమహాస్వత్వంబు విశ్వంబునం
దుగడుంగల్గిస్వతంత్రుడయ్యు బరతంత్రుండైమహత్త్వయ్యునిం
తగనై యెల్లెడనిండి పూర్ణుడగుచుందా నుండి లేనట్లయై
తగుసర్వేశ్వరుడీప్సితార్థములు సంధానించిమిమ్మేలుతన్.

మనోహర నాటకము :-

షేక్స్పియర్ మహాకవి విరచితమైన 'ట్వెల్ఫ్త్‌నైట్' కను

సరణము. పందొమ్మిది వందల పదునాల్గున నీది వ్రాయబడినది. అయిదంకములు కలవు. శృంగార రస ప్రధానము. మోహిని యను రాజపుత్రి సముద్రమున బడియు బ్రదికి మనోహరుడనుదన ప్రియు నింబరిణయమగుట యితివృత్తము. మనోహరముగ వర్ణింపబడినది.

46. వీరసేన విజయ నాటకము :-

ఇదియును షేక్స్పియరుచే రచింపబడిన 'పెరికిల్స్. ప్రిన్స్ ఆఫ్ టైర్' అను నాంగ్ల నాటకమున కనుసరణము లేదా ఛాయా మాత్రానువాదము. శాస్త్రివారు దీనిని బందొమ్మిది వందల పదునొకండవ సంవత్సరమున వ్రాసినను బందొమ్మిది వందల నలువది యెనిమిదవ సంవత్సరమున ముద్రణ కావింపబడినది.

మూలమునందువలె నాయకుని పేరుతోడనే యీ నాటకము రచింపబడినను పేర్లలోను సంభాషణాదికము నందును మార్పొనర్చి దేశీయతా ముద్రను హత్తించినారు.

పేర్లలో మార్పులు :

పెరికిల్స్	-	వీరసేనుడు
సిమోసైడ్స్	-	శ్రీమంతుడు
థైజా	-	లీలావతి
మెరీనా	-	సరస్వతి
పెంటోపోలిస్	-	విద్యానగరము
టైర్	-	విజయ హాటిక

ఇందు గతించినదని సముద్రమున బారవేయబడిన వీరసేనుని భార్య బ్రదికి మఱియొకచోట నుండుటయు, నా వెనుక వారి సమాగమంబును నత్యద్భుతముగ నుండును.

47. సుందోపసుంద నాటకము :-

ఇందు సుందోపసుందులను రాక్షస సోదరులు బహు ప్రేమా స్పదులై యుండి యొకానొక దేవకన్య వలన వంచితులై యొండొరులు పోరి యసువులు బాసిన కథ. వింతగా చమత్కరించి వ్రాయ బడినది. ఇది యముద్రితము.

48. భోజరాజ విజయము :-

ఇది యాఅంకముల నాటకము. ధారానగరము రాజధానిగా గలిగి గౌపదేశాధిపతి యయిన భోజరాజు బాల్యచరిత్రమును బట్టాభి షేకమును వర్ణించును. పందొమ్మిది వందల యిరువది యొకటవ వత్సరమున వ్రాయబడినది.

సీ॥ పినతండ్రి శాసనంబున దివి కేగెద
నమ్మ నాకై శోకమందకమ్మ
ముంజభూపతి యంపబోవుచుంటిని గురు
వరనాకుగా నీవు వగవకయ్య
రారాజు పంపున ధారుణి వేడెద
నన్నదియంత నన్నాగకయ్య
మనుజేంద్రునాజ్ఞ గైకొనిపోయెదను బుద్ధి
సాగర నీప్రేమ వీగవయ్య

తే॥ గురువు వలె నన్ను భక్తితో గూర్మితోడ
ననుసరించు నా సహపాఠులార। మిత్రు
లార। మిమ్మొడ బాసి నే నరుగుచుంటి
గరుణ విడనాడి నన్నింక మరువుడయ్య.

49. శ్రీరామ కుమార విజయ నాటకము :-

ఉత్తర రామ చరిత మితివృత్తము. శ్రీరాముడు కుశలవులతో

జానకింగొంపోయి సాకేతమున సుఖంబుండుట మనోహరముగా వ్రాయబడినది. వారి శ్రీకృష్ణ రామాయణమున గూడ నిటులే యున్నది. కాని సీతా భూ ప్రవేశము కానరాదు.

చ॥ ఖలుడగు పంక్తి కంధరుడు కన్గనజాలకనన్ను గొంచుచో
దెలిసియతండు శౌర్యమున దిక్కులు పిక్కటిలంగ నార్చుచున్
గలనొవరించి రావణుని గండడగించియు మించి నాకుగా
నలనిటు త్రెళ్ళనయ్యెనయొ యేమని చెప్పుదు దైవ నిర్మితిన్.

50. తిలక మహారాజు నాటకము :-

ఇది పందొమ్మిది వందల యిరువది యొకటవ వత్సరమున బ్రణీతము. ఇందు బాలగంగాధరతిలక్ జీవితమంతయు బ్రదర్శనోప యోగ్యముగగూర్చి రచింపబడినది. ఈ పుస్తకము ప్రథమ ముద్రణ ములో శాస్త్రి వర్యులకు మూడువేల రూప్యములు క్రయధనము వచ్చి నదట. అప్పటికాలమున నది యెంతయో యెక్కువ.

51. గాంధీ విజయధ్వజ నాటకము :-

ఇదియును పందొమ్మిది వందల యిరువది యొకటవ సంవత్స రముననే వ్రాయబడినది. మహాత్ముడు దక్షిణాఫ్రికాలో నడిపిన యుద్యమములతో కథ ప్రారంభమై పందొమ్మిది వందల యిరువది డిశెంబరులో జరిగిన నాగపూరు కాంగ్రెసు మహా సభా విశేషములతో సమాప్తమగును. ఇందు మహాత్ముడు మహాత్ముడుగను నవతారపురు షుడుగను జిత్రీకరింపబడినాడు. అందు కనుగుణముగ సన్నివేశాది కల్పనము చేయబడినది. కేవలము పండిత కవులై రాజకీయములకు సుదూరముగ నుండెడి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు కడు సాహసులై యూ నాడిట్టి రచనమును జక్కగ దీర్చి దిద్దుట యద్భుతావహమే.

52. మహా భారత యుద్ధ నాటకము :-

ఇది పందొమ్మిది వందల యాఱునేడు సంవత్సరముల రచింపబడినది. ఆఱంకముల మహా నాటకమిది. భారతగాథ యిందు సంక్షిప్తముగ గానవచ్చును.

ఉ॥ స్వార్థపరుండువోలెనయి సాహసవృత్తివహించి మిమ్మయో
వ్యర్థము గాగబోవనెటులంపగ నేరుతునయ్య, సర్వలో
కార్థ శరీర, నీవు మన కష్టులు తమ్ములు నాకు నిట్టిమి
మ్మర్థమునందు నాసమెయినక్కటవీడి మెలంగనేర్తునే.

53. శ్రీనాథ కవి రాజీయము:-

ఈ నాటకము పందొమ్మిది వందల యిరువది యేడవ వత్సరమున రచియింపబడినది. ప్రఖ్యాత సాహిత్య మాసపత్రిక "భారతి" యందు బ్రకటితమైనది. శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముని చరిత్రమంతయు జక్కగ జెక్కబడినది.

మ॥ కృతులంగొన్న మహానుభావులగు పృథ్వీశుల్ పరంబందిరీ
క్షితిజీవించుట కష్టసాధ్యమగుటంజిత్తంబునందెంచి భూ
పతినొడ్డీశ్వరు వీడి గుత్తగొని సేద్యంబేను జేయింపనా
ప్రతికూలంబగు దైవమిట్లుతలంచెంబాడయ్యె సర్వంబయో.

54. చంద్రికా పరిణయ నాటకము :-

ఇది శ్రీమజ్జటప్రోలు సంస్థానాధీశ్వరులగు సురభిరాజా లక్ష్మా రాయప్రభు పుంగవుల సంతోషార్థము నేడంకముల నాటకముగా బందొమ్మిది వందల ముప్పది యొకటి వత్సరములో రచింపబడినది.

ఇందితివృత్తము మాధవరాయ ప్రణీతమైన "చంద్రికా పరిణయ" ప్రబంధము నుండి కైకొనబడినది.

సీ॥ కీరమా। చటుల హాకూ్వరమా త్రుళ్ళకు
బావురుగాడు నా పజ్జగలడు
కోకిలంబా। కలుషాకులంబా। యింక
నోరెత్తకుము వానకారు వచ్చు
భృంగమా। గీతప్రసంగమా। చాలునీ
యెగిరిపాటిందు సంపసులు గలవు
కోకమా। వంచితలోకమా। యింతలో
బొగలేల నీపాల ప్రొద్దుగ్రుంకు

తే॥ ఎల్లరును నేమి చేసెదరింక నన్ను
మృదులతరవాణికలకంఠి కృష్ణవేణి
లికుచకుచయైన చంద్రిక సుకృత ఫలము
గా దరిసి నాకు జనవీయ గలదుగాన.

55. అహల్యా నాటకము :-

అహల్యాగౌతముల పరిణయ వృత్తాంతము చక్కని కల్పనలతో గూర్చబడినది.

56. కమలినీ పరిణయము :-

ఇది 'శింబలెన్' అను నాంగ్ల నాటక కథ ననుసరించి వ్రాయ బడినది. కథయు నత్యంత మనోహరము.

57. రాజభక్తి నాటకము :-

ఇది పందొమ్మిది వందల పదునొకండవ సంవత్సరమున వ్రాయబడి నట్లుగ దెలియుచున్నది.

58. శ్రీకృష్ణ భారతము:-

పందొమ్మిది వందల పదియారు నుండి యిరువది యారు వరకును గల పదివత్సరముల కాలములో నామూలాగ్రముగవ్రాసిరి.

ఇందు భీష్మ ద్రోణ పర్వములను బాలకొల్లు వణిగ్వర్యులు రేపాక సత్యనారాయణమూర్తిగారికి, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ ప॥ ములును మిగిలిన పండ్రెండు పర్వములు ముక్త్యాల సంస్థానాధీ లయిన శ్రీ వాసిరెడ్డి చంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాద బహద్దరు వారికి : కితము. యథామూలానువాదము.

సీ॥ కచకుచోరునితంబ కమ్ములు గుంపులు
లఘువులు తుందావలగ్నములుగ
కాలుసేతులు నాస క్రేవేళులు లఘురేఖ
లలఘురేఖలు కన్బొమలు నుదురుగ
నగములు పాలిండ్లు నలము వేనలి నఖ
రంబులు శ్రీభగణంబులుగను
కన్నులుత్పలమాలికలుగతి జంఘలు
మత్తేభశాలినీ వృత్తములుగ

తే॥ ఆరువేణియు బదములొప్పారునాగ
ఖడ్గ పద్మబంధములుగా కలిత చంప
కాది మాలికా గర్భచిత్రాగమలర
సకియ గవులెంతురి లక్షణశాస్త్రమనుచు.

59. శ్రీకృష్ణ రామాయణము :- (పూర్తి)

ఇందు వాల్మీకి చరిత్రమును గలదు. ఉత్తరకాండమును గా॥ నగును. ఇందు నన్ని రామకథల యందలి చిత్రములు కూర్చబ॥ నవి. కావున యథామూలము కాదు. ఇది పందొమ్మిది వందల నే॥ వది యేడవ సంవత్సరమున రెండు నెలల పదునైదు దినమ॥ లలో రచింపబడినది. ఈదర వెంకట్రావు పంతులుగారి కంకి॥ మొసగబడినది.

తే॥ జానుగుల "శ్రీల్" పిఱుందుల 'దా' నడుమున
శా నుదుట గ్రార పొక్కిటిలోన బొట్టు
ఘ్రాణమున నొత్తు కేల దీర్ఘమును దోప,
రమణి బుధులెంతు రక్షర బ్రహ్మముగను.

తే॥ నడుమ "మాయ" కేదారము నాభి కుచయు
గంబు శ్రీగిరి కూర్మము కాళ్ల మీఁదు
మోవి మధురాంకమని కాంచిపువ్వుబోడి
దైర్ధికులు తలంచెదరు క్షేత్రచయమనుచు.

60. శ్రీకృష్ణ భాగవతము:- (పూర్తి)

యథామూలము. ఇది పందొమ్మిది వందల నలుబది యెనిమిదవ సంవత్సరమున నాలుగుమాసముల కాలమున వ్రాయబడినది శాస్త్రివారు దీనిని అప్పుడాంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వమున కాంగ్రెసు చీఫ్విప్‌గారి కంకితము జేసిరి.

సీ॥ పీతాంబరంబుపై బింజలు దీర్చిన
హొంబట్టు రెంటెంబుడంబు మీర
గజ్జెలందెలు కాళ్ల గలుగల్లుమనుచుండ
నెమిలి ఫించము తలనెఱిచెసంగ
గర్ణికారద్యుతుల్ గండభాగంబుల
దగదగ మెఱయుచు దాండవింప
నెడమకుదలవంచి కుడికాలెడమకాలి
పైనడ్డముగ నిల్పి పరగ నిల్చి

తే॥ వైజయంతి గళమున వఱలుచుండ
వేణువధరంబుపై మోపి రాణలెసగ
భువనమోహనరాగంబు పొసగజేసె
దేవదేవుడు శ్రీవాసు దేవు డపుడు.

సందర్భానుసార మిటుల శ్రీకృష్ణభాగవతమును గూడ నిం చుక వివరించుట యౌచిత్యవంతమే యని భావింతును. రసజ్ఞు లవధరింతురుగాక.

61. శ్రీరాజేంద్ర ప్రసాదాభ్యుదయ కావ్యము:-

ఇది సంస్కృత గ్రంథము. అష్టసర్గ పరిమితము. ఇది పందొ మ్మిది వందల యరువది జూన్ నెలయందు ముద్రితము. భారత రాష్ట్రపతి యయిన శ్రీబాబూరాజేంద్రప్రసాద్‌వారి జీవితచరిత్రము.

శ్లో॥ శ్రీమద్భారతభూతలాధిపమహాసామ్రాజ్యసింహాసనమ్
నానాశాస్త్ర విచక్షణార్థ విలసద్వాగ్వైఖరీబోధితమ్
ధర్మార్థ ప్రతిపాలితంఫలయుతం లక్ష్మీకటాక్షాంచితమ్
క్షేమస్థైర్యజయభయాదికలితంబాభాతిభూత్యున్నతమ్.

ఇటుల కావ్యమంతయు సరళశయ్యా విలసితముగనే యొప్పారును.

ఇంకను "భగవద్గీతామృతము"ను నాంధ్ర గ్రంథమును రాష్ట్ర పతి శ్రీ రాధాకృష్ణ పండితుల కంకిత మిచ్చిరి. 'గోమాహాత్మ్యము"ను కావ్యమును రాజమహేంద్రవరములోని శ్రీ రామేన ఆదినారాయణ గారికి గృతి యొసంగబడినది.

ఈ రీతిగ ననేక గ్రంథములు శాస్త్రి వారిచేత రూపుదిద్దుకొని నవి. సందర్భమునకు నుచితరీతిని యాధారము లందినంత వరకును నిటుల చూపితిని.

ఈ వ్యాసమునకు శ్రీ అనంతవంతుల రామలింగస్వామి గారి "శ్రీ కృష్ణ కవి జీవితము", "కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారి 89వ జన్మదినోత్సవ సంచిక" లు మిక్కిలి యాధార భూతములైనవి.

"అపారే కావ్యసంసారే" కవి రేవ ప్రజాపతిః, యను దానికి నూటికి నూరు శాతమును శ్రీ శాస్త్రివర్యులు గణనీయులు.

ద్వితీయ కళిక

పురాణములు - భాగవతము

విశ్వ చరిత్రమున బహు పురాతనము, ఉజ్జ్వల సంస్కృతిని కలిగి యుండి వెలుగందినట్టిది యీ భారతీయత యనుటలో నతిశయోక్తి అవంతయు లేదు. అందులకు ప్రముఖ తార్కాణము వేదములు.

అతి ప్రాచీన కాలము నుండియు వాఙ్మయ ప్రవాహద్వయము ప్రాదుర్భావమునంది పరస్పరోపకారకములుగ పథద్వయమున ప్రవహించుచున్నది. అందు ప్రథమము వేద వాఙ్మయ ప్రవాహము. ద్వితీయము పురాణ వాఙ్మయ ప్రవాహము. మొదటిదైన వేదవాఙ్మయము కర్మకాండ ప్రధానమైనది. రెండవది కర్తృత్వ ప్రధానమైనది. వేద వాఙ్మయమును బ్రహ్మ నుండి ఋషులు గ్రహించి వ్యాప్తి చేయగా పురాణ వాఙ్మయమును మునులు స్వీకరించి వ్యాప్త మొనర్చిరి. ఆ కారణముగా నీ రెండు వాఙ్మయములును సమాన ప్రతిపత్తి కలవియే. ఈ విషయము మార్కండేయ పురాణములో నిట్లు ప్రోక్తమయినది.

"ఉత్పన్న మాత్రస్య పురా బ్రహ్మణోఽవ్యక్త జన్మనః
పురాణమేతద్వేదాశ్చ ముఖేభ్యోను వినిస్సృతాః
వేదాన్ సప్తర్షయస్తస్మాజ్జ గృహుస్తస్య మానసాం
పురాణం జగృహుశ్చాద్యామునయస్తస్య మానసాః"

(మార్కండేయ పురాణము)

దీనిని బట్టి యనుస్యూతముగ నాగమించుచున్న పురాణమును విభజించి, గ్రంథస్థము చేయుట ద్వారా కృష్ణద్వైపాయనుడు పురాణ సంహితకు కర్తగ వెలయుట జరిగినది. వేదములను విభజించుట (వ్యసనమ్) యే కారణముగ కాక పురాణ వ్యసనముచేయుట యను హేతువును బట్టియు కృష్ణద్వైపాయనునకు వ్యాసత్వము సిద్ధించినది. ఈ విధముగ ప్రారంభము జరిగినది.

'వి' అను ఉపసర్గతో కూడిన 'అస్' ధాతువు నుండి 'వ్యాస' పదము నిష్పన్నమైనది.

"వివ్యాస వేదాన్ యస్మాత్ తస్మాత్ వ్యాస ఇతి స్మృతః" యను మహా భారత వాక్యమే పై విషయమునకు ప్రబల ప్రమాణము.

అసలు వ్యాసుని గూర్చి ఈ ప్రసిద్ధ శ్లోకము ద్వారమున విషయము తెలియును.

"వ్యాసం వశిష్ఠనప్తారం శక్తేః పౌత్రమకల్మషమ్
పరాశరాత్మజం వన్దే శుక తాతం తపోనిధిమ్"

బ్రహ్మ పుత్రుడు శక్తి. ఆయన కుమారుడు పరాశరుడు. పరాశరాత్మజుడు వ్యాసుడు. వ్యాసోద్భవుడు శుకుడు. పరాశరునకు దాశరాజకన్యయైన సత్యవతి యందు వ్యాసుడు సూనుడుగ జనించుట జగద్విదితము. అందులకే వ్యాసునకు సాత్యవతేయుడనియు నామాంతరము కలదు. ఈ వ్యాసుడు నారాయణాంశభవుడని వివిధ పురాణములు చెప్పుచున్నవి. బ్రహ్మయే వ్యాసుడుగా అవతరించినట్లు కొన్ని పురాణముల కథనము.

ఈ పరాశరాత్మజుడైన వ్యాసుని యసలు పేరు కృష్ణద్వైపాయనుడు. శరీర వర్ణమును బట్టి కృష్ణుడు నదీ ప్రవాహ మధ్యగత

ద్వీప సంజాతుడు కనుక ద్వైపాయనుడు. ఈ రెండును కలిసి కృష్ణ ద్వైపాయనుడు అయినది.

కావున వ్యాస నామము పదవినాధారముగ నాగమించినట్టిది. వేద పురాణములను విభజించినట్టి వాడని భావము. ప్రతి ద్వాపర యుగమందును ఒక్కొక్క వ్యాసుడు వచ్చుచుండుననియు, నిట్టి వ్యాసులు 27 గురుండెడివారనియు విష్ణుపురాణ దేవీ భాగవతాదులం దుక్తమై యున్నది.

వేదములను విభజించిన మునులను పేర్కొనుచు ఇరువది నాల్గవ వేదవ్యాసుడు ఋక్షుడనియు నిరువది యెనిమిదవ వేద వ్యాసుడు ఋక్ష ద్వైపాయనుడనియు నిట్లు వాయు పురాణము పేర్కొనుచున్నది.

'పరివర్తే చతుర్వింశే ఋక్షోఽవ్యాసోఽభవిష్యతి
అష్టావింశే పునః ప్రాప్తే పరివర్తే క్రమాగతః
యథా భవిష్యతి వ్యాసః నామ్నా ద్వైపాయన ప్రభుః"
(వాయు పురాణము. పూర్వ-23.)

వ్యాసులు పెక్కుమంది కలరనుటకు వైదిక లౌకిక వాఙ్మయములో ననేకాధారము లున్నవి. వేద విభజన సంబంధమున వారికా పేర్లు వచ్చియుండును. అంతియకాని అవి కేవలము పేర్లు మాత్రమే కావని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈవిధముగ కృతయుగమునందు బ్రహ్మ శతకోటి ప్రవిస్తరము, బ్రహ్మ సంజ్ఞమునగు పురాణ సాహితీ స్కంధమును వినిర్మించెను. తత్సారమును వేదవ్యాసుడు నాలుగు లక్షల శ్లోక పరిమితిగల అష్టాదశ పురాణ సంహితగ రచించి రోమహర్షణియైన సూతునకు చెప్పగ నతడు తన పుత్రుడగు ఉగ్రశ్రవసున కుపదేశించెను. అతడు

నైమిశారణ్యమున శౌనకాది మునులకు దెలియ చెప్పెను. అని మత్స్య, విష్ణు పురాణాదుల వలన దెలియుచున్నది.

విష్ణు పురాణమున పురాణోత్పత్తి,

'ఆఖ్యానైశ్చాప్యుపాఖ్యానైః గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః
పురాణ సంహితాం చక్రే పురాణార్థవిశారదః"

అని కలదు. (విష్ణు పురాణము. 3-6-15.)

వాయు పురాణమున బ్రహ్మ వేదములకు ముందే పురాణములను ప్రవచించినట్లున్నది.

"పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం ప్రథమం బ్రహ్మణా స్మృతమ్
అనన్తరంచ వక్త్రేభ్యో వేదా స్తస్య వినిర్గతాః"

(వాయుపురాణము. 1-60, 61)

పురాణమున భగవద్విషయము ప్రధానమైనది. సృష్టి స్థితిలయ కారకుడైన పరబ్రహ్మ లీలా విశేషములను వర్ణించును. సత్యమైన యా పరబ్రహ్మమునుచేరు మార్గమును సూచించుట పురాణధర్మము. ఇతిహాసములందు దేశ, రాజ చరిత్రాంశములుండును. పురాణములందును నివి యున్నను అప్రధానములు. భగవద్విషయమే ముఖ్యము. ఏకనాయకాశ్రియత్వము, వస్త్వైక్యము పురాణము లందుండదు. యుగాంతర వ్యాప్తికల వస్తువు, సమస్తలోక మన్వంతర వ్యాప్త భగవల్లీలా కథనముండును. కావున పురాణములలో నాయకత్వము పరబ్రహ్మదే. తన్మాహాత్మ్యమున కుపబలక సాధనములుగ నితర విషయములు, చరిత్రలు ప్రసక్తమగుచుండును. ఇది సంగ్రహముగ ద్యోతకమగు పురాణ స్వరూపము.

పురాణ నిర్వచనము:-

పురాణమనగ ప్రాచీనమైనదని యర్థము. యాస్కుడు నిరుక్త

మున, "పురా నవమ్ పురాణమ్" యని చెప్పెను. ప్రాచీన కాలమున నవ్యమైనది యని దాని భావము. దీనికే 'అపి' చేర్చి "పురాపి నవమ్" ప్రాచీనమయ్యును క్రొత్తదనము కలది. సర్వకాల పరిగ్రాహ్యమని మఱికొందఱనిరి.

బ్రహ్మాండ పురాణము నందు

"యస్మాత్ పురాహ్యనక్తీదం పురాణం తేన తత్ స్మృతం" అని యున్నది.

పురా ప్రాచీన వృత్తములను అనక్తి - పొందించునది లేక తెల్పునది యని వ్యుత్పత్తి.

'యస్మాత్ పురాహి అనతి ఇదం పురాణం'

(వాయుపురాణము 1-203)

పూర్వ విషయములు చెప్పునదియని దాని యర్థము.

ప్రాచీన పరంపరను వర్ణించునది పురాణమని పద్మపురాణ నిర్వచనము.

'పురా పరంపరాం వష్టి పురాణం తేన తత్ స్మృతమ్'

(పద్మపురాణము)

బ్రహ్మాండ పురాణమును బట్టియు పూర్వము అవిర్భవించిన కారణమున పురాణమని తాత్పర్యము. 'యస్మాత్పురాహ్య భూచ్చైచ తత్పురాణం తేన తత్ స్మృతమ్. (బ్రహ్మాండపురాణము)

'పురాతనస్య కల్పస్య పురాణాని విదుర్బుధాః'

(మత్స్యపురాణము)

'ప్రాగ్వృత్త కథనా' (శుక్రనీతి)

మరికొందరు పురా భవం పురాణమ్ అని చెప్పుచుండిరి.

ఈ విధముగ పురాణ శబ్దమునకు ఏవిధమున వ్యుత్పత్తి చూపినను బహు ప్రాచీనమయినదను భావము సర్వామోద యోగ్యమైన విషయము.

వేదాదులందును పురాణ ప్రసక్తి కానవచ్చును.

ఋక్సామాథర్వ మంత్రములు, పురాణములు, యజుర్వేదము, దేవతలు పరమాత్మోద్భూతములని అథర్వ వేదోక్తము.

'ఋచఃసామాని ఛన్దాంసి పురాణం యజుషా సహ
ఉచ్ఛిష్టా జ్జజ్ఞిరే సర్వేదివి దేవాది విశ్రితాం'

(అథర్వవేదము 11-7-4)

ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు.

'ఋగ్వేదం భగవో ధ్యేమి యజుర్వేదం సామవేదమా
థర్వణ మితిహాస పురాణం పంచమం వేదమ్.

(ఛాందోగ్యోపనిషత్ 7-1)

అని పంచమ వేదేతి హాస పురాణము చెప్పబడినది.

'ఋగ్వేద, యజుర్వేద, అథర్వ వేద ఇతిహాస పురాణ ఉపనిషత్సూత్ర....' అని శతపథ బ్రాహ్మణము

'వేద ఇతి హాస పురాణగాథా.... అని తైత్తిరీయారణ్యకము. 2-9.

శ్రాద్ధాది కర్మలందు పురాణ పఠనముండవలయునని మనుస్మృతి, వేదార్థ నిర్ణయమునకు పురాణేతిహాస జ్ఞానము అవసరమని వసిష్ఠ స్మృతియును చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది.

పురాణ లక్షణము:-

పురాణమునందు సర్గము, ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరములు, వంశ్యాను చరితము అను 5 విషయములు వర్ణింపబడవలయునని చెప్పబడినది.

'సర్గశ్చ ప్రతి సర్గశ్చ వంశో మన్వంతరాణిచ
వంశ్యాను చరితం చేతి పురాణం పఞ్చలక్షణమ్.'

(అమరకోశము)

మత్స్యాది పురాణములందు పై శ్లోక ద్వితీయ చరణమునకు, 'సర్వేష్వేతేషు కథ్యన్తే వంశాను చరితంచ యత్'యని పాఠాంతరము.

పురాణములకు దశ లక్షణములుండవలయునని భాగవతాదులందిట్లున్నది.

"సర్గశ్చాథ విసర్గశ్చ వృత్తి రక్షన్తరాణిచ
మనో వంశానుచరితం సంస్థా హేతురపాశ్రియః
దశభిర్లక్షణైర్యుక్తం పురాణం తద్విదో విదుః"

ఈ పది లక్షణములను వెనుక చెప్పిన 5 లక్షణములందు అంతర్గతము చేయవచ్చును. ఉదాహరణమునకు విసర్గము, అపాశ్రియము అనగ సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ యగుటచే అదియు, కర్మవాసనలద్వారా సృష్టి హేతువయిన జీవుడు (హేతువు) ఈ మూడును సర్గమున అంతర్గతములగును. కావున "పురాణం పఞ్చలక్షణం" అనునదియే బహుళ ప్రచారమందినది.

పురాణ సంహిత:-

కృష్ణద్వైపాయన "వ్యాసుడు" వివిధ కాలప్రోక్త పురాణాదులను సమీకరించి యొక పురాణ సంహితను నిర్మించెను. అది ఆఖ్యానములతోడను, ఉపాఖ్యానములతోడను, గాథలతోడను, కల్పశుద్ధులతోడను రచింపబడినదిగ కాననగును.

"ఆఖ్యానైశ్చాప్యుపాఖ్యానైర్గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః
పురాణ సంహితాం చక్రే పురాణార్థ విశారదః"
(విష్ణుపురాణము 3-6-15)

జోక్తిభిః" అనియును, వాయు పురాణమునందు కుల కర్మభిః అనియు పాఠాంతరములున్నవి.

ఆఖ్యానోపాఖ్యానాలు:-

స్వయముగ చూచిన విషయమును చెప్పుట ఆఖ్యానమనియు, వినిన విషయమును చెప్పుట ఉపాఖ్యానమనియు తెలియనగును.

స్వయం దృష్టార్థ కథనం ప్రాహురాఖ్యానకం బుధాః
శ్రుతస్యార్థస్య కథనముపాఖ్యానం ప్రచక్షతే. శ్రీధరీయము అని శ్రీధరీయము.

కొంతమంది భావనయందు పెద్ద కథ ఆఖ్యానము, చిన్న కథ ఉపాఖ్యానముగ కలదు.

గాథలు:- వేద పురాణాదులయందజ్ఞాత కర్తృక శ్లోకములు గాథలు.
కల్పశుద్ధి:- శ్రాద్ధార్థి కల్పమని శ్రీధరుల అర్థము.
కల్పజోక్తి యను పాఠగ్రహణముచే నాయా కల్పాదుల జరిగిన విఖ్యాత విషయ వర్ణనమని యర్థమును గ్రహింపవచ్చును.

అష్టాదశ పురాణములు:-

ప్రథమమున శతకోటి ప్రవిస్తరమైన మూల పురాణము బ్రహ్మప్రోక్తము. "శతకోటి ప్రవిస్తరమ్" అనగ నూరుకోట్ల గ్రంథాల ప్రమాణముగలది అని యర్థము. పూర్వకాలమున ఏ గ్రంథమైనను అది పద్య రూపమైనప్పటికిని, గద్యరూపమైనప్పటికిని గ్రంథ సంఖ్యచే పరిగణింపబడెడిది. అప్పుడు గ్రంథము అనగా ముప్పది రెండు అక్షరములు.

శతకోటి ప్రవిస్తరమై యేకరూపముననున్న
౦ దురవగాహమని విష్ణువు వ్యాసావతారమున
మాణముగ సంగ్రహించి యష్టాదశముగ విభ

జించెననియు, శతకోటి ప్రవిస్తరమైన మూల పురాణమిప్పటికిని దేవతల యొద్ద నున్నదనియు బృహన్నారదీయము పలుకుచున్నది.

స్కాంద పురాణము కూడ యిట్లు నుడువుచున్నది.

"పురాణమేక మేవాసీదస్మిన్ కల్పాన్తరేనృప
త్రివర్గ సాధనం పుణ్యం శతకోటి ప్రవిస్తరమ్
స్మృత్వా జగాదచమునీన్ప్రతి దేవశ్చతుర్ముఖమ్
చతుర్లక్ష ప్రమాణేన ద్వాపరే ద్వాపరే సదా
తదష్టాదశధా కృత్వా భూర్లోకే స్మిన్ ప్రభాష్యతే.

(స్కాందపురాణము. 1-23-30)

వ్యాసకృతమైన మహా భారతము ఇరువది నాల్గువేల శ్లోకములు కలిగిన 'జయ' అను నామము కలది.

"నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమమ్
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసంతతో జయముదీరయేత్.

కాని భారతము వలెనే అష్టాదశ పురాణములకు, రామాయణమునకు కూడ 'జయ' సంజ్ఞ కలదని భవిష్యత్ పురాణము చెప్పుచున్నది.

"అష్టాదశ పురాణాని రామస్య చరితం తథా
కార్ష్ణం వేదః పంచమశ్చ యం మహాభారతం విదుః
జయేతి నామ్నా త్వేతేంస్తు ప్రవదంతి మనీషిణః"

(భవిష్యపురాణము)

'య' అనునది యొకటికిని, 'జ' యనునది యెనిమిదికిని గుర్తులు. 'అంకానాం వామతోగతిః' యను సిద్ధాంతము ప్రకారముగ 18 సంఖ్యకల పురాణములను సూచించును.

"యస్మిన్ జ్ఞాతే సర్వం విజ్ఞాతం భవతి" యనునది పురాణ విషయికముగ చక్కగ సంవదించును.

ఇవి మహా పురాణములు పదునెనిమిదిగ నామ ప్రారంభాక్షర నిర్దేశమున దేవీ భాగవతమిట్లు నుడువు చున్నది.

"మద్వయం భద్వయం చైవ బ్రతృయం వచతుష్టయం
అనాపలింగ కూస్కాని పురాణాని ప్రచక్షతే"
దేవీభాగవతము

మద్వయము : మత్స్య, మార్కండేయ పురాణములు.
బ్రతృయము: బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మ వైవర్త పురాణములు
వచతుష్టయము: విష్ణు, వాయు, వరాహ, వామన పురాణములు
అనాపలింగ కూస్కాలు: అగ్ని, నారద, పద్మ, లింగ, గరుడ, కూర్మ, స్కంద పురాణములు.

ఇతర పురాణములందును అష్టాదశ సంఖ్య కలదయ్యును కించి ద్భేదము గోచరించుచున్నది.

ఇయ్యవి సర్వ సర్గ హేతువగు రాజస తామస సాత్త్విక గుణ త్రయమున ముప్విధములుగ నుక్తమగుటయు కాననగుచున్నవి.

బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మ వైవర్త, మార్కండేయ, భవిష్య, వామన, బ్రహ్మ పురాణములు బ్రహ్మ పరమై రాజసములుగను, మత్స్య, కూర్మ, లింగ, శైవ, స్కాంద, అగ్ని పురాణములు శివ పరములై తామసములుగను, విష్ణు, నారద, భాగవత, గారుడ, పద్మ, వరాహ పురాణములు విష్ణుపరములై సాత్త్వికములుగను చెప్పబడుచున్నవి.

కాని మరికొన్ని యితర పురాణమ్ములందు విభాగము వేరు విధముగ కన్పించును. గరుడ పురాణము శివ పారమ్యమును చెప్పు వాయుపురాణాన్ని సాత్త్విక పురాణగత మొనర్చినది. ఇట్టి భేదములు ఇతర పురాణములందు కనుపించు విభాగములలోను కలవు. కావున

ఈ విషయములో నన్ని పురాణముల నడుమను ఏక సూత్రిత లేదని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ రీతిగ మహా పురాణ పరిగణనమున వాయు, శివపురాణములందు మత భేదమున్నది. అటులనే భాగవతము దేవీ భాగవతమా! శ్రీ మద్భాగవతమా? యని సందేహమున్నది.

పై మహాపురాణములవలె సనత్కుమార, నారసింహాద్యుప పురాణములును, గణేశ, మౌద్గల, కాళి, కల్క్యాద్యుపోప పురాణములు నెన్నియో యున్నవి. వీని యందును పరస్పరము విరోధించుటలు దర్శనీయమే. ఇవియు శైవ, వైష్ణవ, శాక్తేయ, సౌర, గాణపత్యాద్యనేక మతములను ప్రబోధించుట కలదు.

మహాపురాణము లన్నియును వ్యాస కర్తృకములనియే చెప్ప బడుచున్నవి. అయినను భాగవతాదులు కావనియు, బోపదేవాది కర్తృకములనియు వాదము కలదు. అది తరువాత పరిశీలింపబడును. ఈ పురాణగతమైన భావగాంభీర్యమును బట్టి యాయా స్థలముల నీషత్ప్రౌఢి కనిపించినను మొత్తము మీద సారళ్య సహజత్వముల నొప్పారుట కలదు. ఈ పురాణములందు సాధారణముగ "ననుష్టుప్ఛందమే" ప్రయోగింపబడియున్నది.

భాగవతము

విప్రులకు శ్రుతి స్మృతులు కన్నులనియును, పురాణము మూడవకన్ను కావున నీ మూడు కన్నులచేతను చూచు సామర్థ్యము కలవాడు మహేశ్వరాంశజు డనియును స్కాందరేవా ఖండమున నుక్తమయినది. వేద పురాణ ధర్మ శాస్త్ర విద్యలు మూడును సర్వశాస్త్ర సిద్ధాంతము సేయ సమర్థములు. పురాణములు తెలియని వానికేమియు నెఱుగ బడవనియు నందు లేని ధర్మమే లేదనియును, వేదస్మృత్యోక్త

విషయములే పురాణములందుండుననియును, పురాణములు వేద పురుషుని యాత్మ యనియు తదౌన్నత్యము కీర్తింపబడినది. ఈ పురాణములు మిత్ర సమ్మితములుగ నాలంకారిక ప్రోక్తములు.

"సకల పురాణార్థేతి హాసవేత్తగ" శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముని ప్రత్యక్ష సుస్పష్ట కీర్తిపై దానికి నికషదృషత్తు. అట్టి వానిగా శ్రీ శాస్త్రి గారిని కూడ బేర్కొనదగును.

అట్టి పురాణములయందు భాగవతమునకొక విశిష్టస్థానమున్నది. గీతా సహస్రనామ రామాయణ శబ్దములు నిరుప పదములైనప్పటికిని భగవద్గీతా విష్ణు సహస్రనామ వాల్మీకి రామాయణములను సూచించుచున్నట్లు నిరుపపదమైన భాగవత శబ్దము శ్రీవిష్ణు భాగవతమునే సూచించుచున్నదని అకాడమీ పోతన భాగవత పీఠికా కారుల మాట. ఇట్లనుట సత్యదూరము కాదు.

పురాణాతి ప్రసిద్ధమైన యీ భాగవతము భక్తి సర్వస్వము. వల్లభ సంప్రదాయ, చైతన్య సంప్రదాయములకిది యుపజీవ్య గ్రంథము. ఇది వైష్ణవులకు ప్రామాణికము. కావున ఆ వివిధ సంప్రదాయకులు తమ కనుగుణముగ భాగవతమునకు వ్యాఖ్యల నొనర్చిరి.

అసలీ భాగవతమును, సమస్త పురాణముల రచనానంతరము వ్యాసుడు సర్వ పురాణ సారమును గ్రహించి రచించినట్లు పద్మ పురాణణమున కనుపించును.

"తత్ర పద్మ పురాణంతు ప్రథమంచ ప్రణీతవాన్
తతోన్యాని పురాణాని కృత్వా షోడశతుక్రమాత్
అష్టాదశం భాగవతం సారమాకృష్య సర్వతః
కృతవాన్ భగవాన్ వ్యాసః శుకమధ్యాపయత్ స్వయం.

పద్మపురాణము

భాగవతమునందే తద్రచనా హేతువును గూర్చిన ప్రస్తావన మనకు కనుపించును.

వ్యాసమహర్షి సర్వ వర్ణాశ్రమములకును హిత మొనర్ప సంకల్పించి వైదిక కర్మములైన యజ్ఞములు జరుగుటకై యేకాకారముగ నున్న వేద వాఙ్మయమును విభజించి, వానిని వినవర్హతలేని వారికై భారతమును రచించి, భూతహితమునందు తన చిత్తము సంతసింపకుండుటచే సరస్వతీ నదీ తటమున నొంటరిగ నుండి వారికిని, యోగివరులకు నభిలషితమైన భాగవత విధము పలుకనైతినని విచారించుచుండును. అప్పట్టున దేవర్షి యరుదెంచి వ్యాసుని చింత నెఱిగి సందేహ రాహిత్య మొనర్చి విష్ణు లీలాత్మకమగు భాగవతము సేయ ప్రోత్సహించి చనును. అప్పుడా సాత్యవతేయుడు భక్తి వేదాంత యుక్తముగ భాగవత పురాణమును వినిర్మించెను. దానిని స్వసుతుడగు శుకర్షిచే నధ్యయనము చేయించెను. శుకుడు దానిని మోక్షార్థియైన పరీక్షిత్తునకు వినిపింప పిదప సూతుడు సత్రయాగ సందర్భమున శౌనకాది పరమర్షులకు నైమిశారణ్యమున వినిపింప బడినదని తెలియుచున్నది.

పురాణములందు భాగవతము సర్వజన మనోరంజకమై భక్తి భావ సంభరితమై రామాయణ, మహాభారతముల తదుపరి యంతటి పేరునందినది. ఇది నిగమ కల్పతరు గళితమయిన ఫలము. దేవర్షి దానిని వ్యాసుని కొసగినాడు. పరాశరాత్మజుడు దానిని శుకముఖ నిహితము కావింపనది యమృత ద్రవసమ్మితమై శుకముఖమునుండి భూమిపై పడినది. ఆ రసమాస్వాదించు వారికి పరబ్రహ్మానందాను భవము తథ్యము. ఈ భాగవత మాహాత్మ్యము పద్మ పురాణోత్తర ఖండమున ప్రథమమున కల ౬ అధ్యాయములందు సునిశితముగ వివరింపబడి యున్నది.

మత్స్య పురాణమున,

"యత్రాధికృత్య గాయత్రీం వర్ణ్యతే ధర్మ విస్తరః

వృత్రాసుఖ దోపేతం తద్భాగవతముచ్యతే."

మత్స్యపురాణము అని యున్నది.

శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజునకు భాగవత కథను వినిపింప ప్రారంభించిన సమయమున దివౌకసులుపీయూష భాండముతో నరుదెంచిభాగవత కథామృతమును దమకిచ్చి తాము తెచ్చిన యమృతమును బరీక్షిత్తుకిమ్మని వేడుకొనిరట. కాని శుకుడు సుపర్వాణులుత్తమ భక్తులు కారని తలచి వారలకు భాగవతామృతము నీయ నియ్యకొనలేదట. ఇద్దానిని బట్టి భాగవతము భక్త జనైకలభ్యమైనదనియు నమృతాధిక ఫలప్రదమనియు దెలియును.

"శ్రీ మద్భాగవతీ వార్తా సురాణామపి దుర్లభా"

భాగవతమాహాత్మ్యము. 1-17

శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంసయు భాగవతౌన్నత్యమును గూర్చి

"The Bhagavata is fried in the butter of Jnana and soaked in the syrup of Bhakti."

అని ప్రశంసించుట గమనింపదగినది.

ఈ భాగవతమున అధిదేవత విష్ణువు. ఇదికాక జగన్మాతయైన పరాంబిక యధిదేవతగాగల 'దేవీ భాగవతము" మరియొకటి కలదు. ఈ భాగవతద్వయమున నేది వ్యాసకృతమను విషయమున పండిత ప్రకాండులలో వాగ్వివాదములు చాల జరిగినవి. శాక్తేయి వైష్ణవ మతస్థుల విద్వేషము ప్రజ్వరిల్లి ఈ విషయమున తారస్థాయినందినది.

కాశీనాథభట్టు అను నాయన దేవీభాగవతమే మహాపురాణముల యందలిదనియు శ్రీ మద్భాగవతము కాదనియు నిర్ణయించుచు "దుర్జన ముఖచపేటిక" యను గ్రంథమును తన వాదమున కనుగుణముగ రచించి ప్రతి పక్ష నిరసనము కావించెను. దానితో భాగవత

మును బోపదేవుడను నతడు రచించి వ్యాస కృతమొనర్చెనని కొందఱు వితండ వాదము చేసిరి. అద్దానిని నిరసించుచు భట్టోజీ దీక్షితుల శిష్యుడయిన రామాశ్రియ పండితుడు 'దుర్జనముఖచపేటికా ఖండనమ'ను గ్రంథమును రచించినాడు. మఱియొక పండితుడిద్దానిని ఖండించుచు 'దుర్జనముఖ బద్మపాదుకము'ను రచించెను. దీనితో 'భాగవతస్వరూప నిరాసత్రియోదశమ'ను పేర పురుషోత్తమ పండితుడు వ్రాయుట జరిగినది. మితాక్షర వ్యాఖ్యాత యయిన బాలంభట్టును ఈ భాగవత రచనా విషయ ప్రస్తావనకు కడంగినాడు. ఈ విషయమున పాశ్చాత్య పండితులును విపులముగ పరిశోధించుట జరిగినది. ఇద్దానికి హేతువు భాగవతశైలి యితర పురాణముల శైలి కంటె నీషద్భిన్నముగ నుండుట. మరియును భారత భాగవతములందు సాదృశ్యము కల విషయములు కొంతవరకును బరస్పరము సంవదింపకుండుట.

బోపదేవుని కాలము క్రీ. శ. 13వ శతాబ్ది యనియు, శ్రీమద్భాగవత రచనా కాలము క్రీ. శ. 5వ శతాబ్ది కాని యంతకు ముందు కాని యయి యుండవచ్చునని నిర్ధారించుట ప్రస్తుతమునకు జరిగి యుండుటచే శ్రీ మద్భాగవతము వ్యాస కృతమే యని ప్రస్తుత పరిశోధనలకందినంతవరకును ఆమోదయోగ్యమై యున్నది. అనుస్యూతముగ వ్యాసకృతమే శ్రీ మద్భాగవతమని వచ్చుచుండుట కూడ కారణముగ గ్రహింపదగును.

ఏది యేమైనను అష్టాదశ పురాణములలోనిది శ్రీ మద్భాగవతమే యని నిర్ధారించుటయు జరిగినది.

ఇక శ్రీమద్భాగవతము వ్యాస కృతమా! కాదా! యనునది మాత్రము ఇట పరిశోధనాంశము కాదు. స్థూలముగ పురాణ విషయ

బడినవి. అంతియ. ఈ భాగవతమును తెలుగున ననువదించిన పోతన్నయు,శ్రీ శాస్త్రిగారలిర్వురును దానిని వ్యాస కృతముగనే యంగీకరించుట నిక్కవము.

శ్రీమద్భాగవతము 18000 శ్లోకములతో ద్వాదశస్కంధములుగ, 335 అధ్యాయములతో వ్యాసకృతముగ నున్నది. ఇందు ప్రస్తుతమైనది యాత్మవిద్య. దీనిని గూర్చి వేఱు ప్రకరణమున విపులముగ చర్చించబడును.

ఈ భాగవతమున పురాణ లక్షణములు 5 నుగాక ప్రత్యేకముగ దశ లక్షణములు కనుపించుచున్నవి.

"అత్ర సర్గో విసర్గశ్చ స్థానం పోషణ మూతయః
మన్వంతరేశానుకథా నిరోధో ముక్తిరాశ్రయః
దశమస్య విశుద్ధ్యర్థం నవానామిహ లక్షణమ్
వర్ణయంతి మహాత్మనః శ్రుతేనార్థేన చాంజసా.

(సంస్కృతభాగ 2 స్కంధ - 10 అధ్యా. 1, 2 శ్లో.లు)

ఈ లక్షణములలో ప్రధానమయినది ఆశ్రయము.

"ఆభాసశ్చ నిరోధశ్చ యతస్త్యధ్యవసీయతే
సాశ్రయః పరబ్రహ్మ పరమాత్మేతిశబ్ద్యతే"

(సంస్కృతభాగ 2 స్కంధ - 10 అధ్యా. 7 శ్లో.)

ఆభాసమనగ సృష్టి. నిరోధమనగా లయము. ఆ భాస నిరోధములు రెండును దేనివలన సంభవించి ప్రతీతమగుచున్నవో యది యాశ్రయము. బ్రహ్మయనియు, పరమాత్మ యనియు చెప్పబడునట్టిది. ఈయాశ్రయ పదార్థమనగా నాత్మ తత్త్వము నిర్దిష్టముగ తెలియుటకు దక్కిన తొమ్మిది లక్షణములును చెప్పబడినవి. కావున నిది లక్ష్యము.

సర్గమనగ ఆకాశాది పంచమహాభూతములు. శబ్దాది పంచ తన్మాత్రలు, మహదహంకారములు.

విసర్గమనగ పౌరుషము. పురుష సంబంధి. పురుషుడిచట వైరాజుడు, చతుర్ముఖుడు. ఆయన సృష్టి చరాచరాత్మకమైనది విసర్గము.

స్థానమనగ స్థితి, వైకుంఠ విజయము, భగవంతుడవతరించి జగత్పాలనము చేయుట. పోషణము అనగ స్వభక్తులను భగవంతు డనుగ్రహించుట.

ఊతులనగ కర్మ వాసనలు. మన్వంతరములనగ మన్వంత రాధి పతుల ధర్మములు. ఈశాను కథలనగ పరమేశ్వరుని అవతా రాది చరిత్రలు, తదనువర్త భాగవతుల విషయములు. నిరోధమనగ పరబ్రహ్మము యోగనిద్రనొంద సర్వ సృష్టియు లయమగుట.

ముక్తి యనగ ఆత్మ యవిద్యను వీడి స్వయమగు పరబ్రహ్మ స్థితి నందుట.

ఈ నవ లక్షణములచే దశమమయిన ఆశ్రయ స్వరూపము పట్టువడును కదా!

ఇవ్విధముగా లక్షణ యుక్తమయిన శ్రీమద్భాగవతమునకు మోక్ష శాస్త్రమని ప్రసిద్ధి. అందునను శ్రవణ మాత్రముననే ముక్తి నిచ్చునట్టిది.

ఇట్టి భాగవతము నాంధ్రమున ననువదించుటలో పోతన్న, శాస్త్రిగార్ల దృక్పథములు తదుపరి సవిమర్శముగ పరామర్శింప బడును.

—o—

భాగవతాంధ్రత్వము

"ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మ సమ్మితం
ఉత్తమ శ్లోక చరితం చకార భగవానృషిః
సర్వం వేదేతి హాసానాం సారం సారం సముద్ధృతమ్
సతు సంశ్రావయామాస మహారాజం పరీక్షితమ్."
(సంస్కృతభాగ 1 స్కంధ - 4 అధ్యా. 40, 42 శ్లో.లు.)

ఇట్లు సర్వ వేదేతిహాసముల సారము గలదిగను, మోక్ష గ్రంథముగను ప్రసిద్ధివడసిన భాగవతము భారతదేశమునందు భగవద్భక్తికి పర్యాయపదంగా ప్రసిద్ధికెక్కినది.

అట్టి యీ వ్యాస భాగవతమాంధ్రత్వమును సంతరించు కొనుటలో మన యాంధ్రుల భాగ్యవశమున 'తెలుగుల పుణ్యపేటి'గ నుతింపబడిన పోతన్న చల్లని చేతుల ద్వారమున ననువాదములో ప్రథమ గణ్యమును సంతరించుకొనినది.

ఈ సందర్భముగ ముందు పోతనను గూర్చియు, పోతన భాగవతమును గూర్చియు నీషత్ప్రస్తావనము చేయ దొరకొనుట సమంజసము.

ఆంధ్ర భూమియందు పోతన్న భాగవతము జనతాభిమాన కావ్య ప్రసిద్ధిగన్న భాగవతము. పోతన్న మధుర భక్తికి, అద్వైత భావనకుబట్టుగొమ్మ. ఇది సాహితీ ప్రియంభావుకులకు మాత్రమే కాక సామాన్య జనులకు సహితమారాధ్య గ్రంథము. ఈ బహుళాంధ్రోక్తిమయ ప్రపంచమున పోతన్నకు దమ గుండెలలో భక్తిసౌధము నిర్మించి యారాధింపని యాంధ్రుడు ఉండడు, ముక్తికి భగవద్భక్తి సరళ సుందర సులభాతి సులభ సోపాన మధుర పథము. భక్తికి

మారుపేరు ఈ పోతన్న భాగవతము. దానికి కారణమందలి భక్తి గాథలతోపాటు పోతన్న కమ్మని కవిత కూడ. భక్తి యనగ నొకా నొక విధమైన చిత్త పరిపాకము. అట్టి కమ్మని కవితామృతముతో కూడిన భక్తియుతమీ పోతన్న భాగవతము.

ఋషివంటి నన్నయ్య ఆదికవియై తెనుగుభాషకు ప్రాణ భిక్షయు, మనకు పూర్ణ కవితా భిక్షయు పెట్టి వాగనుశాసన బిరుద సార్థకుండయినాడు.

తిక్కన్న మహోజ్జ్వల ధారాశుద్ధి నిండిన నిరర్గళ పదకల్పన మున భారత పంచదశపర్వములు దక్షతతో గూర్చి ఆంధ్రసాహితీస్థితి మూలమై నిలచి కబ్బపు తెనుగుదోటగా శోభించినాడు.

ఎఱ్ఱన్న కవీంద్ర శ్రవణ పుటపేయముగ నిండు పూర్ణత్వ మును సర్వమార్గేచ్ఛా పరతంత్రుడై దీపించినాడు.

పాలకుర్కి సోమన్న శివహృదయుడై పదహారణాల తెలుగు వాడుగ దేశీయముద్రతో దీపించినాడు.

సోమ భాస్కరులు కవితా కాంతిపుంజములను ఉత్తరహరివంశ రామాయణములందు భాసింపజేసిరి.

నన్నిచోడుడు కావ్యత్వమును కుమారసంభవమున నిరూపించి కవిరాజయినాడు.

ఆదికవులయందలి గుణములు జీర్ణించుకొని యనుపమ ప్రతిభా శాలిత్వముతో రసప్రసిద్ధ ధారాధునియై కవితా సౌష్టవమునకు మార్గ దర్శకుడై నిలచినవాడు కవిసార్వభౌముడు, కవితా శ్రీకి నాథుడు నయిన శ్రీనాథుడు.

ఏలకో వీరి యెవ్వరి దృక్కులును భాగవతముపై ప్రసరింప లేదు. అట్లగుట తన పురాకృత శుభాధిక్యముగా భావించుకొనినాడు

పోతన్న. ఇదియే నిజమా! ముమ్మాటికిని. అంతియ కాదు. మరి యాంధ్రజాతి పూర్వ జన్మార్జిత పుణ్య పరిపాక ఫలమును.

పోతన్న తలంపు చూడుడు.

మ॥ ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాది కవులీయుర్విం బురాణావళుల్
తెనుగుం జేయుచు మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు దానెట్టిదో
తెనుగుం జేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిం దెనింగించి నా
జననంబున్ సఫలంబు జేసెద బునర్జన్మంబు లేకుండగన్.

(పోతనభాగ 1 - 21)

పోతన్న తన జన్మముతోపాటు సర్వాంధ్రియుల జన్మములను సఫలము చేసినాడు. తన భాగవత రచనాభిలాష మెందులకో ప్రారంభముననే చూపినాడు.

"శ్రీకైవల్య పదంబు జేరుటకునై చింతించెదన్ లోకర
క్షైకారంభకు భక్తపాలన కళా సంరంభకున్ దానవో
ద్రేక స్తంభకు కేళిలోల విలసద్దృగ్జాల సంభూతనా
నాకంజాత భవాండకుంభకు మహానందాంగనా డింభకున్."

(పోతనభాగ 1 - 1.)

ఈ పద్యము పోతన్న యాత్మీయతకు ప్రబల తార్కాణము. ఆతాన యాధ్యాత్మికతా తారస్థాయి యిందు సంపూర్ణత్వముతో వేదాంతోపలంబనమై గోచరించును.

పోతన్న హృదయవాది కవి. అందుచేతనే భాగవత కవిత యంత సహజసుందరమై యుండును. అది యేమి విచిత్రమో యాంధ్ర భారత రామాయణములవలె నీ భాగవతమును బహు కర్తృక మైనది. ప్రధానుడు పోతన్న. తక్కినవారు బొప్పరాజు గంగనార్యుడు, ఏర్చూరి సింగనార్యుడు, వెలిగందల నారయయును. రచనా విషయకముగ - భేదాభిప్రాయములున్నను ప్రస్తుతమునకు పంచమస్కంధ

మును గంగన, షష్ఠస్కంధమును సింగన, నారయ ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములను అనువదించిరని పరిశోధకులు తేల్చిరి.

పోతన్న యస్తవ్యస్తముగనున్న తన కాలమునాటి దేశ, సాంఘిక మత పరిస్థితులను చూచి చక్కదిద్దుటకో యనునట్లు భాగవతము నద్వైతపరముగ రచించుటకు పూనుకొనినాడు. పోతన్న దేశ కాలములను గూర్చియు బహు వివాదములు పొడసూపినవి. పోతన్న ఓరుగల్లు నివాసి యని కొందఱు, కడపమండలమునకల ఒంటిమిట్ట వాడని కొందరు పలికిరి. జన్మస్థలము బమ్మెర యనియు నివాసస్థల మోరుగల్లుగను నిర్ణయమైనది. ఇక కాలమునను చాల మంది పలు విధములుగ నిర్ణయించుట జరిగినను 15 వ శతాబ్దివాడని నిర్ధారించుట జరిగినది.

పోతన్న తొలుత వీరశైవ కుటుంబీకుడు. క్రమముగ పరిణత మనస్కుడై హరిహరాద్వైతమును గుర్తించిన పరమ తాత్త్వికుడు. అంతియ కాక భక్తి భావ భరితాంతరంగుడు. భక్తి వేదాంతముల- వినాభావ సంబంధ బాంధవ్యము కలవి. ఆ రెండును గంగా యమునల వలె సంగమింప జ్ఞాన సరస్వతి యంతర్వాహినిగ గలవాడు పోతన్న. భాగవత రచనమునకు ప్రధానముగ కావలసిన యర్హతలీ మూడును. అట్టి యర్హత కలవాడు కనుకనే భాగవతమంతవఱకు నాంధ్రీకరింప బడక నిలచి యున్నది. అద్వితీయులయిన కవిత్రయాదులకీ యర్హత లేదనికాదు నాయభిప్రాయము. ఆ మూడును 'సమపాళ్ళ'లో సంపూర్ణముగ కలవాడు పోతన్న. అందులకు వలయు హృదయార్ద్రతయు, ప్రేమ భావమును, కపటమెఱుగని చిత్తస్థితి, సర్వభూతదయ ఈ రీతిగ పరమ భాగవతుడుగ అవతరించినవాడు మన పోతన్న. కావున భాగవతాంధ్రీకరణమునకు సంపూర్ణార్హత కలవాడయినాడు. "వీర మతావేశ సంకులిత ప్రజాజీవనములో శాంతిని సాధింపనుదేశించిన

భగవత్సంకల్పమునకు సాధన భూతుడై పోతన భాగవత మహా కావ్యమును తెనుగువారి కందించినాడు.... (ఆంధ్ర భాగవతవిమర్శ పుట - 57.) అను శ్రీ ప్రసాదరాయ కులపతి వారి మాట నిక్కపు మాటయే.

పోతన్న భాగవత రచనమునకు పూనుకొనిన హేతువిట్లున్నది.

ఆరోజు పూర్ణిమ. దేవతార్చనాదికములయినవి. పూర్వకవినుతి జరుగుటయేకాక వర్తమాన కవులకు ప్రియమును, భావికవుల బహూకరణమును జరిగినది. సోమోపరాగము కాంచి గంగకుచని స్నాతుడయినాడు. అంత సైకతమున పద్మాసనస్థుడై మహేశ్వరధ్యానంబు సేయుచు కించిదున్మీలిత లోచనుడైయున్న పోతన్నకు రామభద్ర దర్శనమయినది. రాముడే "శ్రీమద్భాగవతము దెనిగించుము, నీ భవబంధనములు తెగునని" యానతిచ్చి యదృశ్యుడయినాడు.

ఈవిధముగ శ్రీరామచంద్రుని యానతిని బురస్కరించుకొని పోతన్న పరమాద్భుత మాధుర్యముతో భాగవతామృతము నందించినాడు. మఱియు ఎంతో వినయజ్ఞుడు మన పోతన్న. చూడండి తాను నిమిత్త మాత్రుడననుచు.

"పలికెడిది భాగవతమట
పలికించెడువాడు రామభద్రుండట నే
పలికిన భవ హరమగునట
పలికెద వేఱొండుగాథ పలుకగనేలా?

(పోతన భాగ. 1 - 18.)

యీ విధముగ జెప్పుటలు పరికింపగ వాని లక్ష్యము, హృదయ సుకుమారతయు తెలియును.

ఇక రచనా విధానమున పోతన్న నన్నయాదుల స్వతంత్రానువాద పద్ధతిని, శ్రీనాథుని యథామూలానువాద విధానమును అనుసరించినట్లు కనుపించుననుట యథార్థము. భాగవత పురాణమును పోతన్న తెనుగున కావ్యముగ సంతరించెననవచ్చును.

సంస్కృతాంధ్రోభయా భీష్టులందఱును మెచ్చునట్లు వ్రాసెదనని నిర్వచించినాడు.

"విబుధ జనులవలన విన్నంత కన్నంత
తెలియవచ్చినంత తేటపఱతు." (పోతన్న భాగ. 1-17)

నని యెంతో యుదాత్తముగ చెప్పుకొనిన వినయధురీణుడు. పోతన్న తెలుగు భాగవతములోని ప్రతి పద్యం సద్యోముక్తి సంధాయకం. పోతన్న భాగవతం తెలుగు వారి నిత్య పారాయణ గ్రంథము. పోతన్న భాగవతానువాదము రసవంతమై యొప్పును. ఈ భాగవత పద్యములు కంఠతః రాని తెలుగువాడుండడనుట యతిశయోక్తి కాదు.

తెనుగు భాషయందు భారత రామాయణముల నెందఱు కవులైనను ఎన్ని రీతులనైన వచించ వచ్చును. రచించవచ్చును కాని భాగవతమును మరల దెనుగున జెప్పబూనుట కడు సాహసము. పోతన్న కవితముందితర కవుల కవిత సూర్యుని సమీపమున కర దీపిక వలె జిన్నపోవునను మాటలాయన కవితా విశిష్టతను దెలియజేయును.

తదుపరి కాలమునను కొందఱు కవులు పోతన్న రచన చేయనివి, గంగనాడు లవియునగు భాగములను రచింప యత్నించిరి. 'హరిభట్టు' యనునతడు షష్ఠ, ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములను

ప్రసిద్ధులు మొదటి జంట కవులయిన నందిమల్లయ, ఘంట సింగయయును షష్ఠస్కంధమును 'శృంగారషష్ఠముగ దెనిగించిరి. ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధముల నాధునికులలో సంపన్ముడుఁబై సింగరాచార్యులు, మిన్నికుంటి గురునాథ శర్మగారును వ్రాసిరి.

ఆధునిక కాలమందే శ్రీ శాస్త్రిగారేకాక పూర్తిగ భాగవతాను వాదము చేయుట కనుపించును. గద్వాల సంస్థానాస్థానకవులు జంటకవులుగ శ్రీరామ నృసింహమూర్తి కవులని పేరందిన గంధం శ్రీరామమూర్తి, ఇట్టింకి నృసింహమూర్తి యను వారలును శ్రీమద్భాగవతమును పూర్తిగ నాంధ్రీకరించిరి.

పోతన్న భాగవతముపై యెందరో పరిశోధక పరమేశ్వరులు వివిధ కోణముల పరిశీలించి యెన్నో విషయములను వెలయించిరి. ప్రస్తుత పరిశోధనాంశమునకుపబలకముగ సమంజసమని పోతన్న భాగవతమును గూర్చి యించుక చెప్పి యన్య భాగవత భాగములు, భాగవతములున్నవని చెప్పినాడను.

ప్రస్తుతము పోతన్న భాగవతము రస వంతమైనవి, యద్వితీయమైనదియునుఁడగ శ్రీ శాస్త్రిగారు మరల 'శ్రీకృష్ణభాగవతము'ను రచింప హేతువును పరిశీలించెదను.

శ్రీకృష్ణభాగవతము:-

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు భారత, భాగవత రామాయణ ములు మూటిని తెనుగున నొక్కచేతిమీదుగ దీర్చి పూర్వ బహుకర్తృక లోపమును లేకుండ జేసిరి. పూర్వ మహాకవులు స్వయముగ తత్తత్కావ్య నిర్మాణ దక్షులయినప్పటికిని యేలనో యా గ్రంథములు బహు కర్తృకములుగ వెలిసినవి.

భారత రామాయణములు నన్నయాదుల పిదప మరల వెలయుట యీ తెలుగు భాషయందు కానవచ్చును. రామాయణము

విషయమున మరీని. దీనివలన తెలుగువారికి రామాయణము నెడ కల ప్రీతి విశదమగును. ఈ విధముగ రామాయణ భారతములు మరల రచింపబడినవి. కాని యెవ్వరును భాగవతము వైపునకు చేయిచాచుట యటుంచుంతము. కనీసము చూచుటకైనను సాహసము చేయలేదు. అది పోతన్న భాగవత విశిష్టత. ఇట్టిస్థితిలో శ్రీ శాస్త్రివారు మరల పరమ ప్రామాదికములైన యీ మూడింటిని యనన్య సాధ్యముగ రచనా నిర్వహణమున దిద్ది తీర్చిరి.

ఇందు భారత భాగవతములు యథామూలముగ శాస్త్రివారి చేతిలో నాంధ్రత్వమును సంతరించుకొనినవి. రామాయణము మాత్రము వివిధ రామాయణ విచిత్ర విషయములు కైకొనబడి రచింపబడినది.

ప్రథమమున తెలుగులో వెలసిన భారత, భాగవత, రామాయణానువాదములు యథామూలముగాదు. స్వతంత్రరీతిలో మూలమాధారముగ మాత్రము రచింపబడినవి. వీనియందు మూల వ్యత్యయములు కానవచ్చును.

శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రథమముగ భారతమును తమకందుగల ప్రీతి చేతను, వ్యాస హృదయము భారతమున నెట్లావిష్కరింపబడినదో తెలియజేయవలయునను అభిలాషముచేతను, అనువాదమున వ్యత్యయములున్న హేతువు చేతను మరల యథామూలముగ పది సంవత్సరములలో పునర్నిర్మించిరి. అది శాస్త్రివారి పేర శ్రీకృష్ణ భారతముగ వెలసినది.

పిదప సర్వ రామాయణ విచిత్రాంశామూలకములు చూపబడుచు శ్రీకృష్ణరామాయణమను పేర రామాయణము రెండు నెలల పదునైదు దినములలో రూపు దిద్దుకొనినది.

అటు పిమ్మట మిత్రుల ప్రోత్సాహమున మూల భిన్నముల

భావము సత్యము. అదియే శాస్త్రివారి భావమను దానికి తరువాత "నే నొండెంచక సాహసించి" యను దానిలోని "సాహసించి" యను నదియే సాక్ష్యము. ఇట్లు చెప్పుకొనుటలో శాస్త్రిగారికి పోతన్న యందుకల గురుతర భక్తిభావము, పోతన్న భాగవతము నందలి యభిమానము సూచింపబడి వారి వినయ భావమునకు నాటుపట్టయి నది. సరియె. ఇంతకును మూడవదియైన భాగవతమును సంస్కరించి మూలానుసారముగ నిర్మించమని శాస్త్రి వారిని తన్మిత్రులు వేడుట స్పష్టమగుచున్నది. ఇంకను వారు పలుకుచున్నారు చూడుడు.

ఆ॥ ఇదియుగాక భరత పృథివికి మణులైన
మూడు కృతులు చేసి పొడిమిగను
నట్టివాడవగుదువది యుఁరచింపుము
తెలయనీకు నాల్గు నెంల పనియె. శ్రీకృష్ణ భాగ 1-15

అంతియకాక భారతగర్భ మాణిక్యములు మూడును రచించిన కీర్తి దక్కునని తిరుగులేని చివరి యస్త్రము శాస్త్రివారిపై ప్రయోగింప బడినది. రచనా కాలమును కూడ ఏదో ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థికి శిక్ష నిచ్చినట్లు నాలుగు నెలలుగ నిర్ణయించినారు. ఇక నేమున్నది. పథకమంతయు పూర్తయినది గ్రంథరచనా కార్యమున్నది. అదియును కాకమానునా? సర్వ సామర్థ్యము దక్షులైన శాస్త్రిగారి య దలిదికదా। అదియును చూడుడు.

వ॥ అని ప్రబోధించిన నేనొండెంచక సాహసించి భాగవత మహాపురాణంబు తదేక దీక్షగా నాల్గుమాసంబులలో ననౌచిత్యంబు పరిహరించి యౌచిత్యంబు గ్రహించి మూలాను సారంబుగా నాంధ్రీకరించి. శ్రీకృష్ణ. భాగ. 1 - 16.

అప్పుడు శాస్త్రిగారు వారలచే నటుల ప్రబోధింపబడి వెనుకాలో చింపక సాహసించి భాగవతమును ఏకాగ్రతతో నాలుగు నెలల కాల

మున అనౌచిత్యమును పరిహరించి ఔచిత్యమును స్వీకరించి మూలాను సారముగ శ్రీకృష్ణ భాగవతముగ నాంధ్రీకరిచిరి.

ఈ విషయమును బట్టి శ్రీకృష్ణ భాగవత రచనమునకు ఈ క్రింది కారణములను పరిగణింప వచ్చును.

1. మిత్రుల ప్రోత్సాహము,
2. భారత రామాయణములతో బాటు మూడవదియగు భాగవతమును కూడ మిత్రుల ప్రోత్సాముతోడను రచించ దలచుట.
3. పోతన్న యనువాదమున మూలభిన్నములు కానవచ్చుట.

ఇక శ్రీకృష్ణ భాగవతానువాదమిట్లు సాగినదని తెలియుచున్నది.

1. అనౌచిత్య పరిహారత్వము.
2. ఔచిత్య గ్రహణము.
3. మూలాను సారము.

ఈ శ్రీకృష్ణ భాగవతానువాద విధానము తసుపరి పరిశీలింపబడును.

—*—

భాగవత భక్తి

"భక్త్యా భాగవతం జ్ఞేయం నవ్యుత్పత్త్యా నటీకయా" యని పెద్దల భావనము. భాగవతము భక్తి చేతనే యర్థమగును. కాని పాండిత్యాదులవన కాదని తాత్పర్యము.

ప్రథమమునుండియు నీ సృష్టిని పరిశీలించిన మానవులు దీనికి యొక కర్త యజ్ఞాతమున నుండునని భావించి వానిని తెలియ

త్రించుటద్వారా మానవుని హృదయమున నుత్కంఠతో కూడిన యారాధనా భావముదయించి విజృంభించుట జరిగినది. అందులకై యర్చనాదిక కర్మకాండలు వెలిసినవి. భక్తియను నది హృద్గతమైన యొక మధుర భావము.

ప్రాచీన కాలమున మోక్షప్రాప్తి సాధనములుగ జ్ఞాన కర్మ భక్తి మార్గములు నిర్దేశింపబడినవి. ఇందు జ్ఞాన విధానమతి క్లిష్ట తరము. పరిణతమనస్కులైన మహాయోగులకు మాత్రమ. ఇదిసామా న్యుల కందనిది. శంకరాదులకే యిట్టిది యనువైన మార్గము. అట్లే కర్మ మార్గమును అందరకును వీలుకాదు. లింగ వర్ణాశ్రమ వయో భేదముల ననుసరించి కర్మము లెన్నియో విహితములు. కావున నిది యును క్లిష్టతరమే. ఇంక పండిత పామరులనక స్త్రీ పురుష భేద మును లేక యందరకు నాచరణ యోగ్యమైనది భక్తి మార్గము మాత్రమే. జ్ఞాన కర్మ మార్గముల కంటెను భక్తి మార్గమెక్కుడు సౌలభ్యమును కలిగి యున్నది. 'భజ సేవాయాం' యను ధాతువు నకు 'క్తిన్' ప్రత్యయము చేరగా భక్తి పద నిష్పన్నము జరుగును. ఈ ధాత్వర్థమును బట్టి పరిశీలించినచో నిర్మలమైన మనోవాక్కాయ కర్మలతో బరమేశ్వరుని సేవించుటయే భక్తి యనబడును.

అసలు 'భక్తి' అనునది పలువురచే పలు విధములుగ నిర్వచింప బడినది. భగవద్గీతయు నీ భక్తిని గూర్చి యిట్లు చెప్పినది.

"మయ్యావేశ్య మనోయేమాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే

శ్రద్ధయా పరయోపేతాస్తేమే యుక్తతమా మతా" భగవద్గీత. మిక్కిలి శ్రద్ధకలిగి యేకాగ్ర చిత్తమున భగవదర్పిత బుద్ధితో నుపా సించుట యని తద్భావము.

భక్తి రస్య భజనం ఏతదిహా ముత్రోపాధి నైరాశ్యే నాముష్మిన్ మనః కల్పం" యని యుపనిషద్వాక్యము. గోపాల పూర్వతాపన్యు పనిషత్.

భక్తి యనగా భగవంతుని సేవించుట, హృదయమును తద్గత
ంనర్చుట యని యర్థము.

"అన్యాభిలషితా శూన్యం జ్ఞాన కర్మాద్యనావృతం
ఆనుకూల్యేన కృష్ణాను శీలనా భక్తి రుత్తమా"
భక్తిరసామృత సింధువు.

ని భక్తి రసామృత సింధువు. కృష్ణననుశీలించుటయే ఉత్తమ
యనుట.

"అనన్య మమతా విష్ణౌ మమతా ప్రేమసంగతా
భక్తిరిత్యుచతే" నారద పాంచరాత్ర శ్లోక నిర్వచనము."
యని మరియొక నిర్వచనము. విష్ణువునందు ప్రేమ పూర్వక
న మమతయే భక్తి. శంకరులును

"స్వస్వ రూపాను సంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే"
(శంకరుల వివేకచూడామణి)

చక్కని సమంజసమైన నిర్వచనమగుచున్నది "స్వస్మిన్ స్వస్య
శ్వరస్య రూపానుసంధానం భక్తిః" ఆత్మయందు నీశ్వర రూపము
రోపించుకొనుట, హృదయమున నీశ్వర నామ రూప గుణ భావన
యుట భక్తి.

మరియు నెందఱో ఋషులు కూడ భక్తి భావముచే తరించి
వచించుటయు కానవచ్చును. భక్తికి రసత్వము ప్రతిపాదించుచు
ధుసూదన సరస్వతి,

"ద్రుతస్య భగవద్ధర్మాత్ ధారావాహకతాంగతా
సర్వేశే మనసో వృత్తిః భక్తిరిత్యభిధీయతే" భక్తిరసాయనము.
ంచు తన భక్తి రసాయన గ్రంథమున పలికినాడు.

భగవంతునియందవిచ్ఛిన్న ప్రవాహమగు చిత్తవృత్తియే భక్తి

లంబన విభావము. తులసీ చందనాదులు, భగవచ్చరిత్రలు నుద్దీపన విభాములు. తత్సమయ సంజాత నేత్ర భ్రూ విక్షేపాది అంగ వికారములనుభావములు. నిర్వేద శంకా హర్షాదులు వ్యభిచారీ భావములు. ఈ విభావానుభావ వ్యభిచారీ భావములు సంయోగించుటచే స్థాయిత్వము నొందిన భగవదాకారతారూపమైన మానస వృత్తిని పోషించుట ద్వారా పరమానంద సాక్షాత్కారాత్మకమైన భక్తిరసము ప్రతీయమానమగునని చెప్పినాడు. ఇట్లు మధుసూదన సరస్వతి తన భక్తి రసాయన గ్రంథమున భక్తికి రసత్వమాపాదించుటయే కాక యన్య రసములు లౌకిక రత్యాది స్థాయి భావములను కలియుండును కనుక హీనములని నిరసించినాడు. ఒక భగవద్రతి మాత్రమే పూర్ణత్వమైనదని సమర్థించినాడు. 'ఉజ్జ్వల నీలమణి' కర్తయైన రూపగోస్వామియు మధుసూదన సరస్వతి యడుగు జాడల ననుసరించినాడు.

ఈ భక్తి రసత్వమును గూర్చి యాలంకారికులు సమగ్రముగ చర్చించి చివరకు భక్తి యనునది భావము మాత్రమే యగుచు కాని రసత్వము నందజాలదని నిర్ధారణమొనర్చిరి. భావము ననుసరించి ఈ భక్తి భావము మిగిలిన రసము లందంతర్భవించును.

ఈ భక్తి నవ విధములని భాగవతోక్తి.

"శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనం
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్.

(సంస్కృతభాగ. 7 స్కంధ - 5 అధ్యా. 23 శ్లో.)

ఆసక్తి కారణముగ భక్తి గుణమాహాత్మ్యాసక్తి మొదలగు పదునొకండగు విధములని నారదభక్తి సూత్రములు, శ్రవణాది నవవిధ భక్తులును గుణ ప్రయుక్తమైనట్టివి. భాగవతమునందు ప్రస్తూయమానమైనది ప్రధానముగ వీ సగుణ భక్తికాదు. నిర్గుణమైన భక్తి. ఏక విధమైనది, శ్రీకృష్ణ భాగవతమున గజేంద్రుని ప్రార్థనము చూడుడు.

క॥ విశ్వమయు విశ్వ వేద్యుని
విశ్వాత్ముని విశ్వయోని విశ్వునవిశ్వున్
విశ్వేశు విశ్వస్రష్టును
శాశ్వతభక్తిన్ భజింతు స్వాంతమునందున్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 8 - 56.)

ఇందు విశ్వరూపు డయిన యొక వ్యక్తి సంభావింపబడుట కానవసును. అదియే కదా నిర్గుణత్వము.

అట్టి పరమేశ్వరుని యందు గుణశ్రవణ కారణమున అవిచ్ఛిన్న మైలీనమగునట్టి మనః ప్రవృత్తి నిర్గుణ భక్తి. ఇందు భేదదృష్టి కానరాదు. ఫలాభిసంధి యుండదు. అహేతుకమైనది. ఇట్టి నిర్గుణ భక్తులు సాలోక్య సామీప్యాది పంచవిధ ముక్తులయందు దేనిని వాంఛింపరు. భగవత్సేవా నిమగ్నతయే వారి ధ్యేయము. అదియే ఫలము. ఇట్టి భక్తి యోగమున సత్త్వాది త్రైగుణ్యము నిరస్తమయి హేలగ బ్రహ్మ భావము కలుగును. బ్రహ్మ భావము దృశ్య ఫలమైనను భక్తి యోగమునకు అనుషంగికమే కదా।

"ఏకాంతినోయస్యన కించిదర్థం
వాంఛంతి యేవై భగవత్ప్రపన్నాః
అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమంగళం
గాయంత ఆనంద సముద్రమగ్నాః"

యను దాని బట్టి బ్రహ్మభావము కంటెను భక్తియోగమే యున్నతమైనదని తెలియుచున్నది. ఇట్టి భక్తి భాగవతమునందు మాత్రమే యుపదిష్టమయినది.

భాగవతమున భగవంతునకు పర్యాయపదముగ 'వాసుదేవ' శబ్దము ప్రయోగింపబడినది. వసుదేవసుతుడగు శ్రీకృష్ణునకేకాక

పరబ్రహ్మమునకును బర్యాయవాచకముగ నున్నట్లు వాఙ్మయ విదితము.

ఈ వాసుదేవ శబ్ద నిష్పత్తి 'పాణిని' అష్టాధ్యాయిలో కనుపించును. పతంజలి భాష్యము వ్రాయుచు నిచట వాసుదేవ సంజ్ఞ క్షత్రియ సంబంధముకాక భగవత్సంబంధి యని చెప్పుట గమనింపదగినది.

భగవద్భక్తి వివిధ భావములలో వ్యక్తము చేయబడును. అందు శాంత దాస్య సఖ్యవాత్సల్య మాధుర్య భావములు ప్రధానము లందురు. ఇందేభావమైనను భక్తి నిస్తారకమైనట్టిదియే.

శాంతభక్తి విరక్తులు, తపోనిధులునైన నారదాది మునీంద్రుల వశము. హనుమదాదులు దాస్య భక్తికి, అర్జునాదులు సఖ్యభక్తికి, యశోదా, నందాదులు వాత్సల్య భక్తికి, గోపికాదులు మాధుర్య భక్తికిని తార్కాణులు. ఇంకను శరణాగతి రూప భక్తికి ప్రహ్లాదాదులు తరించిరి. అంతియే కాక మరియొక విచిత్ర భావము భాగవతము నందు గోచరించును. భగవత్ప్రేమచేతనే కాక భగవద్వైరము చేత గూడ తరింపవచ్చుననుట. ఇది వైరభక్తి యన్నమాట. దీనికి కంసాది పుణ్యజనులు నిదర్శనులు. అనగా వైరమనువదియు భక్తియందంతర్భవించును. దీనినిబట్టి భగవంతుని యందు తలపుండుటయే ప్రధానమని తేలుచున్నది.

వైరముచేతను దరింపవచ్చునని ధర్మజుని సందేహము దీర్చువాడై నారదుడు వివిధ విధములుగ దరింప వచ్చునని పలికిన ప్రఖ్యాత వ్యాస భాగవత శ్లోకమిది.

"గోప్యః కామాత్ భయాత్ కంసోద్వేషాచ్చైద్యాదయో నృపాః
సంబంధాత్ వృష్ణయః స్నేహాత్ యూయం భక్త్యావయం నృప.
(సంస్కృతభాగ 7 స్కంధ. 1 అధ్యా - 30 శ్లో.)

ఇద్దానికి పోతన్న యనువదించిన సొగసైన రచనమిది.

శా॥ కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునంగసుండు వైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిశుపాల ముఖ్యనృపతుల్ సంబంధులై వృష్ణులున్
ప్రేమన్ మీరలు భక్తి మేము నిదె చక్రిం గంటి మెట్లైనను
ధ్ధామధ్యానగరిష్ఠుడైన హరి జెందన్ వచ్చు ధాత్రీశ్వరా.

(పోతనభాగ 7 - 18.)

ఇట్లు శార్దూల వృత్తమున రచింపబడినది.

శాస్త్రిగారు సీస పద్యమున వెలయించిన చెలువమును గాంచుడు,

సీ॥ కామమునన్ గోపికాస్త్రీలు భయమున
గంసుడు ద్వేషంబు కలిగి కొనుట
శిశుపాలుడాదిగా క్షితిపతుల్ పెక్కురు
బంధుత్వమున యదు వంశ జులును
నిండుమైత్రిం జేసి పాండవుల్ మీరును
పూర్ణ భక్తిం జేసి మునుల మేము
భగవంతుడగు కృష్ణ పరమాత్మునందునె
మ్మనము నిశ్చలముగా నునిచి కొలిచి

తే॥ ముక్తులయితిమి ధర్మజా ! పోల్చి చూడ
వైరము వహించినను శిశు పాలముఖ్యు
లకును మోక్షము లభియించె లఘుగతులను
సందియంబంద నిట నవుసరము లేదు.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 7 - 25.)

ఇందన్ని రకములను వివరించి ప్రస్తుతము సమంజసమైన వైర భక్తిని గూర్చి చివరగ నొక్కి వక్కాణించుట శాస్త్రిగారి ప్రత్యేకత. ఇట శాస్త్రిగారనువాదమున సీస పద్యమును గ్రహించి విపులముగ వివరించి వృత్తౌచిత్యమును బాటించినారు.

సూతుడు శౌనకాది పరమర్షులతో సంతసమున పలికిన విధమిది,

చ॥ అడిగితిరీరులోకహిత మూస పౌనర్చుచు బ్రశ్నమిద్దియె
ప్పుడు సకలేష్టదంబగుచు బొంపిరి పోయెడు విష్ణునామమున్
విడువక సంస్మరించినను విఘ్నములయ్యును బాయుబుణ్యముల్
కడుకొని డాయు ముక్తియునుగగ్గెడు నెయ్యెట నెట్టివానికిన్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 1 - 130.)

ఇందు విష్ణునామ మాహాత్మ్యము స్పష్టముగ జెప్పబడినది.

క॥ భగవన్మహిమము దెలుపని
దగు కావ్యము కాక తీర్థ మట్టులు వ్యర్థంబగు.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 1 - 169.) అని

తదౌన్నత్యము చెప్పబడినది.

కుంతి స్తుతిలోని భక్తి విషయము పరికింపుడు,

తే॥ నీ చరిత్రము వినువారు నిన్ను బొగడు
వారు నీ రూపు ధ్యానించు వారు నిన్ను
గొలుచువారును సంసార కూపములను
గూలిపోవక ముక్తిగైకొందురు తండ్రి.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 1 - 264.)

ఇందు సంసార కూపమున బడక తరించుటకు విష్ణుభక్తియే సాధనమని యుటంకింపబడినది.

ద్వితీయ స్కంధమున శుకుడు పరీక్షిత్తునకు సర్వరక్షకుని తీవ్ర కాంక్షచే కొలచిననే బ్రహ్మానందతుందిల చిత్తుడగునని చెప్పుట చూడుడు,

మ॥ ఖలులంగొల్వక సర్వ రక్షకునిగాంక్షం గొల్చి నంగర్మబం
ధలతల్ దెస్సి సుఖస్వరూపు డగు శ్రీనారాయణుంజేరియె

వ్వలనన్ బాయని సౌఖ్య సంపదలతో వర్తించు చానందతుం
దిల చిత్తుండయి యోగి యోగపరతన్ దీపించు నెల్లప్పుడున్.
(శ్రీకృష్ణభాగ. 2-32.)

ఇందు యోగి విషయము స్థూలముముగ జెప్పబడినప్పటికిని విష్ణు సేవా మహిమము, భక్తిమహిమము గూఢముగ వివరింపబడి యద్దానివలననే కర్మ సంబంధలతలు తెగునని యుక్తమయినది.

సీ॥ విష్ణుని కథలను విననట్టి జానుగుల్
గా్రివంబులంగల కందరములు
వైష్ణవగాథలన్ బలుకని నాలుక
తడికారు కప్పల తొడుగు నాల్క
కమలనాభునకు మ్రొక్కని శిరంబది గడ్డి
బొమ్మపై పెట్టిన పొల్ల శిరము
పుండరీకాక్షుని పొడగనంబోవని
కనులు ప్రతిమకైన గాజు కనులు

తే॥ శార్జ్గి కొలువని చేతలు శవము చేతు
లీశ్వరునిగొల్వకుండిన హీన జనుని
దేహమారయ బ్రాణముల్ దెగిన యట్టి
దిక్కుమాలిన ప్రేత పెందేహమనగ.

వ॥ విష్ణుభక్తి పరాయణుండుగాని నరుండు నడపీనుగుంబోనివాడని
తెలియందగు .... శ్రీకృష్ణభాగ. 2-61, 62.

యని విష్ణుభక్త్యున్నతి కీర్తింపబడినది. తృతీయస్కంధమున ధరనుద్ధరించిన వరాహమూర్తిని బ్రహ్మాదులు స్తుతించుటలోని భక్తి విషయ మిటులున్నది.

వ॥ .... అఖిల మంత్ర దేవతా ద్రవ్యాత్ముండవు సర్వ క్రతు
రూపుడవుభక్తి గమ్యుండవు .... శ్రీకృష్ణభాగ. 3-148.

ఇందు భక్తిగమ్యుడవని భగవంతుని స్తుతించుటలో భక్తి పరమార్థకత స్పష్టము. సర్వక్రతు రూపుడవనుటలో "యజ్ఞో వై విష్ణుః" అనునది ద్యోతమానము.

భాగవతము మోక్షప్రాప్తికి జ్ఞాన కర్మ భక్తి యోగములు మూడును పథములని సిద్ధాంతీకరించినను వానిలో భక్తి యోగము ప్రధానమని చెప్పును. మోక్షసాధన (సామగ్ర్యాంభక్తిరేవగరీయసి) భగవానుడుద్ధవున కుపదేశమొనర్చిన ఘట్టున భక్తి విశిష్టత చెప్పబడుట కనుపించును.

"య త్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞాన వైరాగ్య తశ్చ యత్
యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి
సర్వం మద్భక్తి యోగేన మద్భక్తో లభతేంజసా."
(సంస్కృతభాగ. 11 స్కంధ - 20 అధ్యా. 32, 33 శ్లో.లు.)

ధ్రువుని స్తుతియందు విష్ణు పద సేవనము ముక్తి కంటెను ఘనమైనదని ప్రోక్తమగుట కనుపించును. పరికింపుడు,

తే॥ నీ పదార్చన ముక్తి కంటెన్ ఘనమన
గర్మ ఫలభుక్తి యైన పై ఘన విమాన
ములను విహరించు చింతలో నిలనుగూలు
వేలుపుల జెప్ప వలయునే వేద వేద్య. (శ్రీకృష్ణభాగ. 4-1 61.)

మూల భాగవత సప్తమస్కంధమున ప్రహ్లాదుడు పితరునితో నవ విధ భక్తులనిట్లు పలుకును,

శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనం
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మ నివేదనమ్
ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా
క్రియతే భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీత్తముత్తమమ్.
(సంస్కృతభాగ. 7 స్కంధ. 5 అధ్యా. 23, 24 శ్లోలు.)

శాస్త్రివారి అనువాదమిది,

శా॥ సర్వజ్ఞుండగు నీశ్వరుండెలిసి విజ్ఞానంబునందోగుచే
నేర్వన్ విద్యలకున్ ఫలంబగునుగాని కీర్తి నొందంగగా
దుర్విన్ గర్వినశించుగావునను నే నోవిద్యలన్నేర్చితిన్
సర్వం విష్ణుమయం జగత్తనుచు నశ్రాంతంబు జింతించుటల్.

ఉ॥ ఆగమముల్ బఠిన్నుడువు నాదియు నంతములేక లోకముల్
వీగక సృష్టిచేసియును బెంచియు దుంచియు లీలనాడుచున్
దాగతియై మెలంగెడునుదారత నచ్యుతుడంచుగానవా
యోగివరేణ్యునిం దెలియు టొక్కడెరింగితి దండ్రి విద్యలన్
-శ్రీకృష్ణభాగ. 7-146, 147

అనువాదమున మూలములోని నవ విధ భక్తులసలు కానరావు. దానికి హేతువు భక్తులననేకులనేక సంఖ్యలుగ జెప్పిరి. మూల భాగవతము తొమ్మిదియును, నారద భక్తి సూత్రములు పదనొకండు నిత్యాదిగ నెన్నో రకములుగ నున్నవి. అన్నియును భక్తి యందంతర్భవించును గదా ॥ అందులకే శాస్త్రివారందటి సంఖ్యలు ద్యోతకమగునట్లు నొక్క భక్తినే సృష్టిస్థితిలయ కారకుడు, సర్వ వ్యాపకుడునయి నట్లుగ వేద ప్రామాణ్యుడైన యా యోగివరేణ్యుని దెలియుటొకచే విద్యలలో నేర్చితినని ప్రహ్లాదునిచే బలికించినారు. ఇందు వైరాది భక్తులునంతర్భవించుచున్నవి. ఇది శాస్త్రి వారి ప్రతిభతో గూడిన తీర్పు. సమంజసమే మరి.

భక్తాగ్రగణ్యుడైన ప్రహ్లాదుడు తన మతమును నమ్మి యజస్రము భజింపుమను తండ్రితో పలికిన పలుకులు ముత్యపు తళుకులే,

మ॥ అమృతాస్వాదన మాచరించుచు మహాహ్లాదంబు నందోగు ను
త్తమ చారిత్రుడు గంజిద్రాగుటకు జిత్తంబందు వాంఛించునే
సుమనస్సంఘ సమర్చితుండయిన విష్ణుంభక్తి భావించునే
నమరారీ । యెటులైనగాని విడియన్యంబుంగనంబోదునే.
(శ్రీకృష్ణభాగ. 7-210.)

అమృతమును గ్రోలుచు మహానందము ననుభవించు పరమోత్త ముడు గంజిని ద్రావ నిచ్ఛగించునా? దేవతా సమూహ కిరీట మణులచే శోభించు విష్ణుని పాదపద్మములను భక్తితో భావించు నేను ఇతరముల నెట్లు చూతును? ఇది ప్రహ్లాదుని భక్తి తత్త్వము. కనుకనే ప్రహ్లాదునకు పరమ భాగవతోత్తములలో అగ్రాసనాధిపత్యము లభించినది. ఆ పరమభక్తుడు తకు ఉపదేశించిన నారదునికూడ మించి "శిష్యాదిచ్ఛేత్పరాజయమ్" అను సూక్తికి తావలమయినాడు.

భక్తునకు భగవంతుడెట్లువశవర్తుడగునో బలిచరిత్రము నికషోపలము. త్రివిక్రముడు బలితో భక్తి భావనము గూర్చి స్వయముగ బలుకుటలు పరమసత్యములై హృదయంగమములు.

ఉ॥ మేలగుగాక నీకుగడు మిక్కిలి వారును నిన్ను బోలగా
జాలరు దైత్యదానవు లజస్రము నినున్ భజియించుచుండ్రు పా
తాళమునందు నేటిసుత దర్పము నేర్పడ ధర్మమూర్తివై
పాలనముంబొనర్చుచు ప్రభంజనుమాప్తుల గూడి వేడుకన్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 8 - 264.)

అనుచు పాతాళాధిపతిని జేసి,

ఉ॥ భక్తుడవీవు భక్తునకు భావమొసంగుదు నేనుగాన నా
సక్తిమెయిన్ భవద్గృహము సంపదలన్ బొలుపొందజేయుచున్
బ్రీక్తన పుణ్యమోయనగ ద్వారముఖంబున జక్రపాణినై
రక్తుడనై మెలంగెద నిరంతరదగ్గున మిమ్ము చుంగృపన్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 8 - 265.)

భక్తుడవు కనుక నీ ద్వారముఖమున కావలికాచెదనని పలికినాడు. భక్తునియందు భగవంతునికికల యవ్యాజానురాగము దీనింబట్టి తెలియుచున్నదికదా। దీనిని బట్టి భక్తియొక్క పరమోత్కృష్టత దర్శనీయమగుచున్నది.

ఇక నంబరీషుని భక్తి భావము సగుణారాధనమై యతనికి నిరతి శయానంద సంధాయకమును గూర్చుట స్తుత్యమానము.

సీ॥ అతని చిత్తంబెప్డు హరిపాదపద్మము
లందు ధ్యానాసక్తి నందు చుండు
నతనివాకెపుడు శ్రీపతి గుణగణముల
వర్ణించునట్టి దైవఅలుచుండు
నతని చేతులు హరి సతతము సేవించు
పనులందు లగ్నమై పరిఢవించు
నతని శ్రోత్రములెప్డు హరికథా శ్రవణంబు
సేయుచుండెడుపని బాయకుండు

తే॥ అతని కన్నులు హరి విగ్రహమునె చూచు
నతని, త్వక్కును హరి భక్తునంట నెంచు
నతని జిహ్వ నైవేద్యము నారగించు
నతని శిరము నిర్మాల్యము నవధరించు.

మ॥ భగవద్భక్తుల తోడ గూడుకొని భూపాలాగ్ర గణ్యుండుదా
భగవంతుం బరమేశ్వరున్ హరి రమాప్రాణేశ్వరుం గొల్చుచున్
సుగమంబెంచక సర్వ కర్మములు విష్ణుం జేరనర్పించుచున్
సగుణారాధన మాచరించుచు నిశల్ సాగించె సద్భక్తిమై.

(శ్రీకృష్ణభాగ. - 90, 91.)

ఇందంబరీషుని గాత్రభాగములు వానంతటయవియే విష్ణు సేవా రతియందు తన్మయ మొందుట చూడనాతని భక్తి తత్త్వము విశదమగును. మఱియునతడు 'సుగమంబెంచక' సర్వ కర్మములను విష్ణుదత్తము చేయుట చూడ నతని నిష్కామ భక్తి యోగము స్పష్ట

భారతాశ్వమేధపర్వగతమై యాశ్లోకమునుజూడుడు. కామమున మోక్షకాముని పరిహసించుట కలదు.

"యోమాం ప్రయతతే హన్తుం మోక్షమాస్థాయ పండితః
తస్య మోక్షరతిస్థస్య నృత్యామిచ హసామిచ.

మోక్షార్థియై కామమైన నన్ను చంపుటకు ప్రయత్నించు పండితునకు కూడ మోక్షమునందు కోరిక యున్నది. కావున నట్టి వానిని జూచి నేను నవ్వుకొనుచు నృత్యమొనర్చు చుందునని భావము.

దీనిని బట్టి భగవత్సేవనాభక్తియే శ్రేష్ఠమని తెలియుచున్నది కదా। దశమస్కంధ వర్ణితమైన గోపికా కృష్ణ శృంగారము దివ్యమైనది. మోక్ష సంబంధి శృంగారమే - భక్తి శృంగారము లేక మధుర భక్తి. కావున వారిది లౌకిక శృంగారము కాక యలౌకికము.

పరీక్షిత్తుని సంశయమును శుకర్షి యెట్లు తీర్చెనో చూడుడు'

క॥ గోపికలకు దత్పతులగు
గోపాలురకెల్ల జంతుకోటుల కాల
క్ష్మాపతి జీవంబనగా
నా పురుషోమున కితరులన నుండుదురే?

(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 స్కంధ. పూ.భా 2 ఆశ్వా-446.)

ఉద్ధవుడు గోపికల పరమ భక్తి భావనకు నచ్చెరువడి వారికిచ్చిన 'యుల్లాకు' చూడుడు.

మ॥ భవభీతింగల మౌనులేని మదిలో భావింపగానెంతురో
భువనంబుల్సకలంబు తాన యగుచున్ బొల్పొందు నాదేవునిన్
ధ్రువమై నిశ్చలమైన భక్తిమహిమన్ స్తోత్రంబు గావించుచున్
భువినీ గోపవధూటు లెంతయును సంపూజ్యోద్ధవుల్ చూడగన్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 3 ఆశ్వా - 374.)

అంతియకాక యంతటి పరమ భాగవతోత్తముడును

తే॥ సర్వముత్యజించి వేత్రతలు సారసాక్షు
గొలచి పుణ్యాత్ములైరి వారలు మెలంగు
స్థలములు పవిత్ర తమములై తనరు నచటి
గడ్డిపరకకునే సరిగాను నేను

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. - 3 - 378.

యనుచు ప్రశంసించుటలో గోపికల పరమ భక్తి భావనము సుస్పష్టమై వారి విధానము నిర్దుష్టమని తెలియుచున్నది. గోపికలును ఉద్ధమని సాగనంపుచు పలికినన పలుకులు భక్తి కాంతి పుంజములే.

ఉ॥ మామనముల్ ప్రవృత్తులును మాధవ పత్కమలాశ్రయంబులై
నేమమునొందు మానుడులు నిచ్చలు నచ్యుతనామ చింతయం
దేమఱకురిడు మాతనువులీశ నమస్కృతులందు లగ్నమై
భూమి సెసంగు మేమతని మూర్తి రతిన్ బడియందు మెప్పుడున్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 3 ఆశ్వా - 378.

ఇట్టి భావనాయత్త చిత్తలు కనుకనే గోపికలు ఉద్ధవుడంతటి భాగవతోత్తముని సైతము 'అచటి గడ్డి పరకకు నే సరిగాను నేను' యను కొనురీతిని చేయగలిగిన వారయినారు.

కావున గోపికలు కృష్ణ సౌందర్యమును తాత్త్వికదృష్టి చేతనే దర్శించిరికాని యైహికముగ గాదని తేలుచున్నది కదా!

ఈ విధముగ శ్రీకృష్ణభాగవతమున శాస్త్రిగారు సహితము పలు సందర్భముల కలభక్తి తత్త్వమును నేర్పుతో బ్రదర్శించిన వారయిరి.

భాగవత వేదాంతము

"విద్యావతాం భాగవతే పరీక్షా" యని పెద్దల మాట. విద్యావంతులకు భాగవతము పరీక్షా గ్రంథమని తాత్పర్యము. భాగవతమునందును మిగిలిన పురాణములందు వలెనే రసవంతమైన యెన్నో విషయములు భక్తి భరితములై తన్మయము కలిగింప సరళ సమర్థములై సులభ సాధ్యములై యున్నవి. అటులైన పైమాట యెట్లు పుట్టినది? అందుల కేమాత్రమును శ్రమపడనక్కఱలేదు. భాగవతమంతయు భక్తి వేదాంతములతో నున్నది. అందుముఖ్యముగ ద్వితీయ, తృతీయ, ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు వేదాంత తత్త్వమునకు పట్టుగొమ్మలు. ఆయా స్కంధములతో వేదాంత ప్రతిపాదక సందర్భములు సామాన్యముగ కారుకుడు పడనివి పైటియును బహుక్లిష్టములు. భాగవతమందలి వేదాంత ప్రతిపాదక శ్లోకములను సమర్థ వ్యాఖ్య చేయగల వ్యక్తి పాండిత్య ప్రతిభావంతుడనుట సత్యము. ఈ భావ వ్యక్తీకరణ భావమే పై శ్లోకమందు చెప్పబడినది.

ఈ భాగవతమునకు మోక్షశాస్త్రమని కదా ప్రసిద్ధి. ఇందు బోధింపబడినది ఆత్మ విద్య. ఆత్మ తత్త్వము తెలియుటయే వేదాంతము. ఈ విధముగ ఆత్మ స్వరూప తత్త్వమే భాగవత తత్త్వము. అద్దానిని బోధించుటకు భక్తి అనుషంగికముగ గ్రహింపబడినది

పరీక్షిత్తునిశమీకపుత్రుడు తక్షక విషాగ్నిచే నేడు దినములలో శరీరమును విడుతువని శపించినాడు. సప్త దినములలో నట్లగుట తథ్యము. రాజునకు విరక్తి కలిగినది. మరల జన్మ లేకుండ మోక్షము

కలఋషులునువచ్చిరి. పరీక్షిత్ప్రశ్నమునుఋషులు

ఇంతలో రాజు పురాకృత పుణ్యవిశేషముచే శుక

మహర్షి అచటికి వచ్చినాడు. ఆయన రాజునకు భాగవతామృత మనుగ్రహించి మనోరథమును కూర్చినాడు.
రాజు ప్రశ్న యిది,

"అతః పృచ్ఛామి సంసిద్ధిం యోగినాం పరమంగురుమ్
పురుషస్యేహయత్కార్యం మ్రియమాణస్య సర్వథా."
(సంస్కృతభాగ. 1 - 19 - 37.)

మరణ సమయమున జనులు మోక్షముకొఱకేమి చేయవలెనని దాని భావము. భాగవతమే తత్సమాధానము.

"ఏతన్నిర్విద్యమానానా మిచ్ఛతామకుతో భయమ్
యోగినాం నృప నిర్ణీతం హరేర్నామానుకీర్తనమ్.
(సంస్కృతభాగ. 2 - 1 - 11)

విరక్తులై భీతి రాహిత్యమును వాంఛించుంచువారు యోగమవలంబించి హరినామ కీర్తన మొనర్పవలయునని శుకుని సమాధానము. ఇది గ్రంథారంభము. భయమనగా మృత్యుభయమే. ఇంతకు మించిన భయము లేదు. అది పోవలెను. ఎలా పోవుననినచో హరినామ కీర్తనవలన. సరియే. ఎట్టి వారికనగా విరక్తులకు, యోగులకు వైరాగ్యముతో కూడి యున్న భక్తి యోగము మరణ భయమును పోగొట్టునని తాత్పర్యము. నిజమునకు మరణమనునది భయము మాత్రమే. చివరకు శుకుడిదియే యిట్లు చెప్పను.

"త్వంతు రాజన్ మరిష్యేతి పశుబుద్ధిమిమాం జహి
న జాతః ప్రాగభూతోద్య దేహవత్త్వంచ ననంక్ష్యసి"
"దశంతం తక్షకంపాదే లేలిహానం విషాననైః
నద్రక్ష్యసి శరీరంచ విశ్వంచ పృథగాత్మనః"
"ఏతత్తే కథితం తాత యతాత్మా పృష్టవాన్నృప."
(సంస్కృతభాగ. 12 - 5 - 2, 12, 13.)

రాజా, చనిపోవుదునన్నది పశుబుద్ధి. దానిని జయింపుము. పుట్టినది నీవుకాదు. కావున మరణించునదియు నీవు కాదు. పుట్టిన దేదియో యది మరణించును. నీవడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరమిది. కాటువేయు తక్షకుడు, కాటు వడ్డ దేహము, దృశ్యమానమగు లోకము సర్వము నాత్మ స్వరూపమే. ఆత్మకంటె భిన్నములు కావు.

ఇది సారాంశము.

"ఘటే భిన్నే యథాఽఽకాశ ఆకాశః స్యాద్యథాపురా
ఏవం దేహేమృతే జీవోబ్రహ్మ సంపద్యతే పునః"

(సంస్కృతభాగ. 12-5-5.)

ఘటాకాశమనగా ఘటములోనున్న యాకాశము. ఘటమిట ఆకాశమునకుపాధి. ఇట్టి యుపాధి లేని యాకాశము మహాకాశము. ఘటము భిన్నమైనప్పుడు ఆకాశము భిన్నమనవచ్చువా? భిన్నమైనది ఘటముకాని ఆకాశము కాదు. ఆకాశమేమైనది? మహాకాశములో కలసినది. అనగా ఘటమున్నప్పుడును కలసియే యున్నది. విడిగా నున్నట్లు కనిపించినది. ఘటము భిన్నమైనప్పుడు కలిసినట్లు కనిపించినది. ఇట్టి తత్త్వజ్ఞానముచే నీ దేహము విలయమందినప్పుడు ఆత్మ ఆత్మలో కలసి పోవును.

ఇది యంతయును అద్వైత భావమే. భాగవతమున ఈయద్వైత తత్త్వమే ప్రధానముగ నిరూపింపబడినది. భక్తి విశిష్టతయును కల్గది కనుక భాగవతమున అటనట సాంఖ్యాది యితర సంప్రదాయము లను పొడగట్టును. మొత్తము మీద ప్రాధాన్యతను సంతరించు కొనినది యద్వైతమే. భాగవతమునకు కల వివిధ వ్యాఖ్యలలో శ్రీధరీయమునకే యగ్రస్థానము. శ్రీధరుడు భాగవతమున కద్వైత పరముగనే వ్యాఖ్యనుకూర్చినాడు. పోతన్న తన యనువాదమున శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యనే యనుసరించుట కనుపట్టును. కావున మూల

గవత మంతయును అద్వైత ప్రధానముగనే యున్నదని తెలియును. అందులకై మచ్చునకు కొన్ని యుదాహరణములు పరికింపజేయుదును.

భీష్మస్తుతియందలి భావనము మూలముననున్న తీరు,

"తమిమమహమజం శరీర భాజాంహృదిహృది
ధిష్టితమాత్మ కల్పితానామ్
ప్రతి దృశమివ నైకధార్కమేకం సమధిగతోస్మి
విధూత భేదమోహః"

(సంస్కృతభాగ. 1-9-42.)

ఇందు ఏకమైన పరమాత్మ తత్త్వము చెప్పబడినది. ఏకమైన పరమాత్మ తత్త్వము అద్వైతమే. దానికి శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద మిట్లున్నది.

ఉ॥ తెలియన్వేడి వెలుంగొకండయి వియద్వీధిన్ వెలుంగొందుచున్
జలకుంభంబుల బెక్కులట్లగుచు జాంచల్యాద్యపోధర్మముల్
కలుగంబోవని యట్లు విశ్వ విభుడొక్కండయ్యు దానెల్లజీ
వులయందుంగనవచ్చు వానినెడదం బొందించు కొందున్ సదా.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 1-290.)

విశ్వవిభుడొక్కడయినప్పటికిని యెల్ల జీవులయందును గానవచ్చుట స్ఫుటమైన యద్వైతము.

"తదిదంభగవాన్ రాజన్ ఏక ఆత్మాత్మ నాంస్వదృక్
అన్తరో నన్తరోభాతి పశ్యతం మాయ యోరుధా.

(సంస్కృతభాగ. 1-13-47.)

ృష్ణభాగవతమున నిట్లులున్నది.

అజ్ఞానాతి శయంబు పెంపునను దేహంబాత్మగా నెంచుటన్
బాజ్ఞుండయ్యును దేహనాశనమునన్ బ్రాల్మాలిదుఃఖాత్ముడై

యజ్ఞుండట్లుగు నీవు జ్ఞానమున మాయారూపక భ్రాంతికిన్
పరిజ్ఞానంబును బోనడం పకుము ధైర్యస్థైర్యముల్గల్గుటన్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 1 -321.

మాయారూపక భ్రాంతిచేత దేహమే తానను కొనుట, సమస్తమును వేఱనుకొనుటయును జరుగుచున్నది. ఈ యద్వైతమును శాస్త్రివారు "మాయారూపక భ్రాంతి" యని తమ యనువాదమున ధ్వనింపజేసిరి.

"విదుర మైత్రేయ సంవాదమున వేదాంత పరములగు ననేక శ్లోకములున్నవి. విదురుని ప్రశ్న మొకటి చూడుడు.

"బ్రహ్మన్ కథం భగవతశ్చిన్మాత్రస్యా వికారిణః"
లీలయా చాపియుజ్యేరన్ నిర్గుణస్య గుణాః క్రియాః"
"క్రీడయా ముద్యమోర్భస్య కామశ్చిక్రీడిషాన్యతః
స్వతస్తృప్తస్యచకథం నివృత్తస్య సదాన్యతః
అసాక్షీద్భగవాన్ విశ్వం గుణ మయ్యాత్మ మాయయా
తథా సంస్థాపయత్యేతద్భూయః ప్రత్యపిధాస్యతి
దేశతః కాలితో యోఽసావవస్థాతః స్వతోఽన్యతః
అవిలుప్తావబోధాత్మా సయుజ్యేతాజయా కథమ్"
"భగవానేక ఏవైషసర్వ క్షేత్రేష్వవస్థితః
అము దుర్భగత్వం వాక్లేశో వా కర్మభిః కుతః"

(సంస్కృతభాగ. 3 - 7 - 2 నుండి 6.)

సీ॥ నిర్వికారుండును నిర్గుణుండును జిదా
త్ముండునైన భగవంతునకు లీల
చేనైనను గుణక్రియానుబంధమ్మెట్లు
పొసగెడు నిత్య తృప్తుడగు నాత్ము
నకుగామమెట్లగు నకలుషుండు నివృత్తి

గల భగవంతున కెలమిగ్రిడ
యందిచ్ఛయును జెప్పనగునె సృష్టిస్థితుల్
సలుపువాడతడని తెలిపిరప్పు

తే॥ డతని కాత్మ విజ్ఞాన విచ్యుతి బడయని
జీవునకు నవిద్యా యోగ భావమెట్లు
క్షేత్రముల భోక్తయై యుండు జీవుడరయ
నద్వితీయాత్ముడని చెప్పనగును కాదె.

వ॥ అట్టివానికాత్మానంద భ్రంశము గర్మబంధమునెట్లు కలుగును.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 3 - 80, 81.)

ఇందు బ్రహ్మము నిర్వికారము, నిర్గుణము, నిష్క్రియము, చిన్మాత్రమునని సుస్పష్టము. మఱియును జీవుడే యీశ్వరుడని నిర్దిష్టమై యున్నది.

ఇట్టి విదురుని సందేహముల మైత్రేయుని సమాధానములందు సుస్పష్టముగ నద్వైత తత్త్వము గోచరించును.

"సేయం భగవతో మాయా యన్నయేన విరుధ్యతే..
దృశ్యతే సన్నపిద్రష్టాత్మనోఽ నాత్మనో గుణః"

(సంస్కృతభాగ. 3 - 7 - 2 నుండి11.)

సీ॥ విదుర। తర్కమున కెయ్యది విరోధించున
య్యది భగవన్మాయ యనగ నగును

(శ్రీకృష్ణభాగ. 3 - 82.)

దీనియందీశ్వరుని జీవత్వము మాయాయుతమని స్పష్ట వివరణము చేయబడినది.

కపిలుని తత్త్వజ్ఞానబోధనమునందును ఇట్టి యద్వైతభావము కనుపించును.

"దదాపురుష ఆత్మానం కేవలం ప్రకృతేః పరమ్
నిరంతరం స్వయం జ్యోతిరణిమాన మఖండితమ్.
(సంస్కృతభాగ. 3 - 25 - 17.)

సీ॥ ఆత్ముడు కేవలుండని ప్రకృతికి బరుం
డని యపరిచ్ఛేద్యుడని యదహ్యు
డనియుదాసీనుడునని యాత్మలోన నె
ఱుగ గల్గిన నరుండు ....
(శ్రీకృష్ణభాగ. 3 - 242)

కపిల తత్త్వముననే మఱియొక సందర్భమున నిటులున్నది.

"అనాదిరాత్మా పురుషో నిర్గుణః ప్రకృతే పరః
ప్రత్యగ్ధామా స్వయంజ్యోతిర్విశ్వం యేనసమన్వితమ్.
(సంస్కృతభాగ. 3 - 26 - 3)

సీ॥ "ప్రత్యక్ప్రకాశుడు ప్రకృతికింబరుడగు
నాత్ముడే పురుషాఖ్యనలరుచుండు ..."
(శ్రీకృష్ణభాగ. 3 - 248.)

ఇందును బరబ్రహ్మ స్వరూపుడు స్వయం ప్రకాశుండనియే చెప్పబడినది.

పరమాత్ముడొక్కడే యయ్యును భ్రాంతిచే పలు రూపములుగ తోచుననుట చూడుడు,

"జ్ఞానమాత్రం పరంబ్రహ్మ పరమాత్మేశ్వరః పుమాన్
దృశ్యాభిః పృథగ్భావైర్భగవానేక ఈయతే"
(సంస్కృతభాగ. 3 - 32 -2 6.)

వ॥ .... జ్ఞానమాత్రంబైన పరమానంద స్వరూపంబే పరబ్రహ్మంబు అనియు బరమేశ్వరుండనియు వాకొనంబడు నతండొక్కండయ్యు బర్మాణుఖేంద్రియంబులం జేసిన విభ్రాంతింజేసి మహత్తత్వమనియు ద్వివిధాహంకార మనియు బంచ భూతంబులనియు నేకాదశేంద్రి

యంబులనియు జీవరూపుండనియు నండకోశ దేహుండనియ
దాచుచుండు ....” శ్రీకృష్ణభాగ. 3 - 28

హిరణ్యాక్షుడు మరణింపగ దుఃఖించుచున్న తల్లిని యూ
డించుచున్న హిరణ్యకశిపుని పలుకులు వాని యద్వైతభావనా
విశారదత్వమునకు నిదర్శనములు,

“భూతానామిహ సంవాసః ప్రపాయా మివ సువ్రతే
చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః”
(సంస్కృతభాగ. 7 - 2 - 21 నుండి 23

సీ॥ “తెలియంగ సంసృతి చలిపందిరిని బోలు
ప్రజలు పెక్కురు జలపానమునకు
(శ్రీకృష్ణభాగ. 7 - 49

సత్యమును మానవులెట్లు భ్రమతో తెలిసికోనజాలరో చక్కగ ను
హరణ పూర్వకముగ నిందు చూపబడినది. ఇది యద్వైతభావనమే

ప్రహ్లాదుని దైత్యబాలకోపదేశమున కల జగన్మిథ్యాత్వవ
అద్వైతమే. పరికింపుడు.

“కౌమార ఆచరేత్ ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్ భాగవతానిహ
దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థదమ్.
(సంస్కృతభాగ. 7 - 6 -

ఇందు మానవజన్మ మైనప్పటికిని యధ్రువమనుట గమనింపదగి
దీనికి శాస్త్రిగారి యనువాదమిది,

మ॥ ప్రతిదిష్టంబును వేనవేల్ ప్రజలు చావం జూచుచున్నార
శ్రుతులున్ శాస్త్రములుం బురాణములు వస్తువ్రాతముల్ ప్రా
మృతిలేకుండగ జేయ జాలునె జగన్మిథ్యాత్వ మూహించు
మృతియున్ జన్మము లేని చొప్పుగొన నీమీదన్విచారింపుడీ.

ఇందలి జగన్మిథ్యాత్వము శంకరుల అద్వైతమే. 'బ్రహ్మసత్యం జగన్మిథ్యా జీవో బ్రహ్మైవ నా పరః' అనికదా శంకరప్రతిపాదితము.

దేవకీ గర్భస్థుడైన పరబ్రహ్మ స్వరూపుని బ్రహ్మాదులుస్తుతించు పట్టున నున్న యద్వైత తత్త్వము ఇటులున్నది,

"త్వన్మాయయా సంవృత చేత సస్త్వాం
పశ్యన్తి నానా నవిపశ్చితోయే.
(సంస్కృతభాగ. 10 పూ. భా. 2 - 28.)

ఇద్దానికి శ్రీకృష్ణ భాగవతానువాదమిది,

ఆ॥ నీదుమాయ చేత నిరత సంవృతమైన
మానసంబుగల్గు మర్త్యులు నిను
వేఱుగా దలంతు్రు విజ్ఞులు తమకంటె
వేఱుగా దలంపబోరు నిన్ను.
(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 1 ఆశ్వా - 58.)

ఇందు భగవన్మాయచేతనే స్వపర భేదము కలుగుచున్న దనియు, నిజమునకు స్వరూపమొకటేయను భావమున్నది. ఇది యద్వైతమే.

వసుదేవ స్తుతియందును ఇట్టి యద్వైత తత్త్వమే గోచరించును.

"విదితోఽసిభవాన్ సాక్షాత్ పురుషః ప్రకృతేః పరః
కేవలానుభవానంద స్వరూపః సర్వబుద్ధిదృక్
సయేవహ్యాప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే.
(సంస్కృతభాగ. 10 - 3 - 13, 14.)

శాస్త్రివారి యనువాదము పరికింపుడు.

"నీవు ప్రకృతికి బరుడవు కేవలంబ
యనుభవానందరూపుడవైన వాడ

వెల్ల బుద్ధులకును సాక్షివీవు పరమ
పురుషుడ వెఱుంగుదును నిన్ను బోల్చి నేను"
"ప్రకృతి చేత నీవు త్రిగుణాత్మక జగంబు
మొదట పుట్టించి దానితో బొందు లేని
వాడవయ్యు నుండినవాని పగిది జీవు
డై తలంపగ బడుచుందువాది పురుష.
(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 1 అశ్వా - 71, 72.)

సంస్కృతాంధ్రములు రెంటను అద్వైతము స్పష్టము.
అట్లే,

'యథేమేఽవికృతా భావస్తథా తేవికృతైస్సహ
నానావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజంజనయన్తిహి.'
(సంస్కృతభాగ. 10 - 3 - 15.)

అనుదానియందును అద్వైతము దర్శనీయము.

సీ॥ "నీవు నిర్గుణుడవు నిజమెన్నగ స్వమాయ
సగుణుండవగుచుందు సర్వలోక
(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 1 అశ్వా - 74.)

ఈయనువాదమున శాస్త్రివారి విపులీకరణము గోచరించును. "నానా వీర్యా పృథగ్భూతా విరాజం జనయన్తిహి." యను ద్వితీయ చరణమునకు "సర్వలోక ..... జగద్వ్యాప్తినొందు" అనునది స్పష్ట విపులీకరణము. సృష్టిస్థితిలయాత్మకములగు త్రిగుణములచే కృష్ణబ్రహ్మరుద్రాత్మకమైన విధమునందుదు వనుటలో అద్వైతమే యున్నది.

దేవకీకృతమైన విష్ణుస్తుతియందును ఇట్టి యద్వైత తత్త్వము ప్రస్ఫుటముగ చూడగగియున్నది.

"రూపం యత్తత్ ప్రాహురవ్యక్తమాద్యం

బ్రహ్మజ్యోతిః నిర్గుణం నిర్వికారమ్
సత్తామాత్రం నిర్విశేషం నిరీహం
సత్వం సాక్షాద్విష్ణురధ్యాత్మదీపః"

(సంస్కృతభాగ, 10 - 3 - 24.)

ఇద్దానికి యథామూల విస్పష్టానువాదమును శాస్త్రివారు తమ శ్రీకృష్ణభాగవతమున నిట్లు చూపిరి.

తే॥ ఆద్యమవ్యక్త మవ్యయమచ్యుతంబు
బ్రహ్మమును జూచి నిర్వికారంబు నిర్గ
ణము నిరీహము నిర్విశేషమును నీదు
రూపమూహరి వధ్యాత్మదీపమిావ.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 1 ఆశ్వా - 77.)

మూలముననున్న నిర్గుణ, నిరీహ, నిర్విశేష, నిర్వికార, అధ్యాత్మ దీపాది పదప్రయోగముల ననువాదమునను చూపి శాస్త్రి వారద్వైత తత్త్వమును యథామూలఫక్కిని స్ఫుటముగ చూపినారు.

బ్రహ్మదేవుడు స్తుతియొనర్చిన పట్టునను ఈ యద్వైత భావము గోచరించును.

"తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూపం
స్వప్నాభమస్తధిషణం పుర దుఃఖ దుఃఖం
త్వయ్యేవ నిత్యసుఖ బోధతనావనంతే
మాయాత ఉద్యదపి యత్ సదివా విభాతి."

(సంస్కృతభాగ. 10 - 14 - 22.)

తే॥ 'సచ్చిదానంద రూపుడు సర్వపూర్ణు
డైన నీవలనన్ స్వప్న మట్టి జగము

పుట్టు చావులు గలదయి పోల దోచు
నీవొకండవ నిత్యుడ వింతనిజము.'

(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 1 అశ్వా - 383.)

ఇందు పరబ్రహ్మ మొక్కటి నిత్యమనియు, నీ జగత్తు స్వప్నమందు వలె జన్మాంతములు కలిగి యుండుననియు చెప్పబడినది. ఇది యద్వైత తత్త్వమే.

కాళియుని పత్నులు బాలకృష్ణుని స్తుతించిన పట్టున సువ్యక్తమయిన అద్వైత తత్త్వము కనుగొనుడు.

"నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే
భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే
జ్ఞాన విజ్ఞాన నిధయే బ్రహ్మణేనన్తశక్తయే
అగుణా వికారాయ నమస్తే ప్రాకృతాయచ.

(సంస్కృతభాగ. 10 - 16 - 39, 40.)

ఇత్యాదిగ మూలమున నాగ కాంతలు స్తుతించుటకలదు. దానికి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమిది.

వ॥ మఱియు షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుండవును బరమ పురుషుండవును బరమాత్ముండవును బరుండవును పరమాత్మవగునీకు నమస్కారము. జ్ఞానవిజ్ఞానవిధియు ననంత శక్తియు సగుణుండు నిర్గుణుండు నవికారుండునైన బరబ్రహ్మవగు నీకివే యేటికోళ్ళు ...."

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 2 అశ్వా - 72.

పరమాత్ముని సర్వత్వము, నిర్గుణత్వాదికమిందు నిరూపింపబడి యున్నది. ఇది యద్వైతమే.

గోపికా స్తుతిలోని యద్వైత భావమిది చూడుడు,

స్త్రీణాం స్వధర్మ ఇతి ధర్మ విదా త్వయోక్తమ్
అస్త్వేవ మేతదుపదేశపదే త్వయీశే
ప్రేష్ఠోభవాంస్తనుభృతాం కిల బంధురాత్మా"
(సంస్కృతభాగ. 10 - 29 - 32.)

శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమిది.

చ॥ ప్రియులను దల్లి దండ్రులను బిడ్డలదొడ్డల బాసి యుండుటల్
జయమును గోరునారుల కసమ్మతమంటివి మేలు మేము నా
నయమునె దెల్పుచుంటిమి జనార్దన। ప్రాణులకాత్మ వౌటచే
బ్రియులును దల్లిదండ్రులును బిడ్డలు దొడ్డలు నీవె మాకిలన్.
(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 1 అశ్వా - 355.)

సంస్కృతాంధ్రములు రెండిటియందును అద్వైత ప్రతిపాదికమైన జీవైశ్వరైకత్వము స్ఫుటముగ నున్నది.

కేశివధానంతరము దేవర్షియైన నారదుడు శ్రీకృష్ణునేకాంతమున కలిసి భాషించిన సందర్భమంతయును అద్వైత తత్త్వ ప్రతిపాదకమే. మూల భాగవతము ఇప్పట్టున నిట్లు నుడువుచున్నది.

"కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్ యోగేశజగదీశ్వర....
తైరిదం సత్య సంకల్పః సృజస్యత్సవనీశ్వరః"
(సంస్కృతభాగ. 10 - 17 - 21 నుండి 23.)

అనువాదమిట్లున్నది,

సీ॥ కట్టెలలోనగ్ని కైవడి సర్వభూ
తాంతరాత్ముడవయి సాక్షివగుదు
(శ్రీకృష్ణభా. 20 పూ.భా. 3 అశ్వా - 80)

మూలానువాదములు రెండు నొకేరీతిగా పరమాత్మ తత్త్వమును స్పష్టీకరించుటలో అద్వైత ప్రతిపాదకములైనవి.

ఉద్ధవునకు శ్రీకృష్ణుడొనర్చిన యుపదేశ సందర్భము నొకపరి పరికింపుడు,

'అమూల మేతద్బహురూప రూపితం....'

(సంస్కృతభాగ. 11-27-27.)

దీనికి శ్రీకృష్ణభాగతానువాదమిది,

'ఆకాశంబు సమస్త భాగములలో వ్యాపించియున్నట్టున
న్నేకాలంబును సర్వ భూతములలో నింపొందుచున్నాడనే
నేకాకింతయు లేదు సర్వజగమందేనంతరాత్ముండనై
వాకోనొప్పుదు గాన జంతు తతి సంభావింపగా నొప్పెడిన్.

(శ్రీకృష్ణభాగ. 11-358.)

మూలము 'ఏతద్బహురూపరూపితం' అని మాత్రమున్నదానిని శాస్త్రి గారు విపులీకరించి తద్గతాద్వైతమును సోదాహరణముగ నిటు చూపిరి,

భాగవతము అంతయును జెప్పి శుకుడు పరీక్షిత్తునకు పరమార్థోపదేశ మొనర్చిన పట్టు గమనింపదగినది.

'మనః సృజతి వై దేహాన్ గుణాన్ కర్మాణి చాత్మనః
తన్మనః సృజతే మాయా తతో జీవస్య సంసృతిః'

(సంస్కృతభాగ. 12-1-6.)

తే॥ మనము జీవునకున్ గుణమయము దేహ
మును సృజించి దానికి హేతు భూతములగు
పుణ్యపాపములం గర్మమును విమోహ
మును సృజించెడి బుధులును మోసపడగ.

తే॥ "మాయచే మనోదేహ కర్మములచేత
జీవునకు గల్గు సంసారమీ విధమున
వానిసంపర్క మెడలిన దాన జీవు
డలరు నిష్కళంకుండయి యవనినాథ."

(శ్రీకృష్ణభాగ. 12-49, 50.)

మూలశ్లోకగత భావమనువాదమున విపులస్పష్టీకరణము చేయబడినది. భగవన్మాయచే జీవునకు సంసారము కలుగుచున్నదనియు, తత్సంసర్గము వీడినచో జీవుడు నిష్కళంకుడగుననియు చెప్పబడినది. ఇది అద్వైత భావము.

ఇట్టి వేదాంత ఘట్టములనటనట నుపనిషత్తులలోని వచనములును కాననగును.

మూలమున,

"అజనిచ యన్మయం తదవిముచ్య నియన్తృ భవేత్...."

(సంస్కృతభాగ. 10 - 87 - 30.)

అనియున్న దానిలోని "నియన్తృ" శబ్దమూధారముగ నిట్లు శ్రీకృష్ణ భాగవతానువాదమున శ్రీ శాస్త్రిగారు ఉపనిషద్వాక్యములను దెనిగింప కూర్చిరి.

సీ॥ భీతిమై వాయువు వీవంగ వెఱచును
భాస్కరుండుదయింప భయము వడును

(శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ భా. 3 అశ్వా - 167.)

ఇందు పై సీసపాదములందు "భీతితోడనే వాయువు వీచుట, భాస్కరుడు ఉదయించుట, వీతిహోతృడు వెల్గుట, ఇంద్రుడు దండము వహించుట, దండ ధరుడు దోర్దండంబు కదిలించుట, చంద్రుడు వెలుగుట, మృత్యు దేవతయు నుపద్రవమగునని ప్రాణినంటు మాని పాఱుటలనునవి చెప్పబడినవి, ఇవి యన్నియు నిట్లగుట భగవన్నియంతృత్వమునకు దారకాణములు. ఈ వాక్యములు తైత్తిరీయోపనిషత్తునందిట్లున్నవి.

"భీషాస్మాద్వాతః పవతే
భీషోదేతి సూర్యః
భీషాస్మా దగ్నిశ్చ ఇన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతి పంచమః"

(తైత్తిరీయోపనిషత్. 2-8.)

సర్వస్వరూపుడయిన అతనికి వెఱచియే గాలి వీచుచున్నది. సూర్యుడు ప్రకాశించుచున్నాడు. ఇంద్రుడును, అగ్నియు తమ తమ ధర్మముల ననువర్తించుచున్నారు. మృత్యువు ప్రాణులను గ్రసించుచున్నది. అని యుపనిషద్వాక్యార్థము. ఈ యుపనిషత్ వాక్యములే శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమున తెనుగురూపమున చొప్పింపబడినవి.

భాగవతమంతయును పైన తెల్పిన రీతిగ అద్వైత తత్త్వప్రతిపాదికముగ చెప్పబడినది. ఇందు నారాయణుడు బ్రహ్మకొనర్చిన యుపదేశము ప్రథమమునను, శ్రుతి గీతలు నడుమను, ఉద్ధవ గీత లంత్యమునను నుండి యద్వైతమునే ప్రధానముగ చెప్పబడి యున్నవి.

ఈ విధముగ భాగవత ఘట్టము లన్నిటియందును అద్వైత తత్త్వ ప్రతిపాదనమే గోచరించును. భక్తి ప్రధానగ్రంథము కనుక నితరములగు పట్టున విశిష్టాద్వైతాదిక సిద్ధాంతము లున్నవనుట సహజము. తాత్త్వికతకంటె భక్తి భావము ఒక మెట్టు దిగువయే. తాత్త్వికత మహాజ్ఞానులకే సులభసాధ్యము. అయినను అదియే సత్యము. సామాన్యులకు భక్తి భావము సులభ తరణోపాయము. ఈ విధముగ గ్రంథతత్త్వ విషయకముగ అద్వైత, ద్వైత, విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతములున్నను ప్రాధాన్యము మాత్రమద్వైతమునకే.

ఈ రీతి పరిశీలింపగా శ్రీకృష్ణభాగవతమునద్వైత పరముగనే శాస్త్రిగారు రచించిరనుట స్పష్టము. అసలు వారి శ్రీకృష్ణభాగవతము మూలానుయాయి కదా! శాస్త్రివారీ వేదాంత ప్రతిపాదక సందర్భములందుచిత రీతిని యనువదించిరనుటకు వారి శ్రీకృష్ణభాగవతమే ప్రబల ప్రమాణము. ఇంతటితో దీనిని ముగింతును.

తృతీయ కళిక

శ్రీమద్భాగవత శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద పరిశీలనము

ఆంధ్రసాహిత్య నందనోద్యానమున పురాకృతపుణ్య విశేషముగ వెలసినది భాగవత కల్పతరుద్వయము. తెలుగుల పుణ్యపేటిగ స్తుత్యమానుడయిన పోతన్న భాగవతమును కల్పతరువుగనే భావించుట జరిగినది. అట్లు భావించుట సమంజసము. మరియొకటి యుపమించుటకు లేదా రూపించుటకు సరిపడదు. కావున శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతమునటులనందే యంతర్భవించి చుచూట యుక్తము.

వ్యాస భాగవతమును పోతన్నయును, శాస్త్రివారును తమ తమ దృక్కోల భావించి యనువదించుట జరిగినది. దేని ప్రత్యేకత దానిది. ఆ యిరువురి యనువాద విధానమును ప్రత్యేకముగ చూపి శ్రీకృష్ణభాగవతమునందలి కొన్ని ఘట్టములను మచ్చునకు మూలమైన వ్యాస భాగవతముతో తులనాత్మకముగ పరిశీలించి చూపెదను.

పోతన - శ్రీమద్భాగవతానువాదము

ఆంధ్రమున "ఋషివంటి నన్నయ రెండవ వాల్మీకి" యని కీర్తింపబడిన నన్నయ భట్టారకుడు భారత కావ్య భిక్షనందించుట ద్వారా సాహిత్య యుగ చరిత్ర ప్రారంభమైనది. పిదప కబ్బపు తెనుగుదోట యయిన తిక్కన్న, సర్వమార్గేచ్ఛా పరతంత్రుడయిన

యెఱ్ఱన్న భారతమునకు సంపూర్ణాకృతిని దిద్ది తీర్చిరి. దీనిని బట్టి యాంధ్ర సాహిత్యమనువాదముతో ప్రారంభమైనదనుట స్పష్టము.

ఈ యనువాదమును పరిశీలించినచో నాంధ్ర సాహిత్యము మార్గద్వయమునకు స్థానమును కల్పించిన దనవచ్చును. ఆరంభ కాలమున స్వతంత్రానువాదభావానువాదమును రెండు ప్రముఖలు సాగినను రాను రాను ఆధునిక కాలమున యథామూలానువాదమను మూడవ విధానమును వెలసినది.

స్వతంత్రానువాదమునకు కవిత్రయ రచనమే సాక్ష్యము. ఆ మహాకవులు వ్యాస భారత కథను మాత్రము స్వీకరించి యనవసరములని తోచిన భాగములను విడచియు లేదా సంగ్రహించియు నవసరములని తోచిన పట్టుల నూత్న వర్ణనాదికములు చేర్చియు ననుచితములనిపించిన ఘట్టముల నన్యథాకరణము లొనర్చియు, రమణీయ భాగములను యథాతథముగ ననుసరించియు రచనా పద్ధతిని స్వతంత్రముగ కొనసాగించిరి. కవిత్రయ భారతమును మూల భారతమును పోల్చి చూచిన యెడల యథేచ్ఛానుసరణ రచనయే యధికముగ గోచరించును. కాని కథా సూత్రము మాత్రము విచ్ఛిన్నముగాక రెంటను సాగుట సమానమే. ఈ హేతువుచే నీ రచనా విధానమునకు "కథా కథన పద్ధతి" యను పేరును కలిగినది.

ఇక రెండవది భావానువాదము. దీనికి "రసప్రసిద్ధధారాధుని" యైన శ్రీనాథుడు మార్గదర్శి. ఇందులకు శ్రీధునాని నైషధానువాదము నిదర్శనము. ఈ యనువాదమునను శ్రీధునాని క్రొత్త పోకడలు లేకపోలేదు. కాని యట్టివి చాల స్వల్పము. అతడు ప్రతి శ్లోకమును క్షుణ్ణముగ పరిశీలించి తద్గత భావమును సుష్ఠుగ జీర్ణించుకొని యది యిసుమంతయైనను చెక్కు చెదరకుండగ ననువాదమున వ్యక్తపఱచి

నాడు. తన యనువాదమున శ్రీనాథుడు కథా భావములకు తుల్య ప్రాధాన్య మొసగినాడు. మూల శబ్దములీ యనువాదమున ననూదితములైనను కాకపోయినను భావము మాత్రము యథాతథముగ సాగిపోవుట కనుపించును.

ఈ యనువాదము మూలవిధేయమునుగాదు, స్వతంత్రమును గాదు. మూలానుసరణమును, అనువాదకుని ప్రతిభయు స్పష్టముగ వ్యక్తమయినవి. భావ ప్రధానమైనది కనుక దీనిని భావానువాదముగ పరిగణించుట లెస్స.

మిగిలినది మూడవదియైన యథామూలానువాదము. ఈ పద్ధతి యాధునిక కాలముననే గోచరించును. ఆధునికుల నాటకాద్యాంధ్రీకరణము చూచిన ఈ సరణి స్పష్టముగ కనుపించును.

శ్రీమద్భాగవతము శ్రీనాథయుగమున వెలసినది. దీనికి మూలము వ్యాస కృత సంస్కృత భాగవతము. ఈ భాగవతానువాద భాగ్యము లభించుట తన పురాకృత శుభాధిక్యముగ భావించినవాడు పోతన్న.

పోతన్న భాగవతానువాదమున తనకు ముందు వెలసిన కవి త్రయము వారి స్వతంత్ర పద్ధతిని, తన సమకాలికుడయిన శ్రీనాథుని భావానువాద విధానమును గూడ ననుసరించెననుటకు తద్రచనమే నిదర్శనము. పోతన్న స్వతంత్రిత మూలమును కుదించుట యందును, అన్యథాకరణమొనరించుట యందును మాత్రమే కాక మూలమును వృద్ధిచేయుట యందును ద్యోతకమగును.

పోతన్న సహజముగ భక్తిపూరిత హృదయుడగుట చేతను, భాగవతము భక్తుల చరిత్రములకాలవాలమగుటచేతను, భక్తులు భగవన్మహిమాదికమును వర్ణించుతావులందు నతడు మిక్కిలి పరవశత్వ

ముతో రచించుట కానవచ్చును. అప్పట్టున మూలగత భక్తిభావ
లకు దన స్వీయ భావములను జతకూర్చి కొంత పెంపు చేకూర
చుండును. ఇట్టి భాగములందుననే సామాన్యముగ పోతన్న స్వ
తంత్రత యెక్కువగ కానవచ్చి వాని ప్రతిభకు నికషదృషత్తుగనున్న
అటులనే వేదాంత విషయముల ననువదించు పట్టున క్లిష్టతతోప
వ్యాఖ్యాన సాహాయ్యమును గైకొని వివరించుటయు కలదు. ఇట్టి
మూల వ్యాఖ్యానద్వయమున కనువాదములనదగును. మిగిలినపట్ట
పోతన్న శ్రీనాథుని భావమార్గానుయాయియై యథోచితానువ
మొనర్చును. ఈ విధముగ పోతన్న భాగవతానువాదము శ్రీనాథ
యనువాదమువలె మూలానుసారిగను, కవిత్రయపు పద్ధతి :
స్వతంత్రమునై యున్నది.

శ్రీనాథుడు కాశీఖండమున మూలమున లేని మయూర సూ
శతక శ్లోకానువాదములొనర్చుట కాననగును. ఇదీ శ్రీనాథుని స్వీ
మైన స్వతంత్రతకు ప్రబల తార్కాణము. ఈ పద్ధతి పోతన్న
భాగవతానువాదమున నొకే చోటున చేయుట కనబడును. అది
కాసుర వధా సందర్భముగ సత్యభామా యుద్ధము. మూల భాగ
మున వ్యాసుడు సత్యభామచే నా సందర్భమున యుద్ధము
చేయింపలేదు. ఇద్దానిని పోతన్న విష్ణు పురాణమునుండికాని, నా
సోమన్న యుత్తర హరివంశము నుండి కాని గ్రహించి యుండు
అన్య గ్రంథ గ్రాహ్యమైన విషయమిది యొక్కటియే పోతన్న భ
వతమున కానవచ్చును. భాగవతానువాదమున పోతన్నతోపా
కొన్ని భాగముల చేయివైచిన గంగన, సింగన, నారయలు
పోతన్న యనువాద విధానమునే మొత్తము మీద ననుసరించ
కనుపించును.

మూల భాగవత శ్లోక సంఖ్య 18000. పోతన్న భాగవతా

వాదమున నితరులతో కలిసి వెరసి 8,980 గద్య పద్యములు. అమూల కములు, పెంపుచేసిన భాగములతో నీ సంఖ్య సిద్ధమయినది. పోతన్న భాగవతానువాదమున సుమారు రెండువేల గద్య పద్యములు పెంపుగా కాననగును.

పోతన్న సహజ పాండిత్యుడనని చెప్పికొనుట కనుపించును. అద్దానికి చదువు సంధ్యలు లేక గాలిని పోగుచేసిన శుష్కవాచాటన మనుట పొనగదు. కవచకుండలములు కర్ణునకు వలెను, జృంభకా స్త్రాదులు కుశలవులకువలెను జన్మ సంసిద్ధ పాండిత్యమనుట సమం జసమే. జన్మాంతర బహుళ కృషి ఫలితము. అడండమైన పాండితీ ధిషణమునకు వాని భాగవత రచనా విన్యాసమే నికషోవలము. కథా ప్రారంభముననే నైమిశారణ్య వర్ణనము ముప్పది మూడు వాక్యము లలో శ్లిష్ట బంధముతో వర్ణింపబడి బాణుని కాదంబరీ రచనను తలపించును.

గంగావతరణ సందర్భమున అరువదియారు ముక్తపదగ్రస్త ములు విజృంభించుచుండినవి. అందు నుపమాద్యలంకార వైచిత్రి, శ్లేష చమత్కృతి గంగా తరంగములభంగి చెలరేగినవి. భాగవత సేవ నము వలన సిద్ధించునది బ్రహ్మానందము. కావ్య రసాస్వాదనము సహృదయులకు నెట్లో, యీ భాగవత రసాస్వాదనము భక్తులకునట్లు. భక్తియున్నప్పుడే భాగవతము సులభముగ బోధపడును. ఈ భావ ప్రమాణముచేతనే "భక్త్యాభాగవతం జ్ఞేయం నవ్యుత్పత్త్యానటీకయా" యనుట వెలసినది.

పోతన్న భాగవతానువాదమున నమూలకములధికముగ కాన వచ్చుననుట తెలిసినదియే. అవి యట్లుపొడగట్టుటకు కవి స్వతంత్ర రచనానుసరణమే యని తెల్పుట జరిగినది.

ఒక భాషనుండి మరియొక భాషలోనికి రచనానువాదమొనర్చునపుడు మూలముననుసరించుటకు వలయు ప్రజ్ఞ వేఱు. స్వతంత్ర భావముతో రచనను రసవంతముగ చూపుటకు కావలసిన ప్రజ్ఞ వేఱు. చక్కని యనువాదకుడనిపించుకొనుటకు మొదటి తరహా ప్రజ్ఞ చాలును. ద్వితీయమగు ప్రజ్ఞ తత్కృతికర్తల నాదర్శవంతులుగ సారస్వతమున నిలుపుటకు అవసరము. ఈ రెండవ ప్రజ్ఞ కలవారి లేఖిని వారి కృతుల సుధారసవంతములొనర్చుటలో వారి రచననే నియమ నిబంధనములును నిరోధింపలేవు. మూల రచయిత నిర్మించిన సుందర రచనా కృతికిట్టి ప్రతిభా సంపన్నులు తమ ప్రజ్ఞచేత కల్పనా శక్తికి, భావ ప్రకటనమును జోడించి మూలము నతిశయించిన ఒక మహోన్నత శిల్పమును గోచరింపజేయుదురు. ఇట్టి పద్ధతి యందు నొక లోపము గోచరించును. ఒక్కొక్క యెడ ననువాదకుని యజాగ్రత్తవల్లనో, యలక్ష్యము వలననో మూల విషయమనువాదమున విభేదించుటయు జరుగుచుండును. అప్పుడు మూల రచయిత హృదయము స్పష్టముగ నవగతము కాజాలదు.

స్వతంత్రానువాదకులు స్వేచ్ఛాయుతులు. వారి దృష్టి రస సౌందర్యాదికముపైననే లగ్నమగును. ఎంత సొగసుగ చెప్పగలమనదియే సాధారణముగ వారి యాలోచనమగుచుండును. ఈ కారణము చేతనే యనువాదములందు మూల వ్యత్యయములగపడును. కాని యిట్టి స్వతంత్రానువాదము కవి ప్రతిభకు గీటురాయి యనుటలో సందియమందబనియుండదు.

ఈ రీతిగ జూచినచో యథానువాదకునిలో మూల విషయము నటులే చెప్పుటకు వలయు ప్రతిభ సరిపడును. ఇట్టివారు మూల విధేయతతోడనే యుండుట జరుగును కాని తమ యప్రతిమాన ప్రతిభా విశేషముతో సుందర కల్పనాదికము చేయుటకు స్వేచ్ఛ

యుండదు. కాని మూల విషయ మిందు యథా తథముగ నుండి స్పష్టముగ బోధపడును.

ఈ విషయముతో పోతన్న మొదటి కోవకు చెందినవాడగు నని ముందే యనుకొంటిమి. అది యాతని స్వేచ్ఛా తత్త్వమునకు నిదర్శనము. ఇట్టి పోతన్న భాగవతమున కల యమూలక విషయ ములు కొన్ని యిట పరిశీలింపబడును.

పరీక్షిన్మహారాజు ప్రార్థనమున శుకప్రోక్తమైన భాగవతమును సూతుడు శౌనకాది ఋషులకు నైమిశారణ్యమున చేయబడిన సత్ర యాగ సందర్భమున ప్రవచించినాడు. ఈ సందర్భమున మూల భాగవతమున నొక్క శ్లోకము మాత్రమున్నది.

"నైమిశే నిమిషక్షేత్రే మునయ శ్శౌనకాదయః
సత్రం స్వర్గాయ లోకాయ సహస్ర సమమాసతా.
సంస్కృతభాగ. 1-1-4.

పోతన్న దీనిననువదించుచు శ్లోక ప్రథమ చరణమును కంద పద్యముగ సొగసుగజూపి ద్వితీయ పాదమును స్పృశింపకయే నైమి శారణ్య వర్ణనము నొక సుదీర్ఘ వచనమున చేయుట యమూలకమే. చూడుడు,

క॥ పుణ్యంబై ముని వల్లభ
గణ్యంబై కుసుమఫలనికాయోత్థితసౌ
ద్గుణ్యమయి నైమిశాఖ్యా
రణ్యంబు నుతింపదగు వరణ్యంబులలోన్.
పోతన భాగ. 1-38.

ఇది మూల భాగవత శ్లోక ప్రథమ చరణమైన "నైమిశే నిమిష క్షేత్రేమునయ శ్శౌనకాదయః" యను దానికి ననువాదమనవలసి

యున్నది. ఇందు శౌనకాదులు మునివల్లభ' పదమున నంతర్భూత మొందిరి. ఇక రెండవ వరణము మొదలు కాకయే,

"మఱియును మధువైరి మందిరంబునుంబోలె మాధవీ మన్మథ సహితంబై ...." పోతనభాగ. 1-39.

అను పాండిత్య స్ఫోరకమైన సుదీర్ఘ వచనము చెప్పబడినది. ఇది మూల భాగవతమున లేదు.

పోతన్న రచనమున శబ్దములు నూత్నమైనవిగ వివిధ విన్యాసములతో గోచరించుచుండును. అవి యంత్య ప్రాసములుగను, ద్వి, త్రి, చతుష్ప్రాసములుగను సొగసులీనుట సాధారణము లే.

సూతుని శౌనకాది ఋషులు తమ కార్య సాఫల్యమునకై స్తుతించుటలోని యమూలకత సహజమై యలరారుచున్నది.

క॥ మన్నాఁడవు చిరకాలము
గన్నాఁడవు పెక్కులైన గ్రంథార్థంబుల్
విన్నాఁడవు వినదగినవి
యున్నాఁడవు పెద్దలొద్ద నుత్తమగోష్ఠిన్.
పోతనభాగ. 1-43

ఈ భావము పోతన స్వీయ మనదగియున్నది. అటులనే సప్తమ స్కంధమున హిరణ్యకశిపు ప్రహ్లాద సంవాదమునను నిట్టి యమూలకము లగపడును.

మూల భాగవతమున హిరణ్యకశిపుడు తనయుని,

"ప్రహ్లాదానూచ్యతాంతాతస్వధీతం కించిదుత్తమమ్
కాలేనైతావతాయుష్మన్ యదశిక్షద్గురోర్భవాన్.
సంస్కృతభాగ. 7-5-22.

"శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మ నివేదనమ్.
"ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా
క్రియతే భగవత్యద్ధాతన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్."

సంస్కృతభాగ. 7-5-23, 24.

ఈ విధముగ తనయుని యుత్సంగమున నుంచుకొని యేమి చదివితివనుచు నడిగిన ప్రశ్నము, దానికి ప్రహ్లాదుని యుత్తరము మిక్కిలి సంగ్రహములై యున్నవి. పోతన్న యనువాదమున నివి చాల పెంపునంది గోచరించును.

"చోద్యంబయ్యెడు నింతకాలమరిగెన్...."
"నిన్నున్మెచ్చరు నీతి పారమహిమన్...."

ఈ పద్యములు ప్రశ్నగత భాగములు. ఇందలి ప్రథమ చరణములు మాత్రమే మూలానుసారములు. మిగిలిన దంతయును పోతన స్వకపోల కల్పితమే.

చదివించిరి నను గురువులు (7-166), అంధేందూదయముల్ (7-168), కమలాక్షునర్చించు కరములు (7-169) ఇత్యాది పద్యములన్నియు నమూలకములు.

ఇంకను "మోదముతోడ దైత్యకుల ముఖ్యుడు (7-137) ఇందు గలడందు లేడని (7-275) మొదలగునవియును పోతన స్వీయములే.

ఈ విధముగ ప్రహ్లాద చరిత్రమున సుమారేబది పద్యముల మూలకములైనవి పోతన్న యనువాదమున గోచరించును.

అష్టమస్కంధమున గజేంద్ర మోక్షణ సందర్భమున స్వీయమూలకత మిగుల నెక్కువగ రసవంతముగ కానుపించును. ఇందు భగవంతుని భక్త పరాయణత్వము మిక్కిలి యౌచిత్యవంతముగ

వర్ణింపబడినది. మూలమున నీ వృత్తాంతము సూత్రప్రాయముగ మూడు శ్లోకములలో ముగియుచున్నది.

"తం తద్వర్త్మ ఉపలభ్య జగన్నివాసః
స్తోత్రం నిశమ్య దివిజైస్సహ సంస్తువద్భిః
ఛందోమయేన గరుడేనస ఊహ్యమాన
శ్చక్రాయుధోఽభ్యగమదాశు యతో గజేంద్రః"
"సోఽంతస్సరస్యురు బలేన గృహీత ఆర్తో
దృష్ట్వా గరుత్మతి హరింఖ ఉపాత్త చక్రమ్
ఉత్క్షిప్యసాంబుజకరంగిరమాహకృచ్ఛ్రా
న్నారాయణాఖిలగురో భగవన్నమస్తే"
"తం వీక్ష్య పీడిత మజస్సహ సావతీర్య
సగ్రాహమాశుసరసః కృప యోజ్జహార
గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణా గజేంద్రం
సంపశ్యతాం హరి రమూముచ దుస్రియాణామ్"

సంస్కృతభాగ. 8-3-31, 32, 33.

వీనిని పోతన్న భక్తి పరవశుడై బహు రసవంతముగ ముప్పదియైదు గద్యపద్యములలో విస్తరింపజేయుట గమనింపదగినది.

ఈ సందర్భమునగల "అలవైకుంఠపురంబులో (8-95) సిరికిం జెప్పడు (8-97) తనవెంటన్ సిరి (8-99) ఇత్యాది లన్నియును పోతన్న కల్పితములు.

అంతియకాక నించుక మూల వ్యత్యయమునిట కాననగును అందొకటి గజేంద్రుని రక్షించినవాడు వైకుంఠవాసి విష్ణుడనుట. రెండవది యప్పటికి లేని వైకుంఠమును వర్ణించుట. మొదటిదానికి మూలమును బట్టి యిది ప్రమాణము. విష్ణ్వవతారమైన "హరి"యను నతడు గజేంద్రుని రక్షించినాడు. ఇతడు హరిమేధునకును హరిణికిని

జనించిన వ్యక్తి. కావున నితడు నారాయణావతారుడు కాని పోతన్న చెప్పినట్లు నారాయణుడు కాడు.

రెండవది గజేంద్రమోక్షణము నాల్గవ మన్వంతరమున జరిగినట్లును, వైకుంఠ నిర్మాణము ఐదవ మన్వంతరమున జరిగినట్లును వ్యాస భాగవతము. శుభ్రినకు వికుంఠ యనునామెకు జన్మించుటచే వైకుంఠుడనియు నట్టి కాలముననే వైకుంఠము నాతడు నిర్మించెననియు మూలము. అప్పుడు వైకుంఠమేలేని నాల్గవ మన్వంతరమున వైకుంఠ వర్ణనము పొసగదు. తదుపరి పోతన్న,

"వైకుంఠః కల్పితో యేన లోకో లోక నమస్కృతః
రమయా ప్రార్థ్యమానేన దేవ్యా తత్ ప్రియకామ్యయా"
సంస్కృతభాగ. 8-5-5.

అని యున్నదానికి 'అవనిపై వైకుంఠమని యెడిలోకంబు కల్పించె" నని యనువదించెను. కావున మూల భిన్నత పోతన్న యనువాదమున నుండుట స్పష్టము. ఇటుల చూపుట పరిశీలనము మాత్రమే కాని యా మహాకవివి యన్యథాకరించుటకు కాదని నా వనవి. ఈ గజేంద్ర మోక్షణ సందర్భముగ పోతన్న సుమారు డెబ్బది పద్యములు స్వయముగ కల్పించినవి యున్నవి.

అటులే క్షీరసాగరమథనమునను పోతన్న స్వతంత్రించుట ద్యోతకమగును. మహాకూర్మ వర్ణనము మూలకము. సురాసురుల మథనమునకల వచనమమూలకము. హాలాహలవిజృంభణమున నున్న సుదీర్ఘ వచనమమూలకమే.

లక్ష్మీదేవి ప్రభవించిన పట్టును అమూలకమున కాకరమై యున్నది. ఈపట్టున ఇరువది పద్యములు కమనీయ కల్పనము లున్నవి. ఇవి యన్నియు నమూలకములే. ఇందలి

"హరి సూచిన సిరి సూడదు

సిరి చూచిన హరియు జూడ సిగ్గును బొందున్
హరియును సిరియును దమలో
సరిచూపుల జూడమరుడు సందడి పెట్టెన్.

పోతన భాగ. 8 - 285.

యను రమణీయ పద్యమాయమూలక గుచ్ఛగతమే.

అటుపిమ్మట వామన చరిత్రముననేక కల్పనములు చేయబడినవి. ఇందు చాల పద్యములమూలకములై కనబడును. ఇందలి ప్రసిద్ధమైన అదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై (8-591). ఇంతింతై వటుడింతయై (8-620) ఇత్యాదుల మూలకములే.

ఆ తదుపరి మత్స్యావతార కథయందును నధికముగ నమూలక విషయములున్నవి. ఇచటి మత్స్యావతార వర్ణన సీసపద్యము (8-717) పోతన్న స్వీయమే.

నవమస్కంధమున రంతిదేవాంబరీషుల వృత్తాంతములందీయమూలకములు కాననగును. యయాతి చరిత్ర, దుష్యంతోపాఖ్యానములందునంతగా నీ భిన్నత తోపదు. అందులకు కారణమిట్లూహింపవచ్చును. రంతిదేవాంబరీషుల చరితలవలె యయాతి చరిత్ర, దుష్యంతోపాఖ్యానములు విష్ణుభక్తి ప్రధానములు కావు. విష్ణుభక్తి ప్రతిపాదితములైనవానియందే పోతన్న మానసము విజృంభించును. అందుచేతనే యట్టివి అమూలకములకధికముగనాకరములైయున్నవి.

దశమస్కంధము భాగవతమున నగ్రస్థానీయమై యున్నది. మూల భాగవతకర్తయు దీనిని మహామహితముగ దిద్ది తీర్చుట కాంచదగును. ఇతర స్కంధముల లేని వస్త్వైక్యత, ఏకనాయకాశ్రయతయు నిందు కలవు. శ్రీకృష్ణుడు నాయకుడు. జననాది పర్యం

తమై ప్రబంధమనదగినరీతిని మలచబడినది. ఇద్దానిని శృంగార వీర రసాత్మకమైన ప్రౌఢ కావ్యముగ నెంచవచ్చును.

మూల భాగవతమున దశమస్కంధమున పూర్వోత్తరార్ధములు కలిపి మొత్తము తొంబది యధ్యాయములున్నవి. పోతన్న యను వాదమున మూడువేల నూట యిరువది నాలుగు గద్య పద్యములు వెలసినవి. దీనిని పోతన్న ప్రత్యేక శ్రద్ధాదృష్టితో ననువదించుట గమనింపదగినది. ఈ కారణముననే పోతన్న యను-వాదమున సగ భాగమీ దశమస్కంధమే యాక్రమించినదని చెప్పవచ్చును.

శ్రీకృష్ణ జనన సందర్భమున చక్కని యమూలకములు పొడ గట్టుచున్నవి.

"క్రేళ్ళురికి మసలె లేగలు
మల్లడిగొని అంకెలిడియె మదవృషభంబుల్
పెల్లుగ మొదవుల పొదుగుల
జల్లించెంబాలు బాలు సంభవవేళన్.

ఏమినోము ఫలమొ యింత ప్రొద్దొకవార్త
వింటిమబలలార వీనులలర
మన యశోద చిన్ని మగవాని గనెనట
చూచివత్తమమ్మ సుదతులార.

పోతనభాగ. 10. పూ. భా. 178, 184.

బాలకృష్ణుని దుడుకుచేష్టలు మధురమయ్యును నించుక మేర మీరినవేమో యనిపించును. శ్రీకృష్ణుడు పరబ్రహ్మ స్వరూపము కదా! దుండగీండ్రు సైతమును చేయని ధూర్తకృత్యములు శ్రీ కృష్ణునిచే చేయించుట కొంచెము బాధేయనిపించును. ఇవి యన్నియు నమూలకములే.

మూల భాగవతమున ముప్పదియవ యధ్యాయములో గోపికలు శ్రీకృష్ణుని కానక వెదకుచు బరవశత్వముతో జేసిన వింత చేష్టలు వర్ణితములైనవి. పోతన్న తన యనువాదమును వానితో తన స్వీయ రమణీయభావములను జతచేసి మిక్కిలి యద్భుతముగ జేసినాడు. ఈ పట్టున గల "నల్లనివాడు పద్మనయనమ్ములవాడు" (10 పూ-1010)" "ఈ చరణంబులే యిందునిభానన" (10 పూ-1029) మున్నగువానికి మూలము లేదు.

ఇంకను బాలకృష్ణుని చేష్టలు సుమధురముగ పోతన్న చేతిలో సార్థకతనందినవి.

రుక్మిణీ కళ్యాణ ఘట్టముననునిట్టివి ద్యోతమానములే. బాలరుక్మిణిని వర్ణించుపట్టున కల,

"బాలేందురేఖ దోచిన"

"మఱియు దినదిన ప్రవర్ధమానయై"
"వేర్వేర బొమ్మల పెండ్లిండ్లు సేయుచు"
"దేవకీ సుతు కోర్కితీగలు వీడంగ". (10-1685-1689)

రుక్మిణీ సందేశమున,

"ప్రాణేశనీమంజుభాషలు వినలేని
కర్ణ రంధ్రంబుల కలిమి యేల" (10-1701)

ఇత్యాదులస్వీతీయములమూలకములే.

జలక్రీడ, రాసక్రీడాదుల యందును పోతన్న స్వీయ కల్పనలగపడును.

ఇట్టి యమూలకములేకాక శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యానముననుసరించి పెరిగిన పట్టులును మిక్కిలిగ పోతన్న భాగవతమున గోచ

పోతన్న భాగవతమున ఇతర కవులైన వారిలో గంగన రచనము మొత్తము మీద మూలమునకు సన్నిహితముగనే యుండుట కానవచ్చును. ఇక సింగనకు పోతన్న యందపరిమిత గౌరవభావముండుట వాని రచనములో కాననగును. ఈతడు పోతన్న వలెనే విస్తృత దృష్టికలవాడనుట కాననగును. సామర్థ్యము కలవాడేకాని యాధ్యాత్మికత పరిపక్వము కాలేదని భావింపవచ్చును. మిగిలినవాడు నారయ. వీని రచనమున నట నట యమూలకములున్నను మొత్తముమీద సంగ్రహీకరణమే యగపడును.

ఈ విధముగ పైన చూపబడినవి మచ్చునకు మాత్రమే. చెప్పవలెననిన నెంతయినను చెప్పవచ్చును. ఆ పనిని పోతన్న భాగవతముపై నెందఱో మహామహులు కావించియున్నారు. ప్రస్తుత పరిశోధనమునకుచితముగ నాకు దోచిన విధముగ కొంత చెప్పితిని.

ఇంతకును పై పరిశీలనమును బట్టి పోతన్న భాగవతానువాదము స్వతంత్రరీతిలో మూలమునకు విధేయముగ కనబడినను దూరముగనే సాగినదనుట నిర్ధారణమగుచున్నది.

పిదప మచ్చునకు కొన్ని ఘట్టములు మూలాంధ్రభాగవతద్వయము మూడింటను పరిశీలించి తదుపరి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదము ను వీలయినంత సమగ్రముగ మూలముతో జూపుదును.

—*—

తులనాత్మక పరిశీలనము

1. అశ్వత్థామ పరాభవము :-

యుద్ధభూమిని యూరువులు తెగికూలిన దుర్యోధనునకు ప్రియము చేయువాడయి యశ్వత్థామ నిద్రించుచున్న ద్రౌపదీ సుతుల శిరస్సులు ఖండించుటతో ప్రారంభమగును. మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

'భర్తుః ప్రియం ద్రౌణిరితిస్మ పశ్యన్ కృష్ణాసుతానాం
స్వపతాం శిరాంసి
ఉపాహరత్ విప్రియమేవ తస్య జుగుప్సితం కర్మ
విగర్హయన్తి. సంస్కృతభాగ. 1-7-14.

దీనిని పోతన్న,

వ॥ "....అశ్వత్థామ దుర్యోధనునకుం బ్రియంబుసేయు వాడై
నిదురపోవు ద్రౌపదీ పుత్రుల శిరంబులు ఖండించితెచ్చి
సమర్పించె...." పోతన భాగ. 1-140.

సీ॥ ....గురుపుత్రుడైన యశ్వత్థామ
తన నృపతికి బ్రియంబని తలంచి

తే॥ తనకు విప్రునకుం దగదనుచు దలప
కఘమనెడుమాట మఱచి దుష్టాత్ముడగుచు
ద్రౌపదీ పుత్రకులను నిద్రాళులైన
వారి కుత్తుకలను గోసె వాడి కత్తి.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-204.

యనుచు శాస్త్రిగారనుగదించిరి.

మూలమున "విప్రియమేవ తస్య జగుప్సితంకర్మవిగర్హయన్తి" యనునది పోతన్న యనువాదమున పైవచనాంతమున అది క్రూర కర్మంబని లోకులు నిందింతురనుచు కానవచ్చును.

శాస్త్రిగారు దానిని వివరించుచు,

"తనకు విప్రునకుందగదనుచు దలప

కఘమనెడు మాట మఱచి దుష్టాత్ముడగుచు" అని తమ శ్రీకృష్ణభాగవతమున స్పష్టపఱచుట కానవచ్చును. పోతన్న వలె "ఖండ శిరములను చూపుట" యిచట విడువబడినది. కార్యము ప్రధానముగాని యిటులొనర్చుట యనవసరమని శాస్త్రిగారు విడచి యుందురు. ఇట సందర్భమును బట్టి పోతన్న భాగవతముకంటెను శ్రీకృష్ణభాగవతము స్పష్ట వివరణ మొనర్చుట తెలియును.

అర్జునుడు ద్రౌపదినోదార్చిన విధమును మూలభాగవతమిట్లు పేర్కొన్నది,

"మాతా శిశూనాం నిధనంసుతానాం నిశమ్య ఘోరం పరితప్యమానా
తదారుదద్బాష్పకలాకులాక్షీతాం సాంత్వయన్నాహ కిరీటమాలీ"
తదా శుచస్తేప్రమృజామి భద్రే యద్బ్రహ్మబంధోః శిరఆతతాయినః
గాండీవముక్తైర్విశిఖైరుపాహరేత్వాఽఽక్రమ్యయత్స్నాస్యసి
దగ్ధపుత్రా"

సంస్కృతభాగ. 1-7-15,16.

పోతన్న భాగవతమున,

ఉ॥ బాలురచావు కర్ణముల బడ్డగలంగి యలంగి యోరువం
జాలక బాష్పతోయకణజాలము చెక్కుల రాలనేడ్చి పాం
చాల తనూజ నేలబడి జాలి బడంగని యెత్తి మంజువా
చాలత జూపుచుం జికురజాలముదువ్వుచు గ్రీడియిట్లనున్.

మ॥ "ధరణీశాత్మజవీవు నీకువగవన్ ధర్మంబె? తద్ద్రోహిని
ష్కరుణుండై విదళించెబాలకుల మద్గాండీవ నిర్ముక్త భీ
కర బాణంబుల నేడు వాని శిరమున్ ఖండించి నే దెత్తు ద
చ్ఛిరమున్ ద్రొక్కి జలంబులాడుమిచటన్ శీతాంశుబింబాననా"

పోతన భాగ. 1-141, 142.

యనుచు మూల శ్లోకమునందలి రెండు చరణములును రెండు పద్యములై కనబడును.

శాస్త్రిగారి శ్రీకృష్ణభాగవతము,

ఉ॥ "కన్నకుమారులిటిలుగ కంటికి మంటికి నేకధారగా
విన్న జనాళి గుండియలు వ్రీలివడం బడి రోదనం బొన
ర్చన్నెఱిదప్పి యప్పుడతి పజ్జకు ఫాల్గునుడేగుదెంచి తా
గన్నులనీరు నించుచును గాంత గసుంగొని యూఱడింపుచున్.

ఉ॥ ఏడువ కీవు నేనిపుడయేగి దురాత్ముని బ్రహ్మ బంధువున్
జూడక దేశికాత్మయని చూచుచునుండగ నెల్ల వారు నా
పోడిమి చూపి గాండివ సముద్ధత బాణ పరంపరాహతిన్
గాడుడిగించి తచ్ఛిరము గైకొని వచ్చెద నీకు నిచ్చెదన్.

క॥ కడకాలదన్ని దానిని
జడములలో దానమూడి సాధ్వీమణి నీ
యెడ గల్గు దుఃఖ మిగ్గతి
వెడలంగా జేసి కొమ్ము వెలదులతోడన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-205 నుండి 207.

యనుచు సనువదించినది.

పోతన్న ద్రౌపది పుత్రవధ నివి బాష్పతోయ కణజాలము చెక్కలరాల నేడ్చినది.

శాస్త్రిగారి ద్రౌపది కంటికిమంటికి నేకధారగా విన్న జనాళి గుండియలు బ్రీలి పడంబడి రోదవ మొనర్చినది.

మూలమునకల "తదారుదద్బాష్పకలాకులాక్షీ" యనునది పై విధముగ ననువదింపబడినది.

పోతన్న ద్రౌపది యిట మూలములోవలె యథాతథముగ నేడ్చినది.

శాస్త్రివారి ద్రౌపది కంటికిమంటికి నేకధారగానే కాక విన్న వారి గుండెలు బ్రద్దలగునట్లు రోదించినది. ఇటు శాస్త్రివారి తెలుగు పదములనుడికారపు సొంపు పుత్రశోక సంతప్తయగు మాతృమూర్తి తీవ్ర దుఃఖమును స్పష్టమొనర్చుచు కనుల కట్టించుట సందర్భోచిత్యముతో శోభించుచున్నది. ఇటు ద్రౌపది అచ్చపు తెలుగు స్త్రీవలె రూపు కట్టుట కాననగును.

అట్లే యట్టి ద్రుపదనందనను మంజువాచాలత జూపుచు జికుర జాలము దువ్వుచు నర్జునుడోదార్చినట్లుపోతన్న అనువాదము.

శాస్త్రివారు "ఫాల్గునుడేగుదెంచి దా గన్నుల నీరు నించుచును గాంత గనుంగొని యూఱడించి నట్లు" సహజముగ ననువదించిరి.

ఇటు పోతన్న "సాంత్వయన్" యను మూలపదమును విడచి సామాన్యముగ "క్రీడి యిట్లనున్" యనినాడు. పైగా మంజువాచాలతతో భాషించుటయు నగపడును. ఇది కరుణ రసప్లావితమైన సందర్భమునకు తగినట్లు లేదు.

కాని శాస్త్రివారు తమ యనువాదమున నర్జునుని కండ్లయందును నీరు చిప్పిల జేసి మూల పదమును చక్కగ "నూఱడింపుచున్" అని చూపిరి.

శాస్త్రివారి యనువాదమౌచిత్యవంతమై సందర్భమునకు దగినట్లు ఉన్నది. ఇచటనొక సంశయము కలుగ వచ్చును, అది,

"అర్జునుడు ధీరోదాత్తుడు కదా। అట్లు దుఃఖించుట ఔచిత్యమా? యని.

ఔచిత్యమేయని నా యభిప్రాయము. అర్జునుడు మాత్రము మానవుడు కాదా? స్వయముగ స్వీయ పుత్రశోకమనుభవించు ఘట్ట మిది. అట్టి స్థితిలో నెట్టివారికైనను దుఃఖ తీవ్రతచే మూఢత్వము కలుగును. భారత యుద్ధమున నర్జునుడే స్వయముగ కృష్ణునితో యుద్ధము చేయలేనన లేదా! ధర్మజునకే యెన్నియో మారులు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు కనబడని సందర్భాదులందు వివేకమును దుఃఖ మాక్రమించి మూఢత్వమును కలిగింపలేదా? ఇవి యన్నియును ధీరోదాత్త నాయకుల విషయములు కాదా? ఇత్యాదులెల్లౌచిత్యభాసురములో పుత్రశోకమున భార్యతో దానును నించుక విచారించుట యౌచిత్యవంతమే. సరియ.

తదుపరి మూలగతమైన బ్రహ్మబంధు, ఆతతాయి పదములు శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమున దురాత్మ, బ్రహ్మబంధు, దేశికాత్మ యనుచు కనుపించి యుచితమైన యనువాదము లనిపించును. శాస్త్రివారి అర్జునుని పలుకులు మిక్కిలి నౌచిత్యవంతముగ కనుపించును.

"ఎల్లవారు చూచుచుండగ, నా పోడిమి చూపి, కాడుడుగించి" ఈ పదములు సార్థకములై స్త్రీయయిన ద్రౌపదికి నిజమైన యూఱట గలిగింప సమర్థములైనవనుటలో సందియము లేదు.

పోతన్న భాగవతానువాదమున వాని శిరమును ఖండించి తెచ్చి యిచ్చెదనని మాత్రమే యున్నది. అంతియ కాక "తచ్ఛిరమున్ ద్రొక్కి జలంబులాడుమిచటన్ శీతాంశు బింబాననా" యనియు నర్జునుడిట ననును.

ఇచట ద్రౌపదిని "శీతాంశుబింబాననా!" యని సంబోధించుట
ర్భమునకు తగినట్లు లేదు. మఱియు నేదో త్రొక్కి జలములాడి
పశమనమొందుమని సామాన్యముగ నున్నది.

శాస్త్రిగారు "సాధ్వీమణి" యను సంబోధనము వైచి యౌచి
ము నాదరించిరి. ఇది సాభిప్రాయము. సాధ్వీమణులు క్షమాధ
. ఇట్టి క్లిష్ట స్థితిలో నోర్పు వీడవద్దని భావము. అంతియ కాక
ంత చక్కగ "కడకాలదన్నుమనుట" లోని సొగసు మిక్కిలిది.

ఈ విధముగ పోతన్నను మించిన వారై శాస్త్రులవారు శ్రీ
ష్ణభాగవతమున నీ సందర్భమును తమ యనువాదమున చూపి
టు స్పష్టము. ఈ సందర్భముననే యర్జునుడు బ్రహ్మాస్త్రద్వయ
ను ఉపసంహరించినట్లున్నది. మూలమున,

'ప్రజోపప్లవమాలక్ష్య లోక వ్యతిరేకరంచతమ్
మతంచ వాసుదేవస్య సంజహారార్జునోద్వయమ్.

సంస్కృత భాగ. 1-7-32.

పోతన్న తన యనువాదమున, 'మాధవునాజ్ఞన్ విజయుండు
విశిఖద్వంద్వోప సంహారమున్' పోతనభాగ 1-151.
మూల భావమునే చెప్పెను.

శాస్త్రివారు భారతముననున్నట్లు నారద వ్యాస మహర్షుల
క చెప్పి వారి యుపదేశముచే నర్జునుడు తన బ్రహ్మాస్త్రము నుప
హరించి పిదప నశ్వత్థామ ప్రయోక్తాస్త్రమును నుపసంహరించి
ు చెప్పిరి. శ్రీకృష్ణభాగ. 1-221-231.

ఇచట శాస్త్రివారు భారతానుసారమని చెప్పుకొనుట లేదు.

రించి విపులీకరణమని పాదపీఠికలో చెప్పుకొనుట కానవచ్చు చున్నది. అట్లనుకొందమన్ననిట యట్టిదేదియు కానరాదు. కావున శాస్త్రివారాధారముగ గైకొనిన మూల భాగవత ప్రతి యందిటుల నేమైన యున్నదేమో। భావి పరిశోధకులు తేల్పవలసినది.

బంధితుడైన యశ్వత్థామను జూచి వామ స్వభావయైన ద్రౌపది మ్రొక్కి భర్తతో విడిపింపుమని వేడినట్లు మూలమున నిట్లున్నది.

"తథాహృతం పశువత్పాశబద్ధమ వాఙ్ముఖం కర్మజుగుప్సితేన
నిరీక్ష్యకృష్ణాప్రకృతం గురోః సుతం వామస్వభావాకృపయా
ననామచ"

"ఉవాచ చాసహన్త్యస్య బంధనానయనంసతీ
ముచ్యతాం ముచ్యతామేష బ్రాహ్మణోనితరాంగురుః"
సంస్కృతభాగ. 1-7-42, 43

ఈ పట్టున పోతన్న తన యనువాదమున ద్రౌపది యశ్వత్థామతో భాషించినట్లు ముందుగా నమూలకములైన నాలుగు పద్యములను రచించినాడు.

"పరగన్ మామగవారలు", "భూసురుడవు బుద్ధి దయా", "ఉద్రేకంబునరారు", "అక్కట పుత్రశోక" ఇవి ద్రౌపది స్వభావమునకు ప్రబల ప్రమాణములు. పోతనభాగ. 1-159-162.

శాస్త్రివారిట మూలానుసారముగనే

వ॥ ....పశువుంబోలె పగ్గంబులంగట్టి పడవైచిన గురుపుత్రుంగని
కరుణాతరంగితాంతరంగయై నిజవల్లభుం గాంచి యిట్లనియె

మ॥ "గురుపుత్రుండునుబ్రాహ్మణుండితనినింగోధంబునంజేసియి
క్కగణింగొడ్డునుబోలె గట్టుటలునే గానంగలేకుంటినో

కరుణాళూ! విడిపించు బంధనములన్ గందెన్‌శరీరంబయో
తరలుంబోదురితంబువచ్చెడిని నీతండెన్నదో్రిణుండెకా.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-236, 237.

పిమ్మట ద్రౌపది పలుకులకు ధర్మజుడు సంతసించినట్లు మూల మున నిటులున్నది.

"ధర్మ్యం న్యాయ్యం సకరుణం నిర్వ్యలీకం సమంమహత్
రాజాధర్మసుతో రాజ్ఞ్యాః ప్రత్యనన్దద్వచోదద్విజాః"

సంస్కృతభాగ. 1-7-49.

పోతన్న దీనిని,

వ॥ "....అని యిట్లు ధర్మ్యంబును సకరుణంబునునిర్వ్యళీకంబును సమంజసంబును శ్లాఘ్యంబునుంగా ద్రౌపది పలుకు పలుకులకు ధర్మనందనుండు సంతసిల్లె" పోతనభాగ. 1-166.

అని యనువదించెను.

శాస్త్రివారు,

వ॥ "అని ధర్మార్థ సహితంబులును గరుణాయుతంబులును సకల లోక పూజనీయంబులునగు ద్రౌపదీ వాక్యంబులు విని ధర్మరాజిట్లనియె.

శా॥ "నీ వాక్యంబులు న్యాయమార్గమునకు వ్వేలంతయున్ దూరమై
పోవెంతో కరుణా రసంబుకలవై పూజ్యంబులై యొప్పెడిన్
నీవిట్లాడుదువంచు నేననుకొనన్ లేదెంతయో పుత్రదుః
ఖావేశంబున నున్న యిప్పుడును నీస్వాంతంబు శాంతంబహో.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-239, 240.

అని మూల భావమును వివరించుచు నించుక మార్పు చేయుట కనుపించును. ఇది వారి యౌచిత్య దృష్టికి నికషదృషత్తు ధర్మజుని

ఋజువర్తనము, నిర్మోహమాటము నిందు స్పష్టముగును, ఇది ధర్మజు పాత్రకు మిక్కిలి వన్నె తెచ్చునదిగ నున్నది.

ద్రౌపది మాటల కాగ్రహించి భీముడశ్వత్థామను తానే సంహరింతుననగ ద్రౌపది యడ్డువచ్చి నిలువబడినది. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు వారిని వారించుటను మూలమిట్లు చెప్పినది.

"నిశమ్య భీమగదితం ద్రౌపద్యాశ్చ చతుర్భుజః
ఆలోక్యవదనం సఖ్యురిదమాహహసన్నివ."

సంస్కృతభాగ. 1-7-52.

ఇచటి "చతుర్భుజః" యను పదమును శ్రీధరుడు "భీమం తం హన్తుం ప్రవృత్తే, ద్రౌపద్యాం చానిచ్ఛన్త్యాం సహసా తన్నివారిణే ప్రవృత్తాయాం, ఉభయోస్సన్నివారణాయాఽవిష్కృత చతుర్భుజః" అని వ్యాఖ్యానించెను. పోతన్న యీ శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యననుసరించును,

"భీముని సంరంభంబు సూచి హరి చతుర్భుజుండై రెండుచేతుల భీముని వారించి కడమ రెండు చేతుల ద్రుపద పుత్రికను దలంగం ద్రొబ్బినగుచు భీమునకిట్లనియె." పోతనభాగ. 1-168.

అని అనువదించినాడు. పైగా మూలమున కృష్ణుడర్జునునితో పలికినట్లుండగ పోతన్న భీమునితో పలికించుట కాననగును.

ఈ విషయము శ్రీకృష్ణభాగవతమున,

వ॥ "శ్రీకృష్ణుడు నవ్వుచు నర్జును దిక్కు మొగంబై యిట్లనియె"

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-244.

యను విధముగ మూలాను సారముగవే శాస్త్రిగారిచే ననువదింప బడినది.

పోతన్న భగవన్మాహాత్మ్యమునకు దగినట్లు రచించుటలో

తన మహిమలను చూపుట కలదా? దుష్టశిక్షణార్థమౌచిత్యమే. కా
యీ విధముగ జూపుట నింక నెచ్చటను పాండవులవద్ద కానరా
కాని ఏమైనను పోతన్న యీ సందర్భమున శ్రీధరవ్యాఖ్య ప్రభా
ముచే నిటుల రచించుట స్పష్టము.

ధర్మబద్ధముగ శిరోమణినిగ్రహించి యశ్వత్థామను వెడల
చిన పట్టు మూలమున నిటులున్నది.

'అర్జునః సహసాఽఽజ్ఞాయ హరేర్హార్ద మథా వినా
....బ్రహ్మ బంధూనాం వధోనాన్యోస్తి దైహికః'
సంస్కృతభాగ. 1-7-55 నుండి 57.

పిమ్మట పాండవులు సపరివారముగ గంగకు, మృతుల
తరణ కార్యములొనర్ప వెళ్లిరని కలదు. పోతన్న,

శా॥ 'విశ్వస్తుత్యుడు శక్రసూనుడు మహావీరుండు ఘోరాసిచే
నశ్వత్థామ శిరోజముల్ దఱిగి చూడాంతర్మహారత్నమున్
శశ్వత్కీర్తి వెలుంగ బుచ్చుకొని పాశవ్రాత బంధంబుల
విశ్వాసంబున నూడ్చి త్రొబ్బె శిబిరోర్వీభాగముంబాసిపోన్

క॥ 'నిబ్బరపు బాల హంతయు
గొబ్బున దేజంబు మణియు గోల్పడి నతుడై
బ్రబ్బిన చింతన్ విప్రుడు
సిబ్బితితో నొడలిగబ్బు సెడి వడి జనియెన్.

ఆ॥ ధనముగొనుట యొండె దలగొఱుగుట యొండె
నాలయంబు వెడల నడుచుటొండె
గాని చంపదగిన కర్మంబు సేసిన
జంప దగదు విప్రజాతి బటికి.

వ॥ "ఇట్లశ్వత్థామం బ్రాహ్మణావశిష్టుంజేసి వెడలనడచి...."యని సహజ రీతిలో ననువదించెను. దీనిని శాస్త్రివారు

పోతనభాగ. 1-171 నుండి 174.

నావుడును జిష్ణుడాకృష్ణు భావ మెఱిగి
చేత గరవాలమును బూని చేర వచ్చి.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-246.

ఇత్యాదిగ మూలాను సారమొనర్చిరి. పిమ్మట శ్రీకృష్ణుడశ్వత్థామను శపించుట యిందు కానవచ్చుచున్నది. ఇది భావి కథకు నుపబలకముగ నుండుట యౌచిత్యము. ఈశాపవిషయము భారతమునందు కానవచ్చును. ఈ విషయమిచట చెప్పుట భావి ప్రయోజనకారిగ యుక్తమే.

ఈ విధముగ నశ్వత్థామ పరాభవము కన్పట్టును. పోతన్న రసదృష్టి, శాస్త్రివారి యథానువాదకదృష్టి వారి వారి భాగవతానువాదములందు పైన చూపిన విధముగ కానవచ్చును. ఇట్లు పరిశీలన కావింపగా మొత్తముమీద నిరువురి యనువాదముల యందును శ్రీకృష్ణభాగవతమే మూలమునకు దగ్గరగ నున్నట్లు కనుపించును.

2. భీష్మస్తుతి :

శరతల్పగతుడైన మందాకినీ నందనుని సందర్శింప ధర్మనందనుడు శ్రీకృష్ణాదులతో చనును. అప్పట్టున భీష్ముడు పాండవుల బన్నములను పరామర్శించి తన ముంగిట నున్న శ్రీకృష్ణునియందు చూడ్కులు నిలిపి స్తుతించును. యుద్ధమున తన విశిఖ వృష్టికినొచ్చిన శ్రీకృష్ణుడు తన నంతముచేయ బయలుదేరిన సందర్భమును గుర్తు చేసికొని గాంగేయుడు కృష్ణపరమాత్మను స్తుతించును. అనంతరము తన చిత్తమును కృష్ణాయత్తమొనర్చి పరంధామమొందుటజరుగును. మూల భాగవతమున,

"త్రిభువన కమనంతమాలవర్ణం రవికరగౌరవరాంబరం దధానే
వవురలక కులావృతాననాబ్జే విజయసఖే రతిరస్తు మేఽన వద్యా"
సంస్కృతభాగ. 1-9-33.

అనియుండగ పోతన్న,

మ॥ త్రిజగన్మోహననీలకాంతి తనువుద్దీపింప బ్రాభాత నీ
రజ బంధు ప్రభమైన చేలము పయిన్ రంజిల్ల నీలాలక
వ్రజ సంయుక్తముఖారవిందమతి సేవ్యంబై విజృంభింపమా
విజయుంజేరెడు వన్నెకాడు మది నావేశించు నెల్లప్పుడున్.
పోతనభాగ. 1-217.

యని యనువదింప శాస్త్రిగారు శ్రీకృష్ణభాగవతమున,

ఉ॥ నల్లని మేనికాంతులు ఘనాఘనసంపద సొంపుడింప సం
పల్లలితోత్తరీయము సువర్ణ సువర్ణము మేలమాడ న
ల్లల్లన గుంతలంబులు ముఖాబ్జమునందళులట్లు వ్రేల, వ్రే
పల్లె విహారమున్ సలుపు బాలుని గృష్ణుని నే దలంచెదన్.
శ్రీకృష్ణభాగ. 1-277.

యని యనువదించిరి.

మూల భాగవతమున నున్న త్రిభువన కమనంతమాలవర్ణం యనుదానికి పోతన్న 'త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తనువనినాడు.

శాస్త్రిగారు "ఘనాఘన సంపద సొంపనుచు "త్రిభువన కమనం" అను నర్థమును వాచ్యమొనర్పక జగన్మోహనముగ నుం నని ధ్వనింపజేసిరి. ఇటనొక విషయము స్పష్టమగును. "తమ వరమ్" అను దానిలోని "తమాల" పదము విడువబడినది. పోతన దానిని సామాన్య నీలకాంతియే యని చూపినాడు. శాస్త్రిగారు 'నల్ల మేనికాంతు' లని యంతటితో నూరకుండక 'ఘనాఘన సం

సొంపు' అనుదాని జెప్పి తమాల శబ్ద స్ఫురణ మొనర్చుట గమనింప దగినది.

రవికరగౌర వరాంబరం" అనునది శ్రీకృష్ణధారణా వస్త్ర సూచితము. ఆయన పీతాంబరధారి కదా! దీనికి పోతన్న "ప్రాభాత నీరజ బంధు ప్రభమైన చేలమని యనువదించినాడు. ఇటు గమనింప దగినది మూలమునందలి "రవికర" పదము. పోతన్న దానిని "ప్రాభాతరవి" యనినాడు.

ప్రాతఃకాలమున సూర్యకాంతి మిక్కిలి యెఱ్ఱనై యుండును. శ్రీకృష్ణుడు పీతాంబరధారియే కాని రక్తాంబరధారికాడు. మూలమున "గౌరవరాంబరం" అని యుక్తముగానే యున్నది. "గౌర" పదము నకు "పీతోగౌరో హరిద్రాభః" అనియు నిఘంటువు. శాస్త్రిగారీ భావ మును గమనించి "సువర్ణమ"ని నారు. సూర్యకాంతులు మొదట నెఱ్ఱనివైనను క్రమముగ పసుపు రంగు గలవగును. కావున శాస్త్రి గారు రవికరములు గౌరములని మూలభావమును గ్రహించి సందేహ నివృత్తి యొనర్చిరి.

ఇక "అలకకులావృతాననాబ్జే" యనునది పోతన్న చేత 'నీలా లక వ్రజసంయుక్త ముఖారవిందము' అని యనువదింపబడి యా యలకలు నల్లనివిగా జెప్పబడినవి.

శాస్త్రిగారు 'ఆననాబ్జ' యను పదమునందలి 'అబ్జ' పదము సార్థకమగునట్లు మూలమునకు మెఱుగుపెట్టినట్లుగ' 'కుంతలంబులు ముఖాబ్జమునందళులట్లు వ్రేల' అని యా యలకలు తుమ్మెదలవలె నున్నవని వివరించుట స్పష్టమగుచున్నది.

"విజయసఖే" యనునది పోతన్న యనువాదమున "మా విజ యుంజేరెడు వన్నె కాడు" అని చూపినాడు. శాస్త్రిగారి శ్రీకృష్ణభాగ

వతమున "వ్రేపల్లె విహారమున్ సలుపు బాలుని గృష్ణుని" యని కాన నగుచున్నది. దీనికి శాస్త్రివారనువాదమున కాధారముగ గొన్న ప్రతి యందునట్టి పాఠముండియుండ వచ్చును. మఱియొకటి—

"స్వనిగమమపహాయ మత్ప్రతిజ్ఞామృత మధికర్తుమవప్లుతోరథస్థః
ధృతరథచరణోభ్యయాచ్చలద్గు ర్హరిరివ హన్తు మిభంగతోత్తరీయః"

సంస్కృతభాగ. 1-9-37.

యని మూలభాగవతము.

దీనికి పోతన్న,

సీ॥ కుప్పించి యెగసిన గుండలంబుల కాంతి
గగనభాగంబెల్ల గప్పిగొనగ
మఱికిన నోర్వక యుదరంబులో నున్న
జగముల వ్రేగున జగతి కదల
జక్రంబు జేపట్టి చనుదెంచురయమున
బైనున్న పచ్చని పటము జాఱ
నమ్మితి నాలావు నగు బాటు సేయక
మన్నింపుమని క్రీడి మఱల దిగువ

తే॥ గరికిలంఘించు సింహంబు కరణి మెఱసి
నేడు భీష్ము నిజంపుదు నిన్ను గాతు
విడువు మర్జున। యనుచు మద్వి శిఖవృష్టి
దెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు.

పోతనభాగ 1-221.

యనుచు రసవంతమైన యనువాదమొనర్చినాడు.
శాస్త్రిగారు శ్రీకృష్ణభాగవతమున,

సీ॥ చక్రంబు చేబూన సమరంబునందను
తన నియమంబెల్ల వెనుకద్రోచి

చక్రంబు వట్టింతు శౌరిచేనను నాదు
బాస చెల్లించెదువాడ యగుచు
నాశరంబులనొచ్చి నలువటి మునికోల
రథముపైబెట్టి చక్రంబు వట్టి
కరిమీద బడదూకు హరివోలె నేలకు
నుటికి లంఘించి నాయున్న కడకు

తే॥ గేశపాశము విడివ్రేల క్షితితలంబు
దద్దరిల్లగ బైకొక తావు వీడ
హుంకరించుచు నరుదెంచునంకకాడు
నాకు దిక్కయి యుండెడు గాక యిపుడు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-222.

యని స్పష్టానువాద మొనరించుటకానవచ్చును. పోతన్న "అవప్లుతో రథస్థః" యను దానిని

"కుప్పించి యెగసిన కుండిలంబులకాంతి
గగనభాగంబెల్ల గప్పిగొనగ" అని యా

"యవప్లుతిని " రూపు కట్టుటలో బెంపు స్పష్టము. "చలద్గుః" అనగా చలించుచున్న భూమి కలవాడని యర్థము. ఈ భావమును

'ఉరికిన నోర్వక యుదరంబులో నున్న
జగముల వ్రేగున జగతి గదల' యని భూ

చలన హేతువు వివరించినాడు పోతన్న.

"ధృత రథ చరణః, గతోత్తరీయః" యను రెండును
"చక్రంబు చేపట్టి చనుదెంచురయమున
బైనున్న పచ్చని పటము జాఱ" అని సొగసుగా

పలికినాడు.

ఇక యసలు విషయమిచ్చుటనున్నది. "స్వనిగమమపహాయ మత్ప్రతిజ్ఞామృతమధికర్తుమ్ అవప్లుతో రథస్థః" అనగా తాను చక్రము ధరించనని కృష్ణుడొనర్చిన ప్రతినను వీడి "కృష్ణునిచే చక్రము పట్టింతుననిన నా ప్రతిజ్ఞను నిజము చేయుటకై రథము నుండి భూమికి నురికిన వాడను వాక్యార్థము పోతన్న యనువాదముప విడువబడి స్ఫురణావకాశమైన లేకుండగ భిన్నముగ చూపుట కానవచ్చుచున్నది.

"నమ్మితి నాలావు నగుబాటు సేయక
మన్నింపుమని కిరీడి మఱల దిగువ"

అనుచు నర్జునుడు తన శౌర్యము నవ్వులపాలగునని వెనుకకు మరలునట్లు లాగుచుండగా నని పోతన్న తెలుగు చేయుటలో శ్రీకృష్ణుని భక్త పరాధీనత్వమునకు నికషదృషత్తనదగిన తన ప్రతిన పోయినను భక్తుడయిన భీష్ముని ప్రతిజ్ఞ నిలిపినాడను భావము లేదు.

ఈ విషయము శాస్త్రివారి నిశిత పరిశీలనా దృష్టికి గోచరించి
"చక్రంబుచే బూన సమరంబునందను
తన నియమంబెల్ల వెనుక ద్రోచి
చక్రంబు పట్టింతు శౌరిచేననునాదు
బాస చెల్లించెడువాడ యగుచు" నని నిస్సందేహముగ వివరణ రూపమున స్పష్టపఱుపబడినది.

3. గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల మహాప్రస్థానము:

విదురోపదేశమున గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు సర్వమును బరిత్యజించి హిమవంతమున కేగుదురు. ఈ విషయము మూలభాగవతమున మిక్కిలి సంగ్రహముగ ముప్పది శ్లోకములందు జెప్పబడియున్నది.

విదురుడు ధృతరాష్ట్రునకుపదేశ మొనర్చిన యెడ మూల మున నిట్లున్నది.

"అగ్నిర్నిసృష్టోదత్తశ్చ గరోదారాశ్చ దూషితాః
హృతం క్షేత్రం ధనం యేషాం తద్దత్తైరసుభిః కియత్
తస్యాపి తవ దేవోఽయం కృపణస్య జిజీవిషోః"

సంస్కృతభాగ. 1-13-23, 24.

దీనికి పోతన్న యనువాదమిటులున్నది.

క॥ పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమున
బట్టితిరి తదీయ భార్య బాడడవులకుం
గొట్టితిరి వారు మనుపగ
నెట్టైన భరింపవలెనె, యీ ప్రాణములన్.

క॥ కనియెదవో బిడ్డల నిక
మనియెదవో తొంటికంటె మనుమలమాటల్
వినియెదవో యిచ్చెదర
మ్మని యెదవో దానములకు నవనీసురులన్.

పోతనభాగ. 1-310, 312.

ఇందు మూల భాగవత విషయమునకు మొదటి పద్యము కొంచెము దగ్గఱగ నున్నది. ఇందు మూలమున నున్న "హృతం క్షేత్రం ధనం యేషాం తద్దత్తైరసుభిః కి యత్" యనునది విడువబడి నది. రెండవ పద్యమునకు మూలమున నాధారమే లేదు. అది యమూలకము.

శాస్త్రివారి యనువాదమిటులున్నది.

సీ॥ మేమున్న యింటికి మిన్ను ముట్టగ నిప్పు

రానాడు మా పత్ని మానభంగ మొనర్చి
రడవులకుందోలిరపుడు మమ్ము
విషసర్పముల చేత వెట్టగా గటిపించి
నిదురించుచుచో గట్టి నీట దోిచి
మా రాజ్యము హరించి మా సర్వమును గైవ
సము చేసికొని మమ్ము జంపనెంచి

తే॥ రకట నీ పుత్రులనుచు నెప్డయిన మాట
బడులననుకొన్న నీదగు నెడదకెంత
యేనియును దాపముదయించు నిట్టితొడును
లేల శాంతుడవైవనికేగు మీాశ. శ్రీకృష్ణభాగ. 1-311.

ఇది మూలమునకు చాల దగ్గఱగ నున్నది. అయినను మూల మునందలి "తద్దత్తైరసుభిః కియత్" అనుదానికి ననువాదము మృగ్యము.

అట్లే మూలమున గాంధారి యనుగమనమును గూర్చి,
"పతిం ప్రయాన్తం సుబలస్య పుత్రీ పతివ్రతాచానుజగామసాధ్వీ"
సంస్కృతభాగ. 1-13-29.
అని మాత్రము చెప్పబడినది.

ఈ విషయమును పోతన్న ఎంతో పొంపు చేసి చెప్పుట కాన వచ్చును. రెండు పద్యములు ప్రత్యేకము వ్రాయబడినవి.

శా॥ అంధుండౌ పతిన్ వరించి పతిభావాసక్తి నేత్రద్వయీా
బంధాచ్ఛాదనమున్ ధరించి నియమ ప్రఖ్యాతయై యున్నత
ద్గాంధారక్షితనాథు కూతురును యోగప్రీతి చిత్తంబులో
సంధిల్లం బతి వెంటనేగెనుదయత్సాధ్వీగుణారూఢయై.

చ॥ వెనుకకురాకచొచ్చు రణవీరుని కైవడి రాజదండనం
బునకు భయంబులేక వడిబోయెడు ధీరుని భంగినప్పుడా

వనిత దురంతమైన హిమవంతము పొంతవనాంత భూమికిన్
బెనిమిటితోడ నించుకయు భీతి వహింపక యేగె బ్రీతితోన్.

పోతనభాగ. 1-315, 316.

ఇందు గాంధారీ పాతివ్రత్యము స్ఫుటముగ వివరింపబడి మూలమును మించినది. ఇక శ్రీకృష్ణభాగవతమున శాస్త్రిగారు,

వ॥ '....గాంధారియు నతని ననుసరింప....'

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-314.

అనుచు మూల విధేయముగనే కొంత కుదించి యనువదించుట కాననగును.

ధర్మజుడు విదురసహితులైన గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులనుగానక సంజయుని ప్రశ్నింపనాతడిటుల సమాధానమిచ్చుట మూల భాగవతమున కానవచ్చును.

"నాహం వేద వ్యవసితం పిత్రోర్వః కులనందన
గాంధార్యావా మహాబాహో ముషితోఽస్మి మహాత్మభిః"

సంస్కృతభాగ. 1-13-36.

పోతన్న ఇటులనువదించినాడు,

తే॥ "అఖిలవార్తలు మున్ను నన్నడుగుచుండు
నడుగడీరేయి మీ తండ్రి యవనినాథ
మందిరములోన విదురుతో మంతనంబు
నిన్నయాడుచునుండెను నేడు లేడు.

వ॥ 'విదురగాంధారీధృతరాష్ట్రులు నన్ను వంచించి యెందుబోయిరో వారల నిశ్చయంబు లెట్టివో యెఱుంగ....'

పోతనభాగ. 1-320, 321.

ఇది మూలభాగవతమున కానరాదు. మూలమున నాకు తెలియదనియే సంజయుండు చెప్పెను కాని నిన్న రాత్రి మందిరములో విదురునితో నేవో మంతనములు జరిపినాడు, నిన్న నున్నవాడు నేడు లేడు అనినట్లు లేదు. ఇది యంతయు పోతన్న కల్పితము.

శాస్త్రీవారి యనువాద మీ విషయమున మూలానుసారముగనే కలదు.

ద్విపద। 'నాతోడ జెప్పక నన్ను వంచించి
నా తండ్రి ధృతరాష్ట్ర నరనాథుడతని
నాతి యెందే బోయినారో నే నెఱుగ
రాతిరియగుదాక రాజుతో నుంటి' శ్రీకృష్ణభాగ. 1-317.

ఇందు చివరిపాదము స్పష్టతకు జెప్పబడినదని తోచును.

పిమ్మట తుంబుర సహితుడైన నారదుడు వచ్చి ధర్మజునిచే నభ్యర్థితుడై తత్త్వముపదేశించి ధృతరాష్ట్ర గాంధారుల దేహత్యాగాదికము వివరించును. నారదుడు ధర్మజునకు తత్త్వముపదేశించిన పట్టున శ్రీకృష్ణభాగవతమున నించుక మూలకుంచనము కానవచ్చును.

4. పరీక్షిద్వృత్తాంతము:

ధర్మజుని రాజ్య పట్టాభిషేకము అశ్వమేధయాగములు మూడునైన పిదప శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకానగరోన్ముఖుడై రథ మధిరోహించు పట్టున నుత్తర శ్రీకృష్ణుని గురుపుత్రానలభయ విహ్వలయయి వేడుకొనుచు స్తుతించుట యిటులున్నది.

"గన్తుం కృతమతిర్బ్రహ్మన్ ద్వారకాం రథమాస్థితః

"పాహి పాహి మహా యోగిన్ దేవ దేవ జగత్పతే
నాన్యం త్వదభయం పశ్యే యత్రమృత్యుః పరస్పరమ్"
"అభిద్రవతి మామీశ శరస్తప్తా యసోవిభో
కామం దహతు మాం నాథ మామే గర్భో నిపాత్యతామ్"
సంస్కృతభాగ. 1-8-8 నుండి 10.

ఈ మూల భాగవత విషయము పోతన్నచే నిట్లనువదింపబడి యున్నది.

వ॥ అంత వాసుదేవుండు వ్యాస ప్రముఖ భూసుర పూజితుండై
యుద్ధవ సాత్యకులు గొలువ ద్వారకాగమన ప్రయత్నంబున
బాండవుల వీడ్కొని రథారోహణంబు సేయు సమయంబున
దత్తరపడుచు నుత్తర పనుదెంచి కల్యాణ గుణోత్తరుండయిన
హరికిట్లనియె.

మ॥ ఇదె కాలానల తుల్యమైన విశిఖంబేతెంచె దేవేశ, నే
డుదరాంతర్గత గర్భదాహమునకై యుగ్రాకృతిన్ వచ్చుచు
న్నది దుర్లోక్యము మానుపన్ శరణమన్యంబెమియున్ లేదు నీ
పద పద్మంబులె కాని యొండెఱుగ నీ బాణాగ్ని వారింపవే.

క॥ దుర్భర బాణానలమున
గర్భములో నున్న శిశువు ఘన సంతాపా
విర్భావంబును బొందెడి
నిర్భర కృపగావు మయ్యనిఖిలస్తుత్యా.

క॥ చెల్లెలి కోడల నీ మే
నల్లుడు శత్రువులచేత హతుడయ్యెను సం
ఫుల్లారవిందలోచన
భల్లాగ్నివణంచు శిశువు బ్రతికింపగదే.

ఆ॥ గర్భమందు గమల గర్భాండ శతములు
నిముడుకొన నటించు నీశ్వరేశ
నీకు నొక్క మానినీ గర్భ రక్షణ
మెంత బరువు నిర్వహింతుగాక.

పోతనభాగ. 1-176 నుండి 180.

ఇందు నుత్తర స్తుతించువవసరమున మూల విస్తారము స్పష్ట మగుచున్నది.

మూలమున "అభిద్రవతి మామీశ శరస్తప్తాయసోవిభో" అని మాత్రముండగ పోతన్న బాగుగ పెంచి "ఇదెకాలనల....", దుర్భర బాణానల...." అను రెండు పద్యములుగ చెప్పినాడు. పిదప "చెల్లెలి కోడల...", "గర్భమ్మందు గమల..." అను రెండు పద్యములకును మూలములేదు. ఇవి పోతన్న స్వకపోల కల్పితములు. ఈ విధముగ పోతన్న యనువాదమిచట మిక్కిలి విస్తరించినది.

ఇక శాస్త్రిగారు తమ శ్రీకృష్ణభాగవతమున.

వ॥ "...కృష్ణుడు సాత్యకి ప్రభృతులతో బాండవానుజ్ఞాతుండై
రథంబధిరోహించి ద్వారకాపురంబునకుం బ్రయాణంబయ్యె
నయ్యవసరంబున. శ్రీకృష్ణభాగ. 1-250.

అని సందర్భమును వివరించినారు. మూలమున నున్న "ఉత్త రాంభయ విహ్వలామ్" యనుదానిని జక్కగ స్పష్టమొనర్చి సన్నివే శౌచిత్యము పాటించిరి.

మత్త॥ "వెట్టనూర్చుచు నూర్పులెంతయు వింట బర్వెడు నట్లుగా
నట్టునిట్టు పదద్వయంబిలయందు దొట్రిల మెట్టుచున్
బిట్టుగా మెయి జెమ్మటల్ ధరణిం బడంగనుదోయినీర్
పట్టి కాఁగవగట్ట నుత్తర పొక్కుచుం బఱువెత్తుచున్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-251.

ఇందు నుత్తర భయ విహ్వలత కన్నుల కట్టింపబడినది. మాతృమూర్తి కాబోవు నొక స్త్రీ సహజమైన భీతిచే నెటుల భయ విహ్వలమైనదో సహజ సుందరముగ జిత్రింపబడినది. ఇది శాస్త్రి వారి పాత్రోచిత రచనా పాటవమునకు నిదర్శనము.

"ఋషీణాం పునరాద్యానాం వాచమర్థోనుధావతి
లౌకికీనాంహి సాధూనాం అర్థం వాగనువర్తతే"

భవభూతి ఉత్తరరామచరితమ్.

అనికదా యార్యోక్తి.

అట్టి స్థితిలో నుత్తర,

శా॥ "ఓ కృష్ణా, మధుసూదనా, యదుపతీ, యోవాసుదేవా, హరీ,
నాకై వచ్చుచునుండె నగ్నివలె మంటల్ మండుచున్ మెండుగా
నో కారుణ్య పయోబ్ధి, వరద, నన్నో మంగ నిప్పట్టునన్
నీకుందక్క మఱొక్కరుండెవడుగానీ లేడు లేడో ప్రభూ,

క॥ నాగతికిన్ వగవను నే
నాగర్భముగతికి వగతు నళినదళాక్షా,
వేగమ వచ్చెడి నిదిగో
లోగక యిచ్చిచ్చుటులుగులోజొఱ బాఱన్.

క॥ రక్షింపుము రక్షింపుము
రక్షక! చెడకుండ బొండురాజుకులము నా
కుక్షిస్థ శిశువొకండే
ప్రక్షీణత బాపుపొంతె వఱలెడు తెలియన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-252 నుండి 254.

యని ప్రార్థించుట కలదు. ఇందు స్త్రీ స్వభావము చక్కగ చిత్రిం పబడి మూలమునకే మెఱుగు దిద్దబడినది.

తన గతికి చింతింపక తనకుక్షిస్థ శిశువుకై చింతింతుననుటలో నొక మాతృమూర్తి యావేదన సుస్పష్టము. మఱియు "పాండురాజ కులము చెడకుండ కాపాడుమని వేడుకొనుటలో నామెకు వంశమందు కల భావౌన్నత్యము విశదమగుచున్నది. "నిన్ను మించి రక్షించు వాడు వేఱొకడు లేడనుటలో కృష్ణునిపై కల స్థిర విశ్వాసము స్పష్టము.

ఈ విధముగ పరిశీలించిన యెడల నీ పట్టున పోతన్నను మించిన యనువాదము శాస్త్రివారిచే చేయబడినదని చెప్పవచ్చును.

పిదప శ్రీకృష్ణుడు సూక్ష్మరూపుడై విరాటుపుత్రి గర్భముజొచ్చి తన చక్రధారచే నశ్వత్థామ ప్రయోక్త బ్రహ్మాస్త్రమును నివారించుట కలదు.

"యద్యప్యస్త్రం బ్రహ్మశిరస్త్వమోఘంచాప్రతిక్రియం
వైష్ణవం తేజ ఆసాద్య సమశామ్యద్ భృగూద్వహ.

సంస్కృతభాగ. 1-8-15.

అని మూలమునన్నది.

తరువాత కుంతి శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట కలదు. అందొకటి రెండు పరిశీలింతుము.

"గోప్యాదదేత్వయి కృతాగసిదామతావ
ద్యాతే దశాశ్రుకలిలాంజన సంభ్రమాక్షం
వక్త్రం వినీయ భయ భావనయా స్థితస్య
సామాం విమోహాయతి భీరపి యద్బిభేతి.

సంస్కృతభాగ. 1-8-31.

దీనికి పోతన్న యనువాదమిటులున్నది.

ఉ॥ కోపముతోడ నీవు దధికుంభము భిన్నము సేయుచున్నచో
గోపిక త్రాటగట్టిన వికుంచిత సాంజన బాష్పతోయధా

రా పరిపూర్ణ వక్త్రము గరంబుల బ్రాముచు వెచ్చ నూర్చుచుం
బాపడవై నటించుట కృపావర। నామది జోద్యమయ్యెడిన్.

పోతనభాగ 1-191.

ఇందు మూల వివరణముగ "కోపము తోడ నీవు దధి కుంభము భిన్నము సేయుచున్నచో" అని యున్నది.

ఇటు "త్వయికృతాగసి" యనుదానికి శ్రీధరుడు "దధిభాండ స్ఫోటం కృతవతి" యని వ్యాఖ్య వ్రాసినాడు. పోతన్న యీ శ్రీధరవ్యాఖ్య ననుసరించి "దధికుంభము భిన్నము సేయుచున్నచో" నని యనువదించుట సుస్పష్టము.

ఇక శాస్త్రిగారు,

ఉ॥ "నీవపరాధివంచెఱుగ నేరక తల్లి యశోద త్రాటనిన్
నోవగుదేర గట్టిన గనుంగవనశ్రులు దేర బుఱ్ఱనన్
దేవినిజూచుచుం జకిత దృష్టుల లేని భయంబు నొందితీ
వా విధముందలంచుకొన నచ్చెరువయ్యెడు నిందిరావరా.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-262.

యని యథాతథముగ ననువదించిరి.

మఱియొకటి చివరగా స్తుతించునది,

"శ్రీకృష్ణ కృష్ణసఖ వృష్ణ్యృషభావధ్రుక్
రాజన్యవంశదహనానపవర్గ వీర్య
గోవిన్ద గోద్విజ సురార్తి హరావతార
యోగేశ్వరాఖిల గురో భగవన్నమస్తే.

సంస్కృతభాగ. 1-8-43.

దీనిని పోతన్న యిటులనువదించినాడు.

శా॥ శ్రీకృష్ణా। యదుభూషణా। నరసఖా। శృంగార రత్నాకరా
లోకద్రోహి నరేంద్రవంశదహనా। లోకేశ్వరా। దేవతా

నీక బ్రాహ్మణ గోగణార్తి హరణా। నిర్వాణ సంధాయకా
నీకున్ మ్రొక్కెద దుంపవే భవలతల్ నిత్యానుకంపానిధీ.
పోతనభాగ. 1-199.

ఇందు మూలమున లేని శృంగారరత్నాకరా, నిర్వాణ సంధాయకా, నిత్యానుకంపానిధీ యను సంబోధనములు కూర్చబడినవి. మఱియును "నమస్తే" యనిదానికి "నీకున్ మ్రొక్కెద" నని యనువాదము చేయబడి "తుంపవే భవలతల్ నిత్యాను కంపానిధీ"యనునది యధికముగా చెప్పబడినది. పోతన్న భక్తి దృష్టి కిటువంటి వెన్నియో వాని భాగవతానువాదమున కానవచ్చును. మఱియును "శృంగార రత్నాకరా" యని కుంతిచే పలికించుట కాననగును. ఇటు నీ పదము భాగవత తత్త్వ దృష్ట్యా జీవేశ్వర సంబంధ సాన్నిహిత్య సూచకమే కాని లౌకికమైన కామ వాసన కలిగి యుండుట కాదు. ముందు శ్లోకమున రతి శబ్దముపయుక్తమై యున్నది.

"త్వయిమేఽనన్య విషయా మతిర్మధుపతేఽసకృత్
రతిముద్వహతాదద్ధా గంగేవౌఘ ముదన్వతి.
సంస్కృతభాగ. 1-8-42.

ఇటు రతి శబ్దమునకు శ్రీధరుడు "అనవచ్ఛిన్న ప్రీతి" యని చెప్పినాడు. కావున పై పద్యమున పోతనచే కూర్చబడిన 'శృంగార రత్నాకరా' యను సంబోధనమునుకూడ మిగిలిన శ్రీకృష్ణా, నరసఖా మొదలగు వానివలె భావించుట సమంజసము.

ఇక శాస్త్రిగారు,

శా॥ భూభారంబు వహించి శిష్టజనులంబోషింపగా క్షత్రియుం
డై భూదేవుల బాధలందొలచి దేవాధీశులంగొల్చియెం
తో భక్తిన్గలయోగివల్లభుడవైతోపంగనైతో ప్రభూ
మాభూనాథ నమస్కరించెద నిదేమమ్మేలు కొమ్మెప్పుడున్.
శ్రీకృష్ణభాగ. 1-265.

ఇందు స్థూలముగ శ్రీకృష్ణ, నరసఖ యను సంబోధనలు కానరావు. కాని, "రాజన్య వంశదహనాపవర్గవీర్యం" అనునది "శిష్టజనులం బోషింపగా" ననుదానిచే ధ్వనింపజేయబడినది. మఱియు గోద్విజనురార్తి హారణత్వమును దానిచేతనే సూచింపబడి "యల్పాక్షరమనల్పార్థ మ్మనునది సార్థకమగునట్లు చెప్పబడినది. దేవాధీశులన బ్రాహ్మణులని భాగవతము చేతనే తెలియును. అనగా భూసురులను సేవించువానిగ చూపబడెను. మూలమునందలి "యోగేశ్వరాఖిలగురో 'యనునఁ' యోగివల్లభుడవైతోపంగనైతో ప్రభూ" అయినది. మాభూనాధ యను సంబోధనము ప్రయోగింపబడినది. 'ఇందిరా లోకమాతా మా రమా మంగళ దేవతా" యని లక్ష్మీనామములగ నమరము. కాపున 'మా' యనగ లక్ష్మి. భూ - భూదేవి. ఇరువురకును నాథుడైనవాడా!" యని తాత్పర్యము.

ఈ విధముగ శ్రీకృష్ణభాగవత మిప్పట్టున మూల విధేయమైన యనువాదమును చూపినది. పోతన్న యనువాదమున నమూలక వ్యాప్తి గోచరించును. దీనిని బట్టి యనువాదమున వారి దృష్టిపథములు తెలియును.

పిమ్మట మూల భాగనతమున ద్వాదశాధ్యాయమున నీ విషయము కనబడును. శౌనకాదులు సూతుని పరీక్షిజ్జన్మాదిక మడుగగా నాతడు ధర్మజుని రాజ్య పాలనాదికముతో ప్రారంభించును.

"అపీపలద్ధర్మరాజః పితృవద్రంజయన్ ప్రజాః
అధిజహ్రూర్ముదం రాజ్ఞః క్షుధితస్య యథేతరే"

సంస్కృతభాగ. 1-12-4 నుండి 6.

దీనికి పోతన్న యనువాదమిట్లున్నది.

వ॥ "....ధర్మనందనుఁడు చతుస్సముద్రముద్రితాఖిల జంబూ ద్వీపంబు నార్జించియు, మిన్ను ముట్టిన కీర్తినుపార్జించియు,

నంగనా తురంగమాతంగ సుభటకాంచనాది దివ్య సంపదలు సంపాదించియు, వీర సోదర విప్రవిద్వజ్జన వినోదంబులం బ్రమోదించియు, వైభవంబు లలవరించియు గ్రతువు లాచరించియు, దుష్టశిక్షణ శిష్ట రక్షణంబు లొనరించియు ముకుంద చరణారవింద సేవారతుండై సమస్త కామంబులందు నభిలాషంబు వర్జించి యరిషడ్వర్గంబు జయించి రాజ్యంబు సేయుచు,

తే॥ చందనాదుల నాకట సగ్గువాడు
దనివినొందని కైవడి ధర్మ సుతుడు
సంపదలు పెక్కు గలిగియు జక్రిపాద
సేవనంబుల బరిపూర్తి సెందకుండె. పోతనభాగ. 1-275

ఇందు ధర్మజుని పాలనము విశదముగ జెప్పబడినది. కాని మూలమునను్న "పితృ వద్రంజయన్ ప్రజాః" యనునది విడువ బడినది. మఱియును "చందనాదుల..." ఇత్యాది పద్యమమూలకము. పోతన్న స్వీయ కల్పితము.

ఇపుడు శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదము చూతము,

సీ॥ తఱిదప్పకుండగ స్తనయిత్నువులు వచ్చి
నెలమూడువానలు నిలచి కురిసె
క్ష్మాతలంబదిసస్య సంభరితంబయ్యె
గుంభవృష్టిగ బాలు గోవులిచ్చె
ఋతుధర్మమును దప్ప కెల్ల యోషధులును
ఫలియింప నయ్యెను బ్రజలు దనియ
వనములన్నియు బుష్పఫలభరితములయ్యె
నలుగడ ధర్మము నిలువనయ్యె

తే॥ వ్యాకులాధులు క్షామడాంబరములీతు
లెందునుం గాన బడవయ్యె నెల్ల ప్రజకు

సకల సౌఖ్యములుంగగ్గలై శమనసుతుడు
శాంతుడై రాజ్యమేలునా సమయమందు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-294.

ఇటుల స్పష్ట వివరణముతో మూలభావమును ధ్వనింపజేయుట కాననగును.

క్రమము తప్పకుండగ మేఘములు నెలకు మూడు సారులు వర్షించినవిట. మూలమున యజ్ఞాదులు ధర్మజునిచే నొనర్పబడినట్లు ఉన్నది. యజ్ఞయాగాదులవలన సువృష్టి కలుగునని వేదశాస్త్రములు చెప్పును. దీనిని బట్టి వర్షములు చక్కగ కురియుచున్నవనుటచే యజ్ఞ యాగాదులొనర్పబడుచున్నవని గ్రహింపవచ్చును.

ఇట్లు ధ్వని వైచిత్రిచే నన్నియు నవగాహనమగును.
"సంపదః క్రతవో లోకా మహిషే భ్రాతరో మహీ" యనునది
"క్ష్మాతలంబదినస్య సంభరితంబయ్యె
గుంభవృష్టిగ బాలుగోవులిచ్చె" అని యయినది.

క్రతువుల విషయము పైన వివరింపబడినది. ఇట్టివన్నియు జరుగు చుండుటచే వాని కీర్తి మిన్ను ముట్టదా యేమి? అని ధ్వని సూచితము. ఇక ధర్మజుని కృష్ణభక్తి జగద్విదితము. ప్రత్యేకము చూపనక్కఱ కలుగదని శాస్త్రివారి భావనయై యుండవచ్చును. ఇటుల పాలనాదికము గోచరించును.

పోతన్న యనువాదమున ఇట్టి స్పష్టత గోచరించుటలేదు. పిదప యిట్లు చెప్పబడినది,

"మాతృ గర్భగతో వీరః సతదా భృగునందన
క్షతజాత్యంగదాపాణిన మాత్మనః సర్వతోదిశమ్"

సంస్కృతభాగ. 1-12-7 నుండి 9.

"మాతృగర్భగతో... తేజసా" యనుదానికి పోతన్న,

వ॥ "అంత గొన్ని దినంబులకు నభిమన్యుకాంతాగర్భంబునం దున్న డింభకుండు దశమాస పరిచ్ఛేద్యుండై గర్భాంతరాళంబున దురతంబైన యశ్వత్థామ బాణానలంబున దందహ్యమానుడై తల్లడిల్లుచు' నని యనువదించుట చేసినాడు. మూలమున దశమాస పరిచ్ఛేద్యుండై' యనుదానికి అధారములేదు. కాని తరువాతి '11 వ శ్లోకమున "మిషతో దశమాస్యస్య తత్రైవాంతర్దధే హరిః" యని కలదు. ఇందలి "దశమాస్యస్య" యను దానికి "దశమాసపరిచ్ఛేద్యస్య" అని శ్రీధర వ్యాఖ్య. దీనిని పోతన్న ముందుగానే గ్రహించి యనుసరించుట స్పష్టము.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతమీ విషయమున "ఉత్తర గర్భంబునందుండు నర్భకుండు" శ్రీకృష్ణభాగ. 1-295.
అని మూలానుసారముగ చెప్పుట జరిగినది.

పోతన్న తరువాత గర్భస్థ శిశువు చింతించుటను 5 పద్య గద్యములను అమూలకముగ చెప్పినాడు.

ఉ॥ "కుయ్యిడ శక్తిలేదు...."
క॥ "చిచ్చుఱ కోల వశంబున...."
క॥ "చెచ్చెర బాణ జ్వాలలు...."
శా॥ "రాడా చూడ సమస్త...."
వ॥ "అని గతాగత ప్రాణుండై...."

పోతనభాగ. 1-278 నుండి 282.

ఇవి పోతన్న కల్పించినవి. పిమ్మట "అంగుష్ఠమాత్రమమలం" అను శ్లోక భావమును పోతన్న తనదైన దృష్టితో బాగుగ పెంచినాడు.

సీ॥ మేఘంబుమీఁది క్రొమ్మెఱుగు కైవడి మేని
పైనున్న పచ్చని పటము వాడు
గండభాగంబుల గాంచన మణిమయ
మకరకుండల కాంతిమలయువాడు

శరవహ్ని నణగించు సంరంభమున జేసి
కన్నులనునుగెంపు గలుగువాడు
బాలార్క మండల ప్రతిమానరత్నహా
టక విరాజిత కిరీటంబువాడు

తే॥ కంకణాంగద వనమాలికా విరాజ
మానుడసమానుడంగుష్ఠమాత్రదేహు
డొక్క గద జేత దాల్చి నేత్రోత్సవముగ
విష్ణుడావిర్భవించెనవ్వేళయందు." పోతనభాగ. 1-283.

మూలము నందలి "శ్యామం తటిద్వాససం" అనునది మొదటి పాదమైనది. మూలమున "వసనము" మాత్రమే తటిత్తుతో పోల్పబడి నది. పోతన్న మేనను గూడ మేఘముతో పోల్చినాడు. "తప్తకాంచన కుండలం" అనునది ద్వితీయపాదమైనది. మూలమునందలి కాంచనమునకు మణులను కూర్చి గండభాగముల మీద మలయించి నాడు. "క్షతజాక్షం" అనుదానికి "అహోమద్భక్తస్యాపి గర్భే అస్త్రాదిపీడేతి సంరంభాదత్యా రక్తనేత్రం"అని "శ్రీధరీయ వ్యాఖ్య. పోతన్న దానిని తీసికొని "శరవహ్ని నణగించు" ఇత్యాదిగ తృతీయ పాదము చేసినాడు. ఇందు "కన్నుల నునుగెంపు" పోతన్న స్వీయము. "స్ఫురత్ పురటమౌళినం" అనునది "బాలార్కమండల...." ఇత్యాదిగ చదుర్థపాదమైనది. శ్రీమద్దీర్ఘచతుర్బాహుం" అనునది విడువబడినది. "కంకణాంగద వనమాలికా విరాజమానుడగుచు" నని యధిక విశేషణము చేరినది.

పోతన్న రచన యిట్లు చాల పెరిగినది.

దీనిని శాస్త్రివారు శ్రీకృష్ణభాగవతమున నిట్లనువదించినారు,

సీ॥ నీలంపు జాలడాల్ డీలింపజాలుమై
హొంబట్టు రెంటెంబు డంబుమీఱ

నునుబోర గౌస్తుభమను మానికవుబేరు
కొ౦త్రికాంరు మెలుగునా గౌమరుమిగుల
గెంగేల తలకట్టు సింగాణి వలమురి
గుడిసె వాల్గుదెయును గడిమి దెలుప
వేవెలుంగుల జేని చేవ గాదని పించు
బొమిడికమౌదల బొదలుచుండ

తే॥ బేరురంబున సిరికడుంబేర్మిదనర
నింతయై యింతలోపల నెంతొ యగుచు
వేడిమికి దాళజాలక వెచ్చనూర్చు
కడుపు లోపలి వానికి గానవచ్చె.

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-296.

ఇందు శాస్త్రివారు పోతన్న ననుసరించుట స్పష్టము. “పేరు రంబున సిరికడుం బేర్మిదనర” ననుటలో వారి స్వీయత తెలియును.

చతుర్బాహువులను “కెంగేల దలకట్టు సింగాణి వలమురి, గుడుసు వాల్గుదెయును గడిమి దెలుప” అనుచు స్ఫురింప జేసిరి. దానికి ముందు వచనమున “అర్భకుండశ్వత్థామ శస్త్రాగ్నిల దహ్యామానుండగుచు నప్పుడు తన సమీపంబున నంగుష్ఠ మాత్ర ప్రమాణంబు గల యొక పురుషునింగాంచె నతండును” అని చెప్పినారు.

పోతన్న యట్టి పురుషుడు డావిర్భవించెనని మాత్రమే చెప్పి నాడు. శాస్త్రివారు మూలములోని “సర్వతోదిశేమే” యను దానిని విడువక స్పష్టముగ “ఇంతయై యింతలోపల నెంతొ యగుచు” వ్యాపించెనని స్పష్టముగ యథాతథముగ చెప్పినారు. పోతన్న దీనిని మార్చుట స్పష్టము.

పిదప పరీక్షిజ్జననము, జాత కర్మాదికములుటంకింపబడినవి. పిమ్మట 15వ అధ్యాయమున ధర్మజుడు శ్రీకృష్ణుని నిర్యాణవార్తను

విని కొంతసేపు విచారించి పరీక్షిత్తునకు పట్టము కట్టినట్లున్నది. అనంతరము పరీక్షిత్పాలనాదికము, మునికుమార శాపము, భాగవత శ్రవణాభిరుచిని శుకుడు కలిగించుటలు చెప్పబడినవి.

పరీక్షిత్తు వేటకు బోయి బుభుక్షాపిపాసావ్యథితుడై సమాధి గతుడైన శమీకుని జూచి విధి బలిమిని రోషించి సర్ప శవమును వాని కంఠమున వేసి పోవును.

"అభూత పూర్వః సహసాక్షుత్తృడ్భ్యామర్దితాత్మనః
బ్రాహ్మణం ప్రత్యభూద్ బ్రహ్మన్ మత్సరో మన్యురేవచ;
నతు బ్రహ్మఋషేరంసేగతాసమురగంరుషా
వినిర్గచ్ఛన్ ధనుష్కోట్యా నిధాయపురమాగమత్"

సంస్కృతభాగ. 1-18-29, 30.

ఇటు రాజు పిపాసార్దితుడై మున్నెట్టి యకృత్యము చేయని వాడైనను నిటులనొనరించెనని కలదు. అతడు మృత సర్పమును ముని మెడను వేయుటకు పిపాసాతురుడగుటయే హేతువుగదోచును.

పోతన్న యిట్లనువదించినాడు,

ఆ॥ వారిగోరుచున్న వారికి శీతల
వారి నిడుట యెట్టి వారికైన
వారితంబుగాని వలసిన ధర్మంబు
వారి యిడదు దాహవారి గాడు.

చ॥ "అని మనుజేశ్వరుండు మృగయావసరాయతతోయదాహ సం
జనితదురంతరోషమున సంయమిదన్ను దిరస్కరించి పూ
జనములు సేయడంచుమృత సర్పమునొక్కటి వింటికోపునన్
బనివడి తెచ్చి వైచెనటు బ్రహ్మమునీంద్రుని యంసవేదికన్.

పోతనభాగ 1-459, 460.

ఇందు మొదటి పద్యము పోతన్న కల్పితము. అంతకుమున్న

వారి గోరి ఫలితము రామి యటుల దలచును. పిదప నున్న పద్య మున మూలమునందలి "అభూతపూర్వః" యనునది విడువబడినది. ఈ పదము పరీక్షిత్పాత్రకు ప్రాణభూతమైనది. పోతన్న దీనిని యేల విడచెనో మరి.

శాస్త్రివారు తమ యనువాదమున మాత్రము దీనిని విడువక తెలిగించిరి.

వ॥ 'అని ప్రార్థించియు బ్రత్యుత్తరంబుకానక పిపాసార్దితుండు కావున నొండెఱుంగక మున్నెప్పుడు నెట్టి తప్పునుం జేసి యెఱుంగని యమ్మహారాజు కర్మపరిపాకంబునంజేసి పరికింపజాలక"

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-320.

ఇటు పరీక్షిత్తు తానెంత పిపాసార్దితుడయినను మర్యాదపూర్వ కముగ వర్తించుట యిందు కానవచ్చును. "కర్మపరిపాకమునంజేసి" యనునది చేర్చి శాస్త్రిగారా పాత్రకు మఱింత వన్నె చేకూర్చిరి. ఈ సొగసు పోతన్న యనువాదమున గానరాదు.

శృంగి యా యవమానమును విని రోషించి యా యకారణ కృత్యమునకు వగచుచు వలుకుట కలదు. రెండు పద్యము లీయెడ జెప్పబడినవి. ఇవి యమూలకములు,

ఉ॥ "ఆడడు తన్ను దూషణము"

ఉ॥ "పోము హిరణ్య దానములు"

పోతనభాగ. 1-467,468.

ఇవి రుండును పోతన్న కల్పితములు.

ఇటనొక విషయమసందర్భముగ నున్నది. పరీక్షిత్తు సర్ప శవమునుముని కంఠమున వైచి తన పురమునకు వెడలి పోయినట్లు మూలము. అటులనే యనువాదములును. కాని పోతన్న మరల' మునికుమారక శాపము విని కరినగరంబునకు పోయినట్లు" చెప్పినాడు.

రెండుమార్లు చనుట పొసగదు.

శాపము రాజు వినినట్లు మాత్రమున్నది. నగరికి వెళ్ళిపోయినాడు కనుక నగరముననే వినినాడని యర్థమగును. మూలమున,

"న చిన్త యన్నిత్థ మథాశృణోత్ యథా
మునేః సుతోక్తో ... ..." సంస్కృతభాగ. 1-19-4.

ఇక శ్రీకృష్ణభాగవతమున నీ విషయము సరిగనే యున్నది. కాని శమీక శిష్యుడయిన గౌరముఖుని వలన వినినట్లున్నది. మూలమున నిటుల లేదు. దీనినే యాధారముగొని శాస్త్రివారు చెప్పినారో యూహ్యము. పరీక్షిత్తటుల విరక్తుడై ప్రాయోపవిష్టుడగును.

5. యాదవ ప్రళయము:-

సంస్కృత భాగవతమున నీ యాదవ ప్రళయ విషయము ప్రథమస్కంధమునందును, ఏకాదశస్కంధము నందు మిగుల విపులముగను హృదయంగమముగ జెబ్బబడి యున్నది.

మూల భాగవత ప్రథమస్కంధమున పదమూడవ యధ్యాయము చివర నారదుడు ధర్మజునోదార్చి తత్త్వోపదేశము కావించి తుంబుర సహితుడై యథేచ్ఛంజనును. పిదప ధర్మజుడు తనవారితో పలికినట్టులిటులున్నది.

"ఇత్యుక్త్వాథారుహత్స్వర్గం నారదః సహతుంబురః
యుధిష్ఠిరోవచస్తస్య హృదికృత్వా జహాచ్ఛుచః"
సంస్కృతభాగ. 1-13-59.

మూలమున నిటులుండగా పోతన్న తన యనువాదమున ధర్మజుడు భీమునితో పలికినట్లు మార్చినాడు.

గించి తుంబుర సహితుడై స్వర్గంబునకు నిర్గమించిన వెనుక
ధర్మజుండు భీమునింజూచి యిట్లనియె.

పోతనభాగ. 1-331

శాస్త్రిగారు మూలాను సారముగనే తమ శ్రీకృష్ణభాగవతాను
వాదమున నిట్లు నుడివినారు,

వ॥ "…. ధర్మజుండును విగత విచారుండై బంధులంజూచి"

శ్రీకృష్ణభాగ. 1-328.

పిదప దుర్నిమిత్తములను గమనించి భీమునితో ధర్మరాజు
పలికినట్లు మూలము.

"నిమిత్తాన్యత్యరిష్టానికాలే త్వనుగతేనృణామ్
లోభాద్యధర్మ ప్రకృతిం దృష్ట్వో వాచానుజం నృపః"

సంస్కృతభాగ. 1-14-5.

ఈ విషయము చూచి పోతన్న భీమునితో ధర్మజుడనినట్లు
మొదట చెప్పినాడు. శాస్త్రివారు యథా తథముగ,

వ॥ "ఇట్లనేకంబులగు దుర్నిమిత్తంబులు పొడకట్టుచుండుట లెఱింగి
ధర్మరాజు భీమునిం బిలిచి యిట్లనియె. శ్రీకృష్ణభాగ. 1-331
అని స్పష్టముగ ననువాదమొనర్చుట కలదు.

ఈ సందర్భమున ద్వారకకు వెళ్ళిన యర్జునుడింకను రాకుం
డుటకు హేతువు తెలియక చింతించుచుండును. ఇప్పట్టు పరికింపుడు,

'అపి దేవర్షిణాదిష్టః సకాలోఽయముపస్థితః
యదాఽఽత్మనోఽంగమాక్రీడం భగవానుత్సిసృక్షతి"

సంస్కృతభాగ. 1-14-8.

ఈ విషయము ననువదించునెడ పోతన్న మూలమునతిక్రమిం
చుట కానుపించును.

మ॥ యవపద్మాంకుశ చాపచక్రఝష రేఖాలంకృతంబైన మా
ధవు పాదద్వయమింక మెట్టెడు పవిత్రత్వంబు నేడాదిగా

నవనీకాంతకులేదు పో మఱి మదీయాంగంబు వామాక్షిబా
హువులాకంపమునొందుచుండు నిలకేయుగ్రస్థితుల్ వచ్చునో'
పోతనభాగ. 1-343.

శాస్త్రివారి యనువాదము యథాతథమై యిటులున్నది.

ఉ॥ "ఇమ్మెయినారదుండు వచియించిన యట్టులకాలమయ్యెనో
యమ్మురదానవారి యెటు లాఅడి పొందగ నయ్యెనో కటా।
శ్రీకృష్ణభాగ. 1-332.

అనంతరమర్జునుడు రాగా విషయమెఱుంగుటకై ప్రశ్నించుట కలదు. ఈ సందర్భమున పోతన్న బాగుగా పెంపొనర్చుట చూడ వచ్చును. అర్జున ప్రత్యుత్తరములు కూడ చాల విపులములుగ నున్నవి.

ఈ సందర్భమున పోతన్న యనువాదమునకల,

సీ॥ చెలికాడరమ్మని చీరునన్నొకవేళ
మన్నించునొకవేళ మఱదియనుచు
బంధుభావంబున బాటించునొకవేళ
దాతయై యొకవేళ ధనము లిచ్చు
మంత్రియై యొకవేళ మంత్రమాదేశించు
బోద్ధయై యొకవేళ బుద్ధి సెప్పు
సారథ్య మొనరించు జనవిచ్చు నొకవేళ
గ్రీడించునొకవేళ గేలిసేయు

తే॥ నొక్కశయ్యాసనంబున నుండు గన్న
తండ్రికైవడి జేసిన తప్పుగాచు
హస్తమునబట్టి పొత్తున నారగించు
మనుజవల్లభ మాధవు మఱవరాదు. పోతనభాగ. 1-369.
యనునది యమూలకము.

మూలమున నిప్పట్టున నిటులున్నది.

"శయ్యాసనాటనవికత్థనభోజనాదిష్వైక్యాద్వయస్యఋతవానితి విప్రల:
సఖ్యుః సఖీవ పిత్రువత్తనయస్య సర్వం సేహేమహాన్మహితయా కుమతే రఘం:

సంస్కృతభాగ. 1-15-19.

మూలమున నిట్లు సంగ్రహముగ నున్న విషయము పోతన్న చేతి చాల విస్తృతమైనది. ఈ విషయమున శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగః మును మిక్కిలి సంగ్రహత్వమును కలిగి యున్నది.

యాదవుల నాశనమును గూర్చి యర్జునుడు మూల భాగః మున నిట్లనినట్లు కలదు.

"రాజంస్త్వయాభివృష్టానాం సుహృదాంనః సుహృత్పురే
విప్రశాపవిమూఢానాం నిఘ్నతాంముష్టి భిర్మిథః
వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదోన్మథితచేతసాం
అజానతామివాన్యోన్యంచతుః పంచావశేషితాః"

సంస్కృతభాగ. 1-15-22, 23.

దీనికి పోతన్న,

మ॥ యదువీరుల్ మునినాథుశాపమున గాలాధీనులైయందఱున్
మదిరాపాన వివర్ధమాన మద సమ్మర్దోగ్రరోషాంధులై
కదనంబుల్దమలోన ముష్టిహతులంగావించి నీఱైరి న
ష్టదశం జిక్కిరి నల్గురేవు రచటన్ సర్వంసహా వల్లభా"

పోతనభాగ. 1-376.

ఇందు గాలాధీనత్వము పోతన స్వీయము. మఱియు న
దుగురు మిగిలిరని మూలమున కలదు. కాని నష్టదశులుగా

వ॥ అయ్యో మహారాజా! యాదవ వీరులందఱు మద్యపానంబున నొడలెఱుంగక ముని శాపంబునంజేసి తమలో దారు పోరి చచ్చి రందు నల్వురు మాత్రమే శేషించిరి. శ్రీకృష్ణభాగ. 1-343.

ఇటుల మూలానుసారము సంక్షిప్త రూపమున కలదు. మూలమున "చతుః పంచావశేషితాః" యనుదానికి నల్వురు మాత్రమని సంగ్రహింపబడినది. ఇందెత్తుగడ మూల శ్లోక ప్రారంభమును స్ఫురింప జేయుచున్నది.

ఇక నీ విషయమేకాదశస్కంధమునను జెప్పబడినది. అది ప్రత్యక్ష చిత్రీకరణము. ప్రథమాధ్యాయమున ముసలోదయ వృత్తాంతము ఇటులున్నది.

"విశ్వామిత్రోఽసితః కణ్వో దుర్వాసో భృగురంగిరాః....
సాంబస్య దదృశుస్తస్మిన్ ముసలంఖల్వయస్మయమ్"
సంస్కృతభాగ. 11-1-12 నుండి 17.

పోతన్న ఇటులనువదించినాడు,

వ॥ ద్వారకానగరంబున కనతిదూరంబున నుండు పిండారకంబను నొక్క పుణ్యతీర్థంబునకరిగిరి. అంత,

క॥ దర్పించి యాదవులు దమ
నేర్పున గొమరారు సాంబు నెలతుకరూపం
బేర్పడ శృంగారించుక
కర్పూర సుగంధి పోల్కి గావించిరొగిన్.

పోతనభాగ. 11-18, 19.

ఇందు ఋషులు పిండారక తీర్థమునకరిగినట్లున్నది. పిదప యాదవులు సాంబునకు స్త్రీ వేషము వైచినట్లు మాత్రము చెప్పబడినది. మూలమున యదునందనులు క్రీడాలోలురై యుండినట్లున్నది.

పిదప,

ఉ॥ "మూకలు గూడి యాదవులు ముందట బెట్టుక యార్చి
నవ్వుచున్"

క॥ "యదుడింభకులను గనుగొని....ననుచున్"

క॥ "వాలాయము యదుకులని ...పల్కుటయున్"

వ॥ "మదోద్రేకులయిన యాదవ బాలకులు ముని శాపభీతులై
వడవడ వడంకుచు సాంబు కుక్షినిబద్ధ చేలగ్రంధి విమోచ
నంబు చేయు సమయంబున ముసలంబొకటి భూతలపతిత
బైన విస్మయంబు నొంది......."

పోతనభాగ. 20 నుండి 23.

అని కలదు. ఇందు స్త్రీ వేషము వైచిరనియే యున్నది కాని యంతర్వత్నీత్వము చెప్పబడలేదు. తరువాత వారి ప్రశ్న మును బట్టి గ్రహింపవలెను. అంతియ. మరియు మూలమున లే కుక్షి నిబద్ధ చేల గ్రంధి విమోచనము కనుపించుచున్నది. మఱియ మూలములోని "ప్రష్టుం విలజ్జతీ సాక్షాత్" యనునదియు విడు బడినది.

ఈ విషయానువాదము శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతము నిటులున్నది,

సీ॥ "....కణ్వ విశ్వామిత్ర కాశ్యపాత్రి వశిష్ఠ
భృంగ్వగిరోఽసిత విష్ణురాత

తే॥ నారదాది మునీంద్రులా ద్వారకకడ
నున్న పిండారకంబని యెన్నబడెడు
తీర్థమున నాడ జనుదెంచి తీరభూమి
నధివసించిరి స్వేచ్ఛమైనాడు కొనుచు.

వ॥ అయ్యవసరంబున,

ఉ॥ "యాదవనందనుల్ తటమునందగు సైకతభూస్థలంబులన్
మోదముతోద బెక్కులగు పోకడలన్ బడియాటలాడుచున్
గాదనువాడు లేక కనుగానని తీఱున సంచరించుచున్
వాదములాడుకొంచు బహు భంగుల గానగవచ్చిరచ్చటన్
శ్రీకృష్ణభాగ. 11-10 నుండి 12.

ఇందు యాదవుల యాట విడువక చెప్పబడినది. మఱి "కనుగానని తీఱున" యను చక్కని జాతీయ ప్రయోగము ఆ బాలకుల మందభాగ్యత్వమును స్పష్టమొనర్చుచున్నది.

పిదప చక్కగ నంతర్వత్నీ వేషము వైచినట్లు చెప్పబడి వ విషయ స్పష్టీకరణము కానవచ్చును.

క॥ జాంబవతీ సుతుడగు నా
సాంబునకా సమయమందు నంతర్వత్నీ
సంబంధంబగు వేషము
సంబరమున వేసిరచ్చు సల్పిన రీతిన్.

సీ॥ గుంటలు వడి కనుల్ గొనబు దప్పగ వెల
వెలం బాఱునెమ్మోము వెలయుచుండ
గాళ్ళునుం జేతులు కాడలట్లయి వ్రేల
నడకల బడలికల్ నలువు మీఱ
మట్టి వాసనలతో మట్టు మీఱుచు నూర్పు
లడుగడుగునకు బెల్లడరుచుండ
బాలతో నుబ్బిన పాలిండ్ల పై మొన
లిందనీలము తళ్కులీను చుండ

ఆ॥ జాకిబానబోలి వేర్పికనై యుదరంబు

నిమ్నతలము లెందునే గానరాకచూ
లాలుగాగ నయ్యెసాంబుడపుడు.   శ్రీకృష్ణభాగ. 11-13, 14.

పై పద్యము నందలి "యచ్చుసల్పిన రీతి" యీ పద్యమై నిండు చూలాలయిన సాంబుని మన కట్టెదుట నిలపును. శాస్త్రివారి యౌన్నత్య దృష్టికిదియును నికషోపలము. ఇది మూలమున కేవన్నె దిద్దినటులున్నది.

పిదప మూలములోని "ప్రష్టుం విలజ్జతీ" యనునది,

ఆ॥ అడగవలయుననెడు నడియాస యగు గాని
సిగ్గు పెంపు వలన దగ్గఱకయి
యడుగ జాలకుండె నయ్యెచెప్పుండని
నవ్వుచుండ మౌనినాథులపుడు.   శ్రీకృష్ణభాగ. 11-16.

యని స్పష్టముగ చెప్పబడినది. నారయ దీనిని విడచినాడని మొదటు చెప్పితిని.

పిదప మునిశాపభీతులగుట యిటులున్నది.

వ॥ "అని కనలి పలికిన నులికిపడి యదుపుత్రులు సంతప్తచిత్తులై జాంబవతీ సుతునుదరంబుపై గల వస్త్రంబులెల్ల, విచ్చుచుండునంతలో నందునయస్మయంబగు ముసలంబొండు చూపట్టుటయు"   శ్రీకృష్ణభాగ. 11-18.

ఇందు పోతన్న యందు వలె కుక్షి నిబద్ధ చేల గ్రంధి విమోచనము లేక మూలానుసారముగ నుదర వస్త్ర విమోచనమే కలదు.

పిదప యదు బాలురు దానిని కొని రాజునకు చూపినట్లు మూలమున నిట్లున్నది.

"కిం కృతం మందభాగ్యైర్నః కిం వదిష్యన్తినోజనాః
కర్తుం నైచ్ఛద్ విప్రశాపం కాలరూప్యన్వమోదత.
సంస్కృతభాగ. 11-1-18 నుండి 24.

నారయతా నిట్లనువదించినాడు,

వ॥ "....దానింగొని చని దేవకీనందను సన్నిధానంబునం బె
యెఱింగించిన...." పోతనభాగ. 11-23.

ఇందు మూలములోని,

"కిం కృతం మందభాగ్యైర్నః కిం వదిష్యన్తి నో జనాః'
యనునది విడవబడినది. పిదప యదుబాలురు ముసలమును రా
యుగ్రసేనుని జేరి చూపి పలికినట్లున్నది. నారయ దానిని మ
శ్రీకృష్ణునకు చెప్పినట్లనువదించినాడు. మఱియు చివరనున్న '
వాంఛాతసర్వార్థం ఈశ్వరోపితదన్యథా

కర్తుం నైచ్ఛద్ విప్రశాపం కాల రూప్యన్వమోదత" యిఠ
యిప్పుడే దానిని చూపినాడు.

వ॥ అతండాత్మ కల్పిత మాయారూపంబగుట నెఱింగియు, నె
గని విధంబున వారలంజూచి యిట్లనియె"
పోతనభాగ. 11-23.

పిదప మూల విషయ విస్తరణము కనుపించును,

క॥ మదిచెడి కన్నుంగానక
మదయుతులై మునులగల్ల మాటల జెనయం
గడిసి కులక్షయకారణ
విదితంబగు శాపమొందు వెఱ్ఱులు గలరే!

క॥ ధరణిసుర శాపమునకు
హరి హర బ్రహ్మాదులైన నడ్డముగలరే
నరులనగ నెంతవారలు
కరమరుదుగ బూర్వ జన్మ కర్మము ద్రోవన్.

పోతనభాగ. 11-24, 25

వ॥ "అయస్మయంబగు ముసలంబొండుచూపట్టుటయు నట్టె వీడి యడలుచు మనము చేసినదానికి నెల్లరుంగర్హింపకుండరని విహ్వలించుచు ముసలముంగొని గృహంబునకుం జని దాని నుగ్రసేనునకుం జూపి తమ పాపంబునకు దల్లడిల్లుచు నెల్ల వృత్తాంతంబు నెఱుంగ జెప్పిన నప్పురుషుండును,

చ॥ తవిలెను విప్రశాపమది దైవమకారణ మెన్నదీని కెం
దెవరును జాలియుండరగునేనియు జెప్పెద దీని నబ్ధి యం
దవునొక జాత జూర్ణమగునట్టులు చేసిజలాంతరంబునన్
దవులగ గల్పుడీయనుచు దత్పరతన్ వచియించెనంతటన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-18, 19.

అంత్యమున,

వ॥ "...భగవంతుడిది యంతయు నెఱింగి యు నెఱుంగని తెఱంగున మెలంగుచు లోలో దానికనుమోదించుచు సమర్థుండయ్యు విప్రశాపంబన్యథా పొనర్చుట కుందలంపడయ్యె."

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-21.

ఈ శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదము మూలమునకు యథాతథముగ నున్నది.

పిదప ముప్పదియవ యధ్యాయమున మూలమున నిట్లున్నది. పరీక్షిత్తు శుకునిచే నుద్ధవుడు బదరికాశ్రమమునకు వెడలినట్లు విని తదుపరి వృత్తాంతమును గూర్చి ప్రశ్నించుటతో నిట్లు ప్రారంభమగును,

"తతో మహాభాగవత ఉద్ధవే నిర్గతే వనమ్
దృష్ట్వా జిష్ణోర్వ్యధిరథగతం యచ్చ తత్సామ్య మీయుః"

పోతన్న భాగవతమున నారయ ఈ విషయమునిట్లు చెప్పుట కానుపించును,

క॥ చెప్పిన విని రాజేంద్రుడు
చొప్పడ శ్రీకృష్ణకథలు చోద్యముగాగన్
జెప్పిన దనియదు చిత్తం
బొప్పగ మునిచంద్ర నాకునుత్తములొప్పన్.

తే॥ అంతటను గృష్ణుడేమయ్యె నరసిచూడ
యదువు లెట్టులు వర్తించి రేర్పడంగ
ద్వారకాపట్టణంబెవ్విధమున నుండె
మునిజన శ్రేష్ఠయానతీ ముదముతోడ.

పోతనభాగ. 11-116, 117.

ఈ యనువాదము నామమాత్రముగ నున్నది. మూలవిషయములు మూడున్నర వంతులు విడువబడినవి. మొదటి పద్యమమూలకమే. శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమిటులున్నది.

ఉ॥ ఉద్ధవుడగ్గతిన్ బదరికోర్వికి బోయిన భూత భావనుం
డిద్ధ చరిత్రుడైన పరమేశ్వరుడాహరి ద్వారకాపురిన్
సిద్ధమునీంద్ర శాపమున జేసి యదూద్వహులెల్ల ద్రెళ్ళిపో
బుద్ధి నెఱింగి తానపుడు పోయిన పోకడలెల్ల దెల్పుమా.

క॥ ముని శాపంబున దానుం
దన లోకము జనెడు నట్టి తరుణము నందున్
దన మేను విడిచి చనెనో
తనవెంటుంగొంచు జనెనొ తాత్పర్యమునన్.

సీ॥ వేత్తలెవ్వని మేను వీక్షించి మరు బాటి
కగ్గమై వలవంతనందుకొనిరొ॥

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-370 నుండి 372.

ఈ యనువాదము మూలమును యథాతథముగ జూపుచున్నది. రెండవ పద్యము మూలములోని "తనుం న కథమత్యజిత్" యను దానికనువాదము. ఎట్లు త్యజించెను? అనుదానిని వివరణమున చూపుట జరిగినది. ఈ విధముగ నంతయు మూలానుసారముగనే యున్నది.

పిదప శుకుడిట్లు చెప్పుట మొదలిడును,
"దివి భువ్యంతరిక్షేచ మహోత్పాతాన్ సముత్థితాన్
దృష్ట్వాఽఽసీనాన్ సుధర్మాయాం కృష్ణః ప్రాహ
యదూనిదమ్

ఏతే ఘోరా మహోత్పాతాద్వార్వత్యాం యమ కేతవః
ముహూర్తమపి న స్థేయమత్రనోయదుపుంగవాః"
సంస్కృతభాగ. 11-30-4, 5.

ఇత్యాదిగ శ్రీకృష్ణుడు చెప్పి వారిని శంఖోద్ధారమునకు పోవుదమని సిద్ధమొనర్చును. అటులందఱును ప్రభాసమునకు వెళ్ళుదురు. దీనికి పోతన్న భాగవతమున ననువాదము కానరాదు.

వ॥ "అనిన రాజునకు శుకుండిట్లనియె. వాసుదేవుండన్యాయ ప్రవర్తకులగు దుష్టుల సంహరించి న్యాయప్రవర్తకులగు శిష్టుల బరిపాలనంబుజేసి, బలరామసమేతంబుగా ద్వారకానగరంబు వెడలినంగని, యాదవులు దమలో దాము మదిరాపానమత్తులై." పోతనభాగ. 11-118.

ఇందు శ్రీకృష్ణ సంభాషణమే లేదు. బలరామ కృష్ణులు ద్వారకను వీడి యెచ్చటకు వెళ్ళినారో లేదు. యాదవులు ద్వారకను వీడక యందే పోరి నశించినట్లున్నది. ఇది యంతయు మూల విరుద్ధము.

శాస్త్రివారి యనువాదము యథాతథముగ నిటులున్నది.

చ॥ "భువిదివినంతరిక్షమున బుట్టిన దుశ్శకునంబులంగడున్
నవయయుచున్న యాదవుల నందకపాణిభయంబు
గొల్పుచున్
సవసవగాగనిట్లనియె నా ప్రియ బంధువులార నా శహే
తువులివె కానవచ్చెడిని దోరముగా మన ద్వారకాపురిన్.

వ॥ అని కృష్ణుడు చెప్పిన యదుపుంగవులెల్లరు వల్లెయని చెప్పిన
చొప్పున స్త్రీలనంపి వుచ్చి తారు తేరు లెక్కి ప్రభాస తీర్థం
బునకుం జని స్నానదానాదులొనరించి భగవంతునారాధిం
చుచు దైవము ప్రేరేపించుటంజేసి పిన్నలు పెద్దలు నాకెల్లరు
మైరేయక మద్యముం గ్రోలిరంత,

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-374, 378.

ఇటుల శ్రీకృష్ణభాగవతమున నీ విషయము మూలము ననుస
రించియే స్పష్టముగ నున్నది.

పిదప యాదవుల నాశము చెప్పబడినది. రామకృష్ణులవతా
రము చాలించుటు మూలమున నిటులున్నది,

"రామః సముద్ర వేలాయాం యోగమాస్థాయ పౌరుషమ్
తత్యాజలోకం మానుష్యం సంయోజ్యాత్మానమాత్మని.
సంస్కృతభాగ. 11-30-26.

పోతన్న భాగవతమున నిట్లు నారయ యనువదించుట కలదు,

వ॥ "అంత నీలాంబరుండు వేటొక త్రోవంబోయి యోగ మార్గం
బున ననంతునింగలసె...." పోతనభాగ. 11-118.

ఇటు మూలమునకల "సముద్ర వేలాయాం" అనునది విడువబడినది.
"సంయోజ్యాత్మానమాత్మని" యని యుండగ "ననంతునింగలసె"నని

ఇక శాస్త్రీవారి యనువాదము చూతము,

మ॥ బలరాముండు సముద్రతీరమున సంబద్ధాసనస్థుండు యో
గలసన్మూర్తియుధ్యాననిశ్చలుడునై కనపట్టి యొక్కింతలో
పలసం కర్షణమూర్తి తానగుట నేవంరూపమర్త్యాకృతిన్
దొలగందోయుచు నైజతేజమున యందుం జేరనేగెన్వడిన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-382.

ఇందు మూలమువనుసరించియే స్పష్ట వివరణము కానవచ్చును.

శ్రీకృష్ణుడవతారమును చాలించు సందర్భము మూల భాగవతమున నీ విధముగ నున్నది.

"రామనిర్యాణమాలోక్య భగవాన్ దేవకీసుతః
మృగస్యాకారం తచ్చరణం వివ్యాధమృగశంకయా
లోకాభిరామం స్వతనుం ధారణాధ్యానమంగళమ్
యోగధారణయాఽఽగ్నేయ్యాదగ్ధ్వా ధామావిశత్స్వకమ్

సంస్కృతభాగ. 11-30-27 నుండి 31-6.

ఈ విషయమును పోతన్న భాగవతమున నారయ యిట్లను వదించినాడు.

వ॥ "…. అప్పరమేశ్వరుండును మఱియొక మార్గంబునం జని
యొక్క నికుంజపుంజంబు చాటున విశ్రమించుటం జేసి చర
ణంబు, వేఱొక చరణంబు మీద సంఘటించి, చంచలంబుగా
వినోదంబులు సలుపు సమయంబున, నొక్క లుబ్ధకుండు మృగ
వధార్థంబుగావచ్చి దిక్కులునిక్కి నిరీక్షింపుచుండవృక్షంబుచా
టున నప్పరమపురుషుని చరణంబు హరిణ కర్ణంబుగాబోలు
నని, దానిగని ……పవిత్రాంతః కరణుండై ప్రాయోపవేశం
బునం బ్రాణంబులు వర్జించి వైకుంఠపద ప్రాప్తుండయ్యె.

పోతనభాగ. 11-118.

ఇందు మూలవిషయము చాల విడువబడినది. మూలమ
"మృగస్యాకారం తచ్చరణం" అని యుండగ నారయ "హరిణ
ణంబుగా బోలు" నని మార్చినాడు.

పిదప దారుకుడు శ్రీకృష్ణునన్వేషించుచు తులసివాసనలం
డినవాయువుంబట్టి కృష్ణుడున్న ప్రదేశమును గుర్తించి తదభిముఖ
చనినట్లు మూలమున నిటుల గలదు.

"వాయుం తులసి కామోదమాఘ్రాయాభిముఖం యయౌ"

సంస్కృతభాగ. 11-30-41.

ఈ విషయమును నారయ చెప్పనే లేదు.

క॥ "దారుకుడు గనియె నంతట
జారు నిరూఢావధాను సర్వజ్ఞు హరిన్
మేరుసమధీరు దనుజ వి
దారుని నేకాంత పరుని దద్దయు వేడ్కన్.

పోతనభాగ 11-119.

సామాన్యముగ జూచెనని మాత్రమే చెప్పుట నారయ య
వాదమున పై విధముగ నరయ వచ్చును. పిదప నారాయణుడై
పదంబున కరుగుటను నారయ యిట్లు చెప్పెను.

వ॥ "....అప్పరమేశ్వరుండును శతకోటి సూర్య దివ్య తేజో
సితుండై వెడలి, నారదాదిముని గణంబులును బ్రహ్మా రు
దేవతలును, జయ జయ శబ్దంబులతోడం గదలిరానిజప
బున కరిగె, నారాయణ విగ్రహంబు జలధి ప్రాంతం
జగన్నాథస్వరూపంబై యుండె."

పోతనభాగ. 11-122.

వారి వారి లోకములకు వెడలినట్లున్నది.

"బ్రహ్మరుద్రాదయస్తేతు దృష్ట్వా యోగగతిం హరేః
విస్మితాస్తాం ప్రశంసంతః స్వంస్వం లోకం యయుస్తదా"
సంస్కృతభాగ. 11-31-10.

ఈ విషయమంతయు నారయ యనువాదమున విడువబడి "ప్రశంసంతః" యనునది మాత్రము "జయజయ" శబ్దములతోడంగ దలిరానని బహు క్లుప్తముగ నుండుట స్పష్టము.

మూలమున శ్రీకృష్ణుడు యోగముననుసంధించి యోగాగ్నిచే తనువును దహింపజేయకయే వైకుంఠగతుడయ్యెనని (11-31-6) యుండగ నారయ యోగధారణా విషయమునే విడిచినాడు.

ఇటులీ విషయము నారయ యనువాదమున మిక్కిలి సంగ్రహింపబడి యన్యథా కరణము చేయబడి కానుపించును.

ఇక శాస్త్రిగారు మూలమును యథాతథముగనే యనువదించుట శ్రీకృష్ణభాగవతమున కానవచ్చును.

ఉ॥ రాముడు దేహమున్విడి విరాజిలుచున్ వినువీధినుండి తే
జోమహిత స్వరూపమున జూచుచు నుండగమించుటల్యదు
గ్రామణి కృష్ణుడారసి కరంబు మనంబున సంతసించుచున్
సామములన్ బఠించుచు విశాలతలంబున సంచరించుచున్.

క॥ ఒక మఱ్ఱిచెట్టు క్రిందన్....యను రీతిన్.

సీస॥ "పొగలేని యగ్నినా దగదగమని వెల్గు
దేహకాంతుల కడన్ దేజరిల్ల"
శ్రీకృష్ణభాగ. 11-383 నుండి 385.

ఇందు మూల భావము యథాతథముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణుడు సామములను బఠించుచు సంచరించుట మాత్రము చేర్పబడినది.

మూలమున పిప్పల వృక్షమని యుండగ నిందు మఱ్ఱి వృక్షమని యుండుట తెలియును.

పిదప,

చ॥ జరయను వేటకాడపుడు శౌరిని దూరము నంద చూచి చెం
దిరమటు లెఱ్ఱనై పయికి దేరి కనంబడు వామపాదమున్
జిఱుమెకమన్ భ్రమన్ ముసలశేషము ముల్కినెసంగునమ్ము నన్
గరమనురాగ మేరుపడ గాడగనేసెరయంబెసంగగన్.

వ॥ అట్లేసి వాడతిరయంబున నటకుం బఱచి వచ్చి చతుర్భుజం
బులతో నున్న భగవంతుండగు వాసుదేవునింజూచి

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-386, 387.

యని విషయము మూలానుసారముగ జెప్పబడియున్నది. మూలమున వ్యాధుడు "చతుర్భుజం తం పురుషం దృష్ట్వా"-చతుర్భుజుడైన యప్పురుషుని "జూచి" యని యుండుట యీ శాస్త్రివారి యనువాదమునను నటులే కానవచ్చును. కాని నారయ శరఘాతమునకు నొచ్చి శ్రీకృష్ణుడు పలవించినట్లు మూలమున లేని విషయమును అతడు "హా హా రవంబునం గదలుచుండ" నని చెప్పినాడు. మఱియును రథగరుడధ్వజాదులు సూతుడాశ్చర్య చకితుడై చూచుచుండ నాకసమునంటి వెడలిపోవుట లేదు. అంతియకాక సూతుని బిలచి శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన విభయము వసుదేవాది బంధుజన దేహత్యాగాది విషయములను నారయ విడచి పెట్టినాడు.

శాస్త్రివారు కృష్ణ నిర్యాణమును,

వ॥ "యోగంబనుసంధించి యోగాగ్నిచే నిజదేహంబు దహింపక
దానితోడన నెల్లరుంగనుచుండ మెఱపు మెఱసిన తెఱంగున
మెఱసి తన దివ్యధామంబగు వైకుంఠంబున కకుంఠగతిం

చు వచ్చిన దారింబట్టి ఛనిరి." శ్రీకృష్ణభాగ. 11-398.

యని మూల భావము నటులే చూపినారు. ఇంతకు మున్ను బ్రహ్మాది దేవతలు గృష్ణ దర్శనలాలసులై నిరీక్షించుచు వాసుదేవుని గీర్తించి నటులీపై వచనమునందే మూలానుసారముగ నున్నది.

పిదప నీ వృత్తాంతమంతయు చెప్పి పరీక్షిత్తుతో శుకుడు భాషించిన విధము మూలమున నిటులున్నది,

"రాజన్ పరస్య తనుభృజ్జననాప్యయేహా
మాయావిడంబన మేవహి యథా నటస్య
సృష్ట్వాత్మనేదమను విశ్వ విహృత్యచాన్తే
సంహృత్యచాత్మమహిమ్నో పరతః స ఆస్తే."

సంస్కృతభాగ. 11-31-11.

ఇత్యాది విధముగ బలికిన శుకభాషణమును, తరువాయి విషయమున్ను మొత్తము 35 శ్లోకములను నారయ యనువదింపక విడచినాడు.

శాస్త్రివారు విడువక యథాతథముగ ననువదించుట శ్రీకృష్ణ భాగవతమున జూడ వచ్చును. పై శ్లోకమునకు

శాస్త్రివారి యనువాదమిది,

క॥ లీలా మానుష విగ్రహు
డేలీల నటుండువోలె నిటు వేషంబుం
దాలిచి కర్జము దీటిన
పైలలి విచ్చేసె గాదె పార్థివముఖ్యా"

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-399.

ఇటుల దదనంతర వృత్తాంతమంతయు జెప్పబడి మూలానుసారముగ నేకాదశస్కంధము ముగియును.

6. గజేంద్ర మోక్షణము :-

ఈ వృత్తాంతమష్టమస్కంధమున గలదు.
ఈ సందర్భమున పోతన్న యనువాదమున మూలభిన్నములున్న వని యితః పూర్వము సంగ్రహముగ స్పృశించియుంటిని. ఇప్పుడు సవివరముగ పరిశీలించెదను.

భాగవతము నందలి కల్పనామయమైన యన్నింటిలోను గజేంద్రమోక్షణ కథయే మకుటాయమానమైనది. మూలమున నతి సంగ్రహముగ సూత్రప్రాయముగ నున్న యీ విషయము పోతన్న యనువాదమున మిక్కిలి విస్తృతమై భక్తి ప్రబోధక రత్నమై ఎంతో ప్రశస్తినందినట్టిదైనది.

మూల భాగవతమున శుకుడు పరీక్షిత్తుతో నిట్లనుచున్నాడు,
"చతుర్థ ఉత్తమ భ్రాతా మనుర్నామ్నా చ తామసః
తత్రాపి జజ్ఞే భగవాన్ హరిణ్యాం హరి మేధసః
హరిరిత్యాహృతో యేన గజేన్ద్రో మోచితో గ్రహాత్"
సంస్కృతభాగ. 8-1-27 నుండి 30.

దీనిని బట్టి నాల్గవ మనువైన తామసుని కాలమున విష్ణువు హరిణీహరిమేధులను దంపతులకు జనించి గజేంద్రుని గ్రాహము బారినుండి రక్షించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. దీనిని బట్టి యీ గజేంద్రరక్షకుడు విష్ణ్వవతారుడు కాని విష్ణువు కాడని తెలియుచున్నది.

పోతన్నయు ననువాదమొనర్చుచు నిటులనే చెప్పుటకలదు.

సీ॥ మానవాధీశ్వర। మనువు నాలవవాడు
తామసుండనగ .... హరి పుట్టె
హరిమేధునకు బ్రీతి హరిణియందు
ఆ॥ గ్రహని బద్ధుడైన గజరాజు విడిపించి

ఇటుల జెప్పియు పిదప "అలవైకుంఠపురంబులో" యని పక్రమించి వైకుంఠమునుండి గరుత్మంతునైన నధిష్ఠింపక పరుగు గున వచ్చెననియు, అతని వెనుక వైకుంఠపురములోని యాబాల ాలము వచ్చిరనియు మూలములో లేని విషయమును బెంచి గజేసి యవతారమూర్తి హరిని సాక్షాద్వైకుంఠవాసియైన ాయణుని జేసినాడు.

గజేంద్రప్రార్థనము వినిన చక్రి యార్తావనత్వమును మూల ము చెప్పినది.

"ఏవం గజేంద్రముపవర్ణిత నిర్విశేషః
ఛందోమయేన గరుడేన సముహ్యమానః
చక్రాయుధోభ్యగమదాశు యతో గజేంద్రః"

సంస్కృతభాగ. 8-3-30, 31.

మూలవిషయము పోతన్న యనువాదమున నింతింతై యన్న గ నెంతోయై మూల భిన్నముగ త్రివిక్రమత్వము దాల్చినది.

శాస్త్రివారు మూలవిధేయముగనే యనువదించుటలిటుల రుపించును,

ఇట్లు గజేంద్రుండనేక విధముల బ్రస్తుతించి మొఱ్ఱవెట్టుటలు బ్రహ్మాదులాలకించియు దమ్ముగాదను నట్లూరకున్నంత జగన్నివాసుండగు శ్రీహరి.

॥ వినియొండొక్కడు వల్కకెవ్వరికి దోర్వీర్యంబునం జక్రముం
గొని ఛందోమయుడయిన తార్ష్యుని పయిం గూర్చుండి
తద్దేశమున్
జని దంతీంద్రునిడాయవచ్చి తనపై స్వాంతంబుసంధించునా
యన రక్షింపగ జెప్పి పుచ్చె బలశౌర్యావక్రముం జక్రమున్

శ్రీకృష్ణభాగ. 8-62, 63.

ఈ విధముగ శాస్త్రివారు మూలవిషయముల నటులనే యను వదించి పోతన్న పెంచిన శ్రీమహావిష్ణుని భూలోకావతరణ సందర్భమున లక్ష్మీదేవి సౌందర్య వర్ణనము, శృంగార చేష్టలు మొదలగునవి పరిహరించి భక్తి భావమునకు బాధ లేకుండ రమణీయముగ పోషించుట స్పష్టమగుచున్నది.

ఈ సందర్భమున పోతన్న యనువాదమున మఱియొక యిబ్బంది కనుపించుచున్నది. ఈ కథ నాల్గవ మన్వంతరములో జరిగినట్లు మూలమే ప్రమాణము. 5వ మన్వంతరమునగాని వైకుంఠ నిర్మాణము జరుగలేదు. ఈ విషయము మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"పంచమో రైవతో నామ మనుస్తామససోదరః
పత్నీ వికుంఠా శుభ్రస్య వైకుంఠైః సురసత్తమైః
తయోః స్వకలయా జజ్ఞే వైకుంఠో భగవాన్ స్వయమ్
వైకుంఠః కల్పితో యేన లోకోలోక నమస్కృతః
రమయా ప్రార్థ్యమానేన దేవ్యా తత్ప్రియ కామ్యయా"

సంస్కృతభాగ. 8-5-2 నుండి 5.

వికుంఠాయాః అపత్యం పుమాన్ వైకుంఠః" కావున నాయన సర్వలోకములును నమస్కరించుచుండగా, లక్ష్మి ప్రార్థనమునను వైకుంఠమును నిర్మించెనట, ఆయన పేరు మీదుగా వైకుంఠమన బడినదని స్పష్టమగుచున్నది. దీనిని బట్టి పోతన్న నాల్గవ మన్వంతరములో జరిగిన గజేంద్రమోక్షణ సందర్భమున కావించిన వైకుంఠ వర్ణనాదిక మసంగతమగుచున్నది. పోతన్న దీనిని తరువాత,

"అవనిపై వైకుంఠమనియెడు లోకంబు
గల్పించె నెల్ల లోకములు మ్రొక్క"

అని భూలోకమున నిర్మించినట్లుగ మార్చినాడు.

శాస్త్రిగారు శ్రీకృష్ణభాగవతమున నిటులనువదించినారు,

శా॥ వైకుంఠుండపుడాత్మపత్ని యగుచున్ వర్తించు శ్రీదేవికిన్
ప్రాకామ్యంబును గూర్పనెంచి తదభిప్రాయానుసారంబుగా
లోకాలోకము మీది భాగమున వేల్పుల్మెచ్చ నిర్మించె శ్రీ
వైకుంఠాఖ్య పురీవరంబు ద్రిజగద్వర్ణ్య ప్రభావంతమున్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 8-71.

ఇందు మూలానుసారముగా భావవివరణము చేయబడియుండుట స్పష్టమగుచున్నది.

7. అంబరీషోపాఖ్యానము :-

మహాభక్తుడయిన యంబరీషుడు భక్తిచే నమోఘమయి బ్రాహ్మణ దండమును సహితము వమ్ము చేయుట వాని శీలము: వ్యక్తమొనర్చును. మూలమున శుకుడిట్లు ప్రారంభించుచుండెను.

"అంబరీషో మహాభాగః సప్తద్వీపవతీం మహీం
అవ్యయాంచ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవంచాతులంభువి
మేనేతి దుర్లభం పుంసాం సర్వేతత్ స్వప్న సంస్తుతం
విద్వాన్ విభవనిర్వాణం తమో విశతియత్ పుమాన్."

సంస్కృతభాగ. 9-4-15, 16.

దీనికి పోతన్న యనువాదమిది,

శా॥ సప్తద్వీప విశాల భూభరముదోః స్తంభంబునంబూని సం
ప్రాప్త శ్రీయుతుడై మహా విభవ సంపచ్చాతురింగల్గి దు
ర్వ్యాప్తిం జెందక వైష్ణవార్చనల మేరంగాలముంబుచ్చుచు
న్నప్తిం బొందక యొప్పె సద్గుణ గరిష్ఠుండంబరీషుండిలన్

ఇది మూల భాగవత ప్రథమ శ్లోకమునకు దగ్గరగ నున్నది. ద్వితీయ శ్లోకము విడువబడినది.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతమున అనువాదమిటులున్నది,

మత్త॥ అంబరీషునకేడు దీవుల నాధిపత్యమునెల్లలో
కంబులంగనరానిసంపద గల్గు భాగ్యము భోగ్యమె
ష్టం బొసంగు గొంత యింతయు బుట్ట బోవదు వానిదే
శంబునందటులైన నాతడజస్రమున్ సువిరక్తుడై"

వ॥ సంసారంబు నిస్సారంబనియు సమస్తవస్తుజాలంబునుంగలలో
గానవచ్చు పదార్థతుల్యంబనియు దేహంబు నశ్వరంబనియు,
విశ్వమంతయు జలబుద్బుదంబనియు దలంచుచుండు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 9-88, 89.

మూల భాగవతమునందలి శ్లోకద్వయమిటు రెండు పద్యగద్యములుగ ననువదింపబడినది. రెండవ శ్లోకము స్పష్టముగ గద్యమున సవివరముగ నున్నది. ఇటుల పోతన్న విడిచిన విషయము స్పష్టముగ ననువదింపబడి యున్నది.

పిదప మూలమున నంబరీషుని విష్ణుభక్తి తత్త్వమిటుల జెప్పబడినది.

"వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషుచ సాధుషు ....
కామంచ దాస్యేనతు కామ కామ్యయా యథోత్తమ శ్లోక
జనాశ్రయా రతిః" సంస్కృతభాగ. 9-4-17 నుండి 20.

దీనికి పోతన్న యిట్లనువాదము కావించెను,

సీ॥ చిత్తంబు మధురిపు శ్రీపాదములయంద
పలుకులు హరి గుణ పఠనమంద
కరములు విష్ణు మందిరమార్జనము లంద

చూపులు గోవింద రూప వీక్షణ మంద
శిరము కేశవనమస్కృతులయంద
పదములీశ్వరగేహ పరిసర్పణములంద
కామంబు చక్రి కైంకర్యమంద

సంగమచ్యుత జనగుణ సంగమంద
ఘ్రాణమసురారి భక్తాంఘ్రికమలమంద
రసనతులసీదళములంద రతులు పుణ్య
సంగతులయంద యా రాజ చంద్రమునకు.

పోతనభాగ 9-82.

ఇందు "తద్భృత్యగాత్రస్పర్శేంగ సంగమమ్" అనునది
ంగమచ్యుత జనగుణ సంగమంద" యని యనువదింపబడినది.
్రమను దానికి గుణమనునది సరియైన యనువాదము కాదు.
గసంగమమనుదాని కరచరణాద్యవయవ సంబంధమనియు, గాత్ర
ర్శనమనిన యాలింగనహస్తస్పర్శనాదికమనియు శ్రీధరుడు
ష్టముగ వ్యాఖ్యానించినాడు. దీనినిబట్టి పోతన్న యనువాదము
లానుసారముగ లేక మూల భిన్నముగ నున్నది.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద మిటులున్నది,

అతని చిత్తంబెప్డు హరి పాద పద్మము
లందు ధ్యానాసక్తినందుచుండు
నతనివాకెపుడు శ్రీపతి గుణగణముల
వర్ణించునట్టి దైవఱలుచుండు
నతని చేతులు హరి సతతము సేవించు
పనులందు లగ్నమై పరిఢవించు
నతని శ్రోత్రములెప్డు హరికథా శ్రవణంబు

తే॥ అతని కన్నులు హరి విగ్రహమునె చూచు
నతని త్వక్కును హరిభక్తునంటనెంచు
నతని జిహ్వ నైవేద్యము నారగించు
నతని శిరము నిర్మాల్యము నవధరించు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 9-90.

ఇందు భావము మూలమునకు దగ్గరగనే యున్నది.

తద్భృత్య గాత్ర స్పర్శేంగ సంగమమ్" అనునది మూలాను సారముగ" "అతని త్వక్కును హరిభక్తునంటనెంచు" నని స్పష్టముగ ననువదింపబడినది.

ఆ ప్రజలును స్వర్గ సుఖములిలయందే యనుభవించుచు పర లోకమును సహితమపేక్షింపరనుచు మూలమిట్లు నుడువుచున్నది.

"స్వర్గో న ప్రార్థితో యస్య మనుజైరమర ప్రియః"

సంస్కృతభాగ. 9-4-24.

ఇది పోతన్న యనువాదమున విడువబడినది. శ్రీకృష్ణభాగ వతమున ననువదింపబడినది.

వ॥ "వాని ప్రజలు స్వర్గ సుఖంబులను మించిన సర్వసుఖంబులు భూలోకమందు పొంది పరలోకంబపేక్షింపకుందురు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 9-92.

సుదర్శన చక్రము దుర్వాసుని వెన్నంటి తరుముటు మూల మున నిటులున్నది,

"దిశోనభః క్ష్మాం వివరాన్ సముద్రాన్
లోకాన్ సపాలాం స్త్రిదివంగతస్సః
యతో యతోధావతి తత్ర తత్ర
సుదర్శనం దుష్ప్రసహం దదర్శ"

సంస్కృతభాగ. 9-4-41.

దీనికి పోతన్న యనువాదమిది,

మ॥ "భువిదూరన్ భువిదూరునబ్ధి జొరనబ్ధింజొచ్చునుద్వేగియై
దివిబ్రాకన్ దివి బ్రాకు దిక్కులకుబో దిగ్వీథులంబోవు జి
క్కి వెసన్ గ్రుంకిన గ్రుంకు నిల్వనిలుచున్ గీడింప గీడించు నొ
క్కవడిన్ దాపసు వెంటనంటి హరి చక్రంబన్యదుర్వ క్రమై"
పోతనభాగ. 9-107.

చక్రము మహర్షిని వెన్నంటి తరుమునపుడు భూమి దూరిన తాను భువి దూరుట, అతడు సముద్రమున జొచ్చినపుడు తాను సముద్రమున జొచ్చుటలుచితమే. కాని యతడు నిల్చినపుడు చక్రము నిల్చుట, కీడించిన కీడించుట లర్ధ రహితములు. తాను నిలచినచో నిలచి, తొలగినప్పుడు తొలిగిన యెడల దుర్వాసుడు చక్రమునకు భయపడవలసిన యవసరముండదుకదా! మూల భాగవతమున నీ విధముగ లేదు. అతడెక్కడికి పోయినను చక్రమక్కడ తోచెననియే యున్నది. కావున నిట పోతన్న యనువాదము మూలమునకు సరికాజాలదు.

శాస్త్రివారి యనువాదమిటులున్నది,

సీ॥ తఱుముచు చక్రము తానెల్ల కడలను
నిండి మండుచు మౌని నివ్వెనుకొని
గుహజొచ్చినవతండు కుదిరి యుండగలేక
దిక్కులకుంబాఱె దిక్కులేక
వెన్నంటగని భీతి మిన్నంటి యతలాది
లోకముల్ కనుచు నీరాకరమున
బడిడాగియుండియు వడి స్వర్గమున కేగి
తలదాచుకొనుటకు దావులేక

తే॥ మ్రింగవచ్చెడు చక్రము నంగిటు బడ
నయి భయమ్మున వడకుచు నంతలోన
సత్యలోకమునకు బోయి స్రష్టగాంచి
దీనముగ నూర్చుచుం బల్కె దెసలు గనుచు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 9-107.

ఇందు పూర్వభాగము పై మూల శ్లోకమున కనువాదము. పోతన్న వలెనిటు ససంగతత్వము తోపక మూల భావము యథాతథ ముగ నున్నది.

ఈ విధముగ నీ యంబరీషుని వృత్తాంతమును భాగవత ద్వయ మావిష్కరించినది.

8. దుష్యంతోపాఖ్యానము :-

మూలభాగవతమున సూత్రప్రాయముగ సుమారిరువది శ్లోకములలో నీ వృత్తాంతమున్నది. పోతన్న తన యనువాదమున నీ విషయమును మిగుల పెంచుట కాననగును.

మూల భాగవతమున నేరుగ కథ యిట్లు నుడువబడినది.
"దుష్యన్తో మృగయాం యాతః కణ్వాశ్రమ పదంగతః
తత్రాసీనాం స్వప్రభయా మండయన్తీం రమామివ
విలోక్య సద్యోముముహే దేవమాయామివ స్త్రియమ్
బభాషేతాం వరారోహాం భటైః కతిపయైర్వృతః"

సంస్కృతభాగ. 9-20-8,9.

దుష్యన్తుడు వేటకరిగి కణ్వాశ్రమ పదస్థలమున శకుంతలను చూచి మోహావివశుడై యామెతో భాషించుటకుపక్రమించుట పై శ్లోక ద్వయ భావము. పోతన్న దుష్యన్తుని వేటనే మూడు పద్యము లలో పెంచినాడు.

క॥ పారావారపరీతో
దార ధరాభారదక్ష దక్షిణహస్త
శ్రీరాజిల్లగ నొకనా
డారాజేంద్రుడు వేట యందభిరతుడై

క॥ గండక కంఠీరవ భే
రుండ శశవ్యాళ కోల రోహిషరురు వే
దండ వ్యాఘ్ర మృగాదన
చండశరభ శల్య భల్ల చమరాటువులన్.

క॥ చప్పుడు సేయుచు మృగముల
రొప్పుచు నీరముల యందు రోయుచు వలలం
దిప్పుకొని పడగబోవుచు
దప్పకయేయుచును వేట తమకంబొప్పన్.

క॥ మృగయూథంబుల వెంటను
మృగలాంఛన సన్నిభుండు మృగయాతురుడై
మృగయులుగొందఱు గొలువగ
మృగరాజ పరాక్రమంబు మెఱయగ వచ్చెన్.

వ॥ ఇట్లు వచ్చి వచ్చి దైవ యోగంబున గణ్వమహాముని
తపోవనంబు చేరంజని. పోతనభాగ. 9-594 నుండి 598

మూలమున 'దుష్యన్తో మృగయాం యాతః' యని మాత్ర మున్నది. పోతన్న యనువాదమున మూడు పద్యములైనది. ఇది యంతయు నమూలకమే. పిదప 'కణ్వాశ్రమ పదంగతః' యని మూలమున నున్నది. పోతన్న యనువాదమున కల 'దైవయోగంబున' యను దానికి మూలములేదు. స్వీయ కల్పనము. పిదప రెండు పద్యము లాశ్రమ వర్ణనమున నున్నవి.

క॥ ఇత్తెఱగున మృగజాతుల.... (9-599, 600)

తరువాత నున్న నాలుగు గద్య పద్యములు నమూలకములై యున్నవి కానుపించును.

శకుంతల యాశ్రమమునందే యున్నటుల మూలము.

'తత్రాసీనాం స్వప్రభయామండయన్తీం రమామివ' అని. దుష్యన్తుడట్టి యామెను చూచినాడు.

పోతన్న యనువాదమున మూలభిన్నమిటులున్నది.

శా॥ ఆకణ్వాశ్రమమందు నీరజనివాసాంత ప్రదేశంబులన్
మాకందంబులనీడ బుష్పలతికామధ్యంబునన్ మంజురం
భాకాండాంచిత శాలలో గుసుమ సంపన్నస్థలిన్ జూచెనా
భూకాంతుండు శకుంతలన్నవనటత్ భూ్రి పర్యటత్కుంతలన్.

పోతనభాగ. 9-607.

ఇందలి నీరజనివాసాంత.... సంపన్నస్థలిన్ యనునదంతయు పోతన్న కల్పనమని స్పష్టమగుచున్నది.

దుష్యంతుడాశకుంతలను జూచి వెంటనే భాషించినట్లు మూల భాగవతము.

'కాత్వం కమల పత్రాక్షీ కస్యాసి హృదయంగమే
కింవాచికీర్షితమ్ త్వత్ర భవత్యా నిర్జనేవనే
వ్యక్తం రాజన్య తనయాం వేద్మ్యహంత్వాం సుమధ్యమే
నహి చేతః పౌరవాణామధర్మే రమతే క్వచిత్.

సంస్కృతభాగ. 9-20-11,12.

పోతన్న ముందుగా నామెను జూచిన దుష్యంతుడు మనంబున భావించిన విధమమూలకముగా మూడు గద్య పద్యములందు జూపి నాడు. పిదప శకుంతల భావమును మూడు గద్య పద్యములలో నమూలకముగ చెప్పి పెట్టినాడు.

మూలమున దుష్యంతుడు చూచిన వెంటనే శకుంతల సమాధానించుట కలదు. పోతన్న యనువాదమున రసదృష్టితో మిక్కిలి విస్తృతమై యీ విషయము కనుపించును.

పిదప గాంధర్వ వివాహము, దుష్యన్తుడు పురము వెడలుట, భరతజననము, కణ్వుడు శకుంతలను పుత్రి సహితముగ నత్తవారింటికి బంపుట, దుష్యంతుడు గగనవాణి భాషణమున వారిని గ్రహించుట ఇత్యాది కథాకథనము కలదు.

ఈ విషయములన్నింటి యందును పోతన్న పెంపు కానవచ్చును. అమూలక భావములునగపడును.

శాస్త్రిహరి యనువాదము యథాతథముగ సంగ్రహింపబడి కానవచ్చును.

శా॥ ఆదుష్యంతుడు వేటలాడుట కరణ్యానిం బ్రివర్తింపుచున్
మోదంబేర్పడ గణ్వుడుండునుట జంబుం జేరియందొక్కచో
నేదోకర్జమునందు నుండు నవలానీక్షించి మోహించి యో
హోదేవీ॥ యెవరీవు నిన్ననిన నెంతో సంతససంబయ్యెడిన్.
శ్రీకృష్ణభాగ. 9-369.

ఒక్కచో నేదో కర్జమునందునుండు నవలానీక్షించెనని యిందుండుట స్పష్టము. ఇది సూటిగా విషయముచెప్పబడినదై యున్నది. పోతన్నకువలె పెంపులేదు. వెంటనే శకుంతల సమాధానించుట కలదు.

"అన శకుంతల యనియెనో యవనినాథ
కౌశికునకు మేనకకును కలిగినట్టి
దాన గణ్వుడు నను బెంచె ధర శకుంత
లాఖ్య కైతి ననంగ నాయవనిజాని. శ్రీకృష్ణభాగ. 9-370

పిదప గాంధర్వ విధినివివాహమయి యభీష్టసిద్ధుడయి దుష్యన్తుడు పురము వెడలును.

ఇచట శాస్త్రివారు "దుష్యన్త ప్రసాదంబున గర్భవతియై మూడు వర్షంబులు నీరు మోసి సూర్యాగ్నిసదృశదేహుండగు సుకుమారుంగనియె ...." అని చెప్పుటలో శకున్తల మూడు సంవత్సరములు నీరు మోసినట్లు కలదు. ఇది మూలభాగవతమున కానరాదు. అట.

అమోఘ వీర్యం రాజర్షిర్మహిష్యాం వీర్య మాదదే
శ్వోభూతే స్వపురం యాతః కాలేనాసూత సా సుతమ్

సంస్కృతభాగ. 9-20-17.

అని మాత్రమున్నది. ఇందు "కాలేనా సూత సా సుతమ్" అని యుండగ శ్రీకృష్ణభాగవతమున మూడు వర్షములు నీరుమోసినట్లు చేర్చబడినది. ఇట్లు శకుంతల మూడు వర్షములు నీరు మోయుట సంస్కృతాంధ్ర భారతములలో గానుపించును. ఇచట శాస్త్రివారు భారత పరిభావితులయి యుండవచ్చును.

పిదప భరత జననము జరుగగా గణ్వుడు జాత కర్మాది క్రియలొనర్చినట్లు కలదు.

"కణ్వః కుమారస్య వనే చక్రే సముచితాః క్రియాః"

సంస్కృతభాగ. 9-20-18

సముచితములైన క్రియలొనర్చినట్లు మూలము. శాస్త్రివారు "....కణ్వుండు జాతకర్మాది సత్క్రియా కలాపంబులు నిర్వర్తించి భరతుండని పేరు పెట్టె" శ్రీకృష్ణభాగ. 9-374.

అని యందే భరతుడని నామకరణమొనరించినట్లు చెప్పి వివరించినారు. మూలమున తరువాతనైనను నామకరణ విషయము లేదు. ఈ జాత కర్మాది క్రియలందే యది జరుగుట సముచితము.

శాస్త్రివారు మూలమున గూఢముగ నున్న విషయమును స్పష్ట మొనర్చిరి.

పోతన్న మాత్రము దుష్యన్తునితో నాకాశవాణి దారాసుతులను భరింపుమనిన యెడల నాపేరు కలిగినదని చెప్పినాడు. ఈ విషయము మూలభాగవతమున లేదు. మూలమున.

"భరస్వపుత్రం దుష్యన్త మావమంస్థాః శకున్తలామ్."

సంస్కృతభాగ. 9-20-21.

అని యాకాశవాణి పలుకును పోతన్న.-

"ఇట్లు శరీరవాణి సర్వభూతంబులకు దేటపడ భరింపు మని పలికిన నా కుమారుండు భరతుండయ్యె." పోతనభాగ 9-633.

ఇది పోతన్న కల్పనము. సంస్కృతాంధ్రభారతములందును నిది కానరాదు.

పిదప భరతుని దిగ్విజయాదికము మూలమున నిటులున్నది.

"కిరాతహూణాన్ యవనానన్ధ్రాన్ కంకాన్ ఖశాంఛకాన్
అబ్రహ్మణ్యా నృపాంశ్చాహన్మ్లేచ్ఛాన్‌దిగ్విజయేఽఖిలాన్."

సంస్కృతభాగ. 9-20-30.

పోతన్న దీనిని,

వ॥ "....దిగ్విజయకాలంబున శకశబర బర్బర కష కిరాతక హూణ మ్లేచ్ఛ దేశంబుల రాజుల పీచంబడంచి."

పోతనభాగ. 9-635

యని యనువదించుచు మూలములోని యాంధ్రులను విడచి తన దేశాభిమానము ఋజువుపఱచుకొనినాడు.

శాస్త్రివారిది యంతయు ననవసరమని యెంచి కాబోలు మిక్కిలి కుదించి.

చ॥ భరతుడిలాతలేశుడయి బాహుబలంబున నెల్లఠేండ్ల బెం
పరుగ జయించి...." శ్రీకృష్ణభాగ. 9-375.

యని మాత్రము చెప్పి పై సమర్థింపున కాస్కారము లేకు జేసినారు.

ఈ విధముగ నీ వృత్తాంతము ననువదించుటలో పోతన్న పై నన్నయ్య, కాళిదాసుల ప్రభావము పడుట నిస్సంశయముగ గోచరించును. శాస్త్రివారు మాత్రము తమ ఫక్కిలోనే మూలమునకు సన్నిహితముగ నీ వృత్తాంతమును నడిపించుట స్పష్టమగుచున్నది.

9. శ్రీకృష్ణుని దుడుకు చేష్టలు :-

గోపికలు శ్రీకృష్ణుని దుడుకు చేతలు యశోదాదేవికి తెల్పు సందర్భమున మూలభాగవతమునందు మూడు నాలుగు శ్లోకములు మాత్రము గోచరించును. పోతన్న ఈ పట్టున నిరువదియైదు పద్యములను రచించుట గమనింపదగినది. ఇందు రసభరితములున్నను కొన్ని యసమంజసముగ కానవచ్చునవి యున్నవి.

మూల భాగవత ప్రవచనమిటులున్నది.

"తతస్తు భగవాన్ కృష్ణో వయస్యైర్వ్రజ బాలకైః
శృణ్వత్యాః కిల తన్మాతురితిహోచుః సమాగతాః
వత్సాన్ ముంచన్ క్వచిదసమయే క్రోశసంజాతహాసః
స్తేయం స్వాద్వత్త్యథదధిపయః కల్పితైః స్తేయయోగైః
మర్కాన్ భోక్ష్యన్ విభజతి సచేన్నాత్తిభాండం భినత్తి
ద్రవ్యాలాభే సగృహ కుపితో యాత్యుపక్రోశ్యతోకాన్
వ్యాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ నహ్యుపాలబ్ధుమైచ్ఛత్."

సంస్కృతభాగ. 10-8-27 నుండి 31.

ఈ మాత్రమున్న విషయము పోతన్న యనువాదమున విశృంఖలతతో విజృంభించినది. మచ్చునకొక పద్యము జూపుదును.

నా కొడుకును నా కోడలు
నేకతమున బెనగ బాము నీతడు వైవం
గోక లెఱుంగక బాటిన
గూకలిడెన్నీ సుతుండు గుణమె గుణాఢ్యా

పోతనభాగ. 10 పూ. భా. 324.

శాస్త్రివారి యనువాదము మూలానుసారము రచింపబడుటలో ᵒలమున "ధార్ష్ట్యాన్యశతికురుతే మేహనాదీని వాస్తౌ"యను దాని ని యనౌచిత్యము పరిహరింపబడి సంగ్రహత్వము కానుపించును.

అవలంగృష్ణుడు రాముతో గలిసి యందుండు వారల్ సమా
పవయస్కుల్ జనుదేరనాడుకొనుచుండంగాంచి గోపాంగనల్
దవులన్ సంభ్రమ మెంతయేని మదికిన్ దన్మాత యానందగో
పవధూ రత్నము జేరి యిట్లనిరి తాత్పర్యంబు సంధించుచున్.

ఆలకై క్రేపుల నసమయమున విడ్చి
పిలుచు నవ్వుచు నింట గలుగువారి
వారు రాగని సందు నారసి చని లోని
కటుబాలు పెరుగుల నట్టె త్రావి
దొంగతనంబునన్ దొరకినవానిని
గడుపార దాదిని కడ మెలంగు
క్రోతులకు బెట్టు గ్రోతులు లేకున్న
తిని తాను భాండముల్ తునుగ గొట్టు

ఇంటు దినుబండ మేదియు నంటకున్న
బిల్లలను గిల్లి యేడ్పించి వెస గమించు
నింటివారలు లేకుంట లెఱిగి కొనుచు
యెట్లొ పొరుగిండ్లలో జొచ్చి కృష్ణుడకట.

ఈ రీతిని శాస్త్రివారి యనువాదమున ననౌచిత్యమేమియు గానరాక విషయము మిగుల సుకుమారముగ నున్నది.

10. గోపికా వస్త్రాపహరణము :-

ఈ సంధర్భమున మూల విషయమునకును పోతన్న యను వాదమునకును కొంచెమే భేదము కనుపించును. ఈ విషయమును మూలముతో పరిశీలించెదను.

మూలమున దశమస్కంధమున నిరువది రెండవ యధ్యాయ మీ వృత్తాంతమును జెప్పును.

"హేమన్తే ప్రథమేమాసి నన్దవ్రజ కుమారికాః
చేరుర్హవిష్యం భుంజానాః కాత్యాయన్యర్చన వ్రతమ్.
సంస్కృతభాగ 10-22-1.

అని ప్రారంభమగుట మూలమునందు కానన గును.

కాత్యాయనీ వ్రతమాచరించుచున్నవారు నందునిమంద యందలి గోపకుమారికలని దీనిని బట్టి తెలియుచున్నది. కుమారిక లనగా పసితనము వీడి కౌమారమున నున్న బాలికలు. కృష్ణ సంబోధనమున అబలాః అనియూ కవి సంబోధనములుగా గోప్యః, సుమధ్యమాః, దారికాః అనియు మూల భాగవతమున గోచరించును.

పోతన్న ముందుగా గోపకుమారికలని చెప్పియు, నా బాలికలను తరుణులుగా,

మ॥ రమణుల్ప్రొద్దుట మేలుకాంచిసఖులన్ రండంచునాత్మీయనా
మములంజీరి కుచద్వయీ భరములన్ మధ్యంబులల్లాడగా
బ్రమదోద్దామ గజేంద్రయానలగుచున్ బద్ధాక్షునిం బాడుచున్
యమునా తీరము జేర బోయిరి గృహీతాన్యోన్యహస్తాబ్జలై.
పోతనభాగ. 10 - 209.

అనుచు యౌవనవతులుగా వర్ణించినాడు. వారిట్లు కాళిందికి జనుట లెఱిగి కృష్ణుడు మిత్రులతో జని వారి వలువలను హరించి నట్లు మూలమున నిటులున్నది.

"భగవాంస్తదభిప్రేత్య కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః
వయస్యైరావృతస్తత్ర గతస్తత్కర్మ సిద్ధయే
తాసాం వాసాంస్యుపాదాయ నీప మారుహ్య సత్వరః"

సంస్కృతభాగ. 10-22-8,9.

దీనిని పోతన్న,

క॥ తోయజ నయనలు యమునా
తోయములందుండు టెఱిగి దూరగుడయ్యున్
దోయజనయనుడు హరితన
తోయుము గోపకులు దాను దోతెంచె నృపా.

తరల॥ కదలకుండని తోడివారల గన్నుసన్నల నిల్పుచున్
బదములొయ్యన నేల బెట్టుచు బద్మనేత్రుడుమౌనియై
పొదలమాటున నల్లనల్లన పొంచి పొంచిన తాంగుడై
యదను గోరుచు డాసి ప్రేతల యంబరంబులు దొంగిలెన్.

పోతనభాగ. 10-813, 814.

అని యనువదించినాడు. మూలములోని "కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః" యనునది దూరగుడయ్యున్" దెలిసికొనినాడనుటలో సూచింపబడినది. ఈపదము శాస్త్రివారి యనువాదమున నటులే ప్రయోగింపబడుట కాననగును. అది తరువాత పరికింతము.

పిదప మూలమున,

"పాణిభ్యాం యోనిమాచ్ఛాద్య ప్రోత్తేరుః శీత కర్శితాః"

సంస్కృతభాగ. 10-22-17.

అని యున్నదానిని,

క॥ చంచత్పల్లవకోమల
కాంచన నవరత్న ఘటిత కంకణరుచిరో
దంచితకర సంఛాదిత
పంచాయుధ గేహలగుచు బడతులు వరుసన్.

పోతనభాగ. 10-837.

యని మరింతజేసి వర్ణించుట చూడనగును.

మఱియును,

వ॥ "చని ప్రౌఢలైన సుందరుల ముందఱనిడుకొని మందగమనలు మందహాసంబుతోడ నెదురునిలచిన...." పోతనభాగ. 10-838.

యని యా బాలికలలో గొందఱు ప్రౌఢలు గూడ నున్నట్లు పోతన్న చెప్పుట స్పష్టము.

అంతియకాక శ్రీకృష్ణుడా కుమారికలను జూచి,

సీ॥ "శృంగారవతులార। సిగ్గేల మిము గూడి
పిన్ననాటను గోలె బెరిగినాడ."

పోతనభాగ. 10 - 839.

అని యనేకవిధములుగ పరిహాసములాడెనని చెప్పిన సందర్భమున ప్రౌఢలనియు, శృంగారవతులనియు మూలమున లేని శృంగారము కల్పింపబడినది.

పిదప కృష్ణుడు,

ఆ॥ వ్రతము ఫలము మీకు వలసిన జక్కగ
నింతులెల్ల జేతులెత్తి మ్రొక్కి
చేరి పుచ్చుకొనుడు చీరలు సిగ్గుపో
నాడ నేల యెగ్గులాడనేల? పోతనభాగ. 10-839.

అని యనగా నా బాలికలు,

"....వ్రత భంగంబంచు శంకించిపో
లతటున్యస్త కరాబ్జలై సరసలీలన్ మ్రొక్కిరట్లందఱున్.
పోతనభాగ. 10 - 841.

అని మ్రొక్కినట్లు చెప్పుటలో వ్రత నిరూపణము విడువబడి శృంగార రస ప్రసంగముతో బూర్తి యగుట స్పష్టమగుచున్నది.

ఇక శాస్త్రివారి యనువాదమును జూచెదము,

శా॥ హేమంతంబున కాది మాసమగుచున్ హేమించుమార్గంబు సు
శ్రీమంతంబుగ నంద గోకుల కుమారీ రత్నముల్ భక్తిమై
నా మాసంబున నన్నినాళ్ళులునుగాత్యాయన్యభిఖ్యాంబికా
ప్రేమాంచద్వ్రతముంబొనర్చిరి హవిస్స్వీకారముంజేయుచున్.
శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 2-186.

ఇందు మూలములోని "నంద వ్రజ కుమారికాః" యనునది "నందగోకుల కుమారీ రత్నముల్" అని యనువదింపబడినది.

పిదప మూలమున,

"ఆప్లుత్యాంభసి కాళింద్యా జలాన్తే చోదితేఽరుణే
కృత్వా ప్రతికృతిం దేవీ మానర్చుర్నృప సైకతామ్
గంధైర్మాల్యైః సురభిభిర్బలిభిర్ధూపదీపకైః
ఉచ్చావచైశ్చోపహారైః ప్రవాళ ఫలతండులైః"
సంస్కృతభాగ. 10-22-2,3.

అని వారి వ్రత విధానము వివరింపబడినది.

శాస్త్రివారి విషయమును మూలానుసారముగా,

తే॥ నిచ్చలరుణోదయంబున నియతి లేచి
వారు కాళిందికింజని వారినాడి
మడుగులంగట్టి నీళులకడను సైక
తమున గాత్యాయనీదేవి దగనొనర్చి.

వ॥ "ప్రాణప్రతిష్ఠగావించి గంధమాల్య ధూపదీప నైవేద్యాదులు, షోడశోపచారంబులు గావించి యుచ్చావచంబులగు నుపహారంబులు ప్రవాళ ఫలతండులంబులు సమర్పించి పూజించి"
శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 2-187, 188.

యని యనువదించిరి.

పోతన్న యీయెడ మిగుల సంగ్రహించి "సురభి కుసుమ గంధంబులిడి, ధూపదీపంబులిచ్చి బహువిధోపహారంబులుసమర్పించి" యనినాడు.

ఈ సందర్భమున శాస్త్రిగారు,

"ఆ మగువలు ప్రత్యహంబు నా నది చెంతన్", 10,పూ.2-190

"వ్రజకన్యామణులొక్కనాడు ...." 2 -192

వనితలు, 'కన్యకులును' 2 -194

'కన్నియలార' 2 -200

'అనినస్దారికలు' 2 -202

'నారీమణుల్' 2 -208

'గోపబాలికలు' 2 -209.

అనుచు నా బాలికలను జెప్పుట గమనింపదగినది. ఇట యువతులను స్ఫూర్తియైన కలుగదు.

శ్రీకృష్ణుడా యుదంతమెఱింగి తన వారితో నచ్చోటుడాయుటను శాస్త్రివారు మూలానుసారముగ నిట్లనువదించిరి.

సీ॥ ఆ యుదంత మెఱింగినట్టిదై యోగీశ్వ
రేశ్వరుండగు కృష్ణుడెల్లవారి
చేలంబులంగొన జిత్తంబు గావించి
చెలికాండ్రతో నల్ల జేరి యటకు
బిల్లివలెం బాద విన్యాసమొనరించు

చును బోయి వస్త్రములను గ్రహించి
కడనున్న నీపవృక్షము నెక్కి తనవారు
నవ్వఁగ మఱియును నవ్వి తాను

తే॥ వనితలంబిల్చి పరిహాస వాక్యములను
బలుకుచున్ మీరు వచ్చి మీ వస్త్రములను
గైకొనుఁడు వేఱువేఱుగాఁ గాని కూడి
కాని యేతెంచు నావుఁడు గన్యకలును.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 2-194.

ఇందు మూలములోని యోగేశ్వరేశ్వరుండను పదము ప్రయో
గింపబడి యౌచిత్యము పోషింపబడినది. మఱియు "పిల్లి వలెం బ
విన్యాసమొనరించుచును బోయి" యను నుడికారపు సొంపు శా
వారి సందర్భౌచితీ దృష్టికి ప్రబల తార్కాణము. ఈ విధముగ
యమంతయు మూల విధేయమై యులరారుచున్నది. పిదప,

వ॥ "కృష్ణాక్ష్వేళితంబు చూచి ప్రేమరసపరిపూతులై యొ
నొకరు చూచుకొనుచు నవ్వు మోముల సిగ్గు నభినయించు
బోయి వస్త్రంబులు తెచ్చుకొనంజాలక కృష్ణుని నర్మ
నంబుల నాకర్షింపబడియు నాకంఠదఘ్నంబులగు జ
బుల మునింగియుండి వడంకుచు గృష్ణుని దిక్కు మొగం
యిట్లనిరి."

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ భా. 2-195.

ఇందు మూలమునందలి "క్ష్వేళిత" శబ్దమటులనే చక
ప్రయోగింపబడినది. ఈ సందర్భమున పోతన్న యనువాదవ
మిక్కిలి పెంపు కనుపించుచున్నది. ఇచటను శాస్త్రివారు మ
విధేయులే యైరి.

పిదప కృష్ణుని మాట విని దారికలు నీరము వెలుప

"తతో జలాశయాత్ సర్వాదారికాః శీతవేపితాః
పాణిభ్యాం యోని మాచ్ఛాద్య ప్రోత్తేరుః శీతకర్శితాః
భగవానాహతా వీక్ష్య శుద్ధ భావ ప్రసాదితః
స్కన్ధే నిధాయ వాసాంసి ప్రీతః ప్రోవాచ సస్మితమ్"

సంస్కృతభాగ. 10-22-17, 18.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద మిటుల నున్నది.

మ॥ అనినందారికలా జలాశయమునందత్యంతశీతార్తలై
తనువుల్ బిట్టువడంక లేచి యొక హస్తం బాత్మ భూగేహమున్
స్తనయుగ్మంబు మఱొక్క హస్తమును బొందన్నిల్పితత్తీర ధా
|త్రిని జేరంజనుదెంచి రచ్యుతుడు వారింజూచి ప్రీతాత్ముడై.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 2-202.

మూలముననున్న "దారికా" శబ్దము ప్రయోగింపబడి యౌచిత్యము చక్కగ బోషింపబడినది. కాని "ఆహతా" యను విశేషణము విడువబడినది. మఱియు "పాణిభ్యాంయోనిమాచ్ఛాద్య" యని మూలమున నుండగా "ఆత్మభూగేహమనియు నదియొక చేతను, "స్తనయుగ్మంబు" మఱొక్క హస్తమున బొందన్ నిల్పిరనిరి. ఈ విషయమున బోతన్నను ముందు నిల్పికొనినట్లు రచనమగపడును.

ఈ విధముగ నదీమధ్యమునుండి తీరము జేరిన యా గోపికలను "ప్రతిఫలంబు మీరు వలచిన జక్కగనింతులెల్ల జేతులెత్తి మ్రొక్కి, చేరి పుచ్చుకొనుడు" అని శ్రీకృష్ణుడు పల్కగా నా బాలికల్ "వ్రత భంగమంచు శంకించి ఫాలతటన్యస్త కరాబ్జలై సరస లీలన్ మ్రొక్కిరట్లందఱున్" అని పోతన్న మూలమువలె గాక సరసముగ పూర్తిచేయుట గమనింప దగినది.

మూలమున,

"యూయం వివస్త్రా యదపోధృత వ్రతా
వ్యగాహతైతత్తదు దేవహేళనమ్
బద్ధ్వాంజలిం మూర్ధ్న్యపనుత్తయేంహసః
కృత్వా నమోఽధో వసనం ప్రగృహ్యతామ్"

సంస్కృతభాగ. 10-22-19.

మీరు వస్త్రములను వీడి జలమున బ్రవేశించి స్నానమొనర్చి వ్రతము చేయుట మీ ప్రియదైవమునకపరాధ మొనర్చుటయే. కావున నా పాపము పోవుటకై శిరస్సున దోసిలి పట్టి నమస్కరించి మీ వస్త్రములను మీరు పుచ్చుకొనుడు. అని ధర్మహానికి బ్రాయశ్చిత్తముగా నమస్కారమును విధించెనుగాని వారిని కృష్ణుడు పరాభవించుట కట్లనలేదు.

చ॥ వివసనలై జలంబుల బ్రవేశమొనర్చిరటన్న శాస్త్రముల్
తపుననవిద్ధి తప్పగును దాని దొలంగగ జేసి కొంటకో
నవలలు మీరలౌదలలనాటగ నిల్పుచు హస్తయుగ్మమున్
ధవుడగు నాకు మ్రొక్కి వసనంబులుగైకొని పోవుటొప్పెడిన్

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ. భా. 2-204.

అని శాస్త్రివర్యులు యథామూలముగ దెనిగించి ధర్మముగ దెలిపిరి. అట్లు శాస్త్రసమ్మతమైన కృష్ణవాక్యము విని వ్రత భంగమునకు వెఱచి,

"ఏకేన పాణినా నేమురేకేనాచ్ఛాద్యచాంగనాః"

సంస్కృతభాగ. 10-22-20.

ఒకచేతితో గప్పుకొని యొక చేతితో నమస్కరించిరి అని మూలము నిట్లు శాస్త్రివారనువదించిరి.

ఉత్సాహ। అనినవారు ధర్మ యుక్తమైన వాని వాక్యమున్
వినియొకంట నాడుగుఱిని వేడ్కగప్పియొంట మ్రొక్కి

అని మూలమునకు అనుకూలముగ వ్రాయబడినను మూలమునందలి యాచ్ఛాదనము మాత్రము తొలగింపబడి బయలొనర్పబడినది.

అటులొక చేత మ్రొక్కినందులకు కృష్ణుడు
"ఏకేన పాణినా యోవై ప్రణమద్దేవ మచ్యుతమ్
తస్యదండః కరచ్ఛేద ఇతి ధర్మవిదో విదుః
తస్మాదుభాభ్యాం పాణిభ్యాం ప్రణత్వాస్వామినం నరః
తథాచ యూయం కురుత........"

సంస్కృతభాగ. 10-22-21.

అను మూలమునకు,

"ఒక్కచే తను నమస్కరింపరాదు దైవతముల నెప్పుడున్"

క॥ ఒకడైన చేత మ్రొక్కిన
సకలంకుని చేయి దునుమ శాస్త్రము చెప్పున్
దికమక లాడక మీరెం
డుకరంబుల నన్ను మ్రొక్కుడు ముదంపడుచున్.

సంస్కృతభాగ. పూ. భా. 2-205, 206.

అని యనుకూలముగా శాస్త్రిగారనువదించినారు. తరువాత వ్రజ కన్యలు వివస్త్రాప్లవనంబు వ్రతభంగకరంబని తెలిసికొని హస్తద్వయమున మ్రొక్కి వస్త్రములను దీసికొని, ధరించి, కృష్ణుని యెడ ద్వేషభావము లేక యెంతయు ప్రేమము వహించిరి. తరువాత శ్రీకృష్ణుడు వారలయభీష్టము ఫలించునని వెడలుటకనుజ్ఞ యొసగ వారును శ్రీకృష్ణ పాదపద్మధ్యానంబు గావించుచు వ్రజమునకు జనుటతో విషయము పూర్తియగును.

పోతన్న భాగవతానువాదమున నీ విషయమున మూలమున కింతంత భేదము కన్పట్టగా శాస్త్రివారి యనువాదము మూల సన్నిహితముగ నుండుట స్పష్టము.

11. రుక్మిణీ కళ్యాణము :-

ఈ కళ్యాణ వృత్తాంతమును బోతన్న మూలమును మించి పరమరమణీయముగ జిత్రించుట జగద్విదితము. ఈపోతన్న యను వాదము రసవంతమై యొకప్రత్యేకతను సంతరించుకొనినది. మూల విధేయత్వ కారణమున జూచినచో సహజముగనే యీ సందర్భము నందును గొన్ని మార్పులు గలవు. ఆ దృష్టితో దీనిని గూడ కొంచె పరిశీలించెదను.

మూలమున శుకమహర్షియిటుల బ్రారంభించుటగోచరించును
"రాజాఽఽసీత్ భీష్మకో నామ విదర్భాధిపతిర్మహాన్
తస్య పంచాభవన్ పుత్రాః కన్యైకాచ వరాననా
రుక్మ్యగ్రజో రుక్మరథో రుక్మబాహు రనన్తరః
రుక్మకేశో రుక్మమాలీ రుక్మిణ్యేషాం స్వసా సతీ"
సంస్కృతభాగ. 10-52-21, 22.

భీష్మకునకైదుగురు పుత్రులు నొక కుమార్తెయు ననుచు వా వారి నామములను మూలము పై విధముగ జెప్పుచున్నది. పోతన్న యిటు మూడు నాలుగు పద్యములలో రుక్మిణి బాల్య యౌవనముల వర్ణించుట కలదు. ఇవి యమూలకములు.

క॥ "బాలేందురేఖ దోచిన...."
వ॥ "మఱియు దినదిన ప్రవర్ధమానయై...."
సీ॥ వేర్వేర బొమ్మల పెండ్లిండ్లు సేయుచు...."
వ॥ అంత.
సీ॥ దేవకీసుతుకోర్కి ..."
పోతనభాగ. 10-1687 నుండి 1691.

పిదప మూలము రుక్మిణి వినికిడి వలన గృష్ణుని పతిగ వరిం

"సోప శ్రుత్య ముకున్దస్య రూప వీర్య గుణ శ్రియః
గృహాగతైర్గీయమానాస్తం మేనే సదృశం పతిమ్"
సంస్కృతభాగ. 10-52-23.

పోతన్న,

క॥ తన తండ్రి గేహమునకుం
జనుదెంచుచునున్న యతిథి జనులవలన గృ
ష్ణుని రూప బల గుణాదులు
విని కృష్ణుడు దనకు దగిన విభుడని తలచెన్.
పోతనభాగ. 10 పూ. భా. 1693.

యని మూలము వలెనే రచించుట కలదు.

ఈ సందర్భమున అకాడమీ భాగవత పీఠికా కారులు "మూలమునందీ సందర్భమున గృష్ణుని ప్రసక్తియే లేదు ....
పోతన రుక్మిణి యౌవనోదయముతోపాటు కృష్ణునికి రుక్మిణి యెడ గల ప్రణయభావోదయమును గూడ వర్ణించుటయే కాక యతడా బాలారత్నమును దనకిల్లాలుగ జేకొనదలంచుచుండెనని కూడ జెప్పియుండెన"ని వ్రాసిరి. పుట. 34

ఈ విషయమునకు మూల భాగవతమున నాకరమున్నది. చూచుడు,

"తాం బుద్ధి లక్షణౌదార్య రూప శీల గుణాశ్రయామ్
కృష్ణశ్చ సదృశీం భార్యాం సముద్వోఢుం మనోదధే."
సంస్కృతభాగ. 10-52-24.

బహుశః వారు చూచిన మూల ప్రతులలో నీ విషయము లుప్తమై యుండవచ్చును.

దీనిని బట్టియే పోతన్న,

క॥ ఆలలన రూపు బుద్ధియు
శీలములక్షణము గుణము జింతించితగన్
బాలా రత్నము దనకి
ల్లాలుగ జేకొందుననుచు హరియుందలచెన్.

పోతనభాగ. 10 పూ. భా. 1694.

అని చెప్పినాడు.

అనంతరము బంధువుల తలంపునకు భిన్నముగ రుక్మి తనను చైద్యున కీచలంచుట లెఱిగి రుక్మిణి ఖిన్నయై యాప్తుడైన బ్రాహ్మణు నొకరుని గృష్ణుని కడకు బంపెనని మూలభాగవతమున నిటులున్నది.

"విచిన్త్యాప్తం ద్విజఁకంచిత్ కృష్ణాయ ప్రాహిణోద్ధ్రుతమ్.

సంస్కృతభాగ. 10–52–26.

పోతన్న,

ఉ॥ అన్న తలంపు దానెఱిగియన్నవనీరజగంధిలోననా
పన్నతనొంది యాప్తుడగు బ్రాహ్మణునొక్కని జేరి గర్వసం
ఛన్నుడు రుక్మి నేడు నను జైద్యునకిచ్చెదనంచునున్న వా
డెన్ని విధంబులంజని బుధేశ్వర। చక్రికి విన్నవింపవే.

క॥ అయ్యాకొడుకువిచారము
లయ్యాయు వారింప జాల డటుకాకుండన్
నెయ్యమెఱింగించి చేరుము
చయ్యన నిజసేవకానుసారిన్ శౌరిన్.

వ॥ అని కొన్ని రహస్య వచనంబులు సెప్పిన...."

పోతనభాగ. 10 – 1697 నుండి 1699.

మూలమున "విచింత్య" యని యున్నదానికి పోతన్న యన వాదమున నింత చేయుటయే కాక "కొన్ని" రహస్య వచనంబుల

శాస్త్రివారి యనువాదమటులే యుండుట నిటుల గాంచవచ్చును.

ఉ॥ తల్లియుదండ్రియున్ బుధులుదాయలు రుక్మిణి శౌరికీయగా
నుల్లము సేయుచుండనది యొప్పనివాడయిరుక్మి కృష్ణునిన్
బ్రల్లదముల్ వచించుచు శుభంబది కాదని త్రోసిపుచ్చి సం
పల్లలితుండు చైద్యుడని వానికి సోదరినీదలంచుచున్.

క॥ జననియు జనకుడు బంధువు
లును వాని తలంపు మాన్పలో జాలమి నే
మనకూరకుండి రిట్లని
వినివనితయు మనమునందు వెతలగుడుచుచున్.

శా॥ అప్పున్‌బ్రాహ్మణుబిల్వబంచి యొకనిన్ వ్యాఖ్యానముం జేయుచున్
దృప్తుండైన సహోదరుందెలిపి సందేశంబుగావించుచున్
వ్యాప్తంబైన నిజాశయంబు యదువంశాబ్ధీందుడౌ శౌరికిన్
దృప్తింబొందగ జెప్ప బుచ్చెవినతుల్ దీపింపగాజేయుచున్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ. భా. 1-83 నుండి 85.

శాస్త్రివారి యనువాదమున విషయము మూలానుసారముగనే యున్నది.

పిదప బ్రాహ్మణుడు ద్వారకకు జని రుక్మిణీ సందేశమును గృష్ణునకు వినిపించును. మూల భాగవతమున నిప్పట్టున విప్రుడు కృష్ణుని జేర నాతడాసనము డిగ్గి యర్చించినట్లున్నది.

"ద్వారకాం ససమభ్యేత్య ప్రతీహారైః ప్రవేశితః
అపశ్యదాద్యం పురుషమాసీనం కాంచనాసనే
దృష్ట్వా బ్రహ్మణ్యదేవస్తమవరూహ్య నిజాసనాత్
ఉపవేశ్యార్హయంచక్రే యథాత్మానం దివౌకసః"

సంస్కృతభాగ. 10-52-27, 28.

పోతన్న యిప్పట్టున,

అన్నగధరుండున్న నగరు బ్రవేశించి యందు గనకాసీను, యున్న పురుషోత్తముం గాంచి, పెండ్లికొడుకవు గమ్మని దీవించి; ముసిముసి నగవులు నగుచు....” పోతనభాగ. 10-1699.

యని యనవదించుచు బ్రాహ్మణునిచే పెండ్లికొడుక గమ్మని దీవింప జేయుటయే కాక కృష్ణునిచే ముసి ముసి నగవు నగుపించి యమూలకముగ జెప్పినాడు.

శాస్త్రివారు తమ పథమున నటులు మూలముననుసరిం టయే కానగును,

వ॥ “....కాంచనాసనాసీనుండగు వాసుదేవునిందరియం జే టయు నతండతనిగాంచి నిజాసనంబునుండి దిగి వానినం సీనుంగావించి పూజించి.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ భా. 1-85.

బ్రాహ్మణుడు రుక్మిణీ సందేశమును శ్రీకృష్ణునకు వినిపిం పట్టున మూల భాగవతమున నెనిమిది శ్లోకములు కలవు.

పోతన్న యీ మూల భావములకు దన స్వీయ భావము గూడ జేర్చినాడు.

మూలమున నీ సందర్భమున,

“శ్రుత్వా గుణాన్ భువనసున్దర శృణ్వతాంతే
నిర్విశ్య కర్ణవివరైర్హరతోంగ తాపమ్
రూపం దృశాం దృశిమతామఖిలార్థ లాభం
త్వయ్యచ్యుతా విశతి చిత్తమపత్రపంమే.

సంస్కృతభాగ. 10-52-37

యని యున్న దానికి పోతన్న యిటులనువదించినాడు.

సీ॥ ఏనీ గుణములు కర్ణేంద్రియంబులు సోక
దేహ తాపంబులు దీఱిపోవు
ఏనీ శుభాకారమీక్షింపగన్నుల
కఖిలార్ధలాభంబు గలుగుచుండు
నేనీ చరణ సేవలేప్రొద్దు చేసిన
భువనోన్నతత్వంబు బొందగలుగు
నేనీలసన్నామమేప్రొద్దు భక్తితో
దడవిన బంధసంతతులుహాయు

తే॥ నట్టి నీయందు నా చిత్తమనవరతము
నచ్చియున్నది నీ యాన నానలేదు
కరుణ జూడుము కంసారి ఖలవిదారి
శ్రీయుతాకార, మానినీ చిత్తచోర. పోతనభాగ. 10-1703.

ఈ పద్యములోని మొదటి రెండు చరణముల భావము మాత్రమే మూలమునందున్నది. తక్కినదంతయు పోతన్న స్వయముగ కల్పించి పూరించినదే.

అటులే మూలమున,

"కాత్వా ముకుంద మహతీ కులశీలరూపవిద్యావయో
ద్రవిణధామభిరాత్మతుల్యమ్
ధీరాపతిం కులపతీ నవృణేత కన్యా కాలేనృసింహ
నరలోక మనోభిరామమ్."

సంస్కృతభాగ 10-52-38.

యని యున్న శ్లోకమును పోతన్న,

శా॥ ధన్యున్ లోక మనోభిరాము గులవిద్యారూప తారుణ్య సౌ
జన్య శ్రీ బలదాన శౌర్య కరుణా సంశోభితున్ నిన్ను నే
కన్యల్ గోరరు? కోరదేమును రమాకాంతాలలామంబు రా

జన్యానేకపసింహ నావలననే జన్మించెనేమోహముల్.

పోతనభాగ. 10-1704.

యని యనువదించుటలోపద్యోత్తరార్థమునగల "కోరదేమును రమాకాంతాలలామంబు రాజన్యానేకపసింహ నావలననే జన్మించెనే మోహముల్" యనునదియు నమూలకమే. అట్లే,

సీ॥ ప్రాణేశ। నీమంజుభాషలు వినలేని
కర్ణరంధ్రంబుల కలిమి యేల।

సీ॥ పల్లవ వైభవాస్పదములు పదములు
కనకరంభాతిరస్కారులూరులు...."

ఉ॥ ఆయెలనాగ నీకు దగు......"

పోతనభాగ. 1710 నుండి 1713.

యను పద్యములును పోతన్న స్వీయ కల్పితములే.

రుక్మిణి బ్రాహ్మణుని రాకకై నిరీక్షించుచు విచారించు సందర్భమున నా బ్రాహ్మణుని నామ మగ్నిద్యోతనుడని (10-1723) యమూలకముగ జెప్పుట గమనింపదగినది.

పిదప నీ సందర్భమున గల,

ఉ॥ "పోడను బ్రాహ్మణుండు...."

ఉ॥ "చెప్పదు తల్లికిం దలపు జిక్కు ..."

చ॥ "తుడువదు కన్నులన్ వెడలు తోయ కణంబులు...."

సీ॥ "మృగనాభి యలదదు మృగరాజమధ్యమ...."

వ॥ "మఱియును...."

మ॥ "మలగున్ మెల్లని గాలికిన్...."

పోతనభాగ 1728 నుండి 1733.

యనునవన్నియును పోతన్న యమూలకముగ వ్రాసినవే.

అటులనే వచ్చిన విప్రుని జూచి రుక్మిణి సంతుష్టాంతరంగయై యన్యమైన ప్రియమేదియు జేయనేరక యాతనికి నమస్కరించెనని మాత్రము మూలమున నిటులున్నది.

"తమాగతం సమాజ్ఞాయ వైదర్భీహృష్ట మానసా
నపశ్యన్తీ బ్రాహ్మణాయ ప్రియమన్యన్న నామ సా"

సంస్కృతభాగ. 10-53-31.

దీనికి పోతన్న,

మ॥ "జలజాతేక్షణు దోడి తెచ్చితివినాసందేశముం జెప్పి న-
న్నిలువం బెట్టితి నీకృపం బ్రతికితిన్ నీ యట్టి పుణ్యాత్మకుల్
గలరే దీనికి నీకు బ్రత్యుపకృతిన్ గావింగానేర నం
జలిగావించెద భూసురాన్వయమణీ! సద్బంధు చింతామణీ"

పోతనభాగ. 10 - 1737.

యని మూల భాగవతమునందలి మూల భావమును బాగుగా బెంచి కృతజ్ఞతా సూచకమైన పద్యము నిటుల రచించినాడు.

ఈ విషయమును శాస్త్రిగారు,

"ఇచ్చవచించు భూసురుని నెంతే భక్తి భావించుచున్
మెచ్చినమస్కరించె గరముల్ మేకొల్పి రెండుందగన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ.భా. 1-115.

యని మూలానుసారముగనే యనువదించినారు.

పిదప రుక్మిణి పార్వతికి మ్రొక్కి తిరిగి వచ్చు సందర్భమున పోతన్న యిటులనొక సుదీర్ఘ వచనమును వ్రాసినాడు.

వ॥ ఇట్లు మేఘమధ్యంబు వెలువడి విలసించు క్రొక్కారు మెఱుంగు తెఱంగున ....మత్తమరాళంబు భంగి...."

పోతనభాగ. 10 - 1746

ఇందు వాడబడిన యుపమానములన్నియును బోతన్న స్వీయ కల్పితములు.

అట్లే కృష్ణుని సంగ్రామ సంరంభమునకు జరాసంధాది రాజన్య చక్రము పొందిన దుస్థితి వర్ణింపబడినది.

"అని రుక్మిణీదేవిని హరి యూఱడించె...." అను ఈ వచనము అమూలకమైనట్టిది. పోతనభాగ. 10-1756.

మూలమున అనంతరము శ్రీకృష్ణుని రుక్మిణీ హరణమునకు గుపితుడై రుక్మి యిట్లు శపథమొనర్చుట కలదు,

"అహత్వా సమరే కృష్ణమప్రత్యూహ్యాచ రుక్మిణీమ్
కుండినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్యమేతత్ బ్రవీమివః"

సంస్కృతభాగ. 10-54-20.

పోతన్న తన యనువాదమున,

ఉ॥ బల్లిదు నన్ను భీష్మ జనపాల కుమారుని జిన్న జేసినా
చెల్లెలి రుక్మిణిం గొనుచు జిక్కని నిక్కపు బంటువోలె నీ
గొల్లడు పోయెడిన్ రథము గూడగదోలుము తేజితోల్లసత్
భల్లపరంపరన్ మదము బాపెద జూపెద నా ప్రతాపమున్.

పోతనభాగ. 10-1763

యని చూపుటలో మూలమునందలి మాట చెల్లని యెడల 'కుండిన న ప్రవేక్ష్యామి' యనిన రుక్మి పలుకులు కానరావు.

పరాజితుడై అవమానింపబడిన రుక్మి పురము ప్రవేశింపక భోజకటమను కుండినపుర సమీప గ్రామమునకు వెళ్ళెననిమూలము

'చక్రే భోజకటంనామ నివాసాయ మహత్పురమ్
అహత్వాదుర్మతిం కృష్ణమప్రత్యూహ్యయవీయసీమ్
కుండినం న ప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వాతత్రావసద్రుషా'

సంస్కృతభాగ. 10-54-52.

దీనిని పోతన్న,

వ॥ "....అటు రుక్మి యనువాడు ప్రాణావశిష్టుండై విడువబడి, తన విరూప భావంబునకు నెరియుచు హరిం గెల్చి కాని కుండినపురంబు జొరనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, తత్సమీపంబున నుండె...." పోతనభాగ. 10-1780.

అని యనువదించుటలో రుక్మి యిచట ప్రతిన యొనర్చినట్లుంటయే కాక తత్సమీపంబుననుండెనని మాత్రము చెప్పబడుట కలదు.

భోజకటునామము విడువబడినది.

శాస్త్రివారు శ్రీకృష్ణభాగవతమున,

వ॥ "....అట్లు విడువంబడిన రుక్మియు ప్రాణావశేషుండై తన విరూపకలనంబుననుస్మరించుచు వితథమనోరథుండై కృష్ణు నింజంపి రుక్మిణిందేలేని వాడగుటం జేసి ప్రతిజ్ఞకు భంగపాటు వాటిల్లెనని సిగ్గుపెంపున గుండినంబునకుంబోక భోజకటంబను పురంబునకుంజని కాపురంబుండె...."

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ. భా. 1-160.

యని యనవదించుటలో మూల విషయము యథాతథముగనున్నది.

మఱియు రుక్మి కృష్ణుని వెన్నంటి భాషించిన విధము మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"కుత్ర యాసిన్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాంక్షవద్ధవిః"

సంస్కృతభాగ. 10-54-25.

దీనికి బోతన్న,

సీ॥ మాసరివాడవా మా పాప గొనిపోవ
నేపాటిగలవాడ వేదివంశము...."

పోతనభాగ. 10-1765.

యని యనువదించుట వ్యంగ్యార్థ విస్తృతమై యున్నది.

ఈ విధముగ ఆంధ్రానువాద ద్వయమున మూలానువాద విషయముననయ్యాయి రచనా దృక్పథములు గోచరించుచున్నవి. మఱియు మూల భాగవతమున నీ వృత్తాంతము దశమస్కంధోత్తర భాగమున నుండగా బోతన్న దశమస్కంధపూర్వ భాగాంతమున నీ వృత్తాంతము జెప్పి పూర్తిచేయుట గమనింపదగినది. శాస్త్రివారు మాత్రము శ్రీకృష్ణభాగవతమున దశమస్కంధోత్తర ప్రథమాశ్వాసమునని విషయమును మూలమునననుసరించుచు జెప్పిరి.

పై విధముగ రుక్మిణీ కళ్యాణఘట్టము మూలాంధ్రభాగవతములలో బ్రస్తావింపబడి యున్నది.

12. కుచేలోపాఖ్యానము :-

శ్రీకృష్ణుని సుహృత్ స్నేహ భావమునకీ యుపాఖ్యానము ప్రబల ప్రమాణము. ఈ విషయమునించుక పరిశీలింతును.

భార్యాప్రేరణమున కుచేలుడు శ్రీకృష్ణదర్శన భాగ్యమభిలషించి చని వాని డాయగా నతడును బాల్య మిత్రునిజూచి వరిష్వంగ మొనరించి తీసికొనివచ్చినట్లు మూలమున నిటులున్నది.

"తం విలోక్యాచ్యుతో దూరాత్ ప్రియా పర్యంకమాస్థితః
సహసోత్థాయ చాభ్యేత్యదోర్భ్యాం పర్యగృహీన్ముదా"

సంస్కృతభాగ. 10-80-18.

పోతన్న యీ పట్టున,

మ॥ కనిడాయంజనునంత గృష్ణుడు దళత్కంజాక్షుడవ్వేదవి
ప్రునినశాంత దరిద్రపీడితు గృశీభూతాంగు జీర్ణాంబరున్
ఘనతృష్ణాతుర చిత్తు హాస్య నిలయున్ ఖండోత్తరీయున్ గుచే
లునినల్లంతనె చూచి సంభ్రమ విలోలుండై దిగెన్ దల్పమున్.

క॥ కరమర్థి నెదురుగా జని

స్ఫురణన్ దోడ్తెచ్చి సమా
దరమున గూర్చుండ బెట్టె దనతల్పమునన్.

పోతనభాగ. 10 ఉ. భా. 976, 977.

పై పద్యమున కుచేలుని గూర్చి చెప్పిన విశేషణములు మూల భాగవతమునలేవు. అవి యున్నియును అమూలకముగ పోతన్న కల్పితములే.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమును చూడుడు,

మ॥ ....ఆబ్రాహ్మణ్యుడల్లల్లనన్
బదముల్ వేయుచు దిక్కులంగనుచు రా బల్యంకమందుండి శ్రీ
పదుడాకృష్ణుడు దవ్వులంగని కడు బ్రజ్ఞా సమగ్రుండునై.

చ॥ వడివడి లేచి చేతులను బారలు సాపుచు బోయి సందిటన్
గడువడి జేర్చి బ్రాహ్మణుని గాఢతరంబుగ గౌగిలింతలన్
బుడిబుడి మాటలం దనిపి బుజ్జవమారగనజ్జలేయగా
నడచుపు దోడుకొంచు జనె నాతుకలుండెడు నట్టిచోటికిన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ.భా. 2-330, 331.

ఈ ప్రస్తావవనము మూలానుసారమే. శ్రీకృష్ణుడు కుచేలుని జూచి పరిష్వంగమున జేర్చుటలోని సొగసు నుడికారముల సొంపుతో కడు కమనీయముగ జెప్పి శాస్త్రివారు పోతన్నను మించుట స్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు కుచేలునితో సల్లాపమొనరించుచు గురుప్రశంస మొనరించు పట్టున దాము గురుపత్నీనియుక్తులై యింధనార్థ మరణ్యమునకు బోయినప్పుడు కుండపోతగ వర్షము కురియుట, చీకటి పడుటయు, గురువర్యుడు తమను వెదకుచు నడవికరుదెంచుటయు నిత్యాది విషయ ప్రస్తావనమొనరించినాడు. ఆ సందర్భమున మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"ప్రవిష్టానాం మహారణ్య మపర్తౌ సుమహద్ద్విజః
వాతవర్షమభూత్ తీవ్రం నిష్ఠురాః స్తనయిత్నవః
సూర్యశ్చాస్తంగ తస్తావత్ తమసాచావృతాదిశః
నిమ్నం కూలం జలమయం న ప్రాజ్ఞాయత కించన
వయం భృశం తత్ర మహానిలాంబుభిర్నిహన్యమానా
ముహురంబుసంప్లవే
దిశోఽవిదన్తోఽథ పరస్పరం వనే గృహీతవన్తాః
పరిబభ్రిమాతురాః"

సంస్కృతభాగ. 10-80-36 నుండి 38.

దీనికి పోతన్న,

సీ॥ ఘుమఘుమారావ సంకుల ఘోర జీమూత
పటల సంఛన్నా గ్ర భాగమగుచు
జటుల జంఝానిలోత్కట సముద్ధూత నా
నా విధ జంతుసంతానమగుచు
జండదిగ్వేదండ తుండ నిభా ఖండ
వారిధారాపూర్ణ వసుధ యగుచు
విద్యోతమానోగ్ర ఖద్యోత కిరణజిత్
విద్యుద్ద్యుతిచ్ఛటా విభవమగుచు

తే॥ నడరి జడి గురియగ నినుండస్తమింప
భూరినీరంధ్ర నిబిడాంధకార మేచి
సూచికా భేద్యమై వస్తుగోచరంబు
గానియట్లుండె మనము నవ్వానదడిసి.

పోతనభాగ. 10 ఉ.భా. 995.

ఈ సీసమున వర్షము నిజముగా నిప్పుడే పడుచున్నట్లు సహజముగ వర్ణింపబడుటలో బోతన్న రసదృష్టి స్పష్టమగును.

పిదప "సూర్యశ్చాస్తంగతస్తావత్" యనుమూల శ్లోకము పోతన్న యనునాదమున

ఆ॥ బయలు గొందియు బెనుమిట్టు పల్లమంబు
రహిత సహితస్థలంబు లేర్పఱుపరాక
యున్న యత్తఱి మనము నొండొరుల చేతు
లూతగాఁ గొని నడచుచునుండు నంత.

పోతనభాగ. 10 ఉ. భా. 996.

అను పద్యముగా గోచరించును. అంతియకాక వారి చలిబాధ యిటుల నమూలకముగ జెప్పబడినది.

క॥ బిసబిసనప్పుడు నుడుగక
విసరెడి చలి చేత వణకు విడువక మనమున్
బసచెడి మార్గము గానక
మసలితిమంతటనునంశుమంతుడు బొడిచెన్.

పోతనభాగ. 10 ఉ. భా. 997.

మఱియును,

"ఏతద్విదిత్వా ఉదితేరవౌ సాందీపనిర్గురుః"

సంస్కృతభాగ. 10-80-39.

యను మూల శ్లోకములోని "ఉదితేరవౌ" యనునది పోతన్న యనువాదమున బెంపుసేయబడి,

క॥ తెలతెలవాఱిన వనముల
గలకలమని పలికె పక్షిగణమెల్లెడలన్
మిలమిలని ప్రొద్దుపొడుపున
దళదళయను మెఱుగుదిగ్వితానము నిండెన్.

పోతనభాగ. 10 ఉ. భా. 998.

యను రీతిగానవచ్చును.

ఈ పట్టున శాస్త్రిగారు శ్రీకృష్ణభాగవతముననొక సీస పద్యమున మాత్రము మూల సంగ్రహ విషయమును సంగ్రహముగ నటులే నుడివినారు.

సీ॥ ఒకనాడుపాధ్యాయునువిద యింధనములు
లేవు తెండని మనతోవచింప
మన మడవికి పోయి మసలుచున్నప్పుడు
ప్రళయంబుగా గాలివాన వచ్చె
నాలోవిభాకరుడస్తంగతుండయ్యె
గటిక చీకటి దెసల్ గ్రమ్ముకొనియె
మిట్టపల్లములేక మట్టమై నీర్నిండె
మిన్ను మన్నెఱుగదు కన్నుదోయి
తే॥ జడమయంబగు నక్కాఱుటడవియందు
దిక్కొకండును లేకుండ దేవురు వడి
సంభ్రమించుచు మన మొక్క చక్కినిలచి
నొండొరుంగట్టుకొని యుంటి మొయ్యనొయ్యె.

మఱియు దెల్లవారుటయును,

వ॥ అంత గొంతలో సూర్యోదయంబునకు వాతవర్షంబు శాంతించుటయు...." శ్రీకృష్ణభాగ. 10 ఉ. భా. 2-343, 344.

యని సంగ్రహముగ నటులనే చూపబడియున్నది.

అనంతరము కుచేలుని మహద్భాగ్యాదికము చెప్పబడినది.

ఈ రీతిగ నీ వృత్తాంతమునను బోతన్న, శాస్త్రివారల రచనా దృక్పథములు స్పష్టమగును.

అంతియకాక పోతన్న మూల భాగవత విషయములను దన యనువాదమున సంగ్రహించియును, మూల భిన్నముగ రచించుట

ఇప్పుడు విపులముగ నీ విషయమును శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతముతో పరిశీలించెదను.

ప్రథమమున మూల సంగ్రహ విషయముల బరిశీలించెదను.

వామన చరిత్రయందు యాతుధానులు స్వర్గమునాక్రమింప దివౌకసులు గురుని యుపదేశముననుసరించి యటనుండి నిష్క్రమించిరి. అప్పట్టున దేవమాత పుత్ర దైన్యస్థితికి దుఃఖించుచుండగ నాగమించిన కశ్యపు డామెను కుశలమడుగుచు దుఃఖ హేతువును గూర్చి సంప్రశ్నించును. మూలభాగవతమున గశ్యపుడు,

"అస్య భద్రం న విప్రాణాంభద్రే లోకేధునాగతమ్
నధర్మస్యనలోకస్య మృత్యోశ్ఛందానువర్తినః"

సంస్కృతభాగ. 8-16-4.

ఇత్యాదిగ ప్రశ్నించును. అదితి యీ విధముగ సమాధానమిచ్చుట కలదు.

"భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మన్ ధర్మస్యాస్య జనస్యచ
త్రివర్గస్య పరంక్షేత్రం గృహమేధిన్ గృహా ఇమే
అగ్నయోఽతిథయో భృత్యాభిక్ష్వోయేచ లిప్సవః
సర్వం భగవతో బ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్న రిష్యతి
కోనుమే భగవన్ కామో న సంపద్యేత మానసః
యస్యా భవాన్ ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ ప్రభాషతే.

సంస్కృతభాగ. 8-16-11 నుండి 13.

పోతన్న యీ సమాధానములన్నిటిని విడచివైచి యదితిచే వెంటనే,

ఉ॥ ప్రేమ యొకింత లేక దితి బిడ్డలు బిడ్డలు బిడ్డలున్మహా
భీమ బలాఢ్యులై తనదు బిడ్డల నందఱదోలి సాహసా
క్రమిత వైరులయ్యు నమరావతి నేలుచున్నవారు నీ

కేమని విన్నవింతు హృదయేశ్వర మేలు దలంచి చూడవే.

పోతనభాగ. 8 - 469.

యనుచు తన మనోవేదనను బలికించినాడు.

శాస్త్రివర్యులు శ్రీకృష్ణభాగవతమున మూల భాగవతమునం వలెనే యదితి సమాధానములనుట్టంకించుట గోచరించును.

మ॥ గృహ కృత్యంబుల నేమఱిల్లకతిభక్తిన్ వహ్నులంగొల్చు చ
న్వహమున్వచ్చెడు నర్థికోటికిని మృష్టాన్నంబుగల్పించుచు
సహజప్రేమను భృత్యులంగనుచు నాస్వాంతంబునన్నీ పయి
బహుభక్తింగొనియుంటినామయమెదేవామేనలేదారయన్.

శ్రీకృష్ణభాగ. 8-182.

మఱియును మూలమున,

"తవైవమరీచమనః శరీరజాః ప్రజా ఇమాసత్వరజస్తమోజుషః
సమోభవాంస్తాస్వసురాదిషు ప్రభోతథాఽవిభక్తం భజతే
మహేశ్వరః"

సంస్కృతభాగ 8-16-14.

అనియును అదితి పలికినది. పోతన్న యిదియును విడచినాడు. శాస్త్రివర్యులు,

ఉ॥ వ్యాధులకన్న నాథులు భయప్రదముల్ మునినాథ యిప్డు నా
కాధి యొకండు చిత్తమున యుందయికుందుజనింప జేయనో
నాథ సమస్వభావుడవనాథశరణ్యుడవీవు నీకు నీ
క్రోధము నేరిపై నెపుడు గూడ జనింపదు నిక్కమింతయున్.

ఉ॥ సత్వరజస్తమంబులను సంభవమందిరినీకు బుత్రికుల్
సత్వమె సత్యమైనదని సర్వ జగంబు దలంచుచుండు నీ
సత్వమునన్ జనించిన విశాల యశస్కుల నీకొమాళ్ళ మి
త్రత్వము హెచ్చజూచుటకు దావకపాదములాశ్రయించెదన్.

యను విధమున మూలానుసారముగ జెప్పినారు.

పిదప కశ్యపుడు భార్యతో భగవత్సేవ కావించి బహు సౌభాగ్యములనందుమని చెప్పిన నామె యా యర్చనాదికమును తెలుపుమని వేడినది. అప్పుడు కశ్యపుడు,

"ఏతన్మే భగవాన్ పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః
యదాహ తే ప్రవక్ష్యామివ్రతం కేశవతోషణమ్"

సంస్కృతభాగ. 8-16-24.

ఇత్యాదిగ నలుబది శ్లోకములలో పయోభక్షణవ్రతాచరణ విధానమును మంత్రాదులను వివరించినట్లు మూల భాగవతముననున్నది.

దీనిని బోతన్న మిక్కిలి సంగ్రహించి,

వ॥ కశ్యప ప్రజాపతి సతికి బయోభక్షణంబనువ్రతంబుపదేశించి, తత్కాలంబును దన్మంత్రంబును దద్విధానంబును దదుపవాస దాన భోజన ప్రకారంబులు నెఱింగించెను...."

పోతనభాగ. 8-4-20.

యని యొక వచన భాగమున రెండు పాదములలో ముగించినాడు.

శాస్త్రివారు దీనిని 5 గద్యపద్యములలో వివరించుటయే కాక దిగువన వ్యాఖ్యానరూపముగ సమగ్రముగ జూపినారు.

అటులనే యదితి పయో భక్షణవ్రత మాచరించి ప్రత్యక్షమైన విష్ణువును స్తుతించి తన వేదనను జెప్పికొని ప్రార్థించినది. విష్ణువు నామె నోదార్చి తానామెకు బుత్రునిగ జన్మింతునని పలుకును. ఇప్పట్టున మూల భాగవతమున 17వ యధ్యాయమున నెనిమిది శ్లోకములలో విపులముగ వర్ణింపబడినది. పోతన్న దానిని గడు సంగ్రహించి రెండు పద్యములందు మాత్రము చూపినాడు.

శా॥ "నీకోడండ్రను... నర్తించి వర్తింపగాన్"

వ॥ "బలిమిన్ దైత్యులజంపరాదు.... దుఃఖమింకేటికిన్."

పోతనభాగ. 8-486, 487.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతమున,

వ॥ అని ప్రార్థించినం బ్రసన్నుండై పరమేశ్వరుండు...."

శ్రీకృష్ణభాగ. 8-195.

అను వచనమున మూల విషయమును జక్కగ జెప్పుట కాననగును.

నారదుడు పితరుడయిన పరమేష్ఠిని బ్రపంచ ప్రకారమునడిగిన విషయమును జెప్పుటకు ముందు శుకుడు గుర్వాది వందనమొనరించుచు బరమేశ్వరుడు తన వాక్కునలంకరించుగాక యని ప్రార్థించుట యిటులున్నది.

"భూతైర్మహద్భిర్య ఇమాః పురోవిభుర్నిర్మాయ శేతేయద
మూచుపూరుషః
భుంక్తే గుణాన్ షోడశ షోడశాత్మక స్సోఽలంకృషీష్ట
భగవాన్ వచాంసిమే."

సంస్కృతభాగ. 2-4-23.

ఇందు "సోలంకృషీష్ట భగవాన్ వచాంసిమే" యనుదానిని పోతన్న,

తే॥ అట్టి భగవంతుడవ్యయుండచ్యుతుండు
మానసోదిత వాక్పుష్పమాలికలను
మంజునవరస మకరంద మహిమలుట్ట
శిష్టహృద్భావలీలల జేయుగాత. పోతనభాగ. 2-68.

యనుచు ననువదించుటలో స్వీయభావనావృద్ధి కన్పించును.

శాస్త్రివారు మాత్రము,

వ॥ 'ఓయయ్య నాకుంబ్రసన్నుండవై బోధనాశక్తి గల్గింపుము....'

యని యనువదించుచు మూల భావమును "బోధనాశక్తి గల్గింపుమ" నుచు జూపిరి.

గోపికా గీతలలో నున్న

"విషజలాప్యయాద్వ్యాలరాక్షసాద్వర్ష మారుతాద్వైద్యుతానలాత్
వృషమయాత్మజాద్విశ్వతోభయాదృషభతేవయం రక్షితా ముహుః"

సంస్కృతభాగ. 10-31-3.

యను శ్లోకమును బోతన్న యిటులనువదించినాడు.

ఆ॥ విషజలంబువలన విషధర దానవు
వలన గాలివానవలన వహ్ని
వలన మిసులు వానివలనను రక్షించి
కుసుమశరుని బారి గూర్పదగునె.

పోతనభాగ. 10 ఉ. భా. 1037.

ఇందు మూల శ్లోకము పద్యములోని మూడు చరణములతో బూర్తియయినది. నాల్గవ చరణమైన "కుసుమశరుని బారి గూర్ప దగునె" యునునది పోతన్న నేర్పు.

శాస్త్రివారి యనువాదమిది,

సమ్మతా॥ విషజలంబుచే విద్యుదగ్నిచే
వృషభదైత్యుచే విశ్వభీతిచే
విషధరాహిచే వీరు నీ పరిజల్
విషమమిాగగావించితో ప్రభూ।

శ్రీకృష్ణభాగ. 10 పూ.భా. 2-397.

ఇది యథామూలమై యున్నది.

పైవి పోతన్న మార్పు చేర్పులు.

మూల భిన్నములు నటనటు కానవచ్చును,

మూల భాగవత తృతీయస్కంధమున ద్వాదశాధ్యాయమున బ్రహ్మ సృష్ట్యాది యిట్లు చెప్పబడినది.

"ససర్జాగ్రేంధతామిస్రమథతా మిస్రమాది కృత్
మహామోహంచ మోహంచ తమశ్చా జ్ఞానవృత్తయః"

సంస్కృతభాగ. 3-12-2.

బ్రహ్మ సృష్టికి ముందు నంధతామిస్రము, తామిస్రము, మహామోహము, తమస్సను నవిద్యావృత్తులను సృష్టించెనని పై శ్లోక భావము.

పాతంజల యోగశాస్త్రము కూడ నీ యవిద్యా పంచకము నిట్లు పలుకుచున్నది.

"తమోఽవివేకో మోహస్స్యాదంతః కరణవిభ్రమః
మహామోహస్తు విజ్ఞేయోగ్రామ్యభోగసుఖైషణా
మరణంహ్యంధతామిస్రం తామిస్రః క్రోధఉచ్యతే
అవిద్యా పంచపర్వ్యేషా ప్రాదుర్భూతామహాత్మనః"

పోతన్న యనువాదమున దీనిని శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యననుసరించి యర్థ వివరణను జూపినాడు.

వ॥ పరమేష్ఠి యాసృష్ట్యాది నహమ్మను దేహాభిమాన బుద్ధిగల మోహంబును, అంగనా సంగమసక్చందనాది గ్రామ్యభోగేచ్ఛలుగల మహా మోహంబును, దత్ప్రతిఘాత జాతంబైన క్రోధంబునందు గలుగు తామిస్రంబును, దన్నాశంబునందహా మేవ మృతోఽస్మి యను నంధతామిస్రంబును, జిత్త విభ్రమంబునను నవిద్యాపంచక మిశ్రంబుగా ...."

పోతనభాగ. 3-367.

శ్రీధరుడును మూలమునందలి వరుసను దాటుమాటుజేసి వ్యాఖ్య యొనరించినాడు. పోతన్న మోహమ్ముతో బ్రారంభించి

చిత్త విభ్రమంబుతో ముగించెను. పోతన్న యిచట తమస్సునకు బదులుగా జిత్త విభ్రమమనుట స్పష్టమగుచున్నది. "తమః" అనగా స్వరూపా ప్రకాశమని శ్రీధరుడును, అవివేకమని పాతంజల యోగ శాస్త్రము నుడువుట యుండగా బోతన్న చిత్త విభ్రమమని యను వదించుచున్నాడు.

మఱియు "మోహస్స్యాదంతః కరణ విభ్రమః" అని పాతంజలము. పోతన్న శ్రీధరుననుసరించి మోహమన "అహమ్మను దేహాభిమాన బుద్ధి యని వివరించి తమస్సనగ జిత్తవిభ్రమమని యనువదించినాడు. ఇటులనుట పై రెంటికిని విరుద్ధము.

ఇక శాస్త్రిగారు,

"ఆ బ్రహ్మదేవుండు మునుమున్న సృష్టికింగడంగి తమస్సు మోహము మహామోహము తామిస్రమంధతామిస్రముననునవిద్యావృత్తి లేనింటింజేసి...." శ్రీకృష్ణభాగ. 3-114.

అని యనువదించినారు. ఇందు మూల పదములు భిన్నముగ మారలేదు. కాని మూల క్రమము మాత్రము మారుట స్పష్టము. ఇది తప్ప మూల విరుద్ధమేమియు నిందులేదు.

మఱియును మూలమున దృతీయస్కంధమున గాలాది నిరూపణమున భగవత్తత్త్వమిట్లు చూపబడినది.

"కాలోఽయం పరమాణ్వాది ద్విపదార్ధాంత ఈరితః
నైవేశితుః ప్రభుర్భూమ్న ఈశ్వరోధామమానినామ్.
సంస్కృతభాగ. 3-11-38.

దీనిని పోతన్న,

తే॥ మందిరార్థాది కర్మాభిమాన శీలు
రైన వారికి నాశ్రయంబగుట జేసి
యరయ హరి దద్గుణ వ్యతి కరుడు గాన
కాలమమ్మేటికెన్నడు గర్తగాదు. పోతనభాగ. 3-362.

యని యనువదించినాడు. ఇందు "హరి దద్గుణ వ్యతికరుడ గాన యను హేతువును బోతన్న కల్పించినాడు. ఈశితుః భూమ్న యనువానికి "అమ్మేటికి, "ప్రభుః అనుదానికి "కర్త" యనియు ఈశ్వరః అనుదానికి "ఆశ్రయంబగుటచేసి" యనియు బోతన్న యనువదించుట స్పష్టమగుచున్నది.

శాస్త్రివారి యనువాదము మూలానుసారముగ శ్రీకృష్ణభాగవతమున నిటులున్నది.

వ॥ ఈ కాలము దేహ గేహాభిమానులకు బ్రభువగుగాని పరమేశ్వరునకు బరిచ్ఛేదంబు గావింపం జాలదు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 3-112.

బాలకపిలుడు తండ్రి యగు కర్దమునితో బలికిన పట్టున మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"ఏష ఆత్మపథోఽవ్యక్తో నష్టః కాలేన భూయసా
తం ప్రవర్తయితుం దేహమిమం విద్ధిమయా భృతమ్.

సంస్కృతభాగ. 3-24-37.

నేను పూర్వము బ్రవర్తింపజేసిన సూక్ష్మమైన యాత్మమార్గము కాల ప్రభావమున మఱుగువడగా దానిని పునః ప్రతిష్ఠించుటకయి యిట్లు అవతరించితినని గ్రహింపుమని యీ శ్లోక తాత్పర్యము. పోతన్న దీనిని

సీ॥ నాచేత బూర్వంబునం బ్రతి శ్రుతమైన
వచనముల్ దప్పకవరమునీంద్ర
నీయింట బుట్టితి నిర్హేతుకస్థితి
భూరిదయాగుణంబుననవాప్త
సకల కాముడ నేను సన్ముని వేషంబు
ధరియించుటెల్ల నాకొఱకుగాదు

విను మహాత్మకులైన మునులకు బరమాత్మ
గురుసద్వివేకంబునరసిచూపు

తే॥ తత్త్వబోధంబు కొఱకును దాల్పబడిన
యంచిత వ్యక్తమార్గమైనట్టి దేహ
మని తలంపుము మత్పదధ్యానభక్తి
దీపరాయణమహిమంబు తేజరిల్ల. పోతనభాగ. 3-850.

అని యనువదించుటలో మూలమును బాగుగ వివరించుట తెలియును. కాని "ఆత్మపథః" యను దానికి విశేషణమైన "అవ్యక్త" యనుదానిని విడచి "అంచిత వ్యక్త మార్గమైనట్టి" యను విశేషణములను గల్పించుట తోచును.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదము సంగ్రహముగ నిటులున్నది.

ఉ॥ నామునుపల్కినట్టి నుడినాటుకొనంబొనరించువాడనై
ప్రేముడిజేసి యిట్లవతరించితి మీకు సుతుండనై ద్విజ
గ్రామణి నీవు ధన్యుడయి క్రాలుదు వింకిటుసాంఖ్యయోగమున్
భూమి వెలార్ప జేయుటకు బుద్ధియునాకగు భూసురోత్తమా.
శ్రీకృష్ణభాగ. 3-236.

"అవ్యక్తమైన యాత్మ పథమ"ను దానిని "నామును పల్కినట్టి నుడి" యని సూచించి పిదప "సాంఖ్యయోగమున్" అనుదానియందు తత్త్వము నిమిడించి ధ్వనింపజేయుట శాస్త్రివారి యనువాదమున గోచరించును.

మఱియు గపిలుడు మాతయైన దేవహూతికి దత్త్వ లక్షణ ముపదేశించు పట్టున మూలమున నిటులున్నది.

"హృదయాన్మనఉత్థితమ్
మనసశ్చంద్రమా జాతోబుద్ధిర్బుద్ధేర్గిరాంపతిః

అహంకారస్త్వతో రుద్రశ్చిత్తం చైత్తస్తతోభవేత్.

సంస్కృతభాగ. 3-26-60, 61

హృదయమునుండి మనస్సు, మనస్సునుండి చంద్రుడు, బుద్ధియు, బుద్ధినుండి బ్రహ్మమును కలుగును. అహంకారమునుండి రుద్రుడును, చిత్తమును, చిత్తమునుండి క్షేత్రజ్ఞుడును గలుగుదురని పైమూల భాగవత శ్లోక భావము.

దీనికి బోతన్న యనువాదమిది,

క॥ విను హృదయము వలనను మన
మును మనమున దుహినకరుడు బుద్ధియుజిత్తం
బున బ్రహ్మయు క్షేత్రజ్ఞుం
డును గలిగిరి యవ్విరాజుడున్ బూరుషతన్.

పోతనభాగ. 3-903

ఇందు మొదటి రెండుపాదములయనువాదము సరిగనున్నది. చివరి రెండు పాదములందు భిన్నత గోచరించుచున్నది.

"బుద్ధేర్గిరాంపతిః" అనుదానికి "చిత్తంబున బ్రహ్మయు"నని యనువాదము. బుద్ధియు చిత్తమును వేరు వేరు. అహంకారము నుండి రుద్రుడు, చిత్తమును, జిత్తమునుండి క్షేత్రజ్ఞుడును గలిగిరను టను పోతన్న విడచి చిత్తముననే బ్రహ్మయు, క్షేత్రజ్ఞుడును గలిగి రని యనువదించినాడు. ఇది మూల భిన్నము.

ఇక శాస్త్రివారనువదించుచు నవియన్నియు జనించినవని మాత్రము క్రమముగ జెప్పిరి. ఇందు మూలత్యాగముగాని, మూల భిన్నతకాని గోచరించుట కనిపించదు.

'మనము చంద్రుడు బుద్ధియు జననమగును"

వ॥ మఱియు బ్రహ్మయు, నహంకారంబును రుద్రుండును జిత్తము క్షేత్రజ్ఞుడు గలుగు. శ్రీకృష్ణభాగ. 3-250, 251

గంగన రచనమైన పంచమస్కంధమునగల భరతోపాఖ్యాన మున నొకసందర్భమిటులున్నది. ముందుగా మూలము జూచి యను వాదము నరయుదము.

"....పారిప్లవదృష్టి రగతతృషా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ"
సంస్కృతభాగ. 5-8-4

దీనికి గంగన "....అపగతతృషయగుచు నదినుల్లంఘించునెడ...."
అని యనువదించినాడు. పోతనభాగ. 5-101

"అగతతృషా యనుదానికి నగతాతృట్ యస్యాః" అని శ్రీధరీయము. దీనికి నారయ "అపగతతృషయగుచు"నని యనువదించుట పూర్తిగ విరుద్ధము.

శాస్త్రిగారిటుల ననువదించుట వారి శ్రీకృష్ణభాగవతమున గాననగును.

"....కాఱుటెండను నోరెండగ జేయునట్టి దగతోడన్ రెండు జాల్ పొద్దునన్"

చ॥ అదిచెవులందు బెద్ద పిడుగట్లుపడం గడుబీతుజెందియు
న్నెదరియు బెగ్గడిల్లియునునివ్వెఱపాటును ఱిచ్చపాటునుం
గదురగనల్లలేడివడిగాడుపు తండ్రిని ముట్టలేచి యం
గదగలుగంగ నేటిదరి గట్టుపయిం బడిచచ్చె బాటునన్.
శ్రీకృష్ణభాగ. 5-109, 111

షష్ఠస్కంధమును రచించిన సింగన్నయును మూల భావములను సరిగ వ్యక్తపఱపకుండుటయు గోచరించును.

"కంకుః కాలో ధర్మ ఇతి హ్యేతేదైహ్యస్య సాక్షిణః
ఏతైరధర్మో విజ్ఞాతః స్థానందండస్య యుజ్యతే
సర్వే కర్మానురోధేన దండమర్హన్తి కారిణః"
సంస్కృతభాగ 6-1-42, 43

సింగన్న,

సీ॥ ఎవ్వనిచే దనయిరవొందు త్రిగుణస్వ
భావమై యున్నట్టి ప్రాణిచయము
లనుగుణనామక్రియా రూపములచేత
నెంతయుదమయంత నెఱుగబడును
సర్యముండనలంబునాకాశమును బ్రభం
జనుడు గోచయమును శశధరుండు
సంధ్యలు దివములు శర్వరీచయములు
కాలాంబు వసుమతీ జాలములును

తే॥ దేహధారికి సాక్షులై తెలుపుచుండు
దండనస్థాన విధము సద్ధర్మగతియు
దగుల మీర క్రమానురోధనము చేసి
యఖిల కర్ములు దండార్హులరయునెపుడు

పోతనభాగ. 6-84

అని యనువదించుటలో నన్వయము సరిగ కుదురుటలేదు.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమిది.

మనుజుడొనర్చిన పనుల నన్నింటిని
దివియును భువి యును దేవతలును

తే॥ జంద్రసూర్యులు నగ్నిసంజలును బవలు
రేలు దిక్కులు జలములు కాలముసమ
వర్తియగు ధర్మరాజునవశ్యమెఱుగ
సాక్షిభూతులై చెప్పుచుండ్రప్పుడపుడు.

వ॥ కావున మేము ధర్మాధర్మము లెఱుంగుచుందుము. మాచే
నధార్మికులు మాత్రము శిక్షింపబడుదురు. శిక్షార్హు నేమేము
ఇపుడు శిక్షించుచుంటిమి. కాని కాని వానిని శిక్షింపబూనము.

శ్రీకృష్ణభాగ. 6-43, 44

ఇందు మూల భాగవత శ్లోక భావము స్పష్టముగ ననువదింప బడుట చూడదగును.

సింగన రచనమున నమూలకవర్ణనములుగూడ నున్నవి. అజామిళుని గూర్చిన పట్టున మూలమున నిటులున్నది.

'ఏకదాసౌవనం యాతః పితృసందేశకృద్ద్విజః
ఆదాయతత ఆవృత్తః ఫలపుష్ప సమిత్కుశాన్'

సంస్కృతభాగ. 6-1-58.

ఈ శ్లోకముననువదించుటకు బూర్వము సింగన యజామిళుని యౌవనోదయమును వసంతమును పద్య సప్తకమున (6-89 నుండి 94) విపులముగ వర్ణించుట మూలమున లేదు.

మచ్చునకు మీనముల వర్ణనకల యీ కంద పద్యము పరికింపుడు,

క॥ తమ్మివిరిమీద ప్రాలిన
తుమ్మెదపంక్తియునుబోలె దోరపు లీలం
గ్రమ్ముకొని విప్రతనయుని
నెమ్మొగమున గానబడియె నెఱిమీసంబుల్.

పోతనభాగ. 6 - 93

ఈ సొగసైన యమూలక వర్ణనము సింగన యూహకు తార్కాణమే.

అటులనే మూలమున,

"తామేవ మనసాధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామహ"

సంస్కృతభాగ. 6-1-63

అని యున్నదానిని సింగన మిగుల విపులీకరించుచు,

శా॥ ఆలీలావతి గండపాళికలపై హాస ప్రసాదంబుపై
నాలోలాలక పంక్తిపై నొసలిపై నాకర్ణ ధృగ్భాతిపై

హేలాపాదికుచద్వయోరుకటిపై నిచ్చల్ పిసాళింపగా
జాలింబొందుచు నాత్మ గుందుచుమనోజాతానలోపేతుడై.
పోతనభాగ. 6-103.

యని యనువదించినాడు. ఈ పద్యము పోతన్నదైన "ఆది
శ్రీసతి కొప్పుపై...." (8-591) యనుదానిని దలపించును. సింగ
పోతన్న రచనను బాగుగ జీర్ణించుకొని యానడవనే నడచుట వా
రచనమున గానవచ్చును. దీనినిబట్టి సింగనకు బోతన్నపైగల గు
తర గౌరవభావము స్పష్టమగును.

ఇక ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధములననువదించిన నారయ రచ
మున మూల సంగ్రహము, మూలత్యాగములు బాగుగ కానుపించున
యాదవ ప్రళయ ఘట్ట పరిశీలనమున నింతకు ముందు నీవిషయవ
ప్రస్తావించబడినది. కొలదిగ నిప్పుడు జూతము. ఏకాదశ స్కం
మున షష్ఠాధ్యాయమున బ్రహ్మాది దేవతలు ద్వారక కరి
శ్రీకృష్ణుని వైకుంఠమునకాహ్వానించుచు స్తుతించిరి, అప్పుడు మూ
మున ఇరువది శ్లోకములున్నవి. (11-7-27) నారయ దీని నంతః
విడచి యిటులనొక పద్యమున నుడివినాడు.

క॥ కనిపరమేశుని యాదవ
వనశోభిత పారిజాతు వనరుహ నేత్రుం
జనకామిత ఫలదాయకు
వినుతించిరి దివిజులపుడు వేదోక్తులతోన్. పోతనభాగ. 11-

బ్రహ్మస్తుతిలోని

'యదువంశేఽవతీర్ణస్య భవతః పురుషోత్తమ
శరచ్ఛతంవ్యతీయాయ పంచవింశాధికంప్రభో'
సంస్కృతభాగ. 11-6-25.

యను శ్లోకమును మాత్రము,

తే॥ అఖిలలోకేశ। సర్వేశ। యభవ। నీవు
నుదయమందుట భూభారముడుపు కొఱకు
బంచవింశోత్తర శతాబ్ద పరిమితంబు
నయ్యె విచ్చేయు వైకుంఠ హర్మ్యమునకు.

పోతనభాగ. 11-85

అని తెలిగించినాడు.

శాస్త్రిగారు తమ శ్రీకృష్ణభాగవతమున నిప్పట్టున పది పద్యములో మూలవిషయమున నువదించుట కాననగును. మచ్చునకొకటి,

సీ॥ ఓ మహాప్రభువరా మేము తొల్లింటను
భూమి భారము దీర్ప బోలుననుచు
విజ్ఞాపనము సేయ వినినీవు సరియని
చని భారముడిపితి సత్యసంధు
లందు ధర్మమునిల్పి తధికకీర్తి దిశావ
లయముల వెదజల్లితయము మెఱయ
యదువంశమునయందు నవతరించిన నీదు
రూపమత్యుత్తమై పఱగెను

తే॥ నూటయిరువది యేనేండ్లు నేటి వఱకు
గడిచెనిక జేయగలిగిన కార్యమొండు
లేనిదగుగాన నీవు నీ స్థానమునకు
నరుగుదేనెంచుమనుచు మా ప్రార్థనంబు.

శ్రీకృష్ణభాగ. 11-113

పై విధముగ నారయ సంగ్రహించుటయే కాక విడిచిపెట్టిన విషయములనేకములు. మూలమున నేకాదశస్కంధమున పది మొదలు ౭9వ యధ్యాయము వఱకునుద్ధవునకు గృష్ణుడెఱిగించిన యధ్యాత్మిక విషయములు చాలవఱకును దెనిగింపబడలేదు. కృష్ణనిర్యాణా

నంతరము పార్థుడు మృతుల కూర్ధ్వదైహికములొనరించుట, వజ్రుని పట్టాభిషేకాదులు, నారయచేత ననువాదమున విడువబడినవి. అట్లే ద్వాదశస్కంధమునను జాల సంక్షేపించుట కానవచ్చును. భాగవత సారాంశముకల 12వ యధ్యాయము పూర్తిగ విడిచిపెట్టబడినది.

శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమున నీ విషయములన్నియును గోచరించును.

ఈ విధముగ శాస్త్రివారి శ్రీకృష్ణభాగవతమును బోతన్న భాగవతముతో పరిశీలించు పట్టున మూలభాగవతమాధారమగును. పోతన్న శ్రీకృష్ణభాగవతములను గంగాయమునలుగ భావించి మూలమైన వ్యాస భాగవతమును నంతర్వాహినీ కరదీప సాహాయ్యమున పండ్రెండు స్కంధములకు సమన్వయ సమీక్ష నీవిధముగ గావించితిని.

ఈ పై విమర్శనము వలన బోతన్న భాగవతమున లోపములున్నవను భ్రమ పనికిరాదు. ముఖ్యముగ పోతన్న దృష్టి రసదృష్టి. మూల విషయమును శబ్దార్థ రామణీయకముతో రసమును గుమ్మరింప జేసినాడు పోతన్న. మూల భావమంతయు కొంఅవడకుండ ననువాద మొనర్చిన దీక్షాపరులు శాస్త్రివర్యులు. అంత్యాను ప్రాసాదికముతో ధారాళమైన శయ్యతో మందార మకరంద మాధుర్యముతో గవిత నందించుటలో బోతన్న యద్వితీయుడు. మూలానుసారమైనను నెగుడు దిగుడులేక సునాయాసమైన రీతిని రచన సాగించుటలో శాస్త్రివారికి వారే సాటి. ఈ దృష్టితో ప్రకృత విషయికముగ శాస్త్రివారి కవిత దృష్టి నుగ్గడించుట ముఖ్యము. కావున మూలానుసరణమున బోతన్న కంటె శాస్త్రివర్యులను ముందునకు దీసికొనిరానైనది. ఇటుల బరిశీలించుటలో స్థాలీపులాక న్యాయముననుసరించుటకు బ్రధానము గ్రంథవిస్తరభీతి కారణము. కావున సహృదయులవధరింతురుగాక. తదుపరి శ్రీకృష్ణభాగవతమునించుక మూలముతో బరిశీలింతును.

శ్రీకృష్ణభాగవతానువాద సౌందర్యము

శాస్త్రివర్యులు తమ భాగవత రచనావశ్యకతకు హేతువును జూపుచు,

"భాగవత మహాపురాణంబు దదేకదీక్షగా నాల్గు మాసంబులలో ననౌచిత్యంబు పరిహరించి యౌచిత్యంబు గ్రహించి మూలానుసారంబుగా ...." 1-16.

యని తమ రచనా పథకమును నుడివినారు. పోతన్నకువలె స్వతంత్ర రచనా విధానము కాదు. కావున వారి వారి రచనములలో వలె విస్తృతముగ మూలత్యాగ, మూల కుంచన, మూల చాలనాది వివిధ పద్ధతులిందు దోపరావు. ముఖ్యముగ ననౌచిత్యంబు పరిహరించుట, యౌచిత్యబు గ్రహించుట (అమూలకమైనను) లు పరిశీలనకు సమంజసములు. ఈ హేతువుగ నించుక మూలమునకు మార్పు చేర్పులు తదితరములు గోచరింపవచ్చును. ఈ కతమున నీ శ్రీకృష్ణ భాగవతమును మూల భాగవతముతో పరికించి సంక్షిప్త పరిశీలన మొనరింతును.

1. ప్రథమస్కంధమున భాగవత పురాణ రచనా హేతువు వివరింపబడి యున్నది. వ్యాసర్షి సమస్త పురాణములను రచించి, వేద విభాజన మొనరించి, యితిహాసములను విలిఖించి, లోకోపకారంబు గావించి నప్పటికిని వాని హృదయమున నేదియో కొఱత యింకను నుండినదని వితర్కించుచుండును. అప్పట్టున నారద మహర్షి పరాశరాత్మజ

"కృష్ణస్య నారదోఽభ్యాగాదాశ్రమం

శాస్త్రివర్యులా నారదుని సకల కలా విశా...

కడు సొగసుగ నొక సీస పద్యమున రూపు కట్టించినారు.

సీ॥ వేదోపనిషదర్థ వేత్త పురాణేతి
హాస కల్పన్యాయ భాసురమతి
ధర్మ తత్త్వజ్ఞుండు ధర్మార్థకామ మో
క్ష వినిశ్చయజ్ఞాన కలిత చిత్తు
డంగషట్కవిధిజ్ఞుడైక్యసంయోగనా
నాత్మ్యాది సమవాయనయ విదుండు
పంచావయవ యుక్త వాక్య దోషగుణజ్ఞు
దుత్తరోత్తరవక్త సత్త్వపస్వి

తే॥ కవి ప్రగల్భుడు మేధావి భువనదర్శి
సర్వశాస్త్ర ప్రవీణుడు సంధి విగ్ర
హాది షాడ్గుణ్య తత్త్వజ్ఞుడనఘమూర్తి
నారదుడఖిల కలా విశారదుండు. 1-162

శాస్త్రివారి నారదుడు సర్వశాస్త్ర ప్రవీణుడును అఖిలాకలా విశారదుడునేకాక కవి ప్రగల్భుడునై యిటు కనిపించును.

పోతన్న యునిప్పట్టున నారదుని రూపవర్ణనము కావించినాడు. ఇచట బోతన్న పైమాఘకవి ప్రభావము కనబడును. పోతన్న యొనరించినది రూప వర్ణనము మాత్రమే.

శాస్త్రివారిచట నారదుని యఖిలకలావిశారదతను బరమ రమణీయముగ వర్ణించినారు. ఇది వారి ప్రతిభా సంపన్నతకును, వర్ణనా వైశారద్యమునకును నికషోపలము. ఇట్లు నారదుని ప్రావీ ణ్యము వర్ణింపబడుట మిగుల నౌచిత్యవంతము. భావిని పురాణమకు టాయమానమైన భాగవతమును గూర్చి సాత్వతేయునకు వివరించి తవ్రచనా శ్రీకారమునకు బ్రధాన హేతుభూతుడగును. కావున నట్టి భాగవత నిర్మాణమునకు వలయు సత్త్వము కలవానిగ నారదుని శాస్త్రివారు చిత్రించుట యౌచిత్యవంతమై యున్నది.

2. పాండవమధ్యముడు తనను వెన్నంటి వచ్చుచున్నాడని గ్రహించి ప్రాణవరీప్సువై ద్రోణనందనుడు సత్తువకొలది పరువెత్తి నట్లు మూలమున,

"పరాద్రవత్ ప్రాణపరీప్సురుర్వ్యాం యావద్గమం రుద్ర
భయాద్యథాకః" 1-7-18

అని యున్నది. ఇట "రుద్రభయాద్యథాకః" యనుదానికి "కః బ్రహ్మా మృగోభూత్వా సుతాయబ్ధు ముద్యతస్సన్ రుద్రస్య భయాద్యథా పలాయతేస్మ" అని శ్రీధరుడు వ్యాఖ్యానించెను. దీనిని బోతన్న యనుసరించినాడు.

వ్యాఖ్యను బట్టి బ్రహ్మ పలాయనమును జిత్తగించుటకు హేతువు తనయావ్యామోహము, శివాగమనమును. కాని యిట సందర్భమటువంటిదికాదు. అశ్వత్థామ భీతికి శిశు హత్య హేతువు. ఈ రెండు పట్లను సమానత్వమున్నది భీతియందు మాత్రమే. కాని హేతువులందు గాదు. పై కారణము పట్టించినను బొసగదు. ఈ దృష్టిచే శాస్త్రివారు తమ యనువాదమున,

వ॥ అశ్వత్థామయు దన్ను జంపవచ్చు నర్జునుని దూరంబునం
జూచి యేచిన బీతున...." 1-208.

యని యనౌచిత్యమును బరిహరించి యుచితరీతిని జెప్పినారు.

3. విదురుడు తీర్థయాత్రలనుండి పునరాగమించి ధృతరాష్ట్రునకు నుపదేశమొనరించును. అప్పట్టున భీమసేనుని బ్రస్తావనము మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"భీమాప వర్జితం పిండ మాదత్తే గృహపాలవత్" 1-13-22

పోతన్న యిది యనౌచిత్యముగ నున్నదని యించుకమార్పు చేసి నుడికారపు సొంపుతో ననువదించినాడు,

శాస్త్రివారు భీముడు పంచపాండవులలో నొకరుడుకదాయని భీముని ప్రసక్తే చేయలేదు. పాండవులు ధర్మవర్తనలు, దైవసహాయ శక్తులు. భీముడించుక సత్త్వ సంపన్నుడయ్యును నిటుల వర్తించుట ననౌచిత్యమని భావించియుందురు. అది యంతటి కీర్తి ధనులకు కళంకము కదా! స్వభావరీత్యా భీముడు కించిదుద్రేకి కావచ్చును. కాని యిటుల వర్తించుట శాస్త్రివారికి నచ్చియుండదు. ఆ కారణమున బాండవులనకున్నను బ్రజ నకమానరనుచు వాని చేతలను విదురుడే ఖండించి పలికినట్లు శాస్త్రివారి యనువాదము గోచరించును.

తే॥ పాండవులు నిన్ను ననకున్న బ్రజలు నిన్ను
నసక మానరు ధృతరాష్ట్ర! తనయు పక్ష
మగుచు జేసిన నీ చేత లతివిగర్హ్య
ములని నీ చిత్తమే నీకు దెలుపకున్నె. 1-312

పాండవులు ధర్మజ్ఞులు కనుక నిందింపరు. కాని లోకము నోరు మూయించుట యసాధ్యము కదా! అని యనుటలో ననౌచిత్యము బరిహరింపడి పాండవుల కీర్తి సుకీర్తితమైనది.

4. శృంగి పరీక్షిత్తును గోపముచే తక్షకవిషానల దహ్యుడవు కమ్మని శపించును. తండ్రియైన శమీకుడది విని పుత్రుని మందలించును. మూల భాగవతమున నీ సందర్భమున నిటులున్నది.

"నిశమ్య శప్తమతదర్హం నరేంద్రం సబ్రాహ్మణో నాత్మజమభ్యనన్దత్
అహోబతాంహో మహదజ్ఞతేకృతమల్పీయసి ద్రోహ ఉరుర్దమోధృతః"

నవైనృభిర్నరదేవం పరాఖ్యం సమ్మాతుమర్హాస్య విపక్వబుద్ధే
యత్తేజసా దుర్విషహేణ గుప్తావిన్దన్తి భద్రాణ్య కుతోభయాః ప్రజాః"

1-18-41

శాస్త్రివర్యులీయెడ సమీకర్షిచే మిక్కిలి యౌచిత్యవంతముగ బలికించి మూలమునకు మెఱుగులు దిద్దుట యిటుల దర్శనీయ మగును.

క॥ సీ సీ దోసము చేసితి
భూసురుడవు మఱి తపస్వి ముఖ్యుడవిదినీ
భాసురమతి ధర్మంబని
చేసినయదియే ప్రకోపశీలుడ వకటా!

ఉ॥ కోపము సత్యముంజెఱచు గోపము తాపము గల్గజేసెడుం
గోపము వైరకారణము కోపము ధర్మమునుందొలంచెడుం
గోపముసర్వకార్యములకుం బ్రతిరోధకరంబు కోపమే
పాపము కోపియైన జనవంచితుడై నరుడందు గష్టముల్.

ఆ॥ దయయు క్షమయు లేని తపసి తపంబును
మత్తుడైన వాని విత్తచయము
ధర్మబాహ్యుడైన ధరణీశు రాజ్యంబు
నోటి కడవలోని నీటి బోలు" 1-384 నుండి 386

కోపము పాపమని వారి విపుల వ్యక్తీకరణము ప్రతివారికిని శిరోధార్యము. అటులనే తరువాత వేమన్నవలె కడు సరళ రామణీయకసూక్తి ప్రవచనమాటవెలదిలోనే వెలుగులను సంతరించుకొనుట ప్రశంసనీయము. ఇందు "ధర్మబాహ్యుడైన ధరణీశు రాజ్యంబు" ననునది ప్రస్తుత పరీక్షిత్ప్రవర్తనమునకును జెందును. ఇది శాస్త్రి వారి యమోఘౌచితీ దృష్టికి నికషోపలము.

అటులనే పరీక్షిత్తును మునికుమారక శాపము నాకర్ణించి చింతించుట మూలభాగవతమున నిటులున్నది.

"మహీపతిస్త్వథతత్కర్మగర్హ్యాం విచిన్తయన్నాత్మకృతం సుదుర్మనాః
అహోమయానీచమనార్య వత్కృతం నిరాగసి బ్రహ్మణిగూఢతేజసి.
1-19-1.

శాస్త్రివారాతని విచారము నెటుల సొగసుగ జూపినార
పరికింపుడు,

కII తన్నెఱుగ కెదిరి నెఱుగక
యున్నట్టుల యుండి తపము నొనరుచు మునులం
గన్నంగానక వదరుచు
బన్నంబులు గూర్చు జనులు బడలంబడరే.

సీII కడుపులోపలి చల్ల గదలకుండగ నింట
నిట్లుండ కడవికేలేగినాడ
నేగి యంతన పోవ కిట్టట్టు మెట్టుచు
మెకములగమినేల మెసవినాడ
మెసవి యంతన పోక వెనబాఱు పందితో
గఱకరినై యేల పఱచినాడ
బఱచి యంతన పోక పాప పీనుగునెత్తి
తపసి కుత్తుక నేల తాపినాడ

తేII దాపితినిగాన దయలేక తాపసుండు
పాముచే జావుమని తిట్టె బాము వెట్టె
నకట చెడుపోకలఁ బోయి యాగడముగ
గ్రొవ్వి యుండిన వారికి గొడవలరుదె. 1-398, 399.

పై పద్యము సొగసుగ నలతి యలతి పదముల కాహాళ స
ధించినట్లు సూక్తి సుధాకరమై తేజువారినది. తరువాతి సీసమున ప
క్షిత్తు మానసిక స్థితికి నద్దము పట్టుటకు హేతువు ముక్తపదగ్ర
రామణీయకమనుట పరమ నత్యము. ఇంత చెప్పికొనమెఱుపువ
నున్న,

"అకట చెడుపోకలం బోయి యాగడముగ
గ్రొవ్వి యుండిన వారికి గొడవలరుదె"

అనుదానిలోని భావము సూటిగ హృదయ కవాటములోనికి జొచ్చుకొనిపోవును. ఇట్టి సూక్త్యాదికమును చెప్పుటలో దిక్కన్నను మెచ్చింతురనుట సమంజసము.

5. ద్వితీయస్కంధమున శౌనకుడు సూతునితో శుకుడు పరీక్షిన్మహారాజునకింకను నేమి యేమి చెప్పెనో యవ్వాని నన్నిటిని సవిస్తరముగ జెప్పుమని పలుకును. ఆ సందర్భమున మూల భాగవతమున నిట్టుల నున్నది.

"ఆయుర్హరతి వై పుంసాముద్యన్నస్తంచయన్నసౌ
తస్యర్తే యత్ క్షణో నీత ఉత్తమ శ్లోక వార్తయా' 2-3-27

శాస్త్రివారి యనువాద రామణీయకమీరీతిగ శోభించుచున్నది.

చ॥ .... నిరంతరంబు సం
సరణమునం జరించు నరజంతువు నాయువు నాడు నాడహ
స్కరుడుదయించినప్పుడును సాయము వచ్చినయప్పుడుత్తరో
త్తరము హరించి కొంచు జను ...."

తే॥ దినము దినమట్టు లాయువు తీఱెడునని
తానెఱుంగక మూర్ఖుడు దారపుత్ర
గృహధనాదులకై తహ తహ పడి తన
కాలమును ద్రోసి పుచ్చు నక్కటకటకట.

క॥ బ్రదుకుటకు ఫలము తనదగు
నుదరము పోషించుకొనుట యొక్కటెయనుమున్
హృదయేశునెఱుగజాలక
యదవదలగు వాని జన్మమది యేమిటికిన్. 2-56 నుండి 58.

ఈ యనువాదము మూల విషయమును వివరించుచు తాత్త్వికపరముగ మిగులనౌచిత్యవంతమై యలరారుచున్నది తేటగీతిలో చివరనగల "అక్కటకటకట" యను ప్రయోగము లోకరీతిని జూపుచు

సత్యమునరయుమికి తీవ్ర స్పందనమును జూపుచున్నది. చివరి
దము స్పష్టముగ వ్యంగ్యరీతిని జేయదగిన కార్యము ప్రమాణీకరిం
చున్నది.

6. బ్రహ్మ తపమొనరించి వైకుంఠధామ దర్శనమున ధన
డగును. ఆ తావున వైకుంఠవాసులను గూర్చి మూల భాగవతము
నిటులున్నది.

"నయత్ర మాయా కిముతాపరే హరేః
అనువ్రతాయత్ర సురా సురార్చితః" 2-9-10

ఇందలి "హరేరనువ్రతా" యనుదానిని శాస్త్రివారు క
నుచితత్వముతో నిటుల వివరించిరి.

సీ॥ గంగాది తీర్థముల్ గని యెఱుంగని చెట్ట
డడుగున బుట్టించునమరగంగ
గూడుగుడ్డలులేక కుతిలగుడుచు నివ్వ
డాఢ్యుడు లక్ష్మీకటాక్షమునకు
గుట్టుపోగులును లేకట్టిటుపడుపేద
కౌస్తుభాహారముంగడగ దాల్చు
నడుగెడు నడలేమి నలసెడు బడుగు మేల్
పులుగు తత్తడి నెక్కి మెలగుచుండు.

తే॥ గత్తి గనిజంకు పిఱికి చక్రంబు పట్టు
వెన్నుడనుమాట యొకమాటు విన్నయేని
తిరుపతులయందు నెమ్మేను దొరగనేని
యట్టివారందునెందునున్నట్టి వారు." 2-110.

ఇందు విష్ణుభక్తులయౌన్నత్యము స్పష్టీకరింపబడినది. వారె
వారైనను వెన్నుడనుమాట నొకమారు విన్నయేని" యనుచ
విష్ణునామాకర్ణఫలముచే సామూప్యమొందిరని తద్ధేతువును జూపి య

చిత్యము ననుసరించిరి. మరియు "కలౌ వేంకటనాయకః" అను దానిని బురస్కరించుకొని "తిరుపతులయందు నెమ్మేను దొరగనేని" యని స్వీయభావము నుటంకించి సొగసు దెచ్చిరి. ఇట్టివారుట వైకుంఠ పురవరులు. ఇట్లు నుడువుట మిక్కిలి యుచితమే.

7. స్వాయంభువ మనువు జామాతనన్వేషించుచు కర్దమతపోవనమునకరుదెంచును. అత్తఱినత్తపోవనవర్ణనము మూలమునకొంత భాగము ఇటులున్నది.

"సర్వర్తు ఫలపుష్పాఢ్యం వనరాజిశ్రియాన్వితమ్,
మత్తద్విజగణైర్ఘుష్టం మత్తభ్రమర విభ్రమమ్
మత్తబర్హినటాటోప మాహ్వయన్మత్తకోకిలమ్." 3-21-40,41
శాస్త్రివారి యనువాద సౌందర్యమిది చూడుడు,

మ॥ ఋతుధర్మంబులు లేక సర్వతరువుల్ తేలుంబవళ్ళున్ లతాం
తతతుల్ పండ్లును బత్రముల్మునులకున్ దాత్పర్యముంజేసి క
ల్ప తరూత్తంసములట్లొసంగుచును జిల్కల్ గోరువంకల్ కడుం
శ్రుతి పేయంబుగబల్క స్తోత్రము లొనర్చుంబోయనంబొల్చెడున్.

సీ॥ మావిపూదేనెల మత్తిల్లి యలిగాయ
కాళిసుస్వరముల నోలిబాడె
శుకశారికాది సచ్ఛకున సంతానమై
తాళికాళిఘన శబ్దముల బలికె
చివురాకులను మేసి చిరురవంబున వన
ప్రియకోటి కాహళ బ్రీతి బట్టె
ఱెక్కలల్లార్చుచు నొక్కటు గొలకుల
హంస కాంతాళి నాట్యంబులాడె

తే॥ అట్టి యాశ్రమ సంతసమావహిల్ల

మన్మథోత్సాహ జనకుండు మాధవుండు
సొగసులకునెల్ల దానకమగుచునెపుడు
వెలయుచున్నట్టి వనలక్ష్మి బెండ్లియాడె. 3-199;200.

మూలమునందలి "సర్వర్తు ఫలపుష్పాఢ్యంవనరాజి శ్రియాన్వితమ్" అనునది పై మొదటి పద్యమైనది. అందునున్న పక్షితతులు శ్రుతిపేయముగ నారావించుట స్తోత్రము లొనర్చుచున్నట్లున్న దనుట శాస్త్రివారి మాట. అది యాశ్రమ ప్రాంతము కదా! ఎల్లప్పుడును స్తోత్రపాఠములే వినబడును. అది పరమ రమణీయ వాచారూఢమునునై స్వరయుక్తముగనుండును. ఆ భావము స్ఫురింపించిరి. ఇది కడు నౌచిత్యవంతము.

అంతకుమించి తరువాత సీసమున వసంత శోభా వర్ణనము. వసంతము ఋతురాజము కదా! పైగా వివాహ సన్నాహముతో మాధవుడు వనలక్ష్మిని బెండ్లియాడినట్టులు వర్ణితము. ఇది భావి సూచకము. కర్దముడు దేవహూతిని వివాహమగును. అంతియకాక కర్దముడు విష్ణుపుచే ననుగ్రహింపబడినవాడు. కావున తాదృశ మాధవుడైనాడు. వనలక్ష్మి సుభగసుందరతకు బ్రతీక. దేవహూతి యట్టి యలౌకిక సౌందర్యవతి. ఆమె సౌందర్యమునుగూర్చి యొక గంధర్వుని స్థితికూడ స్పష్టముగ జెప్పబడినది. కావున వనలక్ష్మి మాధవుల కళ్యాణ కళ్యాణమువలె దేవహూతీ కర్దముల పరిణయమగునని మిక్కిలి సొగసుగ సూచించి శాస్త్రివర్యులు నిండుగ నౌచిత్యము ననుసరించిరి. ఇదియు మూలమును మించి యున్నది కదా! మూలమునే యేమిటి పోతన్ననుగూడ మించి యున్నది.

7. చతుర్థస్కంధమున దక్షాధ్వరధ్వంస వృత్తాంతము కలదు. సతీదేవి పతి యభీష్టమునకు వ్యతిరేకమై పితృధ్వర దర్శనాభిలాషయై

చను. అప్పట్టున పితరుడు దక్క మాతయు సోదరులు సంతసింతురు. అప్పుడు మూల సందర్భమిది,

"తమాగతాం తత్ర న కశ్చనాద్రియాత్
విమానితాం యజ్ఞకృతోభయాజ్జనః"
"దత్తాంసపర్యాం వరమానసంచ సా
నాధత్త పిత్రా ప్రతినందితా సతీ" 4-4-6 నుండి 8.

ఇట్లువమానమొంది శివరహితముగ జేయు నీ యధ్వరము శివమగునేయని జనకునితో తీవ్రముగా భాషించును. ఈ సందర్భమున దక్షుడు ప్రతివచనమిచ్చుచునిందుధరుని నిందించినట్లు మూలమున లేదు. శాస్త్రివర్యులీపట్టున దక్షునిచే నక్షర దూషణమొనరింపజేసి వాని మదమునువిదిత మొనర్చిరి.

ఉ॥ అండజయాన, వాడొకమహాత్ముడు నాపచియింపవచ్చితే
నిండిన యీ సభన్ సురముని ప్రవరుల్ వినుచుండనేరు పా
షండు నెఱుంగరీ పొగడు చాలిక చాలును వల్లకాటిలో
బండెడు బండనీ మగడు వానిని గన్గొనరోత పుట్టెడున్. 4-52

ఈరీతి శివాపరాధమొనరించిన దక్షుని మదాంధత స్పష్టమగును. ఈ సందర్భమున వ్యంగ్య వైభవముతో నిందాస్తుతియు శాస్త్రిగారు వానిచే నిటుల జేయించిరి.

ఆ॥ ఏడ్పుగొట్టు విధవ యిలులేని సన్యాసి
వాని కన్నుగాల వానియిల్లు
వల్లకాడుగాను వాని రూపమురుత్త
బూడిదగను బాడు మొంది కొయ్య. 4-56.

ఇవన్నియును సర్వమంగళాను పర్వుడయిన శర్వుని సర్వవి, ము లే,

ఏడ్పుగొట్టనగా రుద్రుడు, విధవ యనగా ధవుడు లేనివాడు, సన్న్యాసివలె నుండువాడు, వాని కన్నుగాల యనగా జ్వలించు నిటలాక్షముకలవాడు, వాని యిల్లు వల్లకాడునకు శ్మశానవాసి, వాని రూపు రుత్త బూడిదయన భస్మధారి, మొండి కొయ్యయన స్థాణువు. ఇట్టి రచనా సౌందర్యము శాస్త్రివారి సొమ్ము. ఈ శివనిందవిని యిందు ధరు వామ భాగ కుందునగందుచు నభిమానముతో నిరభిమానులై యేతెంచిన వాసవాది సదస్యుల నిట్లు గర్హించినది.

సీ॥ ఈశ్వరద్రోహియౌ నీతని కూటికై
వాచివచ్చితివోయి వాసవుండ
యిట్లకార్యము దక్షుడెటిగి చేయుచునుండ
నీవిట్లుపేక్షించు టేల చక్రి
నినునెత్తిపైబెట్టు కొను శివున్ దూషింప
నిందుండ నీకొప్పునే మృగాంక
కర్మసాక్షి వినీవ కర్మముంగనుచిట్లు
హర్షించుచుంటివే యర్యముండ

తే॥ సర్వభక్షక దుష్ట ప్రసాదమీవు
సాపడగ వచ్చితే బృహస్పతి భవచ్చ
రిత్ర చిత్రము నీ పెద్దటికము చాలు
నెఱుగరిందఱు ముందగు నెగ్గులకట. 4-58.

ఇందు బ్రథమ పాదమున నింద్రుని నిందించుట కలదు. "సర్వభక్షక" దుష్టప్రసాదమీవు సాపడగవచ్చితే' యనిహవ్య వాటుని, తద్వారా ముప్పది మూడు కోట్ల దేవతలను దుయ్యబట్టుట కడు సొగసుగ నున్నది. దీనితో ఇంద్రుని, ఇంద్ర పాలితులను "దూర్పారబట్టుట మిగుల రామణీయకమై శాస్త్రులవారి రచన సందర్భోచితితోనలరారుచు నున్నది.

మఱియును సతియోగవీతిహోతృనిచే దగ్ధమయిన పట్టున నచటి భీతావహపరిస్థితి యెంత సహజముగ వర్ణింపబడినదో తిలకింపుడు,

సీ॥ గడగడలాడెడు నెడదలతో మునుల్
 వేల్పులు చేతులు పిసికికొనిరి
చేతి సుృక్స్రవములు భీతిమై బడవైచి
 ఋత్విగ్గణము పాఱెనిట్టునట్టు
సూర్యచంద్రాదులు సూచుచుంగదలక
 మెదలక తలకున నదవదవడి
రిందీవరాక్షుడిద్దేయుపద్రవముగు
 దెంచునో యని భయమెంచుచుండె
తే॥ అదటుగుండెలతో నిందు డడలుగుడిచె
దిగులులోదోచె దక్షుని మొగమునందు
బెక్కులుత్పాతములు యజ్ఞవేది బొడమె
యోగవహ్ని సతింగాల్చియున్నయపుడు. 4-60

మూలమున నీ పట్టున సతీ దగ్ధమును జూచి భువిజ, దివిజులు హాహారవమున దత్కార్యమును దలచినటులిటులున్నది.

"తత్పశ్యతాం ఖేభువిచాద్భుతం మహత్
దాహేతివాదః సుమహానజాయత
హన్తప్రియా దైవతమస్య దేవీ
జహావసూన్ కేన సతీ ప్రకోపితా" 4-4-28.

మూలమున నీ రీతి మాత్రము చెప్పబడగా శాస్త్రివర్యులౌచితీ భాసురముగ సందర్భమును కండ్లకు గట్టించిరి.

8. పురంజనోపాఖ్యానమున బురంజనుడు పురాద్వేషియై వర హిమాలయ ప్రాంతమున నున్న నవద్వారపురీవరము నరసి,

తత్ప్రాంతమున విహరించు తరుణిని బరికించి, తద్విషయ సేకరణము నకై ప్రశ్నించినటుల మూలమున నిటులున్నది.

"కాత్వం కంజపలాశాక్షి కస్యాసీహ కుతః సతి
ఇమాముపపురీం భీరు కించికీర్షసి శంసమే. 4-25-26.

ఇద్దానికి శ్రీ శాస్త్రివర్యులు సందర్భమునకు దగినట్లు శృంగార రసభాసురముగ మోహితుడైన పురంజనునితో గడు సొగసుగ బ్రశ్నింపజేసిరి. అరయుడు,

మ॥ వెలదీ! యెవ్వరి దానవెవ్వతెవు నీ పేరేమి యెందుండి యి
వ్వొలతుల్ గొల్వగ వచ్చితీవలరు నిప్పూదోటకున్నేటివై
వలఱేనిం గికురించి వచ్చురతివో వాడంపనిందున్న వా
రలనేచంజనుదెంచు పూములికివో రారమ్ము వాకిమ్మొగిన్.
4 - 324.

రతివా లేక రతిపతి పంపిన పూములికివా యనుటయే కాక రారమ్ము వాకిమ్మొగిన్" అని పలుకుటలోని త్వర వాని మోహ తీవ్రతను సూచించుచున్నదై సందర్భోచితముగ నున్నది. ఇంతకు ముందే మూలమున నాతని మోహమును

"స్నిగ్ధే నాపాంగ పుంఖేన స్పృష్టః ప్రేమోద్భ్రమద్భ్రువా"
4-25-25.

అను శ్లోకపాదమున గానవచ్చును. దీనిని సొగసుగ పైవిధముగ శాస్త్రులవారు చూపినారు. ఇది యౌచిత్యవంతమే మరి.

9. భరతుడు సర్వమును బరిత్యజించి చక్రనదీ తీరముననున్న పులహాముున్యాశ్రమంబగు సాలగ్రామ క్షేత్రమునకు జనును. ఆ తావున తదాశ్రమ ప్రాంతమును గూర్చి మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"…. పులహాశ్రమోపవనే వివిధ కుసుమ కిసలయ తులసికామ్బుభిః కందమూల ఫలోపహారైశ్చ సమీహమానో …. 5-7-11.

ఇందు కందమూలాది ఫలాదులతోడను, వివిధ కుసుమ తులసి కాంబువుల తోడను నాశ్రమ మున్నదని మాత్రమున్నది.

శ్రీ శాస్త్రివారు ప్రధానమైన యాశ్రమ ప్రాంత శాంతతత్త్వమును మిక్కిలి సొగసుగ వివిధ విరోధి జంతువుల యాత్మీయతతో నిటులనుచితముగ జెప్పినారు.

చ। కులుకున నేన్గు లేనుగులగొంగలు గోరిక నాలునాలదిం
డ్లెలుకలు నెల్క గొంటులొకయింతయులోనెడలేక యందునన్
గలజడదారిరాయలకు గల్గిన తేజున నొక్కగొంతుగా
నలరెడు నల్లకానగొనియాడగ నౌనవరాదు బ్రహ్మకున్.
5-103

అచటి జడదారిరాయల తపోబలమే యట్టి దానికి గట్టి హేతువట. మృగముల యైక్యభావము మరింత సొగసుగ దెలుగు నుడికారపు 'సొంపుతో "ఒక్కగొంతుగా" నని చెప్పబడినది. అంతేనా? ఆ యాశ్రమోన్నతిని వర్ణించుట బ్రహ్మతరముగూడకాదుట. ఎంత చక్కని యౌచిత్యదృష్టి శాస్త్రులవారిది. మూలముననున్న కందమూలాదిక విషయము విడువబడినది. ఇంతటి మాహాత్మ్యమున్న మున్యాశ్రమమున నవి యుండెనని చెప్పనేల? ఆశ్రమ ప్రాంతమున నయ్యవి తప్పక యుండునని శాస్త్రివార భావము కాబోలు.

మృగశాబకము వెడలిపోగా దద్విరహోద్విగ్న మానసుడై దిగులుతో భరతుడు దాని గూర్చి విలపించుచు పలవించిన పట్టున మూల భాగవతమిట్లు చెప్పుచున్నది.

"అన్యదా భృశముద్విగ్నమనా నష్టద్రవిణః ఇవ కృపణః సకరుణమతి తర్షేణ హరిణకుణక విరహ విహ్వల హృదయ సంతా

పస్తమే వాను శోచన్ కిలకశ్మలం మహాదభిరంభిత ఇతిహోవాచ"

"అపిబత సవైక్లృపణ ఏణ బాలకో మృతహారిణీ సుతోఽసా
సమానార్యస్య.... 5-8-15,16.

ఇత్యాదిగ నాతని హృదయగతస్థితి చెప్పబడినది.

శాస్త్రివర్యులుమూలభావము చెక్కు చెదరకుండగ తెలుగ
పలుకు బడులను గూర్చి యనితర సాధ్యముగనీ సందర్భమును కడ
నేర్పుతో ననువదించుటలోని సొగసు గమనింపుడు"

మ. 'అకటానా చిటిపాపనిన్నడచి నీవడ్డింతలేకేగితే
మొకమాటంబును బాసితే యడవినే మోసంబునేజ్జెంది
యొకలోయంబడి దారితప్పితె మెకంబున్నట్టి చోటంటి
సెకలోజొచ్చితె పచ్చికల్మెసవుచున్ జెర్లాడుచున్నిల్చితే
5-11

ఈరచనా పాటవము సందర్భమును బఠితులకు కనుల కట్టించ
నట్టిదై మిగుల నార్ద్రతను గర్భీకరించుకొని యున్నదనుటల
సందియముండదు. ఇందు చక్కని "చిటిపాప" "సెకలో జొచ్చ
"చెర్లాడు" చిన్ని కొమ్మున నొయ్యనగోకు, బువ్వ బుక్కెడు, ముద్ద
గుడుపు మొదలగు పద ప్రయోగముల సొగసు స్వానుభవ పూర్వ
ముగ జవిజూడవలసినదే. అంతియకాక సీసమునకల యంత
ప్రాసము మఱింత సొగసు కూర్చినది. ఈ నైపుణి మహాకవు
కత్యంత సామాన్యమనుట విశేషోక్తి కాదు.

10. అజామిళుని గూర్చి ప్రారంభమున మూలమున వా
దురాచారా ధర్మవర్తనాదిక మిటుల వర్ణింపబడినది.

"కాన్యకుబ్జేద్విజః కశ్చిత్ దాసీపతిరజామిళః

బంధ్యక్ష కైతవైశ్చోర్యైర్గర్హితా వృత్తి మాస్థితః
బిభ్రత్కుటుంబమశుచిర్యాతయామాసదేహినః 6-1-22.23

ఈమాత్రమున్న విషయమును శాస్త్రివారు పరమ రమణీయ భాసురముగ నాలు పద్యములలో వాని దుర్వర్తనను చితరీతినను వదించినారు. మచ్చునకు నొండు రెండు పరికింపుడు,

తే॥ కాన్యకుబ్జమునాగ విఖ్యాతమైన
దేశమున నజామిళుడను ద్విజుడొకండు
కలడు వాడొక్కదాసిని గట్టుకొన్న
కాంతగా జేసికొని లోక కంటకుడయి.

ఉ॥ ప్రాసగువంశధర్మములు పాడయిపోవగ దల్లి దండ్రులన్
రోసి బహిష్కృతుండగుచు రోత జనింపగ నెల్లవారికిన్
దోసములాచరించుచును దొప్పలు దోరలు మద్యమాంసముల్
వేసరకెల్లవేళలను వేడుక మీఱగ స్వీకరింపుచున్. 6-22,23

అజామిళుని లోకకంటకత్వము సహజ సుందరముగ నిందు సంతరింపబడినది. ప్రాసగువంశధర్మములు, కత్తెఅదొంగ, ద్విపాత్సశువు మొదలగు జాతీయముల సొంపు కడు నింపుకలిగించు చున్నవి. వాని దుర్జనత్వమునిటుల వివరించుట సందర్భోచిత్యమను టలో సందియమందబనియుండదు.

11. ఇంద్రుడు విశ్వరూపుని సంహరింప బుత్రశోక క్రోధో జ్జ్వలిత మానసుడై త్వష్ట యింద్రుని సంహరింప వృత్రాసురుని జనింపజేయును. ఆ వృత్రుని యుగ్రమూర్తి మూల భాగవతమున నిటుల వర్ణింపబడినది.

"అథాన్వాహార్య వచనాదుత్థితో ఘోరదర్శనః
కృతాన్త ఇవ లోకానాం యుగాన్త సమయే యథా

విష్వగ్ని వర్ధమానం తమిష్టమాత్రిం దినేదినే
దగ్ధశైల ప్రతీకారం సంధ్యాభ్రానీకవర్చసమ్
తప్తతామ్ర శిఖాశ్మశ్రుం మధ్యాహ్నార్కోగ్రలోచనమ్.
6.9-12 నుండి 14

శాస్త్రివారి యనువాదము గాంచుడు.

సీ॥ ప్రళయకాలానిల ప్రజ్వలదగ్నినా
వెలుగు చుండెడు మేనితళుకువాడు
దావాగ్ని దగ్ధభూధ్రము పోల్కి సకలభీ
మాకారమున జూడనైనవాడు 6-179

మూలమును శాస్త్రివారి యనువాదము నీ సందర్భమున నొక దానితో నొకటి పోటీపడుచున్నవాయనిపించును. తెలుగులోని యంత్యప్రాసమనువాదమున కొక విధమైన సొగసు గూర్చి మూలమును మించినట్లనిపింపజేయును.

మూలమున,

"దేదీప్యమానే త్రిశిఖీ శూల ఆరోప్యరోదసీ" 6-1-25

యనియున్న విషయమనువాదమున నెత్తుగీతిగ నవతరించి శాస్త్రివారి యౌచితీ దృష్టికి నికషోపలమై వెలుగొందినది.

12. ఉశీనరేంద్రుడు యుద్ధమున మరణింపగ నాతనిభార్యలు భర్తృవియోగదుఃఖితలై విలపించిన పట్టున మూలమున నిటులున్నది.

"ఉశీనరేంద్రం విధినా తథాకృతం
పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః
హతాః స్మనాథేతి కరైరురోభృశం
ఘ్నంత్యో ముహుస్తత్పదయో రుపాపతన్."

"రుదంత్య ఉచ్చైర్దయితాంఘ్రి పంకజం
సించంత్య అస్రైః కుచకుంకుమారుణైః
విస్రస్త కేశాభరణాః శుచం నృణాం
సృజన్త్య ఆక్రన్దనయా విలేపిరే" 7-2-31,32.

ఇదియప్పటి హృదయ విదారక స్థితిని జూపుచున్నది. శాస్త్రీవారి యనువాదమున నా సందర్భమిారీతి జూపబడనది.

చ॥ ఉరములు మోదికొంచు గడునున్నత కేశకలాపముల్వీడన్
విరులవి రాలి నేలబడ వెల్లువలట్లయి పాఱనశ్రువుల్
ధరణియు నాకసంబులు విదారితమయ్యెడునో యనన్రవం
బరుదయి పర్వ నేడ్చిరి గతాయువు భూపతిమిాద వ్రాలుచున్.
7-55.

మూలములోని భర్తృపాద పంకజ పతనము, స్తన కుంకుమారుణికతయును శాస్త్రీవారనువాదమున విడచినారు. గతాయువైన భర్తృ శరీరమును జూచిన స్త్రీలు వివేక మూఢులై యయోమయులై పతిశరీరముపై వ్రాలి విలపింతురు కాని వివేక సహితలై పూజ్య భావమున పతి పాదముల నర్చించిన రీతినీ పట్టున నొనరింపరు.

అట్లొనర్చుట యౌచిత్యవంతము కాదు. మఱియును భర్త రణరంగమున బోరుచుండగా స్తనకలశ కుంకమ చందన చర్చాదికమున సింగారించు కొనుటయు సమంజసమనిపించుకొనదు.కనుక శాస్త్రీవారీ యసందర్భతను బరిహరించి యౌచిత్యమునుబోషించినారు. అంతియకాక కడు సహజముగ "ఉరములుమోదికొనిరని" మూలమును జెప్పి, విరులు రాలినేలబడినట్లు, నశ్రువులు వెల్లువలయి పాఱినట్లు, మన్ను మిన్నులు విదళనమయినట్లుగ దుఃఖారావమున నేడిచిరని లలితముగ జూపినారు. ఈరీతిగ నౌచిత్యము శ్రీకృష్ణభాగవతమున బోషింపబడినది.

13. హిరణ్యకశిపుని దురంతములకు దురపిల్లిన సురలు దామోదరుని జేరి తమ పరితాపము పోవ బరికీర్తించిన సందర్భమున మూల భాగవతము నుడివిన తీరిటులున్నది.

"తస్యోగ్రదండ సంవిగ్నాః సర్వేలోకాః సపాలకాః
అన్యత్రాలబ్ధ శరణాః శరణం యయురచ్యుతమ్
తస్యై నమోస్తు కాష్ఠాయై యత్రాత్మా హరిరీశ్వరః
యద్గత్వా ననివర్తన్తే శాన్తాః సంన్యాసినోఽమలాః
ఇతితే సంయతాత్మానః సమాహితధియోఽమలాః
ఉపతస్థుర్హృషీకేశం వినిద్రా వాయుభోజనాః 7-4-21నుండి23.

ఈరీతి దేవతలు జేరి విష్ణుని స్తుతించిన పట్టున విషయము సంగ్రహముగ నున్నది. శాస్త్రివర్యులు తమ శ్రీకృష్ణభాగవతానువాదమున నిరువది గద్య పద్యములందు మిక్కిలి విపులీకరించి దిద్ది తీర్చిరి.

సురలు క్షీరసాగరమును జేరి దానిసోయగమును దిలకించిన భంగియిది.

మ॥ కనిరావేల్పులనల్ప కౌతుకమునం గల్యాణరత్న ప్రభా
జనితాహ్లాదము సంభృతామృత రసస్వాదంబు చంద్రాదిపా
వన దాయాదమతి ప్రసాద మపనిర్వాదమ్ము నుశ్రీదమున్
వినిరూఢోన్నతనాదముద్ధృతమహావేదమ్ము క్షీరోదమున్.
7-106

ఈ పద్య రచనా శిల్పము పోతన్నను మరిపించును. పిదప శ్వేత ద్వీప వర్ణనము,

చ॥ తరగలరాపిడిం బొడమి తద్దయు ముద్దగ దేరి వేరి పెం
పరమయి పాలవెల్లి నడుముందపు వెన్నయె వెల్లడీవియై

తిరపడెవెన్క వేల్పులు దధిన్మథియింపగనౌ సుధారసం
బరుదుగనాడు దాని పయి నారి పరంగె మెఱుంగు పూతయై.
7 - 110.

యని సొగసుగ వెన్నవలె పాలకడలిని మెఱుగు మీఱినట్లు చేయబడినది. పిదప వైకుంఠపురరాజమిటుల చెన్ను మీఱినదట.

మ॥ అరుదారన్మణి భర్మ నిర్మిత మహా హర్మ్య ప్రభాపుంజమున్
వరణస్థాపిత నూత్నరత్న సురుచివ్రాతంబునుంగూడి భా
స్కర కోటి ద్యుతులన్ హసించుచును వేడ్కంబొల్చి వైకుంఠమ
న్పుర రాజంబు విరాజమానమగు సంపూర్ణ ప్రభావంబునన్.
7-112.

ఈ పట్టు శాస్త్రివర్యుల వర్ణనా వైదుష్యమునకు నౌచితీ యను సరణమునకును ప్రబల నిదర్శనము.

పిదప నమరులు దామోదరుని బ్రవిమల భక్తితో ముకుళిత హస్తులై స్తుతించిన ఫణితి శాస్త్రివారి రచనకు మకుటాయమానము.

సీ॥ హంసాయ వాఙ్మనసాతీత రూపాయ
నిర్గుణాయగుణాత్మనే నమోస్తు 7-119.

ఇట్లు వేదాత్మకుని వేదమురీతిగ నాది భాషాత్మకముగ నుతింపజేయుట మిక్కిలి యౌచిత్యశోభితమై యలరారుచున్నది.

ఈ రీతిగ మూలమున నతి క్లుప్తముగ నున్న యీ విషయము వర్ణనాత్మకమై శాస్త్రివర్యుల చేతి యందు విపులౌచిత్యమునందినది.

14. ప్రహ్లాదచరిత్రయందు విష్ణువు దేవతలకభయ మిచ్చి హిరణ్యకశిపుని సుతుడుగ బ్రహ్లాదుడవతరించుననియు, తద్వారా లోకశాంతి జరుగుననియు జెప్పను. వెంటనే మూలమున,

"తస్య దైత్యపతేః పుత్రాశ్చత్వారః పరమాద్భుతాః

ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాంగుణైర్మహదుపాసకః” 7-4-30
యని చెప్పబడినది.

శాస్త్రివర్యులీతావున నౌచిత్యముతో హిరణ్యకశిపుని పత్ని యంతర్వత్ని యగుటను మిక్కిలి చక్కగ మూడు నాల్గు పద్యము లలో వర్ణించినారు.

ఉ॥ ఆ విబుధారిదేవివిబుధాంగనలున్మఱి పన్నగాంగనల్
భూవలయాంగనల్ తనకు ముచ్చట లెచ్చగ నూడిగంబున
భావన మీఱ జేపులును మాపులునుంబొనరింప జెంపునన్
దా విలసిల్లి యెల్లరు ముదంపడ గుర్విణి యయ్యెనయ్యెడన్
7-130

ఈ వర్ణనమునందనౌచిత్యమేమియు గానరాక సందర్భౌ త్యమేన్నిండి యుండి మూలమును మించినది.

పిదప ప్రహ్లాదుడంతటి భక్తాగ్రేసరుడగుటకు కారణమున శాస్త్రివారు మూలమున లేకున్నను గల్పించి యిట్లుబ్రమాణీకరించి

ఆ॥ అట్లునీరుమోసి యైదాఱునెలలైన
వెనుక జక్రధరుడు వెలది మిన్న
కలను బోల దోచి గర్భస్థుడగు నర్భ
కునకు బోధపఱచి చనియె నిచ్చ. 7-133.

అట్లు కానియెడల ధానవ పుత్రుడంత వినీతుడుగుట యెట్లు దీనికుపబలకముగ శాస్త్రివారు ముందు చూపుతో సురల కభం మిచ్చి పంపిన పిదప గరుడలాంఛనుని యిట్లాలోచింపజేయు జేసినారు.

వ॥ “అనివారినెల్ల నంపివుచ్చి యచ్యుతుండు దైత్యవధోపాయ
బంతరంగంబున జింతించి యంతరంబరయుచుండె” 7-127

ఈ రీతి జెప్పుట మిక్కిలి యౌచిత్యవంతము.

అటులనే ప్రహ్లాదుని వర్ణించునెడల మూలమున,

ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః 7-4-30

అని యున్నది. ఇందలి "మహదుపాసకః" అనుదానిని గ్రహించి తను యనువాదమున నిటుల వివరించినారు.

సీ॥ కదలడు మెదలడు కమలేశ్వరునిలోన

సేవించు చున్నట్టి జీవిగాన 7-136.

మూలముననున్న దైత్యపతేః పుత్రశ్చత్వారః అను విషయము శాస్త్రి వారి యనువాదమున విడువబడినది. ప్రహ్లాదుని విషయమే ప్రస్తుతము ప్రధానమని యెంచి కాబోలు శాస్త్రివారు దాని జోలికి బోలేదు.

అతని యుపాసనత్వము పై రీతి సీసమున రూపు కట్టింపబడుట ప్రహ్లాదుని పాత్రకు కూడ నౌచిత్యమే యయినది.

హిరణ్యకశిపుడు తనయునివిద్యాభ్యాసమునకై గురుకులమునకు బంపనతని యధ్యయనము గూర్చి మూలభాగవతమున నిటులున్నది.

"యత్తత్రగురుణాప్రోక్తం శుశ్రువే నుపపాఠచ

నసాధు మనసామేనే స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ 7-5-3."

ఏవిధముగ గురువులు పఠింపించిరో ప్రహ్లాదుడు ఆ విధముగ పఠించుచువానిని మిథ్యలని తెలిసినవాడైపట్టించుకొనడని దీనిభావము.

శాస్త్రివారు దీనిని ఈ విధముగ ననువదించినారు.

సీ॥ చదివింపబోయిన జదువనొల్లండొజ్జ

చదివిన చదువెల్ల జట్టుపడగ 7-144.

మూలమున "శుశ్రువేనుపపాఠచ" అని యుండగ నీశాస్త్రివారి యనువాదము పూర్తి విరుద్ధముగ దోచును. కాని యిట్లనువదించుట శాస్త్రివారికి తెలియకకా! ఇటనొక విషయము గూఢముగ నున్నది.

ప్రహ్లాదుడు పుట్టుకతోడనే బ్రహ్మజ్ఞాని. అట్టివానికి లౌకికవిద్యలతో బనేమి? నిజమైన తాత్త్వికుడు పరబ్రహ్మమును దక్క యన్యమును దలపడు. అందులకు బరీక్షిత్తునకు భాగవతోపదేశమొనరించిన శుకమహార్షియే ప్రమాణము. ఈ యాధారముగ శాస్త్రివర్యులు ప్రహ్లాదుని మూలమునకంటె మరింత యున్నత స్థితిలో గూర్చుండ బెట్టి పాత్రకు వన్నెదెచ్చిరి. కావున నౌచిత్య భాసురమై యిది శోభిల్లుచున్నది.

మఱియు విద్యాభ్యాసమును గూర్చి ప్రశ్నించు జనకునితో దనయుడైన ప్రహ్లాదుడు సమాధానించుట మూల భాగవతమున నిటులనొక శ్లోకమునందు మాత్రమున్నది.

'తత్ సాధు మన్యే సురవర్య దేహినాం
సదా సముద్విగ్న ధియామసద్గ్రహాత్
హిత్వాత్మపాతం గృహమంధకూపం
వనంగతో యద్ధరి మాశ్రయేత' 7-5-4.

దీనిని శాస్త్రివారు విపులీకరించుచు నాలుగుపద్యములలో ననువదించిరి. "యద్ధరిమాశ్రయేత" యనుదానికి జక్కగ,

శా॥ సర్వజ్ఞుండగు నీశ్వరుందెలిసి విజ్ఞానంబునం దోగుచే
నేర్వన్ విద్యలకున్ ఫలంబగును గానీకీర్తినొందంగ గా
దుర్విన్ గర్వి నశించు గావునను నేనో విద్యలన్నేర్చితిన్
సర్వంవిష్ణుమయంజగత్తనుచు నశాంతంబుజింతించుటన్"
7-146.

అని ప్రహాదునిచేననిపించిరి. ఇట్లనువదించుటలో శాస్త్రివారు పోతన్నచే బ్రభావితులైరని భావింపవచ్చును.

ఈ సందర్భమున హిరణ్యకశిపుడు గురువులతో బలికిన పలుకులు తండ్రి హృదయమునకు నద్దము పట్టును. మఱియు

గురువులయెడ నెటుల బూజ్య భావముండవలెనో తెలియజేయును.

దీనికి మూలమున నాకరము లేదు. కాని రెండవసారి
ప్రహ్లాదుని ప్రశ్నించి తీవ్రముగ వారిని నిందించినట్లున్నది
ప్రస్తుతమీ యౌచిత్యయుక్తమైన హిరణ్యకశిపుని
పలుకులనరయుడు,

చ॥ గురువులు మీరు మాకు గడు గూర్చిన వారలు మిమ్ము
మేమెదన్
నిరతము గొల్చుచుందుము వినీతులమై యిటు మాకు మారుకే
కరణి గృతారాధుడగు కష్టుని దుష్టుని బెద్ద సేయమా
గరువమెఱుంగజాలడిటు గారణ మేమితలంపనయ్యెడిన్.
7-126

హిరణ్యకశిపుడు రాక్షసుడయ్యును పరమజ్ఞాని. సోదర మరణ
మునకు దురపిల్లు దల్లి నూరార్చుచు నతడు జేసిన తత్త్వో
దేశమే యందులకు నిదర్శనము. అట్టి వానికి గురుస్థానము తెలియక
పోవునా? కావున నీరీతి నాతడు వారినడుగుటలో నెంతో యౌచిత
మున్నది. మఱెచ్చటను హిరణ్యకశిపుడు గురువులను నిందించినట్లు
శాస్త్రివారనువదింపలేదు. దీనినిబట్టి శాస్త్రివారికి గురువులయందుక
గురుభావము ద్యోతకమగును.

ప్రహ్లాదుని దిద్ది తెత్తుమని తోడుకొని పోయి గురువులు వివిధ
పాయంబుల బుజ్జగించి, బోధించి, తల్లిచేతందిద్దింపనెంచి లీలావ
గడుకుం గొంపోవ నామె సుతుని గౌగిటంగదియించిచుంచుపుడుకుచ
నుపలాలించుచు బలికినట్లు శాస్త్రివారు శ్రీకృష్ణభాగవతమున రెం
పద్యములలో జెప్పినారు. ఇట్లు చూపుట కడుయొప్పిదమై యున్న

చ॥ కడుపున గన్న బిడ్డడవుగాని యొకండవుగావు తండ్రి

నడుపుముదానవాంతకు మనంబున వీడుము వీడకున్న నీ
పడియెడు పాటు జూచియొకపాటి గ నేనెటుతాళియుండెదన్.

తే॥ ఉఱడుమీ యన్న యింద్రాది యోధవరుల
నున్నయట్లుండి కోపించు నన్ను నిన్నొ
కండుగజేయును దల్లికిగడుపుశోక
మిడక వేవేగ హరిభక్తి విడువుమన్న. 7-168,169.

ఇందు లీలావతి అటు భార్యగను నిటు తల్లిగను వర్తించవలసి నరీతి వర్తించినది. గర్భశోకము కలిగింపకుమని కొడుకును బుజ్జగించినది. పిల్లలు తల్లిమాట తప్పక విందురని గురువులెంచి యిటులో నరింపించుట సందర్భమునకు దగినటులున్నది. ఇది శాస్త్రీవారి యనువాద పాటవమునకు నిదర్శనము. ఇద్దానికి మూలమున గొంచె మొకరము కనుపించును.

"దైత్యేంద్రం దర్శయామాస మాతృవృష్ట మలంకృతమ్"
7-5-19.

దీనిని శాస్త్రీగారు గ్రహించి పైవిధముగ తమ యనువాదమును తీర్చిదిద్ది యొప్పింపజేసిరి.

పిదప గురువులు ప్రహ్లాదుని సహాధ్యాయులతో నధ్యయనము గావింపజేసిరి. ప్రహ్లాదుడును గురువులు నిత్యకర్మానుష్ఠానమునకై చనగా దైత్య బాలకులకు జ్ఞానోపదేశమొనరించి తన జ్ఞానమునకు హేతువు వారడుగగా సవివరముగ జెప్పును. ఈ విధముగ మూలాను సారముగ శాస్త్రీవారు చెప్పి ప్రహ్లాదుని యఖండ జ్ఞానమును విదిత మొనర్చి యా పాత్రకు శోభ గూర్చిరి.

ప్రహ్లాదుని వర్తనమెఱిగి గురువులు కినుకతో హిరణ్యకశిపుని వద్దకు శిష్యునిగొనిపోయి పరిస్థితిని వివరించినట్లు హేతువు చూపుటలో

గురుదోషమేదియు లేదని స్పష్టీకరణము తోచి యౌచిత్యవంతమై యలరారినది.

మ॥ దనుజాధీశ్వర! నీ సుతుండు కులతిక్తంబేరికింగాడు చె
ప్పిన మాటల్ చెవిబెట్ట డన్యమతమున్వీడండు దుష్టత్వముం
గొని వర్తించుచు దోడి బాలకుల గైకోజేసె దుర్బుద్ధులా
తని మూలంబున నెల్ల రాక్షసులకుం దబ్బిబ్బుగానయ్యెడిన్. 7-182.

ఈ మాటలు విని హిరణ్యకశిపుడులికిపడుచు తనయుని గూర్చి పలుకుట యిటులగుపించును.

ఆ॥ అనిన నులికి పడుచు నమరారి యేమేమి?
చేటు కాలమయ్యెనోటు? కడుపు
చెడగ బుట్టి కొడుకు నుడి గొన్న యరి గాని
కొడుకుగాడు నాకు గూళవాడు. 7-183.

ఇట్లనుటలో హిరణ్యకశిపున యప్పటి మనఃస్థితి విశదమగుచున్నది. ఈ సందర్భమున పితాపుత్రుల వాగ్వివాదము కడు రమ్యమై తిక్కన్న నాటకీయ శైలిని దలపింపజేయును.

మూలమున హిరణ్యకశిపుడు సుతునసేకవిధముల హింసించి శూన్యఫలితుడై మరల విద్యాభ్యాసమునకై గురువుల కప్పగించినట్లు కలదు. ఈ రీతిగ మూడు పర్యాయములు మొత్తము మీద జరుగును. శాస్త్రివారిది పరిహరించిరి. రెండవసారికూడ ప్రహ్లాదుని వర్తనమును నిశ్చలముగ దోచగ మూడవ పర్యాయము విద్యకంపుటలో నౌచిత్యము కానరాదు. కావున శాస్త్రివారు దీనిని బరిహరించి రెండవ యనుభవము కాగానే దానవపతి తనయుని వధకుద్యోగింపించుట జేసినట్లు కథాకథనమును నిరాటంకముగ సాగించిరి.

మున నొక్కొక్కచో మూలమును మించుచు నౌచిత్యవంతమై కాన వచ్చును.

15. గజేంద్రమోక్షణమున గజేంద్రుడు నిదాఘపీడితుడై పరిసరమున సరోవరమున్నట్లు గ్రహించిన విధము మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"గిరిం గరిమ్ణా పరితః ప్రకంపయన్ నిషేవ్యమాణోఽ లికులైర్మదాశనైః
సరోఽనిలం పంకజరేణురూషితం జిఘ్రన్ విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః 8-2-23,24

ఈమాత్రము దానిని శాస్త్రిగారు మిక్కిలి సుందరముగ నిట్లు తీర్చిదిద్దిరి.

సీ॥ జలములపైనాడి జలజగంధముతోడ
గనవచ్చు చల్లని గాలివేన
కమలకాండ వినూత్న సముపేతపరిమళ
సహకారి జనసమాసంబువలన
భంగరంగచ్చక్రవాక కారండవ
హంసాది పక్షి శబ్దాళి వలన
నిరత కల్లోల వినిర్గత శీకర
సందోహ సంస్పర్శసంధివలన

తే॥ కలదు కాసారమిందని తెలిసిమదిని ....8-26.

ఈ యనువాదమున శాస్త్రివారి రమణీయ రచనా దృష్టి గోచరించును.

అటులనే నక్రముతో విక్రమించు గజరాజు యుద్ధ పద్ధతి మూలమున నీరీతి గోచరించును.

"విముక్త శుద్ధినధియోంపరేగజాః
పార్ష్ణిగ్రహస్తారయితుం నచాశకన్

నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోః
వికర్షతోరన్తరతో బహిర్మిథః" 8-2-28.

ఈరీతిగ గజనక్రముల పోరాటము చెప్పబడినది. శాస్త్రివారి పట్టున వాని యుద్ధ సంరంభమును విపులముగ నెనిమిది పద్యములలో జూపినారు.

గజరాజు విక్రమమునెటుల వర్ణించిరో చూడుడు.

సీ॥ ఇనుపటోకళ్ళకు నెనవచ్చు కొమ్ముల
గొట్టి పై చిప్పలు గుండజేసి 8-35.

ఇందు జక్కని యుపమానములు ఇనుపటోకళ్ళు, కాలపాశము వంటివి ప్రయోగింపబడి యధికతర రామణీయకతను గూర్చినవి. మూలమున నింతకుముందు "గజోయథాబలం" అని మాత్రమాకరము శాస్త్రివారి యనువాదమునకు గానుపించును. ఆ "యథాబలం" యనునది శ్రీకృష్ణభాగవతమున నీరీతిని జక్కగ రూపుకట్టి కరి పోరాటము కనులముందాడినది.

16. దేవదానవులు పాలకడలిని జిలుకగా సమస్త వస్తువులు పుట్టినవి. అప్పట్టున నుచ్చైశ్రవము జనింప నీశ్వర శిక్షచే నింద్రుడద్దానిని గైకొనలేదనియు, బలిచక్రవర్తి స్వీకరించినట్లును మూల భాగవతము.

"తతఉచ్చైఃశవహ్రానామ్న యో భూచ్చందప్రాండురః
తస్మిన్ బలిః స్పృహాంచక్రేనేంద్ర ఈశ్వర శిక్షయా" 8-8-3.

శాస్త్రివారిందుప్రదేగ్రహించినట్లుతమయనువాదమున నుడివిరి.

ఉ॥ దుశ్శ్రవణంబుపోనటులుతోయధి ద్రచ్చ సుధారసంబును
చ్చైశ్శ్రవ మచ్చరల్ రమయు జంద్రుడుగోలనేకవస్తులం
భక్షధనంబునుండి వెరవార లెఱంగుచు వెల్వడంగ నా
స్వశ్రితులందు మేటులగు వారు గ్రహించిరివాని వానినిన్.
8-120

ఇందు దేవతలను నర్థమున స్వాశ్రితులని చెప్పుటయే కాక పిదప స్వయముగ శాస్త్రివారు,

సీ॥ ఇచ్చనైరావణ ముచ్చైశ్శ్రవంబును
హరిహయునకును వాహనములయ్యె" 8-124

అని "హరిహయుడనుచు" నింద్రునే చెప్పిరి. దేవగజము, దేవ హయములనియే ప్రసిద్ధియును. అకారణముగ శాస్త్రివారు వాని నిందుడే గ్రహించెనని చెప్పియుండవచ్చును. ఇతరత్రను బలిచక్రవర్తి యుచ్చైశ్శ్రవమును గ్రహించినట్లు కానుపింపదు. ఈ భావమే శాస్త్రివారినావిషయమున నట్లనువదింపజేయ కారణమై యుండును.

పిమ్మట "వారుణి" జనించినట్లును కోణపులు నారాయణునను మతంబున గ్రహించినట్లును మూల భాగవతము.

"అథాసీత్ వారుణీ దేవీ కన్యాకమలలోచనా
అసురా జగృహుస్తాం వై హరేరనుమతేనతే" 8-8-30.

ఈ విషయము శాస్త్రివారి యనువాదమునగానరాదు. వారు దీనిని విడుచుటకేమి కతమో? వారి యాధార మూల ప్రతియం దీవిషయము లేదో! సప్తవ్యసనములందొకటియైన దీనివర్జించుటయే యుచితమని యెంచిరో యూహ్యము.

అటులనే విష్ణువు మోహినియైన పట్టున రక్కసులాశ్చర్యముతో బలికినట్లు నామెయు బ్రతిభాషించిన విషయము మూలమున తొమ్మిది శ్లోకములలో 18-9-2 నుండి 10- నున్నది. మోహినీ వర్ణనమును మూలమున నాలుశ్లోకములలో విపులముగ నున్నది, అట్లవతరించుటకు హేతువు మూలమున,

"ఏతస్మిన్నంతరేవిష్ణుః సర్వోపాయవిదీశ్వరః

యోషి ద్రూపమనిర్దేశ్యందధారపరమాద్భుతమ్." 8-8-41
అని యున్నది.

శాస్త్రివారి యనువాదమిప్పట్టున మూల కుంచనమై కాన వచ్చును. సర్వోపాయ విదిత్వమునకు జక్కగ,

వ॥ పుండరీకాక్షుండగు నజితుండు రాక్షసులకమృత మిడుట పాములకుం బాలు వోయుటయని నిశ్చయించి.... 8-128

అని తెలుగు జాతీయము విరిసౌరభముగ, సందర్భోచితముగ, నన్యథాకరణముగ దోచునట్లు మూల వివరణమొనర్చుట మిగుల సొగసుగ నున్నది.

"ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామమ్...." ఇత్యాదిగ నాలు శ్లోకముల నున్న వర్ణనమును మిగుల సంగ్రహముగ నొక్క మత్తేభ విక్రీడితమున నామోహినీ మత్తేభయానను దీర్చిదిద్దుటలిటుల గానవచ్చు వచ్చును.

మ॥ తళుకుంబంగరు డాలు డీల్పడుగతిం దైవారు నెమ్మేనును
న్నెలనాముద్దులు మూటగట్టి మిగులన్వెల్గొందు నెమ్మోమును
న్గలుకుంగుబ్బలు వాలు గన్నులును విన్నుంబోలు లేగౌను నుం
గల నారీమణియైరమాధవుడటన్ గన్పట్టెనప్పట్టునన్. 8-129

ఈ వర్ణనము సంగ్రహమైనను మోహనముగనే యున్నది. మూలము నందున్న యంత యనవసరమని శాస్త్రివారు భావించి యుందురు. అటులనెంత్తైనను వర్ణింపవచ్చును. కావున నౌచిత్యవంతముగ దగు మాత్రము శాస్త్రివారీ పట్టున గ్రహించిరి. పిదప రక్కసులా స్వరూపమునుగాంచి యిట్లు భావించి భాషించినట్లు మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"అహోరూపమహోధామ అహో అస్యా నవంవయః
ఇతితేతామభిద్రుత్య పప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః

కస్యాసి వదవామోరు మధ్నంతీవ మనాంసినః" 8-9-2,3

ఇత్యాదిగ భాషించుట లాఱు శ్లోకములలోనున్నది. శాస్త్రివారిది యంతయు ననవసరమని పరిహరించి సంగ్రహముగ నిట్లనువదించిరి.

తే॥ ఇట్లు మోహినియై విష్ణువెసగినల్ల
దాత్రవుడుల నెల్ల వంచింప దలచి వారి
కెలన బ్రత్యక్షమగుటయు గెరలి వారు
మోహ పరవశులై యుండి రూహము చెడ.

వ॥ ఇట్లు మేను మఱచి తన్నుం జూచుచున్న దానవుల చెంతకా దైత్యాంతకుండు తక్కుచుందారుచుంజని మీలో మీరిక్లేల వాదు పెట్టుకొనియెదురు. నేను మీ యిరుదెఱంగులవారికి నమృతంబు పంచి యిచ్చెద.... 8-130,131

ఇట్లు స్త్రీరూపధారియైన విష్ణువే వారినొడంబఱచినట్లు శాస్త్రివారను వాదము చేసిరి. మూలమునను వారి భాషణమైన పిదపనిటులే కలదు. శాస్త్రివారి యీ కుదింపువలన కథాగమనమున కేయాటంకము లేక నిరాఘాటముగ సాగుటకు దోడ్పడి యౌచిత్యవంతమైనది.

17. వైవస్వతసుతుడైనసుద్యుమ్నుడు సపరివారముగ నాఖేట మునకు వనమున జొచ్చి యశ్వసహితముగ స్త్రీత్వమునందును. దీనికి హేతువు వారు కుమారవనమున బ్రవేశించుటయని మూల భాగవతము.

"సకుమారోవనం మేరోరధస్తాత్ ప్రవివేశహ" 9-1-125.

దానిని ప్రవేశించిన పురుషులు స్త్రీలగుదురని పరమశివుడు ప్రియ కామ్యముచే నియమమొనరించినట్లు

"తదిదం భగవానాహ ప్రియాయాః ప్రియ కామ్యయా
స్థానం యః ప్రవిశేదేతత్ సవైయోషిత్ భవేదితి." 9-1.32.

యని మూల ప్రవచనము.

మూలమున నీ పట్టున సుద్యుమ్నుడందు బ్రవేశించి స్త్రీ యయ్యెనని దానకి హేతువు శివుని నియమమని శుకుడన బరీక్షిత్తు శివుడెందులకట్లు నియమ మొనరించెనని యడుగ దానికి ఋషుల యాగమనాదిక వృత్తాంతము మరల విపులముగ జెప్పును.

శాస్త్రివారిటుల రెండు పర్యాయములు విషయ ప్రవచన మనవసరమని సంక్షిప్తీకరించి,

వ॥ "…. ఉత్తరదిశాభిముఖంబుగ బోయిపోయి.

ఉ॥ గౌరియు శంకరుండు కుతుకంబునగాముని బెల్చ గెల్చు చం
దేరొరులేగుదెంచిన నొకించుకలోపల స్త్రీత్వమొందనై
పౌరుషముజ్జగింతురని పల్కిన దాన నెవండునచ్చొటన్
జేరరరణ్యావృద్ధి విలసిల్లుచునుండును గౌరిపేరుతోన్.

వ॥ అట్టి గౌరీవనంబునందడుగుపెట్టినంతలో…." 9-11నుండి13.

అని యనువదించినారు. ఇందు బరీక్షిత్ప్రశ్నము మరల శుక వివరణము పరిహరింపబడినవి. ఆకారణము ముందే మూలమునందు వలెనే చూపబడినది. కారణము చూపబడిన పిదప మరల నట్లేల జరిగినది యని ప్రశ్నించుట యనవసరము. దానికి ఋషులు దర్శనార్థము వచ్చినవిషయమంతయు వచ్చినది. ఇది యంతయు ననవసరము. పైవిషయమునన్న హేతువునకే మరల సందేహము జనింపదు. కావున శాస్త్రివారు దీనినంతయు నౌచిత్య దృష్టితో బరిహరించిరి. మఱొక యౌచిత్యవంతమైన మార్పు జేసిరి. మూలమున,

"తదిదం భగవానాహప్రియాయాః ప్రియకామ్యయా"

అని శివుడు పత్నీ ప్రియార్థమట్లొనరించెనని, యున్నది. అపుడా వనమునకు కుమారవనమని పేరు కలిగినదిట. ఇది యంత సమంజసముగా లేదు. ఆమె ప్రియమునకై యటులొనరింపబడినది కాన యామె పేరు మీదుగ నా వనము ప్రసిద్ధి కెక్కుట భావ్యము.

కాని యసందర్భముగ కుమార వనమనబడుట యుచితముగ దోపదు. ఈభావముకలవారు కనుకనే శాస్త్రివర్యులు "అరణ్యమద్ది విలసిల్లుచు నుండును గౌరి పేరుతో" నని గౌరీవనమని మార్పు జేసినారు. ఇది వారి సునిశిత పరిశీలనకు, నౌచిత్య దృష్టికి నికషదృషత్తు.

పిదప సుద్యుమ్నునకు స్త్రీత్వము వచ్చుట కడు సొగసుగ జూపినారు,

సీ॥ పేరురంబున యందు సౌరుమీఱగనయి
లికుచకుచంబులు లేవజొచ్చె
బెడగొండెముడితోడ గడునొప్పు నొదల
వేణీభరంబది వ్రేలనయ్యె
గాసెతో గత్తి చేకట్లతోనగు కౌను
మిన్ను కన్నను గడు సన్నమయ్యె
సింగంబుతోనైన జెంగలింపగ జాలు
గమనంబు మందమై కానవచ్చె

తే॥ జఘన మెంతయు ఘనమయి జగతినిండె
గనుల గాటుక కాంతులు వనులనిండె
దొండపండనగెమ్మోవి తులకరించె
జిలుకులకుదోడు సూపెడు బలుకుబడులు. 9-14.

ఈ శాస్త్రివారి యనువాదము స్త్రీయయిన సుద్యుమ్నుని మన కనుల ముంగిట నిల్పుచున్నది. పోతన్న యనువాదమున నిటునీ రామణీయకము కానరాదు. ఇది శాస్త్రివారి ప్రతిభకు గీటురాయియై మిక్కిలి యౌచిత్యముగ నున్నది.

ఇట్లు స్త్రీయైన సుద్యుమ్నుడు విచారించినట్లు మాత్రము మూల భాగవతమున,

"సా చానుచర సంయుక్తా విచచారవనాద్ వనమ్" 9-1-33.

అని యున్నది. ఇటు "వివఛార" యనియే యున్నది. కాని యెట్లో యనునది లేదు శాస్త్రివారది యెట్లో యిట్లు సొగసుగ జెప్పినారు.

సీ॥ నా కీర్తి యంతయు నవ్వుల పాలయ్యె
నా ప్రతాపంబోష్ఠనటునమొందె 9-16.

ఇందలి శ్లేష పరమరమణీయము. ఇది శాస్త్రివారి వర్ణనా పాండితీ శేముషీధిషణకు బరమ నిదర్శనము. ఇటు మూలమును మించి శాస్త్రి వారి యనువాదమలరారుచున్నదనవచ్చును.

18. మూల భాగవతమున నవమస్కంధతృతీయాధ్యాయమున సుకన్యాచ్యవనుల వృత్తాంతము ప్రవచింపబడినది. శాస్త్రివారు మగుల నౌచిత్యముతో తమయనువాదమున నించుక మార్పు చేసి చూపిరి.

మూలమున సుకన్యాచ్యవనులు దాంపత్య మొనరించు చుండగ కొంత కాలమునకు నాసత్యులు వారి యాశ్రమమునకు వత్తురు. అప్పట్టున నిటులున్నది.

"కస్యచిత్ త్వథకాలస్య నాసత్యావాశ్రమాగతౌ
తౌపూజయిత్వా ప్రోవాచ వయోమేదత్త మీశ్వరౌ,
గ్రహం గ్రహీష్యే సోమస్య యజ్ఞే వామప్య సోమపోః
క్రియతాం మే వయోరూపం ప్రమదానాం యదీప్సితమ్."
9-3-11,12.

ఆశ్రమాగతులైన యశ్వినీదేవతలను చ్యవనుడర్చించి, తాను వారిని క్రతువులందు సోమపానార్హులుగ జేయుదుననియు దన జరాభారము దుగించుడని పై విధముగ కోరును. అప్పుడు వారు,

"బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్యభిషక్తమౌ
నిమజ్జతాం భవానస్మిన్ హ్రదే సిద్ధ వినిర్మితే" 9-3-13.

అనుచు వాని నటనున్న సిద్ధవినిర్మితమైన సరోవరమున మునుగుమని

సత్యులబోలి వెలుగొందును. మునితోపాటు వైద్యద్వయము నట్లా నర్చును. ఈ కారణముగ మూవురును తుల్యాకృతులై సుకన్యకు కానవత్తురు. సుకన్య తన పెనిమిటిని గుర్తింపలేక భిషగ్వరులను శరణువేడును. మూలమున నిప్పట్టున,

"తాన్ నిరీక్ష్యవరారోహా సరూపాన్ సూర్యవర్చసః
అజానతీ పతిం సాధ్వీ అశ్వినౌ శరణం యయౌ
దర్శయిత్వా పతింతస్మై పాతి వ్రత్యేన తోషితౌ
ఋషిమామన్త్ర్యయయతుర్విమానేన త్రివిష్టపమ్. 9-3-16,17.

అని యున్నది. నా సత్యులు నామె పాతివ్రత్యమునకు సంతసిల్లి చ్యవనునామెకు జూపి యామంత్రించి విమానయానులై స్వర్గాభిముఖులైరి. ఇది మూల భాగవత కథ.

శాస్త్రివారు దీనిని మార్పుజేసి సుకన్యాచవనుల పాత్రలను మిగుల నుదాత్తముగ దిద్ది తీర్చిరి.

సరస్సున జలకమాడి గమించుచున్న సుకన్యను జూచి దేవవైద్యులు పరవశులై యామె వివరములనడుగుదురు. ఆమెయు దాను చ్యవనుని యర్థాంగినని ప్రత్యుత్తరమిచ్చును.

ఆ॥ అంత గొంత కాలమరిగిన యప్పుడు
వేల్పు వెజ్జులటకు వేడ్క వచ్చి
జలకనాడిపోవు జలజాక్షినీక్షించి
రమరకన్యబోని యట్టి దాని.

ఉ॥ కాంచి తదంచితద్యుతికి గౌతుకమందుచు మెచ్చి వచ్చియో
చంచలనేత్రి గాత్రరుచి సర్వదిశల్ వెలిగించుచుంటిసీ
వెంచగ నేరిదానవగుదెవ్వనిపంపుబొనర్చు చుంటివో
కొంచక మాకు వాకొనుము కోరిక లీరకలెత్త నిత్తటిన్.

తరు॥ అని సుకన్య యిట్లనియెనోదివ్య

లార॥ నే శర్యాతి యనురాజపుత్రి
ననఘుడు భృగు పుత్త్రుడగు చ్యవనునకు
ననుగుబత్ని సుకన్యయనుదాననను చు
దనయుదంతము సవిస్తరముగా దెల్ప
దగనవ్వి దస్రులు తమ్మెటింగించి
వనితా శిరోమణివలను మోముగుచు
వగదోపనిట్లని పలికిరిమఱియు. 9-43నుండి45.

ఇట్లు సమాధానించిన చ్యవనుదయితతో దస్రులు చ్యవనుని గూర్చి మిగుల విపరీతముగ బలికి వేఱు వానిని వరింపు మందురు. మచ్చునకు కొంత పరికింపుడు,

ఉ॥ "కాటికి గాళ్ళుసాచు కొనికాటియనొందుచునున్న వానికి
వేటికి నాలుగావలయు నిక్కము వచ్చెను గన్నతండ్రితా
నేటికి బ్రేవులందుదయయింతయు నేమియులేకయిచ్చెనో
బోటిరో॥ నిన్ను విన్న వగపుట్టుక పోవునె యెట్టి వారికిన్.

మ॥ అసమర్ధుండగు వీని బాసి జలజాస్యా॥ నీవు వేఱొక్కనిన్
బ్రసమీక్షించి నీ సొగసు నీ కాయమున్
బ్రసవాస్త్ర ప్రతి పాదకంబులగుచున్ భాసిల్లుచందంబునన్
బొసగంజేసికొనంగ జూడుమనుచున్ మోదంబునంబల్కుడున్.
9-46,50.

ఇట్లు వారు సోపపత్తికముగ బల్కగా సుకన్య ప్రతిభాషించిన విధమామె పాతివ్రత్యమునకు నిర్మలముకురమై యా పాత్ర యున్నతిని మేరు శిఖరమును మించినట్లొనర్చినది.

ఆ॥ ఆ సుకన్య కవలకనియె నోయయలార।

మీరలిట్లు తలప మేరగా దనుడునా
సత్యు లిట్టులనిరి సతికి మఱియు. 9-51.

ఆ బోటి సూటిగ మెత్తగ కత్తి వలె తన నిశ్చితాభిప్రాయ మును ఖండితముగ మర్యాదకే మాత్రమును లోటురానీయక యల్పా క్షర సంఘటనముననల్పార్థమును బ్రకటించినదో। ఇది శాస్త్రివారి పాత్ర మఱి. కవి ప్రతిభ యెంతటిదో నిటను మనకు స్పష్టమగును. తరువాతి పద్యము చూడుడు,

సీ॥ వనితరో। మేము దేవభిషగ్వరులమునీ
పతినవరూప సంపన్నుడగుచు
నలర జేయుదు మేము నతడును ముప్పుర
మగుదు మందొకని నీకగును బొంద
ననుడు నాయమ చనివినిపించి పతికిద
దనుమతి గొనివచ్చి యశ్వులగని
మీనొడివినయట్లుగా నొనరింపుడు
నా గవల్ వెండియునాతి గాంచి

తే॥ తరుణి నీమగడీ సరోవరమునందు
జొచ్చునది యన్న రూపుపై నిచ్చ జేసి
చ్యవనుడటు చేసె దస్రులున్ జలములందు
మునిగి తేలిరి మునితోడ మూర్తమునను. 9-52.

అశ్వినీ దేవతలు చ్యవనుని సురూపుని జేసెదమనియు, దాము మూవురిలో నొకనిని యామె వరింపవలెననియు షరతుబెట్టి యడుగ నామె భర్త్రధీన కావున నీవిషయమంతయు బతికి వినిపించి తదను మతి గైకొని పతిని దోడ్కొని వచ్చును. ఇది పతివ్రతా ధర్మము. పిదప నియమానుసారము ముప్పురు నా హ్రదమున మునిగి తుల్యా కృతితో నలరుదురు. చూడుడు,

మ॥ పడుచుంబ్రాయము సోయగంబు గలుగన్ భాసిల్లి తుల్యాకృతిన్
జడజాతేక్షణ చెంత జేరి ముగురున్మాలోన నొండొక్కనిన్
దడయంబోక వరింపుమంచు బలుకం దన్వంగి వొంగారుచున్
వడినా భార్గావునిన్ వరించెను మనో వాక్కాయకర్మంబులన్.
9-53.

మూలమున దమలో నొకనిని వరింపుమని నియమముంచుట లేదు. శాస్త్రివారి యనువాదమున గల్పింపబడినది యీ యగ్ని పరీక్ష. సరియ. అమె యీ షరతున కెందుకంగీకరించినది? తన భర్తను దాను పొందగలనను విశ్వాసము. అదియే పద్యాంతమున "మనో వాక్కాయ కర్మంబులన్" అని నిష్కర్షగ నుడువ బడినది. సుకన్య పతీవ్రతా శిరోమణులకు బుట్టినిల్లయిన భారత భూమిని జన్మించి నట్టిది. కనుక నామెకు అనసూయాది మహా పతివ్రతల సరసన శాస్త్రివారు బెద్ద బీటవైచి కూర్చుండ బెట్టి హిందూ స్త్రీ పాతివ్రత్యమును దిగంతములకు జాటినారు. శాస్త్రివారి యుహ ఎంత యౌచిత్యవంతము. మూలమును బరమ రమణీయముగ జేసి తమ యనువాదమున నిట్టుల చిత్రించిన వారి పటిమ యనితర సాధ్యము. చ్యవనుని పాత్రనెంత యుదాత్త భాసురముగ శిల్పీకరించిరో చూడుడు. మూలమున మొదటనే చ్యవనుడు వచ్చిన నాసత్యులనర్చించి తాను వారికి సోమ పానార్హతను గలిగింతుననియు, దన జరాభారము నుడుపుడని యర్థించును. ఇది ఋషి పాత్రకు న్యూనముగ నున్నది. శాస్త్రివారి యనువాదమున చ్యవనుడేమియు నర్థింపడు. అట్లని కృతఘ్నుడు కాడు చూడుడు,

వ॥ ఇట్లు రూప యౌవన సంపన్నుండైన చ్యవనుండు పరమ హర్షంబున
నా సత్యులంగని మీకతన గన్నులు గలిగి రూప వంతుడనైతి గావున

నోపిన కొలంది మీకు బ్రత్యుపకారంబు గావింపనుంటి నేటికిం బోయిరండని యంపివుచ్చె ...." 9-54.

ఎంత వినయముగ తన కృతజ్ఞతా ధర్మమును చ్యవనుడు నిర్వర్తించినాడో। ఇట్లు పలికి వీరిని బంపి పబ్బముగడచినదికదాయని యూరకున్నాడా? ఏమిచేయునో చెప్పలేదు. చేతుననినాడు. అదికార్య సాధకుల లక్షణము. వారు చెప్పరు. చేసి చూపింతురు. ఇట చ్యవనుడటులనే చేసినాడు. శ్వశురునిచే యాగమొనరింపజేసి యింద్రుని నిలువరించి నాసత్యులకు సోమపానార్హతను గల్పించినాడు. ఈ విధముగా సుకన్యా చ్యవనుల పాత్రలు రెండును ధర్మబద్ధములై విధి నిర్వహణమున నొకదానికి దీటుగా మఱియొకటి వర్తిల్లి శాస్త్రివారి చేతిలో బరమ రమణీయ భాసురమలై యౌచిత్యవంతములై మూలమును మించి తమ ప్రత్యేకతను నిలుపుకొన్నవి. అదీ శాస్త్రివారి ప్రతిభా సముపేత పాత్రౌచితీ పాటవము.

19. నవమస్కంధమున దశమాధ్యాయమున శ్రీరామచరితమును మూలము ప్రవచింపు చున్నది. సీతాపహరణమును గూర్చి మూల భాగవతమున నిటులనున్నది.

"రక్షోఽధమేన వృకవత్ విపినే సమక్షం
వైదేహరాజ దుహితర్య పయా పితాయామ్! 6-10-11.

పిదప,

భ్రాత్రావనే కృపణవత్ ప్రియయా వియుక్తః
స్త్రీసంగినాంగతి మితి ప్రథయంశ్చచాత. 9-10-11.
అని రాముని స్థితి చెప్పబడినది.

శాస్త్రివారిప్పట్టున సీతా ప్రలాపములను గడునుచితముగ జూపి యా కరుణ రసాత్మక సన్నివేశమును గనులగట్టించినారు.

"అర్థి వేషమునన్ సీతనపహరించె,"

వ। అప్పుడు సీతాదేవియు

ఉ॥ హా రఘురామ। హా త్రిజగదంచితసువ్రతకామ। హా మహో
దారగుణాభిరామ। యిదె దైత్య కులాధము డొక్కరుండు నీ
దారననున్ గ్రహించుకొని దక్షిణమార్గము పట్టిపోయెడిన్
గారుణికత్వ మేర్పడగ గ్రన్నననన్ విడిపింపరాగదే॥

సీ॥ "వేల్పులారా॥ నేల దాల్పులారా॥ మీరు
నా వెతల్ దెల్పరే నావిభునకు...."

9-231 నుండి 234.

మొదట సీతాదేవి భర్తనుద్దేశించి పలవించి పిదప సకల దేవతలను బ్రార్థించుటలో నామె దయనీయ పరిస్థితి చక్కగ జిత్రింప బడినది. ఇట్లు చిత్రించుట సందర్భోచితమైన శాస్త్రివారి ప్రతిభా పాటవమునకు నికషోపలమై యున్నది.

౬౦. మూలమున నవమస్కంధమున బదునెనిమిదవయధ్యాయమున యయాతి చరిత్రమున్నది. శర్మిష్ఠ సఖీ సహస్రముతో గురుపుత్రియగుదేవయానిని దోడుకొని విహారార్థమునొక యుద్యానవనమున బ్రవేశించును. అచట నొకజలాశయమునుగాంచి వినోదార్థము వారు జలక్రీడలొనర్పగట్టుపుట్టములు పీడి యందు జేరుదురు. ఆ సమయమున నందివాహనముపై బార్వతీ పరమేశ్వరులు రాగా లజ్జితులై వడివడిగ దీరము జేరి యాహడావుడిలో శర్మిష్ఠ దేవయాని పరిధానము కట్టును. ఇటుల భాగవతము నుడువుచున్నది.

"ఏకదాదానవేంద్రస్య శర్మిష్ఠానామ కన్యకా
సఖీ సహస్ర సంయుక్తా గురుపుత్ర్యాచ భామినీ"
శర్మిష్ఠా జానతీ వాసో గురుపుత్ర్యాః సమవ్యయత్."
9-18-6 నుండి 10.

ఈ విషయమును శాస్త్రివర్యులు శ్రీకృష్ణభాగవతమున నిటుల ననువదించిరి.

వ. "........వృషపర్వుని కూతురు శర్మిష్ఠ యొక్కనాడు

ఉత్సాహ. కన్యకా సహస్రమంతుగదలి దేవయానితో
వన్యమౌనసరోవరంబుపజ్జ బెట్టి పుట్టముల్
కన్యలాడి నీట వచ్చి గాలిగలియువానిన
న్యోన్య వినిమయంబుగాగ నవధరించిరత్తఱిన్.

వ. శర్మిష్ఠ దేవయాని పరిధానంబు గట్టిన" 9_329 నుండి 328.

ఇందు మూలకుంచనము, మార్పును గానవచ్చును. ఉద్యానసౌందర్యమును మూలము చక్కగ వృత్త్యనుప్రాస రామణీయకమునజూపినది. శాస్త్రీవారు మిక్కిలి సంగ్రహించి విషయమును గథా కథనమునకనుకూలముగ నొనర్చిరి. మఱియును వృషభ వాహనులై గిరిజా రమణులు వచ్చినట్లు మూలమున నుండగా నా హేతువును మార్చి, "కన్యలాడి నీటవచ్చి గాలి గలియువాని" యన్ని చూపినారు. జగజ్జననీ జనకులు మూలమున నున్న రీతిగ బ్రతివారికిని కానవచ్చుటు శాస్త్రీవారికి సమంజసముగ నన్పించి యుండదు. మహాభారతమునను సురకరువలికి వస్త్రములేకమైనట్లు గానుపించును. ఇదియే యౌచిత్యావంతముగ నున్నదని శాస్త్రీవారు భావించి యుండి యీ మార్పొనరించి యుందురు.

పిదప శర్మిష్ఠ దేవయానిని నూతద్రోసి మరలి పోవును. ఆ ప్రాంతమునకు నహుష పుత్రుడునయినట్టి యయాతివచ్చి నూతను దేవయానింగాంచును. తన యుత్తరీయమును జాపి దక్షణహస్తమున నామెను వెలి దీయును. దేవయాని నూయి వెడలి వచ్చి దక్షిణ కరగ్రహణ హేతువుచే యయాతిని దన భర్తగా బల్కును. పిదప తన వృత్తాంతమంతయు జెప్పును. ఈ విషయము మూల భాగవతమున నిటులున్నది.

"ఏవం విధైః సుపరుషైః క్షిప్త్వాఽఽచార్య సుతాంసతీమ్

శర్మిష్ఠా ప్రాక్షిపత్ కూపే వాస అదాయ మన్యునా"
"మనస్తు తద్గతం బుద్ధ్వా ప్రతి జగ్రాహ తద్వచః
గతే రాజని ...." 9-18-17 నుండి 23.

శాస్త్రివారి యనువాదమున నించుక మార్పు పాత్రోచితముగ గోచరించును.

"అనుచు నెగ్గులాడి యా దేవయానిని
బడగ ద్రోచి నూత వెడలె నంత"

వ॥ అంతలో యయాతి మృగ యార్థమరుదెంచి నూతిలో బడియున్న కన్యకామణింగనియె" 9-330, 331.

మూలమున నేమియు బ్రశ్నింపక యయాతి దేవయానిని ప్రోత్సాహితను జేయును. శాస్త్రివారి యనువాదమున నాతడామె వివరమడుగ నామెయు తగినరీతిగ సమాధానించి తననుద్ధరింపుమని వేడ నాతడటులొనర్చును. పిదప నిరువురును వారి వారి మార్గముల బోదురు.

మ॥ కనినీవెవ్వరిదాన వెవ్వతివి యీ కాంతారమధ్యంబునం
జనుదే నేమి తృణావృతంబును భయస్థానంబునిన్నూతిలో
వనటంగుందగనేల జెప్పుమన నవ్వావమాక్షి పెన్నిద్దురం
గను వారిన్ బ్రదిదికించు భార్గవునకే గన్యంజగన్మాన్యకా.
9-332.

ఇట నౌచిత్యమున్నది. ఎంత స్త్రీయయినను గాఱుటడవి నొంటిగ తృణావృతమై భయమును గొల్పు నూతి యందు గానవచ్చుట యేమి? ఈ సందేహమెవ్వరికైనగలుగును. పిశాచాదుల చేష్ట కావచ్చును. మఱియు నామె యన్యస్త్రీ. పాత్రమౌచిత్యవంతమో॥ కాదో ఇంత భావము హృదయమున నాతనికి గలిగి యుండవచ్చును. పైగానతడు ధర్మవర్తి కనుక నతడట్లామెను బ్రశ్నించెను. ఆమెయు దక్షవ

తిన్నదా? తాను శుక్రుని బుత్రినని చెప్పి యింకను నిటులనుచున్నది.
వ॥ ప్రమాదవశంబున నిందు బడి కుందుచున్న దాన నీ వార్త త్రాణ పరాయణుండవుంగులీనుండవని నేనెఱుంగుదునను గ్రహించి నన్నుద్ధరింపుమని ప్రార్థించి తన దక్షిణహస్తంబెత్తుటయు నత్తాపస శరణ్యుండును దత్తఱంబున దానిఁ గ్రహించి నూయి వెడలందిగిచి తలోదరి నామంత్రణంబు చేసి తాను తన రాజధానికిం జనియెనిట దేవయాని శర్మిష్ఠ చేతకు జేతంబున సంజాత జాతవేదో నిభంబగు కోప తాపంబున ఘూర్ణిల్లుచు దన్ను రోయవచ్చు ఘూర్ణిక యనుదాని వలన దన యవమానంబు తండ్రి కిం జెప్పి పుచ్చి తానప్పురంబు సొరనొల్ల కున్నంత——" 9-333.

అట్లునిన పిదప కథ యిట్లు పై విధముగ కొనసాగినవి. ఇందు "బ్రమాధవశమున నింగు బడి కుందుచుంటినని తనసుద్ధరింపుమను చున్నది. ఇటు నవమానింపబడిన యాత్మాభిమానవతి ఘనస్త్త్వము స్పష్టమగును. ప్రతీకారమొనర్చిన దాక నాప్తులకు దప్పనితరులకు దనస్థితి వివరింప నిచ్చగింపకుండుట వారి లక్షణము. కావున బ్రమాద వశమున నిందు బడితిననినది. ప్రథమము ప్రతీకారము ముఖ్యము. ఆయవమాన భారముపై వచనాంతమున స్పష్టముగ జూపబడినది. ఇట నప్రకృతమైనశ్లేష ధ్వనించును, ఆమెకు బ్రకృతముకూడ. చూడుడు.

ప్రమాదవశంబున నిందుబడి కుందుచున్న దాన. నీవార్త త్రాణ పరాయణుండవుంగులీనుండవని నే నెఱుంగుదుననుగ్రహించినన్నుద్ధ రింపుము" అనుటలో తన యవివాహితస్థితిని జూపుచున్నది. ప్రమాద వశమున అనగా తండ్రికి శష్యుడయిన కచుని మోహములో బడుట. తండ్రికి శిష్యుడు సోదరతుల్యుడు. ఈ భావము నే కచుడును తరువాత వ్యక్తమొనర్చును. సరియ. అట్లు మోహవశ ప్రమాదమున గచుని శాపకారణముగానని భావము. ఇందనగా నీ యవివాహితాస్థితి

యందునని భావము. కచ శాపకారణముగ బ్రాహ్మణవరుడామెకు లభింపడు. ఇటు వచ్చినవాడు రాజ లక్షణుడు. పై భావమంతటిని దేవయాని ధ్వనింపజేసినది. దానికుపబలకముగ "నను గ్రహించి నన్నుద్ధరింపుమ" ని ప్రార్థించినది. ఉద్ధరింపుమనుటలో నీ నూతి నుండి యని సామాన్యార్థము. ఈనాయవిహితా స్థితినుండి యుద్ధరింపు మనుట ధ్వని. ఈభావమున్నది కనుకనే పిదప నామెయే మొదటుగా "దన దక్షిణహస్తమెత్తినది." ఇది శాస్త్రివారి ప్రతిభా శాలిత. పై విధముగ దేవయానికి మనసునందాభావమున్నదనుట స్పష్టము. రాజును "నీవార్త త్రాణపరాయణుండవుంగులీనుండవని నే నెఱుంగు దున" ని పలికినది. వినియుండవచ్చునదుకొందము. వినినవాడు వీడే యనుటకు బ్రమాణమేమి? ఇదంతయు దికమకగానున్నది యనిపించును. దానినిట్లు బరిష్కరింపవచ్చును.

ఆమె ప్రస్తుతమాసంకట స్థితినుండి బయటపడవలెను అప్పుడు తనకు జరిగిన యవమానమునకు దగిన ప్రతీకారమొనరింపవచ్చును. కావున దానానూతినుండి యెట్లయినను వెలువడుట ముఖ్యాతిముఖ్యము. వచ్చినవాడు రాజలక్షణచిహ్నితుడు. తన పూర్వాశ్రయస్థితి యెట్టిదో యేమిటో తనకు దెలియును. కావున బ్రాహ్మణేతరుడెవడయిన నేమి? ఆమెయు సామాన్యకాదు. శుక్రునంతటి వానికి బుత్రి. చూపు తోడనే యెదుటివానిని గూర్చి సరియైన యంచనా వేయగల సామర్థ్యము కలది. వచ్చిన యయాతిని యోగ్యునిగ భావించినది. కార్య సాఫల్యార్థమేకాక వానిని యోగ్యుడని భావించి సరియైన నిర్ణయము మనోగతముగ దీసికొనినది. కనుకనే ప్రథమముగా "జగన్మాన్యకా"యని సంబోధించినది. వాని రాజలక్షణములను సక్రమముగ గుర్తించి ఆర్తత్రాణ పరాయణుడవని, కులీనుడవని" తనకు దెలియునని చెప్పినది. ఇది

సమయోచితముగ బలికినది. ప్రథమమము ప్రతీకారవాంఛ. పిదపనే వివాహము. అందులకే మనోగత భావము ప్రస్తుతమున కణచి యుంచినది. ఈ ప్రతీకార స్వభావము కలది కనుకనే వివాహానంతరము శర్మిష్ఠను భర్త కూడుట గ్రహించి సహింపక యయాతి యెంత బ్రతిమలాడుచున్నను వినక తండ్రికి నివేదించినది. అది యటులుంతము. ఆవిధముగ దేవయాని తన దక్షిణహస్త మెత్తగ నత్తాపస శరణ్యుండును దత్తఅంబున దానిం గ్రహించి" నూయి వెడలించినానాడు. దీనినిబట్టి నతనికి వివాహ భావము కలుగలేదని స్పష్టమగును.ఎట్లుకలుగును? దేవయానియే యతనికి తనను గూర్చి సమాధానించుచు "బెన్నిద్దురంగను వారిని బ్రదికించు భార్గవునికే గన్యనని పలికినది. ఇటుఇట్లు మృత సంజీవినీ విద్యకలవాడైన శుక్రుకన్యననుటపైన నేనువివరించినదానికిని బ్రబల ప్రమాణము. ఈ విద్యను గూర్చియే కదా కచుడు శుక్రునకు శిష్యుడయినాడు. అట్లు బతీ్రకార వాంఛచే దేవయాని తనను వెదకుచు వచ్చిన ఘూర్ణికయను దాని ద్వారా తన యవమానమును దండ్రికి జెప్ప బుచ్చి పుర ప్రవేశము నొనరింపక భీష్మించి నది.

మూలమున తండ్రి వద్దకు బోయి వాని పౌరోహిత్యమును గర్హింప శుక్రుడును గూతును గైకొని పురము వెడలివచ్చినట్లున్నది.

"దుర్మనా భగవాన్ కావ్యః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్
స్తువన్ వృత్తించ కాపోతీం దుహిత్రాసయయౌపురాత్"
9-18-25.

శాస్త్రివారి యనువాదమున దేవయాని తండ్రికి వర్తమానమంపి పురమున నడుగిడనని యట్లు జూపబడుట యాపాత్ర మనస్తత్వమున కద్దను పట్టుచు బాత్రోచితమై యున్నది.

పిదప శుక్రుడా వార్త విని త్వరితగతినిగూతు జేరి సాంత్వన

పఱుప బూనుట. దేవయాని ప్రతిభాషణా వేదనము మూలమున లేకున్నను సందర్భోచితమై రమ్యముగ నెనిమిది గద్యపద్యములలో నలరారుట ప్రశంసనీయము.

పిదప వృషపర్వుడు వచ్చి శరణువేడి దేవయాని యీప్సితమును దీర్చును. యయాతితో నామె వివాహమును శుక్రుడా నరించును.

> "స్వానాంతత్ సంకటం వీక్ష్య తదర్థస్యచ గౌరవమ్
> దేవయానీం పర్యచరత్ స్త్రీ సహస్రేణ దాసవత్
> నాహుషాయసుతాందత్త్వా ...." 9-18-29,30.

శాస్త్రివారిట్లనువదించి తన రచనకొనసాగించి తన మార్పునకు లోపము రానీయక యౌచిత్యముతో నిట్లనువదించిరి.

వ॥ ....దేవయాని కోరినట్లు కన్యాద్విషహస్రంబుతో శర్మిష్ఠం దెచ్చి దానికి దాసిత్యంబున నియోగించి శుక్రునకు మనః ప్రియం బాపాదించె." 9-346.

మూలమునగన్యాసహస్రమనియుండ శాస్త్రివర్యులంతటి జాణయయిన దేవయానికి వేయిమంది ననుట తక్కువ యని యెంచిరి కాబోలు "కన్యాద్విషహస్రంబుతో శర్మిష్ఠను దానవపతి యిచ్చినట్లుగ" చెప్పిరి.

ఇంతకు మున్ను దేవయానినియును,

క॥ కన్యాసహస్రయుతనీ
కన్యక దాసి యగుచు గడు భక్తిన సా
మాన్యక్రియ గొలువగనిడు
మన్యాయముగాని పగిది నమర విరోధీ." 9-345.

అన్యాయము కాని విధముగ గన్యా సహస్రయుతయగు నీ కన్యక చాలునని యన్నటులేకలదు. పైగా మూల భాగవతమున శుక్రుడే
[illegible] శాస్త్రివర్యులు చక్కగ నౌచిత్యముతో

దేవయానిచే గోరించి పాత్రను దిద్ది తీర్చుట స్తుతి పాత్రము. మఱి వృషపర్వుడు "కన్యాద్విషహస్రంబునేల నొసగవలెననిన గోరిన నానికంటె నధికముగ నచ్చినచో దనలోటును గణింపరనియేకాక, గారాముచేయు పిన్నవారికి నడిగినదానికంటెను మఱికొంత యిచ్చి యూరకుండబెట్టినట్లు దేవయాని యలుకమానుట కట్లు రాక్షసరాజు చేసెనని భావింప వలెను. ఈ మార్పు మిగుల సొగసుగ నున్నది.

పిదప శాస్త్రివారి యనువాద కథాకథనమిటుల కొనసాగినది.

వ॥ అంతనొకనాడు దేవయాని చెలికత్తియలతో నుద్యాన వనంబున విహరించుచుండ వెండియయాతి వచ్చి దేవయానికి దర్శనంబిచ్చిన నామెయు ...."

శా॥ నాపాలింటు శుభావహుండవినుమానా ప్రార్థనా వాక్యమా
కూపంబున్వెలలించునాడగ్రహముఖ్యుండర్కుడేనాక్షిగా
నాపాణిగ్రహణంబొనర్చితివిగానన్ భర్తనీవైతి దే
వా। పెక్కేటికి బెండ్లియాడి దయ దైవారం గటాక్షింపుమా.

వ॥ శర్మిష్ఠందొట్టి వీరందఱును దేవకన్యలంబోనివారు నా వెంటన వచ్చి దాస్యంబుసేయ నీవు దేవేంద్ర వైభవంబనుభవింప వచ్చు ననిన నతండును" 9-346 నుండి 348.

యయాతి పునర్దర్శన మీయ దేవయానియు నాటి మనోగత విష యము సమయమును గమనించి యిప్పుడీవిధముగ బయట పెట్టినది. ఎంతో కృతజ్ఞతతో "నా పాలింటు శుభావహుండ" యని సంబోధించి విషయ ప్రారంభమొనరించినది. అవును మరి. అతడానాడు నూతి నుండి యుద్ధరింపక పోయినచో నీ శుభములన్నియు నెట్లు గలిగెడివి? ఆ సంబోధనమీ విధముగ సాభిప్రాయము. అనువదించినది శాస్త్రివారు మఱి.

యయాతి తక్కువ వాడా? చూడుడు. ధర్మ సంకటమును వివరించుచున్నాడు.

క॥ క్షత్రియుడ నేను బ్రాహ్మణ
పుత్రికవీవెట్లు పెండ్లి పొసగెడుమనకున్
ధాత్రిన్ సంభృత ధర్మ
క్షేత్రంబుగ నేను నేసు చెడుటుచితంబే. 9-349.

ఇది యనుచితమని నిర్ధారించినాడు. ఇంకను,

వ॥ ఇదిగాక నీతండ్రి ప్రళయాంతక ప్రతిమానుండీ ధర్మవ్యత్యయంబు వినెనేని నన్ను నారాష్ట్రంబుభస్మావశేషంబుగావించెడు........9-350.

అని రాబోవు చేటును స్పష్టముకావించినాడు. ఇది యయాతి ధర్మ వర్తనకు శీల నైర్మల్యమునకు, రాజ్య క్షేమ దృష్టికియయి ఆపాత్రకు మిగుల వన్నెగూర్చినది. ఇదియేకదా పాత్రచిత్రణౌచితీ యను సరణము. అప్పుడే దేవయాని

వ॥ ఆమె యప్పుడు తండ్రినటకుం దెప్పించి........"

ఉ॥ నేర్పున దేవయాని గురునింగని యిట్లను నాహుషుండితం
డేర్పడెనట్టిపీనివిడివేనిని గైకొనబోవనీతనా ...
గూర్పవె నాకు ధర్మవిధి గోరిక లీరికలెత్త భర్తగన్."
9-350, 351.

యని సప్రమాణముగ పలుకుచు పితరుని వేడుకొనినది. పిదప,

వ॥ అనిన శుక్రాచార్యుండు నమస్కరించుచు నిల్చియున్న యయాతింగని,

ఉ॥ నాహుషరాజ। నాసుతనునాడలనూతవెలార్చునప్పుడే
బాహువుసాచి తత్కరము బట్టితి కావున భర్తవైతి సం
దేహము లేదు ధర్మనిహతింగల దోషముపోవరంబు హృ
ద్దాహము దీఱనిచ్చితినిదన్విని గైకొను ధర్మపత్నిగన్. 9-35

ఈ విధముగ శుక్రుడు యయాతినొడంబఱచి పలుకును. ఇట నొక విషయము గమనింపవలసియున్నది. శుక్రుడు "ధర్మ నిహతిం గల దోషము పోవరంబు హృద్దాహము దీఱ నిచ్చితి" నని పలుకును. అసలు ధర్మనిహితికిట దావులేదు. కచ వృత్తాంతము రాజునకు దెలియదు. కావున నట్లుతడు తలచుట యుక్తమే. మఱి శుక్రుడిటు లనుటలో సామంజస్యము లేదు. కావున నెఱిగియు రాజు మనస్తృప్తికి నటులనినాడు. దీని వలన ననర్థమేదియు లేదు. మఱియు భావినీ విషయము తెలియుట ద్వారా నేర్పడు ప్రతిష్టంభనాది యాపదనర్థములకు నానకట్ట. అసత్య మందురా? ఇది శుక్రనీతియే.

వామన చరిత్రమున బలిచక్రవర్తితో,

తే॥ నర్మ వాక్యములందును నాతులయెడ
పరిణయములందు నిజవృత్తి పరుగు పొందె
ప్రాణసంకటమప్డు గోబ్రాహ్మణార్థ
మనృతమాడి జనుడు దోషముందబోడు. 8-227.

అనిన మాటలు స్ఫురణకు దెచ్చికొనవలెను. ఇది పరిణయ సమయము కదా! అసలు నిశిత పరిశీలన మొనర్చిన యయాతికి వరమిచ్చినానననే కాని యేవిధమైన యసత్యమునాడలేదు. ఒకవేళ పరోక్షముగనైననట్లు ప్రవర్తించెనని భావించినచో పై వివరణము ప్రమాణము.

పిదప శుక్రుడు,

వ॥ అని వానినొప్పించి వారిరువురకుం బాణిగ్రహణోత్సవంబు గావించి శర్మిష్ఠం జూపి యిది వృషపర్వుని కూతురు. దీనిని శయనమ్మునకు దక్క దక్కనుంగల సర్వ విషయంబులందు నా కూతుంబలె జూచునది యని యంపి వుచ్చుటయు ...."
9-354.